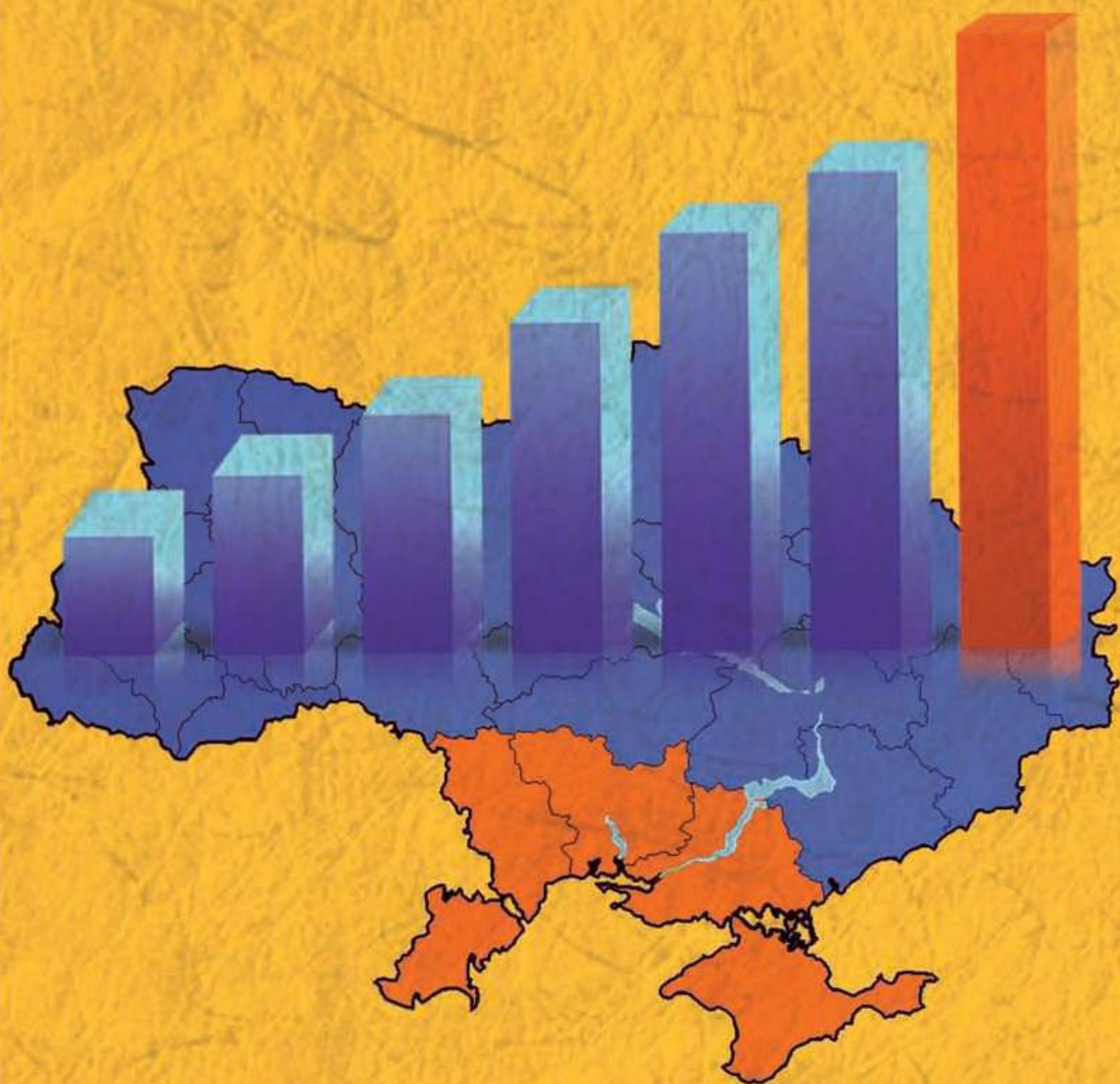

І. С. Крамаренко

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО
ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ
СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЕКОНОМІКИ:
ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ МІЖРЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ ВІДКРИТОГО МІЖНАРОДНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»**

КРАМАРЕНКО ІРИНА СЕРГІЇВНА

**ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО
ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ СТРУКТУРНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ ЕКОНОМІКИ:
ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА**

МОНОГРАФІЯ

Миколаїв
2019

*Рекомендовано до друку вченою радою
Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини
Університету «Україна»
(протокол №1 від 5 вересня 2019 р.)*

Рецензенти:

О.В. Гуріна – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів та обліку Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

М.І. Стегней – доктор економічних наук, професор, декан факультету економіки, управління та інженерії Мукачівського державного університету.

І.О. Шаповалова – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та інформаційних технологій Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини Університету «Україна»

Крамаренко І. С. Формування та розвиток регіонального інвестиційного потенціалу в умовах структурних трансформацій економіки: теорія, методологія та практика: монографія. Миколаїв: ФОП Швець В.М., 2019. 356 с.

У монографії викладено теоретико-методологічні концепції регіонального розвитку інвестиційного потенціалу в умовах структурних трансформацій економіки. Проаналізовано регіональний розвиток інвестиційного потенціалу в умовах структурних трансформацій економіки. Сформовано концептуальні основи перспектив формування інвестиційного регіонального потенціалу та ефективності його реалізації в умовах дестабілізації. Викладено стратегічні орієнтири формування та розвитку інвестиційного потенціалу на етапі трансформацій і нестабільності.

© Крамаренко І.С., 2019

© Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини Університету «Україна», 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЕКОНОМІКИ	
1.1. Інвестиційний потенціал: сутність, інституційні важелі, фактори розвитку та особливості залучення інвестицій.....	8
1.2. Теоретичний концепт впливу структурних трансформацій економіки на регіональні інвестиційні процеси.....	28
1.3. Світовий досвід підвищення інвестиційної привабливості регіону.....	45
Список використаних джерел до розділу 1.....	66
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	
2.1. Методика оцінки інвестиційної привабливості: мега-, макро-, мезо-, мікрокрівні.....	76
2.2. Методичні підходи до оцінки інвестиційного потенціалу регіону.....	88
Список використаних джерел до розділу 2.....	104
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЕКОНОМІКИ	
3.1. Особливості формування регіонального інвестиційного потенціалу в транзитивних умовах.....	111
3.2. Структурно-динамічні характеристики інвестиційних ресурсів регіонів.....	134
3.3. Аналіз структурних трансформацій інвестиційного потенціалу: функціональний аспект.....	166
Список використаних джерел до розділу 3.....	186

РОЗДІЛ 4. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕРСПЕКТИВ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ

4.1. Ретроспективний аналіз формування та розвитку інвестиційного потенціалу в умовах нестабільності.....	189
4.2. Регіонально-секторальна структура інвестиційного потенціалу: сучасні проблеми та перспективи їх вирішення.....	211
4.3. Інфраструктурно-трансформаційні процеси формування та розвитку інвестиційного регіонального потенціалу.....	232
Список використаних джерел до розділу 4.....	257

РОЗДІЛ 5. СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ЕТАПІ ТРАНСФОРМАЦІЙ І НЕСТАБІЛЬНОСТІ

5.1. Аналіз ефективності управління економічною системою Причорноморського регіону в контексті розвитку інвестиційного потенціалу.....	260
5.2. Механізми формування сприятливого інвестиційного клімату як базової основи стабілізації регіональної економіки та зростання інвестиційного потенціалу.....	292
5.3. Стратегічні домінанти формування і розвитку регіонального інвестиційного потенціалу в транзитивній економіці.....	308
Список використаних джерел до розділу 5.....	327
ПІСЛЯМОВА.....	332
ДОДАТКИ.....	440

ПЕРЕДМОВА

Соціально-економічний розвиток регіонів відбувається в українських складних і нестабільних економічних умовах, посилених впливом соціально-політичних суперечностей, значною залежністю від національних і глобальних чинників та фінансово-кредитних структур, відсутністю чіткої й визначеної економічної та політичної стратегії довгострокового розвитку й зовнішньою агресією на Сході України. Усе це призвело до значного скорочення сукупного інвестиційного потенціалу регіонів країни, диспропорцій інвестиційного забезпечення розвитку окремих галузей і регіонів та закріплення тенденцій сировинноорієнтованої моделі функціонування економіки.

Інвестиції мають вирішальне значення для забезпечення життєдіяльності й розвитку економіки на будь-якому рівні. Якщо розглядати економіку як єдиний цілісний організм, то інвестиції виконують роль кровоносної системи, без якої організм не має можливостей до виживання й розвитку. Обсяги інвестицій, що надходять в економіку, значною мірою залежать від рівня її інвестиційного потенціалу, тобто здатності до формування інвестиційних ресурсів, їх ефективного використання та примноження. Саме тому дослідження процесів формування й ефективного використання регіонального інвестиційного потенціалу має важливе наукове та прикладне значення, особливо зважаючи на нестабільність та турбулентність макроекономічних, соціальних і геополітичних умов.

Проблеми формування й розвитку інвестиційного потенціалу досліджувало багато вчених, серед яких С. Войт, В. Геєць, З. Герасимчук, Б. Данилишин, І. Іртищева, В. Лагодієнко, О. Лайко, Д. Лук'яненко, Ю. Павленко, О. Павлов, Ю. Пахомов, В. Поліщук, М. Стегней, В. Ткач, Л. Транченко, В. Чужиков, К. Шапошников, О. Шевченко й багато інших. За результатами попередніх науковців сформовано вагоме науково-методологічне обґрунтування аспектів формування й розвитку

інвестиційного потенціалу, проте багатогранність та особливість цього питання під впливом трансформаційних процесів і нестабільності доводить необхідність додаткових досліджень, що й підтверджує актуальність обраної теми й дає підстави обґрунтувати мету, завдання та зміст дослідження.

У монографії «Регіональний розвиток інвестиційного потенціалу в умовах структурних трансформацій економіки» розкрито теоретико-методологічні засади обґрунтування питань регіонального розвитку інвестиційного потенціалу, а також розроблено практичні рекомендації щодо концептуально-стратегічних напрямів формування й розвитку інвестиційного потенціалу в умовах трансформацій та нестабільності регіональної економіки.

У першому розділі – «Теоретичні засади регіонального розвитку інвестиційного потенціалу в умовах структурних трансформацій економіки» – досліджено сутність та основні аспекти інвестиційного потенціалу регіону, визначено особливості й перспективи розвитку територій, обґрунтовано методологію регіонального аналізу інвестиційного потенціалу, яка допомагає визначити економічні підгалузі з потенціалом майбутньої конкурентоспроможності та зростання в субнаціональному регіоні.

У другому розділі – «Методологічні засади регіонального розвитку інвестиційного потенціалу» – систематизовано методичні підходи й обґрунтовано економічний інструментарій оцінювання інвестиційних процесів у регіонах, що базується на поєднанні рейтингового та системного підходів і дає змогу здійснювати як часткове, так і комплексне оцінювання ефективності інвестиційно-інноваційного забезпечення регіонального розвитку, формувати рейтинги регіонів за окремими ознаками, оцінювати дієвість регіональної політики.

У третьому розділі – «Аналіз регіонального розвитку інвестиційного потенціалу в умовах структурних трансформацій економіки» – здійснено

аналіз особливостей формування, регіонального розвитку структурно-динамічних характеристик і стану структурних трансформацій інвестиційного потенціалу.

У четвертому розділі – «Концептуальні основи перспектив формування інвестиційного регіонального потенціалу та ефективності його реалізації в умовах дестабілізації» – здійснено ретроспективний аналіз формування та розвитку інвестиційного потенціалу в умовах нестабільності, розкрито сучасні проблеми регіонально-секторальної структури інвестиційного потенціалу та перспективи їх вирішення, розкрито фінансові резерви інвестиційного регіонального потенціалу в нестійких умовах.

У п'ятому розділі – «Стратегічні орієнтири формування та розвитку регіонального інвестиційного потенціалу в умовах трансформацій і нестабільності» – здійснено аналіз ефективності управління економічною системою Причорноморського регіону в контексті розвитку інвестиційного потенціалу; розкрито концептуальні засади механізмів формування сприятливого інвестиційного клімату як основи стабілізації регіональної економіки та зростання інвестиційного потенціалу; окреслено стратегічні домінанти формування й розвитку регіонального інвестиційного потенціалу в транзитивній економіці.

Монографія може використовуватись здобувачами вищої освіти при виконанні курсових, дипломних робіт, а також аспірантами, спеціалістами, науковцями та викладачами.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЕКОНОМІКИ

1.1. Інвестиційний потенціал: сутність, інституційні важелі, фактори розвитку та особливості залучення інвестицій

Розгляд сутності терміну «інвестиційний потенціал регіону» потребує огляду еволюції підходів до трактування сутності категорій «потенціал» й «інвестиційний потенціал».

До розуміння сутності поняття «потенціал» необхідно розглядати як у вузькому так і широкому розумінні. У першому випадку – термін «потенціал» походить від латинського слова «potential», що в перекладі означає сила, міць. У другому – сукупність наявних можливостей, ресурсів, засобів, які можуть бути використані для досягнення певної мети [1, с. 467].

Економічна категорія «потенціал» як узагальнююче поняття в широкому науковому вжитку почало використовуватися наприкінці 70-х та на початку 80-х років ХХ ст. [2, с.12-21]. В цей час в економічній літературі та словниках з'являється значна кількість термінів пов'язаних із поняттям «потенціал»: економічний, виробничий, природний, трудовий, експортний, інтелектуальний, інформаційний, інноваційний потенціал, потенційні конкуренти, потенційні можливості, як результат.

У великій радянській енциклопедії визначення «потенціалу» подано як «кошти, запаси, джерела, що є в наявності та можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певних цілей, здійснення плану; рішення якої-небудь (необхідної) задачі; можливості окремої особи, суспільства, держави у певній галузі». У великому економічному словнику під редакцією Азріліяна А.Н. [3] термін «потенціал» визначається як

сукупність наявних засобів, можливостей у певній області. Економічна енциклопедія під редакцією С.В. Мочерного [4] подає тлумачення потенціал, як наявність в економічного суб'єкта ресурсів, їх оптимальна структура та вміння раціонально використовувати їх для досягнення поставленої мети. Іншими словами, важливо не кількісно мати ресурси, а якісно і вміло раціонально їх використовувати для розвитку національних інтересів економіки України.

Професор О. І. Шаблій взагалі згрупував існуючі уявлення про дане поняття за трьома ознаками: носій (субстрат), власність, відношення [5, с.104]. Такий подібний підхід використовує і В.Приймак, відображаючи функціональний аспект поняття «потенціал» [6, с.9] та розглядаючи його через призму таких ознак:

1. номінальний аспект потенціалу, що відображає значення «сукупність» умов, ресурсів тощо.

2. атрибутований аспект. Трактуючи потенціал як «потужності», «можливості», «здатності». В даному аспекті він характеризує кількісні та якісні його ознаки атрибути потенціалу.

3. релятивний аспект потенціалу, що відповідає уявленню про потенціал як про «продуктивність». Такий підхід зображає співвідношення між потенціалом та його використанням. Певною мірою це є диференціальною характеристикою його ефективності [6, с.10]. Відповідно, використовують різні тлумачення цього поняття.

Якщо розглядати інвестиційний потенціал, то на думку Загороднього А.Г. та Вознюка Г.Л. –це сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства), необхідних для забезпечення інвестиційного розвитку економіки [7].

Протилежною є думка Кондрашової М. В., яка зазначає, що все ж таки, інвестиційний потенціал – це показник кількісний й враховує основні макроекономічні характеристики, насиченість території факторами

виробництва (природними ресурсами, робочою силою, основними фондами, розвиненою інфраструктурою фінансового ринку) [8].

Аналіз еволюції наведених основ визначення сутності поняття «інвестиційний потенціал регіону» показує, що на початку періоду дослідження його розглядали як сукупність ресурсів, пізніше, на початку 80-х років, як спроможність економічної системи, її окремих суб'єктів освоїти ці ресурси. Починаючи з 90-тих рр. XX ст. і дотепер існують різні погляди науковців щодо визначення сутності дефініції «інвестиційний потенціал регіону» (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Еволюція наукової парадигми про інвестиційний потенціал
регіону

Період	Методологічна сутність визначення
Кінець 1945-1980рр. XX ст.	Поняття «інвестиційний потенціал» у працях даного періоду трактувалося як «упорядкована маса фінансових, технічних та кадрових ресурсів, що спрямовані в економіку і забезпечують розширення її можливостей вирішувати проблеми соціального розвитку» [9].
На початку 80-х років XX ст.	Науковці приходять до висновку, що визначальним є «не кількість накопичених інвестиційних ресурсів, а якість та спрямованість використання цих засобів, на які чинять вплив численні фактори функціонування і розвитку національної економіки». Під категорією «інвестиційний потенціал» почали розуміти здатність економічної системи та її окремих суб'єктів освоїти ці ресурси, тобто відбулося розширення поняття інвестиційного потенціалу від його формування до безпосередньої реалізації [10, с. 27].
90-ті рр. XX ст. і дотепер	Існують різні підходи щодо визначення поняття «інвестиційного потенціалу регіону», фактори його формування та методи оцінки.

Джерело: автором згруповано [9;10, с. 27].

Останнім часом багато наукових робіт присвячені вивченню інвестиційного потенціалу регіонів України, оцінюванню інвестиційної привабливості як на рівні окремих суб'єктів господарювання, так і в розрізі галузей й регіонів, зокрема країни в цілому, аналізу інвестиційної політики, проблемі розвитку інвестиційного клімату приділяється значна увага науковців, серед них: І. О. Бланк [63], Г. Л. Вознюк [7], О. І. Винокурова [43], З. В. Герасимчук [22], Я. В. Говорун [45], Б. М. Данилишин [42], А. Ю. Жулавський [45], Н. В. Дацій [42], Я. М. Дерев'янка [22], А. Г. Загородній [7], Я. І. Єлейко [12], О. І. Єлейко [12], А. О. Єпіфанов [11], С. В. Іванов [20], І. О. Іртищева [82], М. В. Кондрашова [8], М. Х. Корецький [42], Я. В. Кобушко [23], Л. В. Ключник [15], Г. Б. Машлій [41], П. І. Мірошниченко [14], К. П. Покатаєва [21], В. Я. Плаксієнко [38], К. С. Раєвський [12], В. А. Сааджан [39], О. В. Савлук [58], С. А. Сафіуллін [17], Т. В. Стройко [71], Г. А. Отливанська [78], М. І. Стегней [82], Ф. П. Ткачик [16], І. М. Назаренко [38], Ю. О. Ульянченко [43], К. А. Фісун [59], О. І. Щукін [19] та інші.

У вітчизняній законодавчо-нормативній базі відсутнє визначення поняття «інвестиційний потенціал регіону», серед економістів-науковців, також, немає узгодженості щодо сутності. Крім того, існує невизначеність розуміння сутності та взаємодії таких категорій, як інвестиційний потенціал регіону, інвестиційний клімат регіону, інвестиційна привабливість регіону. Розглянемо сьогочасні підходи до визначення сутності дефініції «інвестиційний потенціал регіону» (таблиця 1.2).

Необхідно погодитись з твердженням Щукіної О.І., Целіної Н.О., Дерев'янка Я.М., що інвестиційний потенціал регіону – це система відносин, відліку інвестування й середовище діяльності, які в сукупності:

- 1) формуються взаємопов'язаним комплексом нормативно-правових, політичних, соціальних, економічних, організаційно-управлінських, інформаційних факторів, що дають у своєму сумарному

прояві синергічний ефект, поділяються за макро-, мікро- й особливо мезорівнем управління та відображають як об'єктивно існуючі задані умови й передумови (можливості та обмеження) для появи стійкого спонукання до інвестування (вхідні фактори), так і суб'єктивні (вихідні) результати діяльності інвесторів по використанню існуючих умов і передумов;

2) характеризується закономірною циклічністю, що виділяється циклічними змінами суспільного та економічного середовища;

3) вирізняється специфічною особливістю, суть якої полягає в тому, що навіть у рамках тієї самої СТС це явище (інвестиційний клімат) може бути різним за сприятливістю для різних груп інвесторів [19, с.79].

Таблиця 1.2

Сучасні підходи до визначення сутності поняття «інвестиційний потенціал регіону»

Сутність підходу	Автори
як сукупність об'єктивних передумов для здійснення інвестиційної діяльності в регіоні	А. О. Єпіфанов [11]; Я. І. Єлейко, О. І. Єлейко, К. С. Раєвський [12]
як сукупність потенційно стабільних та здатних до розвитку економічних ресурсів регіону, які характеризують ступінь його інвестиційної привабливості та здатні до концентрації, направленої на реалізацію запланованої інвестиційної стратегії	Т. В. Романова [13]
як сукупність інвестиційних ресурсів і факторів виробництва, необхідних для здійснення інвестиційної діяльності в регіоні	П. І. Мірошніченко [14, с. 8]; Л. В. Ключник [15]; Ф. П. Ткачик [16.]; С. А. Сафіуллін [17]; Ф. С. Тумусов [18]
система відносин, середовище діяльності та система відліку інвестування	О. І.Щукін, Н. О. Целіна, Я. М. Дерев'янка [19]
сукупна можливість формувати внутрішні й залучати зовнішні інвестиційні ресурси з урахуванням природних, економічних і соціальних умов даного регіону	С.В. Іванов [20]; К.П. Покатаєва [21]; З.В. Герасимчук [22]; Я.В. Кобушко [23]

Джерело: автором згруповано [11-23]

Узагальнення сучасних наукових суджень учених-економістів [11-23] щодо дефініції «інвестиційний потенціал регіону», дають змогу розглядати його як комплекс інвестиційних ресурсів регіону, що

забезпечують здійснення інвестиційної діяльності й реалізації стратегії, спрямованих на забезпечення сталого розвитку економіки.

Економічне зростання можна заохотити за рахунок використання надійних інвестицій на рівні бізнесу. Коли компанія будує або придбає нову частину виробничого обладнання з метою збільшення загального випуску товарів всередині підприємства, збільшення виробництва може спричинити валовий внутрішній продукт країни (ВВП). Це дозволяє економіці зростати за рахунок збільшення виробництва на основі попередніх інвестицій в обладнання.

В Україні діє Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 32, ст.410) метою якого є створення умов для активізації інвестиційної діяльності шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках розвитку економіки з метою запровадження новітніх та енергозберігаючих технологій, створення нових робочих місць, розвитку регіонів [24].

Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2013 р. № 843-р «Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки» [25] сформовано перелік пріоритетних галузей економіки, серед яких:

1. Агропромисловий комплекс (виробництво, зберігання харчових продуктів, у тому числі дитячого харчування, а також виробництво біопалива, з орієнтацією на імпортозаміщення).

2. Житлово-комунальний комплекс (створення об'єктів поводження з відходами; будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення).

3. Машинобудівний комплекс (виробництво нових та імпортозаміщуючих видів комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, машин і устаткування, електричного устаткування, автотранспортних та інших транспортних засобів).

4. Транспортна інфраструктура (будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері транспортної інфраструктури).

5. Курортно-рекреаційна сфера і туризм (будівництво об'єктів туристичної інфраструктури та курортно-рекреаційних об'єктів).

6. Переробна промисловість (імпортозаміщуюче металургійне виробництво) [25].

Аналіз виконання розпорядження підтверджують і дані Державної служби статистики України. Так, у 2018 році в структурі капітальних інвестицій найбільший пріоритет належав підприємствам промисловості – 35% від загальної суми, сільського, лісового та рибного господарства – 11,42%, будівництва – 9,68%, торгівлі – 8,95%, транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності – 8,65%, державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування – 7,71% та інформації, телекомунікації – 5,16% [26].

Капітальні інвестиції за видами промисловості у аналізованому періоді розподілялися наступним чином: переробна промисловість – 49,44% від загальної суми (з них: виробництво готових металевих виробів, крім машин та устаткування – 14,23%; виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 12,85%), добувна промисловість і розроблення кар'єрів – 29,41%, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 19,45%, водопостачання; каналізація, поводження з відходами – 1,70%. Негативним є вкладання незначних інвестицій в локомотив прогресу – машинобудування, відтворення основних засобів якого формує цикли економічного піднесення (3,03% від загальної суми капітальних інвестицій за видами промисловості).

Сьогодні державні кошти не є головним джерелом фінансування капітальних інвестицій, і досі пріоритетними лишаються власні кошти підприємств, уряду країни необхідно розробити головні напрями удосконалення законодавчо-нормативної бази щодо підтримки,

забезпечення та розширення інвестиційної діяльності з метою залучення іноземних інвесторів (рис. 1.1).

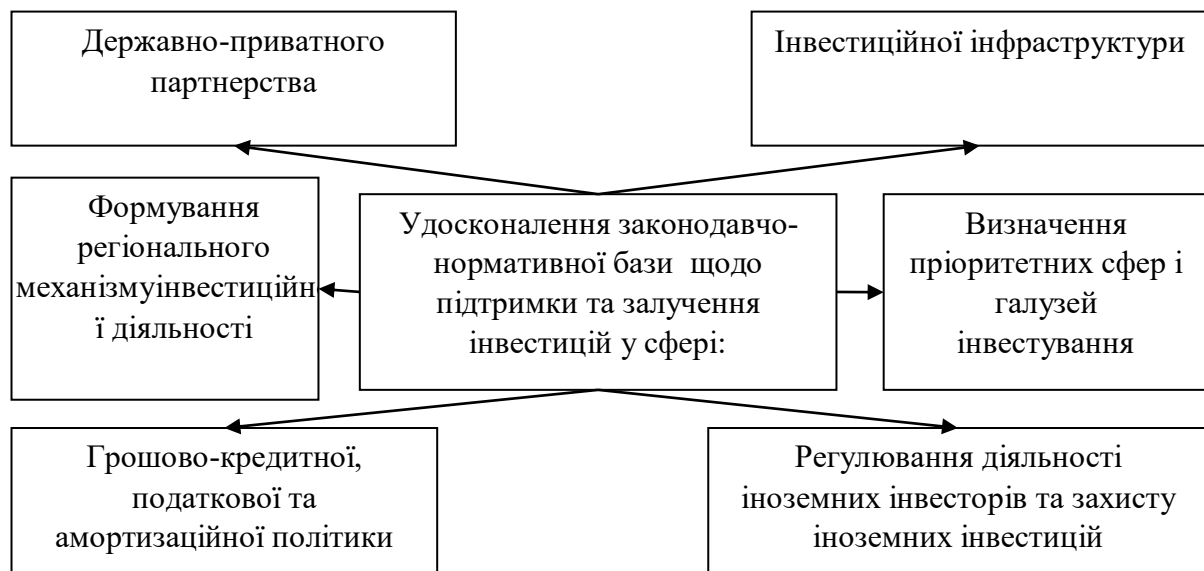

Рис. 1.1. Напрями удосконалення державного сприяння зміцненню інвестиційного потенціалу

Джерело: автором згруповано

Сьогодні уряд країни створює правове поле щодо підтримки та залучення інвестицій, встановлюючи гарантії роботи для інвесторів, організаційно-економічні засади реалізації інвестиційної діяльності в Україні. Однак, на нашу думку, перспективним в дослідженні повинно стати подальше обґрунтування удосконалення законодавчо-нормативної бази у сфері: державно-приватного партнерства, інвестиційної інфраструктури, формування регіонального механізму інвестиційної діяльності, визначення пріоритетних сфер і галузей інвестування, грошово-кредитної, податкової та амортизаційної політики, регулювання роботи іноземних інвесторів й гарантій захисту іноземних інвестицій.

Сутність впровадження механізму державно-приватного партнерства (надалі, ДПП) проявляється в реалізації державної політики, орієнтованої на світові стандарти та спрямованої на підвищення соціальних стандартів якості життя населення.

Основними перевагами використання механізму ДПП для держави й суспільства, зокрема є:

- підвищення якості й своєчасності надання публічних послуг, ефективності використання бюджетних ресурсів;
- залучення додаткових фінансових ресурсів у створення/модернізацію інфраструктурних об'єктів;
- підвищення зайнятості населення, стимулювання економічного зростання з широким використанням інновацій та сучасних технологій;
- залучення всіх груп інтересів до реалізації стратегій соціально-економічного розвитку, посилення довіри та порозуміння у суспільстві [27].

Інвестиції орієнтовані на майбутні прибутки, і тому тягнуть за собою певний ступінь ризику. Поширені форми інвестицій включають фінансові ринки (наприклад, акції та облігації), кредит (наприклад, позики або облігації), активи (наприклад, товари або твори мистецтва) та нерухомість.

Якщо розглядати окреме підприємство, то необхідною умовою забезпечення ефективного його розвитку є зміцнення інвестиційного потенціалу, що сприятиме техніко-технологічному переозброєнню галузі, виробництву якісної й конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності управління інвестиційними потоками в своїй сфері діяльності, як кінцевому результату, забезпечення безпеки країни. Отже, дослідження факторів впливу, що формують інвестиційний потенціал сільськогосподарських підприємств є досить важливим.

Інвестору при оцінці інвестиційного потенціалу, варто пильно звернути свою увагу на такі фактори та показники:

1. Активи підприємства(кошти і елементи господарської діяльності підприємства, що є джерелом доходу).
2. Пасиви підприємства(кредитні зобов'язання компанії, її борги і джерела появи активів).

3. Дохід(загальна сума матеріальних благ, яка буде отримана від інвестування).

4. Чистий прибуток(якщо вкладення робиться заради доходу, то на його рівень варто звернути велику увагу. Розрахунок чистого прибутку ведеться з вирахуванням усіх грошових коштів, що необхідно віддати у вигляді податків, заробітної плати, витрат на виробництво тощо)

5. EBITDA (показник досить сильно схожий на третій, але відображає дохід без вирахування податків і відсотка. На нього не впливає наявність будь-яких кредитних зобов'язань підприємства)[28].

На думку О.М. Грьонові, інвестиційна привабливість підприємства - це сукупність характеристик його фінансово-господарської та управлінської діяльності, перспектив розвитку та можливості залучення інвестиційних ресурсів [29]. А в свою чергу, фінансова привабливість є невід'ємним і головним компонентом інвестиційної привабливості. Тому доцільно виокремити таке поняття як «інвестиційно-фінансова привабливість підприємства», що найбільш точно буде розкривати особливості підприємства при залученні капіталовкладень.

Окремо, поряд з факторами впливу на інвестиційний потенціал, необхідно розглянути його і інвестиційно-фінансову привабливість. У зв'язку з тим, що країна має статус аграрної держави оберемо інвестиційно-фінансову привабливість саме агропродовольчого підприємства.

Інвестиційно-фінансова привабливість агропродовольчого підприємства – це властивість, що характеризує об'єкт інвестування з можливості залучення інвестицій (як іноземних так і вітчизняних) фінансових вкладень (в тому числі бюджетного та кредитного фінансування) та ефективності використання цих капіталовкладень.

Інвестиційно-фінансова привабливість підприємств агропродовольчої сфери формується під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів (рис. 1.2).

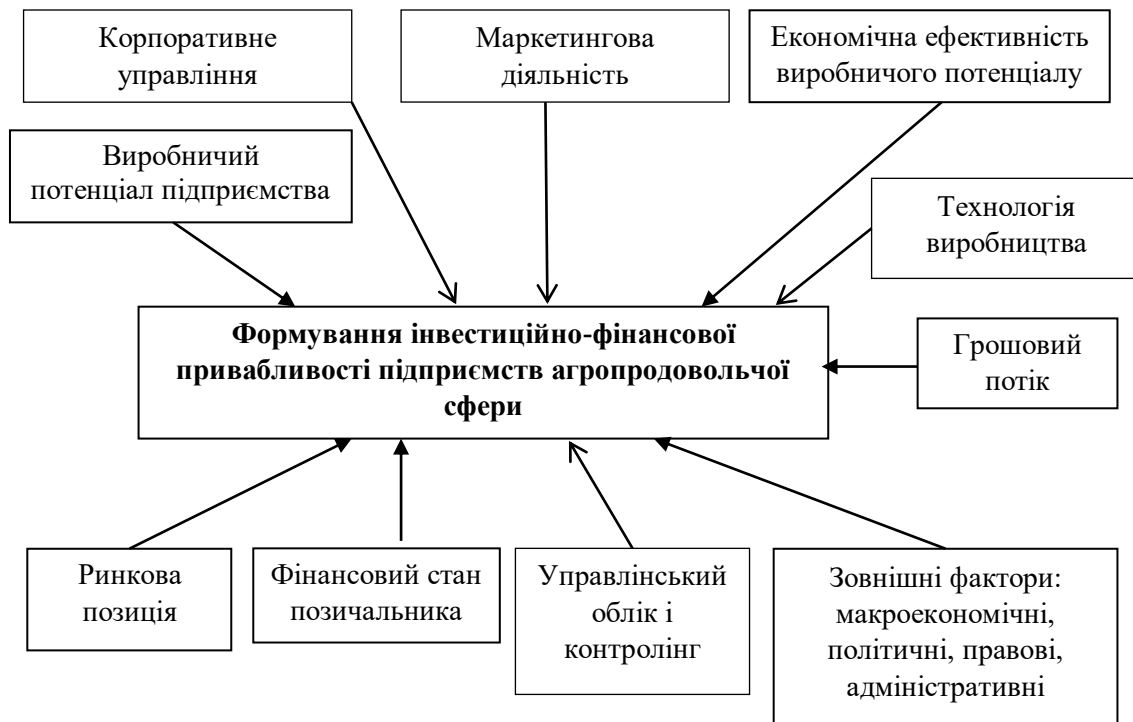

Рис. 1.2. Фактори впливу на інвестиційно-фінансову привабливість підприємств агропродовольчої сфери

Джерело: автором згруповано

Для сільськогосподарського підприємства найцікавішими є внутрішні фактори впливу, саме завдяки ним воно самостійно може впливати на інвестиційно-фінансову привабливість [30, с.23].

Найскладнішою проблемою при розробці моделі інвестиційно-фінансової привабливості є визначення коефіцієнтів вагомості виділених факторів. Тому що факторів впливу дуже багато, але складно виділити найголовніші, спираючись на які можна оцінити інвестиційно-фінансову привабливість агропродовольчого підприємства. У порівняльному багатомірному аналізі запропонована і розроблена велика кількість різноманітних способів оцінки вагомості часткових факторів або груп факторів, серед яких основними є: кореляційно-регресійний і експертний.

Для формування ефективного інвестиційного потенціалу регіону, важливою передумою є пошук джерел його фінансування. Серед них головне місце займають власні, запозичені та кошти іноземних інвесторів.

На даний момент вітчизняні підприємства використовують більш дорогі джерела інвестування не маючи доступу до зовнішніх джерел фінансування на прийнятних умовах. Крім того, власні джерела інвестування також не передбачають наукової та технологічної складової, тому відносяться нами до екстенсивних [31]. Для формування інвестиційного потенціалу регіону власні кошти є головним джерелом.

Для суб'єкта підприємницької діяльності вигіднішими є зовнішні інвестиції, що є теоретично необмеженими, ніж внутрішні, що формуються від перерозподілу прибутку від діяльності такого підприємства. Таким чином, при наявності потреби в інвестиціях об'єкти інвестування намагаються максимальні обсяги залучити із зовнішніх джерел, а решту необхідного об'єму інвестицій поповнюють за рахунок капіталізації прибутків від основної діяльності [32].

Кошти банків та інших позик є доволі платним та дорогим джерелом інвестування, але має стабільний характер повернення. Також, з точки зору підприємства, що отримує інвестиції, характеризує його як достатньо стійке, платоспроможне та рентабельне для співпраці з банківською установою, має позитивну кредитну історію. За період 2010-2017 рр. банківські кредити та інші позики мають тенденцію до зростання, однак у структурі джерел фінансування тенденції спостерігаються протилежні. Це в цілому пов'язано з грошово-кредитною політикою Національного банку України.

На сучасному етапі розвитку банківської системи України, кредитування економіки залишається однією з найважливіших функцій банків та головними відносинами між суб'єктами кредитного ринку, тому існує доцільність аналізу обсягів наданих кредитів банками України. Сьогодні кредити становлять близько 45 % всіх активів банку при тому,

що п'ять років тому вони в структурі займали 62%. Кредити є найбільш прибутковою, забезпечують $\frac{2}{3}$ усіх доходів банку, але й найбільш ризиковою частиною банківських активів. Якщо в 2012 році частка кредитів у загальній структурі активів становила 62%, то у 2016 році вона скоротилась до 44% відповідно. Найбільше питома вага наданих кредитів припадає на банки іноземних банківських груп – 43%, банки з державною часткою – 38%, банки з приватним капіталом – 18% та неплатоспроможні банки – 2%. Структура резервів під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів складається наступним чином: банки іноземних банківських груп – 58%, банки з державною часткою – 28%, банки з приватним капіталом – 8% та неплатоспроможні банки – 5%.

Структура кредитування підприємств за видами економічної діяльності значно не змінюється і розподіляється наступним чином: оптова та роздрібна торгівля – 33,5%, переробна промисловість – 24,08%, операції з нерухомим майном – 9,33%, сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство – 7,58%, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 5,97%.

Кошти іноземних інвесторів є найбільш якісним та перспективнішим джерелом інвестицій для будь-якого підприємства чи організації (звичайно, за умови, що ці інвестиції не походять із офшорних зон чи є результатом махінацій з метою уникнення оподаткування або відмивання «брудних» коштів) [32].

До категорії інших джерел інвестицій належать всі, що не включені до вищезазначених та не суперечать чинному законодавству, а також безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій, підприємств, громадян тощо. В сучасних соціально-економічних умовах в Україні до такої категорії скоріше будуть відноситись не ті джерела інвестування, що включають у собі новітні, передові способи взаємодії ланцюга «інвестор-інвестиції-підприємство», а скоріше такі, що дозволяють уникнути податкового навантаження та приховати не зовсім законне походження ІР

учасників інвестиційного процесу. Тому динаміка обсягів зазначеного джерела інвестицій не така еластична до економічної ситуації в країні, як категорія коштів населення [32]. Сума даної категорії джерел у 2006 року становила 17,2 млрд. грн., а в 2013 році - 36,9 млрд. грн, що на 19,7 млрд. грн більше.

З посиленням глобалізаційних чинників, все більші науковців починають приділяти увагу створенню вертикальних та горизонтальних об'єднань бізнес-процесів (кооперація, кластеризація).

Прикладом цього є рух по кооперуванню виробників агропродовольчої продукції та створенню повного (замкнутого) циклу виробництва в Україні. Ці способи організації сільгоспвиробництва вважаються виходом для розвитку агропродовольчого комплексу. Повний (замкнутий) цикл виробництва підприємства – повністю забезпечений всіма необхідними цехами і відповідними службами для виробництва і реалізації своєї власної продукції. Але це не означає, що такі підприємства не закуповують або не можуть закуповувати напівфабрикати і комплектуючі вироби для власних виробничих потреб.

Повний замкнутий цикл для підприємства сприяє негайної реакції на попит продукції, що не обтяжує виробництво або підприємство в цілому (рис. 1.3). Очевидно, що підприємство, яке має повний замкнутий цикл власного виробництва, може гарантувати високу якість продукції, швидше реагувати на можливі порушення, оперативніше вносити зміни в диверсифікацію виробництва нових видів продукції.

Отже, як видно з рисунку, повний замкнутий цикл включає в себе такі види діяльності як: вирощування, переробка, виробництво продукції та реалізація її кінцевому споживачу.

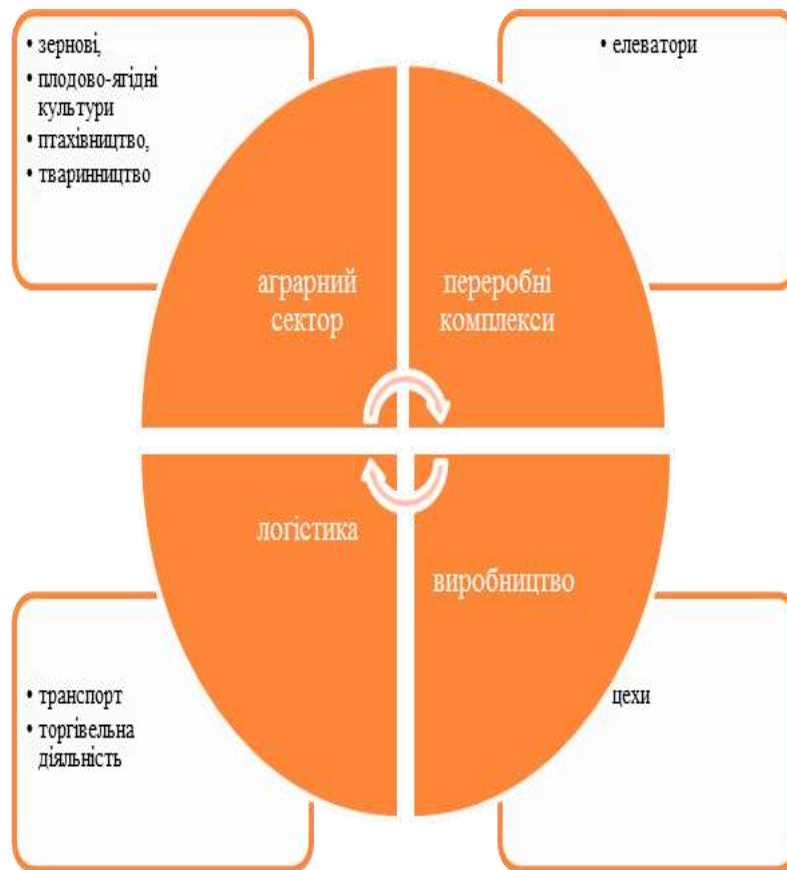

Рис. 1.3. Повний замкнутий цикл для підприємства

Такий рух кооперування можна побачити і в хлібопекарській галузі. Наприклад, Селянське (фермерське) господарство включає в себе: сільське господарство, переробку зернових, борошномельне та хлібопекарське виробництво (рис. 1.4).

Сьогодні найбільш розповсюджено в агропродовольчому комплексі підписання угоди між підприємством, що поставляє засоби сільськогосподарським та борошномельним підприємством, що дає можливість хлібопекарському заводу купувати сировину у підприємств сільськогосподарського призначення необхідної якості та обсягу, поставляючи при цьому засоби виробництва, що використовуються при здійсненні даного замовлення, беручи до уваги те, що цих коштів виробництва немає в розпорядженні у сільгоспідприємства.

вертикальна інтеграція - з метою доступу до ринків агро-сировини та/або ринків збуту);

- борошномельні підприємства (вертикальна інтеграція для розширення ринку збуту продукції (борошно), вихід на ринок хліба та хлібобулочних виробів);

- сільгоспвиробники зерна (вертикальна інтеграція – з метою розширення ринку збуту сільгоспсировини, вихід на ринок хлібобулочних виробів) [34].

Інтеграційні процеси в хлібопекарській галузі повинні розвиватися як в горизонтальному напрямі, коли відбувається взаємодія та встановлюються інтеграційні зв'язки з підприємствами, що виготовляють аналогічну продукцію, так і у вертикальному, коли відбувається інтеграція з бізнес-структурами, що є постачальниками або споживачами. Взаємовідносини в інтегрованій корпоративній структурі можна розглядати як холдингові відносини, які виникають на горизонтальному рівні між дочірніми компаніями, та на вертикальному рівні – між дочірнім та материнським підприємством. Горизонтальні взаємозв'язки забезпечують як реалізацію завдань материнського підприємства, так і взаємодію при реалізації власної підприємницької діяльності. Особливості та характер взаємовідносин учасників інтегрованих бізнес-структур визначається системою взаємоучасті в капіталі, типом інтеграції, кількістю підприємств в об'єднанні, їх галузевою специфікою та територіальним розміщенням [35].

Горизонтальна інтеграція дозволяє забезпечити збільшення ринкової частки, зменшення конкуренції, дотримання стандартів якості, оскільки забезпечує належну систему контролю якості сировини і готової продукції в тому числі на основі створення акредитованих лабораторій оцінки технологічних та споживчих характеристик продукції. Важливість розвитку вертикально інтегрованих формувань полягає у безперебійному

забезпеченні сировиною потрібної якості, зниженні собівартості продукції, створенні безвідходного виробництва [35]

Реалізуючи інтеграційні процеси, успішні компанії концентрують зусилля в найбільш вигідному для себе секторі, захоплюючи більш значні частки ринку, і тим самим позбавляються від неефективних або другорядних підрозділів.

Інтегровані корпоративні структури є важливим механізмом формування конкурентних переваг на основі підвищення інноваційності підприємств, їх здібності чітко і адекватно реагувати на зміни на ринку шляхом випуску нової або удосконалення існуючої продукції, впровадження нових технологій виробництва і збуту, удосконалення системи внутрішньо фірмового управління і використання новітніх маркетингових стратегій[35].

Якщо розглядати розвиток мезорівня, то найкращою формою інтеграційних формувань є створення кластеру. Незважаючи на те, що про необхідність і доцільність створення кластерів йдеться у ряді фундаментальних документів загальнодержавного значення, все ще не створено дієвої нормативно-правової бази формування та функціонування територіальних кластерів в Україні, як наслідок – не створено механізмів методичної, інформаційно-консультаційної та освітньої підтримки розвитку кластерів; відсутня координація дій щодо реалізації кластерних ініціатив з боку органів влади та асоціативних бізнес-структур. На жаль, органи управління регіонального рівня залишаються пасивними у цій сфері діяльності, більшість створених кластерів засновано без реальної участі місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, хоча є й позитивні приклади [36, с.49].

Брендинг й територіальний (муніципальний) маркетинг можуть сприяти просуванню регіональних кластерів, залученню висококваліфікованих інвесторів, спеціалістів, підприємців до налагодженню співпраці з учасниками кластерних утворень. Для цього

також слід сформулювати єдині цілі та завдання діяльності кластерів як у місті, так і за його межами.

Для прикладу, кластерні ініціативи знайшли своє впровадження у економіці міста Львова, Дніпропетровська та інших міст України. У Львові успішно реалізований IT-ВРО (кластер у сфері високих технологій) і туристичний кластери, діяльність яких сприяла підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних IT-послуг та туристичних послуг. Позитивна діяльність перших локальних кластерів сприяла появі нових кластерів: поліграфічного й легкої промисловості. Якщо перші кластери стосувалися сфери послуг та високотехнологічного виробництва, то спеціалізація інших двох кластерів на промислових видах діяльності тісно пов'язана із традиціями минулого та сучасними потребами міста. У такий спосіб відбувається реіндустріалізація міста на нових засадах організації бізнесу та підтримці місцевої влади. Позитивним ефектом від діяльності таких виробничих кластерів стане створення нових робочих місць, залучення інвестицій та вихід на міжнародні ринки товарів і послуг, особливо перспективно це реалізовуватиметься у контексті формування Зони вільної торгівлі з ЄС. Якісна трансформація економічної структури міста Львова сприяє формуванню нових пріоритетів у розвитку міського господарства. Саме на перетині видів діяльності нових інноваційних імпульсів отримують інші сфери: громадського транспорту (можливість відстеження руху електротранспорту у мережі Інтернет й інформування на інформаційних табло руху громадського транспорту), що у свою чергу покращує комунікацію, інформативність, прозорість та відкритість, що у свою чергу формує підвищений інтерес туристів, інвесторів, креативного класу до Львова.

Результати кластерного аналізу Львівщини враховані в Стратегії розвитку Львівської області до 2027 року, що дасть змогу планувати розвиток кластерів в середньо- та довгостроковій перспективі. Кластери

легкої промисловості Львова та Львівської області вже домовилися про координацію зусиль [37].

Від ефективності залучення іноземних інвестицій, а також від розвитку інвестиційного потенціалу та зниження інвестиційних ризиків залежать стан національного виробництва, структурна перебудова господарства, впровадження технологічних оновлень та підвищення конкурентоспроможності українських товарів [39]

Від ефективності організації інвестиційного процесу значною мірою залежить і економічний розвиток регіонів. Довготривала криза в Україні охопила усі сфери суспільного життя: політичну, економічну, соціальну і призвела до погіршення соціально-економічного розвитку регіонів та посилення територіальних диспропорцій. Процеси економічного оновлення та зростання визначаються розмірами, структурою інвестицій і швидкістю їх здійснення. Завдяки припливу додаткового капіталу в регіоні можна забезпечити економічне зростання шляхом впровадження новітніх технологій, оновлення економічної бази, відтворити оптимальні структурні пропорції в економіці і, як наслідок, забезпечити повноцінне функціонування господарських суб'єктів, збільшити конкурентоспроможність регіонального виробництва. Проте несприятливий інвестиційний клімат в Україні негативно впливає і на рівень інвестиційної привабливості та обсяги інвестування регіонів [40, с. 106].

Регіони України значно відрізняються за обсягами надходжень прямих іноземних інвестицій. При цьому додаємо, що різниця в питомій вазі регіонів у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій є досить значною. Так, лідером щодо залучення ПІІ залишався Київ – 49,5% від загального значення по Україні. Значна кількість іноземних інвестицій надійшла до Дніпропетровської – 16,9%, Донецької – 5,6%, Харківської – 3,8%, Київської – 3,6%, Одеської – 3,1%, Львівської – 3,0%, Полтавської – 2,2% та Івано-Франківської – 2,0% областей. До цих регіонів надходить

89,7 % усіх залучених прямих іноземних інвестицій. Це саме ті регіони, які на сьогодні вже є найбільш привабливими для іноземних інвесторів та економічно розвинуті. До регіонів-аутсайдерів можна віднести Тернопільську – 0,12%, Чернівецьку – 0,15%, Кіровоградську – 0,18%, Чернігівську – 0,22% області [26].

Таким чином, інвестиційні потоки обслуговують економічно розвинуті регіони України, лишаючи поза увагою менш розвинуті регіони, що потребують значного надходження іноземних інвестицій. Такий непропорційний та асиметричний розподіл обсягів залучення інвестицій у регіональному розрізі не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку, посилює подальше збільшення регіональних диспропорцій та послаблює економічні взаємозв'язки між регіонами. Задля усунення цих проблем повинна бути сформована виважена та дієва державна інвестиційна політика, яка б враховувала можливості та потреби розвитку кожного регіону і була спрямована на збільшення інвестиційної привабливості територій [40].

1.2. Теоретичний концепт впливу структурних трансформацій економіки на регіональні інвестиційні процеси

На сучасному етапі розвитку України важлива роль належить процесам регіонального інвестування. Вони є необхідною умовою стабільного економічного зростання регіонів країни на перспективу, збільшення зайнятості та покращення соціального рівня життя населення. Завдяки ефективній інвестиційній можна забезпечити активне запровадження інновацій та конкурентоспроможності економіки. Враховуючи те, що сьогоднішній день регіони відчують гостру потребу в інвестиційних ресурсах, необхідно проаналізувати існуючий стан, основні проблеми процесів інвестування та вказати удосконалення механізмів державного управління інвестиційною діяльністю [41].

Сьогодні, коли вимагаються великі інвестиції для відновлення і розвитку реального сектора української економіки, а видаткова частина бюджету становить суму приблизно 12 млрд дол., надходження іноземних інвестицій може розглядатися як одна з умов виведення української економіки з кризи. Тому необхідно стимулювати приплив іноземного капіталу. Для цього, на наш погляд, можуть бути використані такі методи: допомога у зборі інформації про інвестиційні можливості як усієї країни, так і в розрізі окремих регіонів і галузей економіки; надання можливості формувати зручну схему фінансування проектів, виділення землі та ін.; протекціоністські тарифи на товари, що конкурують з тими, що виробляє іноземний інвестор; фіксування чи введення “валютного коридору”, що дасть змогу передбачити зміну обмінного курсу національної валюти; податкові пільги; законодавчий захист [42].

Основними причинами, що перешкоджають налагодженню ефективного процесу інвестування в економіку регіонів нашої країни є:

недосконалість законодавчо-нормативної бази, що призводить до значних ризиків інвестування, зумовлених недостатністю гарантій держави щодо захисту інтересів інвесторів у довгостроковому періоді;

високий рівень корумпованості різних щаблів влади, що стримує прихід вітчизняних та іноземних інвесторів;

наявність політичних та військових ризиків, відсутність чіткого політичного та економічного курсу держави та її регіонів на перспективу;

нерозвинутість в Україні інвестиційного ринку та елементів його інфраструктури;

відсутність ефективних організаційних механізмів налагодження співпраці між місцевими органами влади й потенційними інвесторами та інші [41].

Успішні інвестиції для регіонального розвитку передбачають зобов'язання залучити приватні інвестиції. Дійсно, успіх державних інвестицій часто вимірюється в економічному розвитку кількістю

вкладених доларів. Найефективніші інвестиції в економічний розвиток найчастіше відбуваються на передових регіонах економіки, де інновації тягнуть економіку регіону в нових напрямках. Як правило, багато інвестицій в економічний розвиток передбачають державно-приватне партнерство.

Органи публічної влади й місцевого самоврядування повинні зміцнити свою роль у створенні умов для покращання інвестиційної привабливості регіону через налагодження співробітництва з громадськими організаціями та підприємствами шляхом: допомоги підприємствам у розробленні інвестиційних проектів; активного рекламування природно-ресурсного та соціально-економічного потенціалів території; рекламно-інформаційної підтримки внутрішнього ринку, створення рад із питань залучення іноземних інвестицій, які мають створювати паспорти територій із зазначенням виробничих ланцюгів й інвестиційні карти; проведення тренінгів для службовців місцевого рівня, зокрема з приводу формування інвестиційної карти регіону; проведення опитування керівників компаній з метою виявлення їхніх інвестиційних уподобань; сприяння розвитку ринкової інфраструктури [43].

Перш за все, визначальне значення ресурсного фактору в інвестиційній привабливості пояснюється наявністю структурних диспропорцій в економіці регіону та зниженням переробки технологічного сектору.

По-друге, внаслідок існуючої організаційної структури великих підприємств регіону, залежності від зовнішніх факторів виникає низький рівень контролю над інвестиційними потоками з боку регіональної влади.

По-третє, особливості структури власності великих регіональних компаній призводять до централізації фінансових ресурсів на національному рівні, експорту капіталу з регіону або втрати потенційних інвестиційних ресурсів.

По-четверте, природною орендою з ресурсів регіону користується обмежена кількість осіб, і вони розташовані за межами регіону. Більше того, практично немає компенсації за погіршення екологічної ситуації в регіоні або виснаження природних ресурсів.

По-п'яте, іноземні інвестиції, як і в багатьох інших регіонах України, досі не відіграють значної ролі в регіональному економічному розвитку.

На тлі зниження інвестиційної активності в регіонах спостерігається зниження темпів зростання валового регіонального продукту та індексу промислового виробництва, а також стабільна негативна динаміка зовнішньоторговельного обороту, яка намітилася в останні роки та зростаюча тенденція дефіциту бюджету. Ці та інші проблеми зумовлюють необхідність перегляду інструментів та методів регіональної інвестиційної політики.

Для розвитку інвестиційного менеджменту в кожному регіоні необхідний системний підхід, тобто саме механізм управління інвестиціями в регіоні слід вивчати як систему, де є учасники (інвестор), об'єкти (інвестор), зв'язок між ними (інвестування з метою отримання інвестиційного доходу) та умов, в яких вони існують (інвестиційне середовище). Але з'єднання – це самоутворюючий фактор, оскільки він з'єднує всі компоненти в ціле. Ось чому системний підхід є одним із аспектів нашого дослідження, оскільки він дозволяє описати суть розвитку механізму управління інвестиціями, а також визначити його основні поняття.

Організаційно-економічний механізм інвестування як важливої частини економіки України схематично показаний у працях В. М. Гесць [44]. Три компоненти (блоки) використовуються як основи механізму:

- перший – теоретичні основи та стратегії взаємозалежності розвитку економічних та інвестиційних операцій, а також оцінювання стану економічного розвитку держави та умов інвестицій;
- другий – механізми державного регулювання інвестицій;

- третій– тенденції (способи) стимулювання інвестиційних операцій.

Б. М. Данилишин зазначає, що практика регіональних інвестиційних операцій показує, що в умовах нестабільності права учасників інвестиційних операцій не завжди враховуються. Саме тому, коли розробляється організаційно-економічний механізм управління інвестиціями в регіоні, повинні враховувати захист прав учасників інвестиційних операцій, який можна виразити так: страхування рівних прав при здійсненні цих операцій, публічність при обговоренні інвестиційних проектів, право на звернення до суду проти будь-якого рішення органів державної влади та чиновники [42].

Для організації механізму управління інвестиційними операціями на мезорівні важливо також дослідити основні інструменти, які використовуються місцевими органами влади для управління інвестиційними операціями.

А.Ю. Жулавський та Я.В. Говорун вважають, що до основних інструментів регіональної інвестиційної політики слід віднести: стимули (фіскальні, фінансові та нефінансові), рівень реальної процентної ставки, ставка амортизації, податкові та кредитні стимули, державні гарантії інвесторам, фінансовий інжиніринг, юридична підтримка, інформаційна система для інвесторів, діяльність з просування компаній та консалтингових груп [45].

Вчений Д. М. Стеченко визнає, що «важливим інструментом ефективної регіональної інвестиційної політики може бути фактичне створення вільних економічних зон. Для стимулювання інвестицій на регіональному рівні можна використовувати такий економічний важіль, як диференціація ставок місцевих податків, а також центральні та регуляторні податки в частину, спрямовану на регіональні бюджети. Створення режиму стимулювання податків для всіх типів інвесторів у власність, які інвестують капітал у проекти з відповідними регіональними пріоритетами,

можуть покращити інвестиційні умови в регіоні та сприяти місцевим та іноземним інвесторам» [46].

Але Л. О. Петкова та В. В. Проскурін вважають, що ефективними інструментами інвестиційної політики на мезорівні можуть бути стратегічне планування, інвестиційні паспорти (сертифікати) та інвестиційні карти (картки), «процес стратегічного планування як ефективний інструмент самовизначення будь-якого міста спільнота використовується частіше «і» досить зручним і доступним способом подання інформації щодо передумов та можливостей інвестування території є інвестиційна карта (картка) та інвестиційний паспорт (сертифікат)» [47].

Важливість стратегічного планування в регіоні також підкреслює А. Л. Тофан: «сучасні умови розвитку будь-якої національної економіки характеризуються підвищенням ролі регіональних самоврядування з метою забезпечення конкурентоспроможності регіонів та складових стратегічного планування для регіон є важливою частиною цього процесу»[48].

Перелік дій (заходів), які дійсно можуть сприяти інвестиційним процесам на місцевому та регіональному рівняхі тих, що залежать від структур управління, включає насамперед інформаційну підтримку. Потенційний інвестор повинен отримати необхідну інформацію для прийняття свого рішення у формі та каналах найбільш прийнятних для нього. Інформація про регіон, включаючи його конкурентні переваги та особливості, залежить від місцевої влади. Але дуже важливо лобіювати регіональні інтереси на всіх рівнях управління. Необхідність покращення інвестиційного середовища країни та її регіонів є цілком об'єктивною. Однак, незважаючи на велику кількість публікацій з даної проблеми, розширюється коло презентацій на рівень регіональної влади, де не виникає суттєвого позитивного зрушення в інвестиційних операціях

країни. Основна причина цього – не систематична аргументація запропонованих заходів (дій), а практичні кроки їх виконання.

Навіть якщо регіон має високий потенціал для залучення інвестицій, слабка транспортна інфраструктура чинить негативний вплив на інвестиційний процес. Цей факт підтверджується як аналізом ситуацій у різних регіонах України, так і експертними опитуваннями. Навпаки, розвиток транспортної інфраструктури дозволить вирішити ряд економічних проблем, зокрема, таких як зниження транспортних витрат та розширення ринків збуту. Активізується зростання економіки всіх регіонів. У зв'язку з цим концепція підвищення інвестиційної привабливості регіонів полягає у розвитку транспортної інфраструктури на основі створення міжнародних транспортних коридорів, збільшення транзиту та розвитку транспортних промислових вузлів. Це дозволить збільшити мобільність ресурсів (включаючи робочу силу), залучити інвестиційні ресурси, освоїти нові природні ресурси та розвинути суміжні галузі, підвищити якість життя населення регіону.

Тим не менш, завершений аналіз поточної ситуації дозволяє вказати на наступні проблеми розвитку інфраструктурних проєктів в Україні:

- обмеження фінансових ресурсів (створення інфраструктури вимагає великих грошових та інших видів вливань, і в цілому в нашій країні це завжди фінансувався коштами федерального бюджету. В умовах економічного спаду кількість таких ін'єкцій зменшується.)

- адміністративні бар'єри (велика кількість процедур, пов'язаних із отриманням дозвільної документації та провідністю всієї необхідної виробничої інфраструктури для реалізації проєкту)

- відсутність відповідних інструментів взаємодії приватного та державного капіталу.

У той же час ринок у такі важкі часи все-таки породжує інструменти, здатні сприяти вирішенню тих завдань, які називаються вищими. Розвиток інфраструктури у містах та регіонах країни можливий завдяки

сьогоднішньому методу державно-приватного партнерства (ДПП). Якщо говорити доступною мовою, це тип партнерства, коли для вирішення питань, що мають державне значення, використовуються як кошти обласного бюджету, так і приватний капітал. Прийняття закону про державно-приватне партнерство на регіональному рівні розширило можливості регіонів з використанням стратегічних документів, що були розроблені і певною мірою використовуються на практиці практично у всіх регіонах України. Можливості використання державно-приватного партнерства значно розширюються: від їх традиційного застосування у сфері транспортної інфраструктури (насамперед будівництва доріг) регіональна влада та бізнес переходять до сфери охорони здоров'я.

Як зазначає А. Гриценко, відомі класичний та інверсійний типи трансформаційної економіки. Останній передбачає перехід від директивної системи до ринкових відносин у межах індустріального суспільства. Одержавлення економіки замінюють різноманітні форми власності, директивне планування витісняється конкурентними засадами, планове ціноутворення – вільним [49]. Це властиве для України і для пострадянських країн, що вплинуло на соціально-економічний розвиток та його вектори.

Економічний аспект соціалізації передбачає підпорядкування економічних процесів інтересам розвитку людини, перерозподіл результатів виробництва в цілях суспільства, поліпшення умов виробництва і життєдіяльності населення, що і означає становлення нового типу економіки. Соціалізація економіки спостерігається через загальний зріст доходів населення, національного добробуту. Протягом 1970-1990 рр. реальні доходи на душу населення в розвинених країнах Заходу зросли в 1,5-2 рази, а децильний коефіцієнт становить не більше 6-7. Тобто, відбувається поступове пом'якшення соціальної диференціації, вирівнювання доходів на користь вразливих верств населення. В пом'якшенні соціальної диференціації велика роль держави. На соціальні

потреби в розвинених країнах витрачається до 60% ВВП. Зростають видатки на розвиток людського потенціалу і соціальну інфраструктуру. Соціальні інвестиції і інвестиції в людський капітал збільшуються швидше за інвестиції у матеріально-речовий капітал [50].

До інших ознак «соціалізованої» економіки відносять:

- розвиток колективних форм приватної власності, її деперсоніфікація через збільшення частки інституційних інвесторів у акціонерному капіталі;

- збільшення частки населення, що стає співвласником національного багатства через пенсійні, інвестиційні та страхові фонди;

- співучасть працівників в управлінні акціонерним капіталом;

Змінюється соціальна структура суспільства: розмиваються соціально-класові відмінності, посилюється вертикальна соціальна мобільність, складаються різні форми соціального партнерства [51].

Перехід до ринкових відносин та побудова соціальної держави в Україні детермінували нові підходи до соціального захисту інвалідів, які полягають у створенні цілісної системи на сучасних принципах. Приєднання до міжнародних норм права, ратифікація Україною конвенцій МОП переорієнтовує політику щодо інвалідів до суспільно визнаних стандартів, яких дотримуються високорозвинуті цивілізовані країни, здійснює гармонізацію вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів, створює спеціалізовані реабілітаційні установи, безбар'єрне середовище тощо. Ринкова економіка розширює підходи до надання соціальних послуг та утримання центрів обслуговування інвалідів. Наше суспільство поступово усвідомлює, що саме йому потрібно пристосовуватись до потреб інвалідів, а не навпаки [52].

Соціальне інвестування, на думку А.В. Бондаренко і Л.О. Омеянович, – це спосіб реалізації корпоративної соціальної відповідальності за допомогою цільових програм, які відповідають потребам основних груп зацікавлених осіб – споживачів, персоналу,

місцевих громад. Соціальному інвестуванню властиві основні характеристики інвестування, за винятком критерію, що розмежовує ці поняття, – об'єкта інвестування [53, с.201].

Миколаївська область одна із перспективних областей України, що має високий економічний, соціальний та інноваційний потенціал. Але на тлі високого економічного розвитку відслідковуємо низький рівень інтеграції та соціалізації людей з інвалідністю до повноцінного життя. Серед головних проблем регіональної соціалізації людей з інвалідністю залишається доступність, безбар'єрне проектування й працевлаштування. Економічна якість розвитку (ефективність, прибутковість) регіону має поєднуватися із соціальною якістю надання послуг (високий рівень освіти, охорони здоров'я, рівень добробуту і тривалість життя, задоволеність характером та умовами праці тощо). Тому, на нашу думку, громадські організації є потужним об'єктом підтримки впровадження соціального інвестування.

Останнє десятиліття кількість студентських громадських організацій в Миколаївській області майже не змінилася, саме тому пропонуємо створити студентську громадсько-волонтерську організацію «Світло надії» по роботі з особами та студентами з особливим потребами, а також громадянами, що постраждали під час ООС, що сприятиме подальшій соціалізації та інтеграції людей з інвалідністю[54].

Оскільки, громадсько-волонтерські організації інвалідів не володіють владною і ресурсною міцністю держави, її соціально-економічним та організаційним потенціалом, однак мають низку характеристик, що не властиві державному апарату, але без яких неможливо обійтися у практичному вирішенні проблем людей з інвалідністю, а саме: 1) об'єднують у своїх рядах інвалідів, а отже керуються життєвими інтересами, цінностями і пріоритетами інвалідів, які входять до них; 2) дають можливість акумулювати і використовувати такий унікальний ресурс, як соціальна ініціатива та активність самих

інвалідів, що дозволяє знаходити нові, більш сучасні засоби постановки і вирішення соціальних проблем інвалідів; 3) виступають єдиною соціальною структурою, у якій інваліди є членами не опосередковано, як в інших структурах суспільства, а безпосередньо, завдяки чому громадські організації інвалідів мають можливість отримувати адекватну інформацію щодо соціального стану і потреб інвалідів, у край необхідну для розробки пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правових актів і державних програм підтримки та реабілітації інвалідів.

Таким чином, громадські організації є важливим ланцюгом у розв'язанні проблем осіб з інвалідністю, а позитивна динаміка їх розвитку є соціально значущою для комплексної інтеграції осіб цієї категорії у суспільство [55, с. 168].

Одним із способів підвищення соціалізації економіки є працевлаштування людей з інвалідністю. Сьогодні в світі розвивається новий вид реклами, такий як таргетована реклама, що являє собою оголошення, які показуються за заданими параметрами. Таргетинг включає безліч налаштувань, за допомогою яких можна дуже точно задавати цільову аудиторію. Аналіз показує, що даний спосіб відмінно підходить для нових тематик, тобто знайомства користувачів з брендами. Ціна може змінюватись відчутно, але в більшості випадків вона залишається на прийнятному рівні і цілком підходить для малого бізнесу.

Як для роботодавця, так і для виконавця, таргетована реклама є досить важливою, що дасть можливість закріпити реальні функціональні обов'язки за працівником.

На державному рівні для підвищення ефективності соціально-економічної інтеграції осіб з інвалідністю до трудового та суспільного життя, мають бути застосовані такі принципи:

- роз'яснення серед роботодавців поняття «таргетованої реклами», наведення переваг залучення на роботу осіб з інвалідністю для роботи з таргетованою рекламою;

- використання гнучких форм організації праці (скорочений робочий день чи тиждень, гнучкий графік роботи тощо) та надомної праці для працевлаштування осіб з інвалідністю або створення умов на робочому місці відповідно до виду захворювання людини з інвалідністю;

- забезпечення доступності сфери інформації, комунікації та транспорту, включаючи електронні засоби інформації та комунікації, створення безперешкодного архітектурного середовища для людей з інвалідністю.

На нашу думку, управління інноваційними процесами організацій в умовах соціалізації економіки є процесом перетворення та управління наукового знання в інновацію, що сприяє поліпшенню добробуту населення як безпосередньо, так і опосередковано, через формування умов для самовираження людини і забезпечує сталий розвиток національної та регіональної економіки.

Економічна нестабільність нашої держави характеризується розбалансованістю економічної системи та невизначеністю напрямів розвитку основних економічних процесів, призводить до зменшення внесення обсягів прямих іноземних інвестицій в економіку держави, а також уповільнення активності інвестиційної діяльності країни. Активізація інвестиційної діяльності та приріст інвестиційних ресурсів неможливі без зростання валового внутрішнього продукту.

Ми погоджуємось з думкою Л.П. Рудь, що інвестиції є найважливішим фактором економічного та соціального зростання. Це обумовлено тим, що інвестиційні ресурси дають можливість впроваджувати передові технології, новітню техніку, інноваційні форми організації праці та управління виробництвом. Нововведення, нові технології та організаційні рішення дають змогу суб'єктам господарювання вийти з кризових ситуацій, забезпечити високу конкурентоспроможність продукції і підприємства [56]. А тому доцільно здійснити аналіз опрацювання стратегічних нормативно-правових активів

для виявлення основних пріоритетів економічного та соціального зростання.

В цілому дані стратегічні документи охоплюють соціальні та економічні питання. Серед основних пріоритетів необхідно виділити спільні для більшості документів (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3

Пріоритетність, визначена в стратегічних документах соціально та економічного розвитку

Стратегічний документ	Пріоритетність					
	Модель інноваційного розвитку	Європейська інтеграція	Соціальна переорієнтація економіки	Сталий економічний розвиток	Оборонність	Децентралізація
Стратегія економічного та соціального розвитку України "Шляхом європейської інтеграції" на 2004-2015 роки (втрата чинності на підставі Указу Президента N 398/2015 (398/2015) від 07.07.2015)	+	+	+	+		
Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» (Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015)		+	+	+	+	
Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року (Постанова КМУ від 6 серпня 2014 р. № 385)			+	+		+
Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» (Постановою Верховної Ради України від 21 жовтня 2010 року N 2632-VI)	+			+		
Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 37, ст.336)	+					

Джерело: автором сформовано на основі опрацювання нормативно-правових активів

Втративши чинність, Стратегія економічного та соціального розвитку повинна була стати джерелом довготривалого економічного

зростання, де наукові здобутки та їхнє технологічне застосування забезпечить прискорений розвиток високотехнологічних виробництв, що б створили основу експортного потенціалу. Науковцями та експертами Українського центру економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова визначено такі основні та водночас ключові проблеми, які перешкоджали реалізації Стратегії: «консервація» виробничої та інвестиційної діяльності; зниження рівня життя населення; зниження купівельної спроможності населення; швидка і обвальна девальвація гривні; зростання тарифів на житлово-комунальні послуги; неспроможність влади впоратися із інфляцією гривні; високий зовнішньоторговельний дефіцит; зростання зовнішнього боргу країни; зниження доходів населення внаслідок високої інфляції; втрата заощаджень населення внаслідок збанкрутування банків і визнання їх неплатоспроможними (В.Юрчишин).

В Україні, науковці також керуються рекомендаціями парламентських слухань на тему «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» та вважають, що вони розроблені тільки на папері.

Для розробки стратегії соціально-економічного та інтелектуального зростання держава має впровадити спеціальні інноваційні програми з відповідним механізмом фінансово-кредитного стимулювання. Необхідно також суттєво збільшити фінансування фундаментальних і прикладних досліджень як за рахунок держави, так і приватного капіталу.

Стратегія соціально-економічного та інтелектуального розвитку національної системи являє собою цілісну систему ідей, поглядів, намірів та ключових заходів щодо розвитку інноваційної діяльності на середньострокову перспективу в контексті основних напрямів розвитку економіки з метою гарантування національної безпеки країни.

Необхідність визначення основних стратегічних орієнтирів його розвитку зумовлена, по-перше, постійним зростанням ролі інвестицій та

інновацій в сучасному соціально-економічному житті, по-друге – відсутністю комплексних системних розробок, визначення цілей та пріоритетних завдань розвитку соціально-економічного та інтелектуального розвитку національної системи з урахуванням галузевої специфіки.

До головних завдань стратегії соціально-економічного та інтелектуального розвитку національної системи необхідно віднести:

- удосконалення форм і методів державної підтримки інвестування та фінансування інновацій;
- пільгове оподаткування інноваційної діяльності
- організаційне забезпечення механізму стимулювання залучення інвестиційно-фінансових ресурсів;
- створення сприятливих передумов для поліпшення інвестиційного клімату;
- покращення відповідної нормативно-правової бази;
- розвиток інформаційного забезпечення інновацій та інтелектуальної власності.

Системотвораючою метою єдиного соціально-економічного, інтелектуального механізму є безперервне відтворення фінансових та розумових ресурсів, відповідно до якої він розглядається як імплементований у процес відтворення національного продукту регулятор, визначаючи напрями їх руху, пропорції розподілу і споживання. Цей механізм створює базис безперервності відтворення основних чинників інноваційно-інвестиційної діяльності, є невід’ємною частиною господарського механізму – сукупності економічних структур, методів і форм господарювання, за допомогою яких відбувається взаємозв’язок та погодження громадських та приватних інтересів, забезпечується функціонування і розвиток національної економіки.

Ми вважаємо, що весь механізм залучення інвестицій та фінансів можна зобразити у вигляді багаторівневої системи, у верхній частині якої

розміщена структура макрорівня, представлена суб'єктами управління – керівними органами влади (законодавчою та виконавчою), що мають свою ієрархію та організацію, певну сукупність прямих і непрямих методів державної дії на інноваційну діяльність, здатних забезпечити її стійкий розвиток і подолання допущених у результаті недосконалості (нерозвиненості) фінансового механізму диспропорцій.

Регіональний механізм управління соціально-економічним та інтелектуальним розвитком займає проміжне положення – мезорівень. Відповідно до територіального розподілу регіональний рівень включає соціально-економічний та інноваційний механізм адміністративних суб'єктів та місцевих органів влади, додаткові фінансові важелі, регулятори, а також різні фонди (інвестиційні, інноваційні, страхові, венчурні тощо).

Оскільки сучасна інноваційна діяльність характеризується ускладненням структури і посиленням інтеграційних процесів, нами виділений підрівень соціально-економічного та інтелектуального розвитку механізму науково-технологічної кооперації, який має істотний потенціал специфічних інструментів, форм організації і регулювання максимальних і мінімальних меж співпраці між суб'єктами, що входять до їх складу, та спеціалізованими суб'єктами інтелектуальної системи. Найбільшим різноманіттям організаційних форм відрізняється рівень підприємства – технологічні парки. Діяльність таких технопарків сприяє створенню особливої інфраструктури, яка забезпечує зв'язок наукового центру та бізнесу, породжує і підтримує на стартовому етапі малі високотехнологічні підприємства.

Соціально-економічний та інтелектуальний механізм підприємства – це впорядкована сукупність форм і методів, за допомогою яких воно забезпечує себе необхідними грошовими коштами, перерозподіляючи які між підрозділами на умовах фінансування або інвестування, досягає певного рівня стабільності й ліквідності, забезпечує рентабельну роботу, отримання

максимального прибутку і вартості капіталу. Цей механізм будується відповідно до вимог об'єктивних економічних законів, його основи встановлюються державою для вирішення тих завдань, які стоять перед ним на тому або іншому етапі розвитку. Навидемо схему розробленої нами систему ієрархічності соціально-економічного та інноваційного розвитку (рис. 1.5) [57].

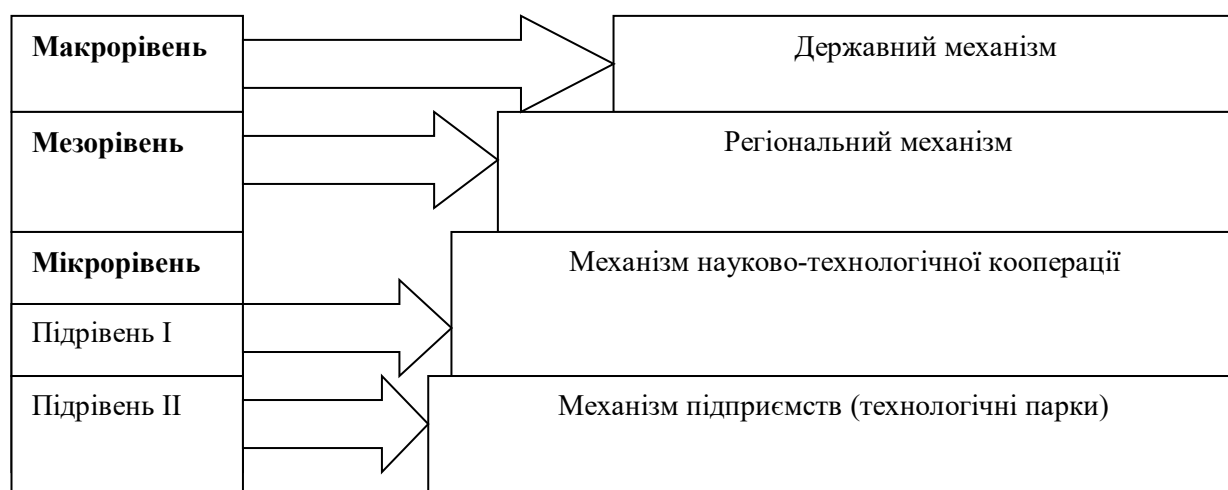

Рис. 1.5. Система ієрархічності соціально-економічного та інноваційного розвитку

Джерело: автором згруповано

Загалом система соціально-економічного й інноваційного механізмів розвитку повинна, на наш погляд, відрізнятися єдністю всіх його рівнів (загальнодержавного, регіонального та господарюючого суб'єкта) і включати функціональну підсистему – сукупність методів, важелів, інструментів для управління процесом розподілу, перерозподілу, формування і використання інвестиційних ресурсів і підсистему забезпечення – правового, нормативного та інформаційного поля.

1.3. Світовий досвід підвищення інвестиційної привабливості регіону

Кожна країна світу має власні закони й органи управління розвитком окремого регіону, що регулюють формування регіонального

інвестиційного потенціалу. Наприклад, у Франції працює Комітет з проблем регіональної діяльності й устрою територій, який приймає державні рішення щодо регіонального розвитку. У США працює Президентська комісія із проблем федералізму. При Кабінеті Міністерства Канади існує Комітет з питань економічного й регіонального розвитку. У Японії при Кабінеті Міністрів працює економічна консультативна рада, що планує комплексний розвиток територій. У Польщі існує державна рада територіального розвитку [58].

На сьогодні, з метою зміцнення інвестиційного потенціалу регіонів, необхідно формувати ефективну регіональну політику із застосуванням інституціональних важелів її регулювання. Для цього необхідно дослідити досвід наступних країн із залучення інвестицій: США, Канади, Арабських країн, Великобританії, Іспанії, Франції, Німеччини, Італії, Швейцарії, Польщі, Швеції, Китаю та інших. Вибір спрямований на країни, досягши високого соціально-економічного розвитку і позитивних результатів за короткий час у розвитку інвестиційної сфери [58].

В даний час в Європейських країнах і в США існує ряд методів оцінки ефективності інвестицій, зокрема такі, які не включають і включають дисконтування. До методів, що не включають дисконтування, відносяться ті, які: базуються на розрахунку періоду окупності інвестицій (термін окупності); засновані на визначенні норми прибутку на капітал; засновані на розрахунку різниці між сумою прибутків і інвестиційних витрат за весь час використання інвестиційного проекту, що відомий під назвою Cash-flow або накопичене сальдо грошового потоку; метод порівняльної ефективності приведених витрат на виробництво продукції і вибору капітальних вкладень на основі порівняння маси прибутку (метод порівняння прибутку) [63].

Шевченко Н.І. зазначає, що у Канаді створений розподіл повноважень між федеральними і провінційними органами влади щодо регулювання інвестиційної діяльності, провінції можуть на своєму рівні

регулювати в законодавчому порядку іноземні інвестиції, якщо це регулювання не суперечить федеральному законодавству. Це дозволяє узгодити дії щодо залучення іноземних інвестицій та сприяє підвищенню інвестиційної привабливості регіону. Налагоджена система державного регулювання дозволяє полегшити умови ведення бізнесу. Для здійснення підприємницької діяльності на території будь-якої провінції (регіону) іноземні інвестори повинні отримати федеральну ліцензію. Всі ці положення, як і діяльність іноземних інвесторів на території Канади, регулюється законом «Про іноземні інвестиції», прийнятим у 1985 р. Також у Канаді існує контроль держави за допущенням іноземних інвесторів у національну економіку. Цей контроль передбачає, що іноземний інвестор, перед започаткування своєї справи на території Канади, повинен подати на розгляд державних органів повідомлення або заявку на інвестиції в Канаді [61, с.143–143].

Великий досвід із залучення іноземних інвестицій мають Арабські країни. Потреби цих країн у залученні більшого фінансування для задоволення зростаючих потреб розвитку інфраструктури змушують їх шукати зовнішні джерела коштів. Існує також очевидний брак внутрішніх інвестицій у більшості арабських країн. Арабські країни доклали чимало зусиль для залучення іноземних інвестицій, але обсяг іноземних інвестицій нижчий, ніж планували та очікували. Тому слід зрозуміти причини такої ситуації.

Арабські країни поділяють загальні характеристики, такі як мова, релігія, культура чи місцезнаходження. Однак ці загальні фактори не заважають цим країнам відрізнятися за іншими ознаками, такими як структура та розмір економіки, населення та розмір природних ресурсів, економічний прогрес та багато інших. Існують різні погляди на те, які фактори є найбільш важливими та впливовими для залучення інвестицій. Теоретичні дослідження показують, що мотиви інвестування є найважливішими аспектами, що визначають привабливість

інвестицій. Існує багато мотивів до іноземних інвестицій, таких як пошук природних ресурсів, ефективність, ринки збуту, недорога пропозиція некваліфікованої або напівкваліфікованої робочої сили, придбання технологічних можливостей, досвід управління та маркетингу та організаційні навички. В Арабських країнах на державному рівні діє управління з інвестицій і розвитку (AIDA).

Фісун К.А. зазначає, що в Польщі важливу роль при формуванні інвестиційної привабливості регіону відіграють державні структури. Спочатку політикою регулювання закордонних інвестицій в країні займалося Міністерство приватизації, проте потім було створено новий спеціалізований орган – Державне агентство по закордонних інвестиціях. На першому етапі в країні діяли два загальнонаціональних і безліч регіональних органів. Проте виникали труднощі при вирішенні організаційних питань агентами потенційних інвесторів через багаторівневість системи. Зараз у країні діє Польське агентство з питань інформації та інвестицій, яке надає послуги «з одних рук» і діє від імені уряду [59].

Більш глибоке дослідження провели Стеценко Т.О. й Тищенко О.П. зазначаючи, що «... регіональна політика у Польщі реалізується на трьох рівнях управління – загальнодержавному, регіональному та локальному. На регіональному рівні (воєводства) реалізуються функції виконання програм регіонального розвитку, моніторинг екологічної та економічної ситуації в регіоні, розбудова прикордонної і митної інфраструктури тощо. На локальному рівні (гміни) через органи місцевого самоврядування забезпечується функціонування закладів регіональної виробничої і соціальної інфраструктури, передусім місцевого транспорту, підприємств комунального господарства, закладів охорони здоров'я, початкової освіти, культури тощо. Також варто відзначити, що органам місцевого самоврядування надається самостійність у регулюванні інвестиційної діяльності. Такі заходи дозволяють підвищити рівень інвестиційної

привабливості регіонів, сприяють притоку інвестиційних ресурсів, активізації інвестиційних процесів. Це водночас приваблює інвесторів, а також дозволяє забезпечити розвиток стратегічних напрямків функціонування регіонів» [60, с. 43–45].

Також, Стеценко Т.О. й Тищенко О.П. вивчали досвід Німеччини, яка має децентралізовану структуру управління. Землі ФРН функціонують як окремі держави, які мають суверенітет і юридично не підлягають федерації. Повноваження суб'єктів федерації дають їм можливість здійснювати широке самоврядування: бути господарями на своїй території, впливати на розвиток економіки, охорону довкілля, соціально-культурне життя, гарантувати громадянські права і права людини. У відповідності до 109 статті Конституції ФРН передбачається самостійність і незалежність бюджетів земель і федерації. Кожна земля має свою конституцію, демократично обраний земельний парламент (ландтаг), земельне управління – уряд. Кожна земля має власне земельне законодавство, яке не суперечить федеральному, а також своє громадянство, але основним є громадянство ФРН. Для розв'язання можливих протиріч між центром і землями існує федеральний конституційний суд. Таким чином існує подвійний розподіл влади, згідно з яким не лише федерація, але і кожна земля мають власний парламент, свій уряд і суди [60, с. 34–37].

Окремо необхідно відзначити наукову працю Шевченко Н.І., яка вивчала законодавчо-нормативно базу Німеччини, а саме: «... основними законодавчими актами щодо регулювання іноземних інвестицій є Закон «Про зовнішні економічні зв'язки» 1961 р. та Закон «Про кредити» 1976 р. Згідно досліджуваних джерел не існує законодавчих обмежень на рух капіталу, на обсяг і характер валютних угод, а також на фінансування іноземних компаній на місцевому ринку позикового капіталу, але необхідна наявність ліцензій для ведення діяльності в певних галузях економіки (медичній, фармацевтичній, транспортній, страховій, банківській, в готельному і ресторанному бізнесі тощо). У Німеччині лише

одного разу були введені обмеження (1973–1974 рр.), які діяли 12 місяців. Вони полягали в необхідності отримання іноземними інвесторами дозволу Бундесбанку (державного банку Німеччини) на здійснення інвестицій. Аналізуючи досвід Німеччини варто зауважити, що контроль з боку держави повинен бути присутнім, особливо у фінансовій сфері. Кожна країна прагне покращити інвестиційну привабливість і залучити якомога більше фінансових ресурсів. Інвестиції сприяють розвитку соціально-економічного, політичного життя країни, зміцненню позицій на світовій арені, тому регулювання потоків інвестиційних ресурсів необхідно здійснюватись постійно. Що ж до інституційної сфери Великобританії, то тут органи регіональної влади мають складну структуру. Створена дворівнева система місцевих органів влади, у тому числі графства і округи в сільській місцевості та містах, а в Уельсі та Шотландії у 1992 році запроваджена однорівнева система» [61, с. 141–143].

В своїй роботі Шевченко Н.І. звернула увагу на формування інвестиційної політики регіонів Великобританії, де провідне місце належить регіональним агентствам та корпораціям розвитку (Шотландське та Уельське агентства розвитку, корпорації розвитку районів лондонських доків та ріки Мейсер). Такі організації можуть краще зосередитись на дослідженні проблем та переваг розвитку регіону та забезпечити його подальше процвітання. З метою сприяння розвитку регіональної політики стимулювання інвестицій видаються позики Європейського інвестиційного банку на пільгових умовах до 50 % вкладень в основний капітал [61,с. 143–143.].

Іноземні інвестори у Великобританії звільненні від отримання дозволів на здійснення своєї діяльності на території країни. На думкуШевченко Н.І., «повинен існувати певний контроль за діяльністю іноземних інвесторів на території країни, влада повинна залишатись в країні, а не переходити до іноземних громадян, адже кожен іноземний інвестор буде дбати про свій бізнес, а не добробут країни у якій він створює бізнес». Також, в дослідженні Шевченко Н.І. наведено перевагою

законодавства Англії, згідно Закону «Про промисловість» (1975 р.): «уряд може заборонити купівлю іноземними інвесторами важливих підприємств обробної промисловості, якщо це суперечить інтересам держави. В галузях авіаційного та водного транспорту діяльність іноземних компаній дозволяється лише під національним контролем» [61, с.143–143]. Створення таких обмежувальних заходів сприяє підвищенню національних інтересів, реалізації поставлених цілей та завдань.

Погоджуємось з думкою Борщ Л.М., що ускладнення процедури оформлення документів на ведення бізнесу знижує інвестиційні потоки до країни. Чим складніша процедура започаткування бізнесової діяльності, створення нових проектів, тим менш привабливим буде регіон для інвестування. Чудовим прикладом спрощення процедури заснування підприємств і тим самим підвищення привабливості регіонів є Південно-Африканська республіка. Тут процедура заснування корпорації зводиться до резервування назви і реєстрації заяви про створення компанії в окремій Реєстраційній палаті закритих корпорацій. При створенні підприємства не потрібно більше ніяких установчих документів, зокрема не потребують реєстрації печатки та штампи компанії. Такі законодавчі стимули полегшують процес започаткування господарської діяльності, зокрема і для інвесторів у створенні нових проектів, що робить країну привабливою для вливання капіталу [62, с. 68].

Повертаючись до наукової праці Стеценко Г.О. й Тищенко О.П., де розглядається інституційна система Франції, необхідно відмітити, що територіальну структуру країни утворюють три рівні: регіон, департамент, комуна. В цілому метрополія поділяється на 22 регіони, 96 департаментів і біля 36 тис. комун. В кожному регіоні існує регіональна рада. Державну владу представляє префект регіону, який має певну владу по відношенню до всіх зовнішніх служб різних відомств. Кожному рівню управління надані права, можливості і кошти для рішення тих питань, які найкраще підлягають управлінському впливу саме в кожній структурній одиниці.

Серед центральних установ, які відповідають за регіональну політику Франції розрізняють: Делегацію з облаштування території і регіонального розвитку, Міжвідомчий комітет з облаштування і розвитку території, Національний комітет з облаштування території, Міжвідомчий комітет допомоги з розміщення видів економічної діяльності та Фонд облаштування і розвитку території [60, с.40–42].

Шевченко Н.І. доповнює, що органами регулювання інвестиційної діяльності в країні та її регіонах є Національний банк та Міністерство економіки, фінансів і бюджету, при якому створена служба іноземних інвестицій Казначейства (Бюро D3). У Бюро D3 декларуються всі іноземні інвестиції, знаходяться дані про інвесторів, про форму та цілі здійснення інвестицій. Наданням пільг у Франції, крім місцевої влади, займається агентство економічного розвитку країни, Національне агентство із створення нових підприємств та Національне агентство сприяння науковим дослідженням [61, с.143–143.].

Шевченко Н.І. проаналізувала політику Швейцарії де зазначила, «... в країні не існує спеціалізованого законодавства та спеціалізованих інститутів для регулювання інвестиційної діяльності, що на нашу думку, негативно позначається на формуванні інвестиційної привабливості. В країні повинна існувати законодавча база щодо регулювання інвестиційної сфери. Це дозволить полегшити роботу як органів державної влади так і інвесторів» [61, с.143–143.].

Також важливим зазначенням Шевченко Н.І. слугувало, що у Швейцарії надання консультаційної допомоги інвесторам здійснюється всіма великими банками країни. Основним обмеженням у Швейцарії стосовно інвестицій є заборона сприянню припливу фінансових коштів із-за кордону, які попадають під визначення „втеча капіталу”, тобто ті, які незаконно вивозяться з країни їхнього створення (згідно з угодою 1977 р. між Швейцарським національним банком і швейцарськими комерційними банками). У державі не допускається відмивання грошей та приховування

особи власника банківського рахунку (з 01.05.1992 р. у швейцарських банках заборонено відкривати рахунок на суму більшу, ніж 100 тис. швейцарських франків, не пояснивши банку походження коштів). Наданням пільг при здійсненні інвестиційної діяльності на державному та регіональному рівні у Швейцарії займаються федеральний уряд та адміністрації кантонів. У системі регулювання інвестиційних потоків повинні здійснюватись певні обмеження. У Швейцарії така система розроблена досить вдало [61, с.143–143.].

Китайська економіка, як відомо, досить унікальна. Через історичну та політичну основу економіки, що розвивається в Китаї, державний сектор країни займає більшу частку національної економіки, ніж приватний сектор. Країна є найбільшою торговою нацією в світі, яка відіграє ключову роль у міжнародній торгівлі, де Китай все частіше бере участь у різних торгових організаціях та угодах. Китай відомий як найбільший у світі виробник та експортер товарів. Інвестиційний клімат Китаю різко змінився під час реорганізації економіки. Хоча комуністична країна контролює багато державних підприємств, її політика вільного ринку заохочувала велику кількість іноземних інвестицій. Країна мала на меті усунути економічні бар'єри, відкривши деякі сектори, які раніше були закриті для іноземних компаній. Нові положення, закони та адміністративні заходи приймаються щодня, щоб реалізувати ці зобов'язання. Іноземні інвестиції, як внутрішні, так і зовнішні, залишаються сильним елементом швидкого розширення Китаю у світовій торгівлі. З ростом економічного значення Китаю зростає і увагу світових інвесторів.

Добре створений внутрішній сектор фінансового та ринкового капіталу має вирішальне значення для стабільного економічного зростання в будь-якій країні. Однак у країнах, що розвиваються, таких ринків немає, що представляє критичні проблеми для зростання і стабільності. І навіть якщо вони існують, недостатньо місцевих інвесторів, які б могли скористатися наявними економічними можливостями. Це змушує ці країни покладатися на приплив капіталу з розвинених ринків за рахунок грошових переказів,

донорських коштів, прямих іноземних інвестицій, акціонерних фондів, облігаційних фондів, інвестиційних портфелів та / або інших форм.

Потреба в прямих іноземних інвестиціях зумовлена такими факторами, як політичні та економічні інститути управління, рівень інфраструктури, відкритість до торгівлі, економічна свобода, ринки праці, можливості імпорту та експорту, рівень кваліфікації, макроекономічна стабільність, близькість до важливих ринків, ринку розмір та наявність природних ресурсів.

Сьогодні існує дуже багато систем й методик оцінювання привабливості інвестиційного клімату країни. Необхідно зазначити, що найбільш популярними є рейтинги Euromoney, BDO International Business Compass (IBC), Institutional Investor та Business Environment Risk Index (BERI). Euromoney проводить дослідження трьох груп індикаторів: ринкових, кредитних та політико-економічних, а Institutional Investor, навпаки, зосереджує свою увагу на кредитоспроможності країн. Більш розгалужену структуру формування рейтингу має система BERI. Також, існують національні рейтинги сприятливості інвестиційного клімату, що періодично публікують провідні економічні журнали (Fortune, The Economist), авторитетні експертні агентства (Moody's, Standard and Poor, IBCA). Серед різних міжнародних методик оцінки інвестиційної привабливості варто виділити оцінки Всесвітнього економічного форуму (WEF), Групи Світового банку, Heritage Foundation/Wall Street Journal, Transparency International та інші [64].

Однією з найвідоміших міжнародних методик оцінки інвестиційного клімату є щорічне рейтингове дослідження «Ведення бізнесу», яке проводиться в 185 країнах Міжнародною фінансовою корпорацією групи Світового банку. Рейтинг оцінює умови започаткування, ведення і закриття бізнесу у більшості країнах світу, базуючись на опитуванні понад 9600 авторитетних експертів із країн, що оцінюються. Індекс рейтингу складається з 10 субіндексів, які відображають регуляторні, фіскальні та ринкові обмеження, що ускладнюють або сприяють веденню бізнесу в країні. Дані

субіндекси умовно поділені на 2 типи, що стосуються надійності правових інституцій та складності і затратності регуляторних процедур. До першого типу відносяться субіндекси: «Отримання кредиту», «Захист прав інвесторів», «Виконання зобов'язань по контракту» та «Банкрутство», а до другого – «Започаткування бізнесу», «Підключення до мережі електропостачання», «Реєстрація власності» та «Зовнішня торгівля» [65].

Аналіз регіонального інвестиційного потенціалу може бути використаний для пошуку відповідей на такі питання:

- які економічні сектори можуть мати майбутнє зростання й потенціал робочих місць;
- які регіональні продукти можна просувати на регіональному, національному, міжнародному рівнях;
- яких виробників підгалузей пов'язати з національними й міжнародними посередниками та покупцями та обрати для залучення приватних інвестицій.

Оцінювання регіонального інвестиційного потенціалу проведено в три етапи (рис. 1.6.):

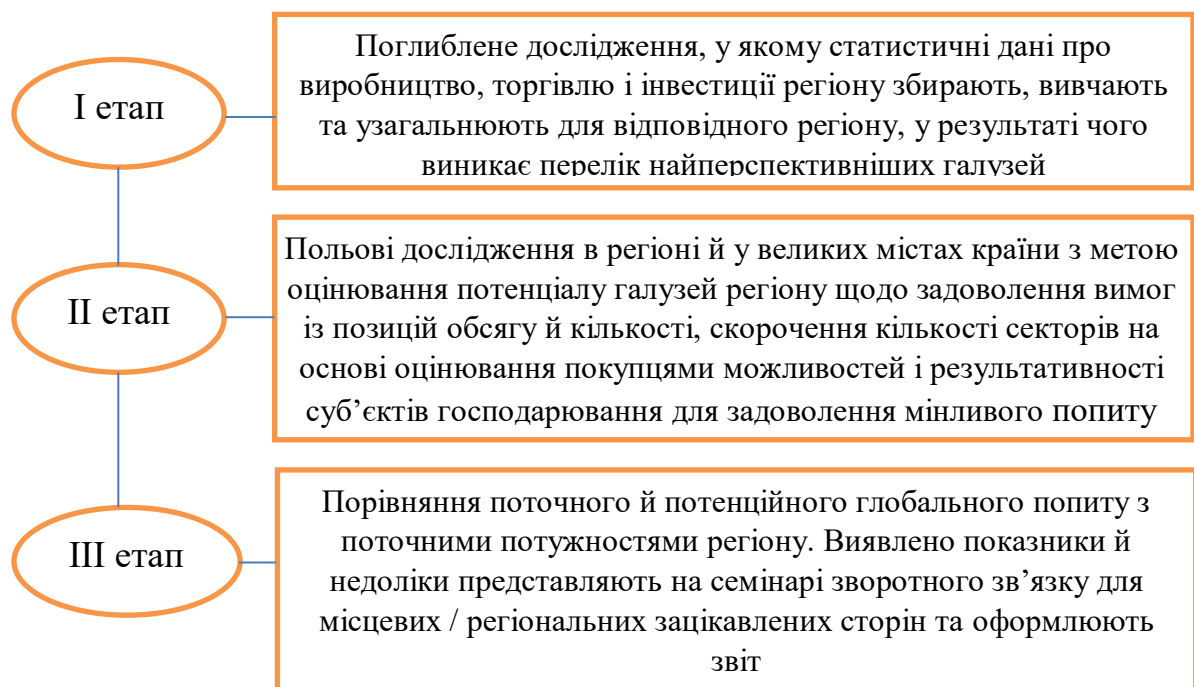

Рис. 1.6. Етапи аналізу інвестиційного потенціалу регіону

Джерело: автором згруповано

Визначення економічного потенціалу корисно для:

- надання допомоги місцевим органам влади або донорським програмам з метою визначення основних економічних потенціалів регіону;
- визначення поточних чи майбутніх конкурентних переваг щодо розвитку приватного сектору;
- допомоги місцевим виробникам залишатися/стати більш конкурентоспроможними.

З'ясовано, що найважливішим фактором фінансових показників інвестицій є здатність інвестора визначати чинники очікуваного ризику й повернення інвестицій. Отже, для залучення іноземних інвестицій є важливим аналіз факторів потенціалу регіону, що визначають кількість інвестицій. Однак питання, які важко виміряти в грошовому виразі та не входять до складу традиційних фінансових показників, також впливають на ризик і повернення інвестицій. До них належать питання екології, соціальності й управління (environmental, social and governance issues – ESG). Крім того, соціальні питання (наприклад, трудові відносини) теж можуть мати істотний і прямий вплив на фінансові результати діяльності підприємства.

Нині інвестори мотивовані економічними або моральними цінностями усвідомлюють, що питання ESG є актуальними для всіх довгострокових інвестицій. Хоча питання ESG часто привертають увагу через екстремальні події, які викликають різкі падіння цін, що варіюються на акції порівняно великих компаній. ESG та пов'язані з ними мегатренди: дефіцит природного ресурсу (наприклад, питної води) і зміна демографічних показників (наприклад, економічне зростання тисячоліть, що сприяють стійкості) – мають відношення до формування інвестиційного портфеля регіону.

Сьогодні світова практики при залученні інвестицій все більше розглядає інноваційні технології, серед яких: крауд-технології, коворкінг,

бенчмаркінг. Крауд-технології (краудфандинг, краудсорсинг) – це актуальні і ефективні інструменти для вирішення завдань бізнесу із залученням широкого кола зацікавлених осіб.

Термін «краудфандинг» утворений з двох англійських слів «crowd» – натовп, і «funding» – фінансування, що в перекладі означає «фінансування натовпом» або «суспільне фінансування». Вважається, що термін краудфандинг з'явився одночасно з терміном краудсорсинг в 2006 році і його автором є Джефф Хауї [66]. Тому вчені Петрушенко Ю.М., Дудкін О.В., Єлісеєва Л.В., Тульчинська С.О., Солосіч О.С., Голуб М.О. [67–69] одностайні в тому, що краудфандинг є складовою частиною поняття краудсорсингу, під якими розуміють використання не лише фінансових ресурсів, а й креативного, творчого та іншого потенціалу широкого кола зацікавлених осіб. Головною відмінністю краудфандингу від краудсорсингу є те, що він не включає спільну творчість (колективні зусилля по створенню проекту), а орієнтований виключно на фінансування цільового проекту.

Краудфандинг відбувається за допомогою створення спеціальних краудфандингових платформ (інтернет-платформ) та їх власників, що виступають посередниками між суб'єктами, які потребують фінансування (ініціатори проекту) і їх донорами або інвесторами (фінансування проектів).

За результатами досліджень теорії та практики діяльності інтернет-платформ виділять наступні види краудфандингу залежно від особливостей винагороди.

Перший вид краудфандингу – це краудфандинг без винагороди інвестору. Пожертви зазвичай є добровільними актами, зробленими на основі альтруїзму і без будь-яких зобов'язань для одержувача. Разом з тим, альтруїзм інвесторів має свої межі, що стримує можливості цього варіанту і звужує коло проектів, які можуть бути профінансовані таким чином. Найчастіше ця модель застосовується в соціальних, політичних,

екологічних та медичних проектах. Варто зазначити, що до 2012 року цей напрям був домінуючим в рамках всього краудфандингу. В якості прикладів краудфандингових платформ, де використовується цей вид, можна привести Betterplace в Німеччині, «Godfundme» в США та Respekt в Австрії [70, с. 59]. Більша кількість діючих краудфандингових платформ в Україні відносять до цього виду.

Другий, що активно розвивається на сучасному етапі та є найпоширенішим видом – краудфандинг з певною нефінансовою винагородою інвестору. Вважається, що цей вид краудфандингу є найбільш ефективним інструментом збору коштів на будь-які проекти, починаючи від креативних і закінчуючи складними технологічними продуктами. Окремим випадком схеми «нефінансової винагороди» є модель попереднього замовлення. Аналіз діяльності краудфандингових платформ показує, що матеріальна винагорода зазвичай представлена товарами або послугами для спонсорів (інвесторів), такими як різні носії інформації з аудіо- та відеозаписом, фотографіями, музичними треками; можливість отримувати інформацію з хмарного сховища файлів; технічні пристрої та ін. Найчастіше інвестори сприймають краудфандингові платформи в якості звичайного інтернет-магазину, що допомагають фінансувати технологічні продукти, але з відстрочкою доставки товару. Найуспішнішою платформою, яка працює за принципом нефінансової винагороди і, зокрема, пропонує модель попередніх замовлень, є платформа Kickstarter, яка тільки за 2015 рік зібрала 1,5 млрд дол, а в 2019 році подолати позначку в 4,2 млрд дол [71].

Третій вид краудфандингу – інвестиційний (акціонерний) з винагородою інвестору, який називають краудінвестингом. На сучасному етапі краудінвестинг функціонує у таких наступних моделях: роялті, краудлендинг і акціонерний краудфандинг.

Модель роялті передбачає, що спонсор, крім нефінансових бонусів та різних заохочень, отримує частку від доходів або прибутку фінансованого

проекту. Цей підхід активно практикується в сфері фінансування музики, розробки ігор, фільмів тощо.

Краудлендинг (також вживається термін «народне кредитування») - метод онлайн-кредитування фізичними особами інших фізичних осіб або компаній через спеціально створені інтернет-ресурси. Цей метод практично не відрізняється від банківського кредитування, тільки замість одного позичальника автор проекту отримує кредитування від сотень або тисяч людей у вигляді мікрокредитів. Перевагою цієї форми краудфандингу для кредиторів виступають більш високі ставки та надання позики у дуже широкому спектрі галузей, а для позичальника – відсутність великого обсягу документації, низькі ставки і зручність отримання кредиту [72].

У 2010 році краудфандингові платформи мобілізували 880 млн. дол., 2012 рік – 2,7 млрд. дол., 2013 рік – 6,1 млрд. дол., 2014 рік – 16,2 млрд. дол., 2015 рік – понад 34,4 млрд. дол. [73]. Щорічно приріст по даному виду фінансування становив понад 200% [74]. Згідно зі звітом Global Crowdfunding Market у 2016-2020 pp., очікується, що ринок краудфандингу буде рости із середньорічним темпом зростання CAGR 26,87% в період 2016-2020 pp. [75]. Відповідно до останнього звіту по дослідженню ринку, опублікованому Technavio, очікується, що темп зростання на світовому ринку краудфандингу CAGR складе майже 17% до 2021 року [74].

Пропонуємо розглянути можливість створення краудфандингових платформ на регіональному рівні із залученням органів місцевої влади (рис. 1.7). Механізм реалізації буде включати наступні процедури:

Створення краудфандингової платформи та залучення учасників краудфандингових угод. Процес дії краудфандингової платформи починається з розробки моделі фінансування, яка використовується (вид краудфандингу) і розмір плати, що стягується з ініціатора проекту. Вибір платформи залежить від географічної ознаки, тобто чи відноситься

місцезнаходження засновника проекту до місцевості на якій працює платформа. Організатори платформи надають вимоги до своїх учасників: певне громадянство, або юридичний статус.

Підготовка до краудфандингової угоди. Засновник проекту стає користувачем краудфандингової платформи і готує до розміщення на ній свій проект. Для цього проводиться ціла низка робіт, пов'язана з підготовкою краудфандингової угоди [77]. Підготовка угоди є досить витратним і трудомістким процесом, який триває від декількох місяців до півроку. За цей час знімається відео, готуються медійні матеріали, відбувається спілкування з потенційними інвесторами, складається програма реалізації проекту і фінансовий план, максимально активізується процес розробки. Від рівня та повноти виконання даних робіт багато в чому залежить можливість отримання фінансування.

Важливе значення для успішного збирання коштів у майбутньому має обґрунтування розміру вкладу донорів та інвесторів. Також для донорів, які фінансують краудфандингову угоду, засновану на винагороді, безсумнівно важливим є вид винагороди. Тому розмір і форма винагороди встановлюється після маркетингових досліджень.

Попереднє ознайомлення з проектом. Розміщення проекту на краудфандинговій платформі в тестовому режимі, дасть можливість засновнику проекту ознайомитися з думкою учасників, провести роботу над помилками до його реального запуску, щоб найбільш повно врахувати думку потенційних донорів та інвесторів [77].

Збирання коштів на краудфандинговій платформі. Період збирання коштів, який збігається з періодом широкомасштабного рекламування свого проекту через соціальні мережі, розсилання електронної пошти, засобами масової інформації, спеціальні події і мережу Інтернет. Період збирання коштів встановлюється платформою. Якщо протягом наданого проміжку часу проект не набирає необхідної суми, він закривається, а його засновник не отримує фінансування, тому що в такому випадку більшість

краудфандингових платформ повертають внесені кошти донорам, спонсорам та інвесторам.

Отримання фінансування і виконання зобов'язань, у разі досягнення мети збирання коштів, або робота над помилками. Заключний етап краудфандингової угоди, який передбачає отримання зібраних на краудфандинговій платформі засобів і виконання взятих на себе зобов'язань перед донорами та інвесторами проекту [78].

Рис. 1.7. Організаційно-економічний механізм взаємодії учасників краудфандингових угод на регіональному рівні

Джерело: автором згруповано на основі даних [78]

Переваги використання краудфандингових угод на регіональному рівні

1. Зростання учасників інвестиційного проекту через розголос. Однією з головних причин проведення краудфандингу акцій є підвищення рівня обізнаності серед нових клієнтів, комерційних партнерів та засобів масової інформації. Деякі компанії повідомили про значне збільшення доходів через вплив, отриманий від залучення прихильників свого бренду до співпраці, розробляючи нові стратегії брендінгу.

2. Кращі умови, ніж вони могли отримати в іншому випадку. Сайти з краудфандингу власного капіталу поділяються на тих, у кого більш високі оцінки за характеристикою краудфандингу, а фірми венчурного капіталу заробляють свої гроші, ведучи жорсткі переговори, умови венчурного капіталу завжди обмежувальні. Фактично краудфандингові платформи збирають гроші через «натовп», які є донорами та інвесторами, готових вкладати фінансові ресурси в цікаві проекти, при цьому розробники проекту можуть зібрати гроші на власних умовах.

3. Компанії не завжди можуть отримати грошові кошти від венчурного капіталу. Деякі компанії доходять до краудфандингу власного капіталу, оскільки всі інші відмовляють. Наприклад, венчурний капітал навряд чи зможе інвестувати в бізнес на «головній вулиці», оскільки їм просто недостатньо масштабів. Венчурний капітал також може бути обмежений у тих компаніях, в які їм «дозволено» інвестувати, завдяки власним внутрішнім правилам.

Обґрунтування застосування краудфандингу як інструмента розвитку регіонального інвестиційного потенціалу ґрунтується на перевагах, що враховують учасники краудфандингової угоди від економічної вигоди (розробник проекту отримує інвестиційні ресурси на його реалізацію; органи місцевої влади зацікавлені в пошуку інвесторів, отримуючи за це винагороду). Важливим індикатором оцінки значущості

інвестиційного проекту краудфандингом є готовність різних груп суб'єктів підтримати й забезпечити можливість його реалізації.

Реінжиніринг в усьому світі розглядається як високоефективний метод організації та введення бізнесу, який базується на застосуванні новітніх технологій у процесі розробки та реалізації бізнес-процесів з метою оптимізації фінансово-економічної, організаційно-технічної, маркетингової, інформаційної та управлінської діяльності суб'єктів господарювання.

Згідно з визначенням М. Хаммера і Д. Чемпі [79], реінжиніринг бізнес - процесів (BPR – Business process reengineering) визначається, як «фундаментальне переосмислення і радикальне перепроєктування бізнес-процесів (БП) для досягнення корінних поліпшень в основних показниках діяльності підприємства».

Метою реінжинірингу бізнес-процесів (РБП) є цілісне і системне моделювання, а також реорганізація матеріальних, фінансових та інформаційних потоків, спрямована на спрощення організаційної структури, перерозподіл і мінімізацію використання різних ресурсів, скорочення термінів реалізації потреб клієнтів, підвищення якості їх обслуговування.

РБП – складний комплекс організаційних, інформаційних та інженерних заходів, спрямований на кардинальне покращення основних показників діяльності компанії (підприємства) шляхом моделювання, аналізу та перепроєктування існуючих бізнес-процесів.

Більшість менеджерів, «бюрократичних» керівників вважають, що використовувати реінжиніринг на підприємствах України є не логічним і не працюючим інструментом в сучасних умовах господарювання. Але у нас інша думка тому, що реінжиніринг висуває на перший план нові цілі і методи, які диктуються сучасною ситуацією:

- різке зниження витрат часу на виконання функцій;

– різке зниження числа працівників і деяких витрат на виконання функцій;

– глобалізація економіки, робота із клієнтами та партнерами в будь-якій точці світу;

– робота з клієнтом в режимі «24 години 365 днів»;

– опора на зростання мобільності персоналу;

– робота на майбутні потреби клієнта;

– прискорене просування нових технологій;

– формування інформаційного суспільства.

Разом з тим, реінжиніринг припускає:

– постійне підвищення якості послуг, на відміну від підвищення прибутку «за будь-яку ціну»;

– трансформування та динамічне удосконалення організації роботи;

– визначення критеріїв якості споживачем;

– віднесення в центр уваги не числового показника результату тієї чи іншої виробничої функції діяльності, а якість процесу його виконання;

– дослідження та усунення недоліків системи підприємства в цілому, а не окремих працівників;

– зняття бар'єрів, встановлених підрозділами, організація групової роботи;

– надання працівникам можливості пишатися результатами своєї роботи (один з головних результатів реінжинірингу);

– зниження витрат на послуги, що надає підприємство (побічний результат реінжинірингу) [80].

Використання реінжинірингу бізнес-процесів в діяльності підприємств з метою їх оптимізації фінансово-економічних, організаційно-технічних, трудових ресурсів. Збалансування системо формуючих бізнес-процесів підприємств дозволить нарощувати кількісні та якісні показники надання послуг, виробництва продукції й підвищити рівень

конкурентоспроможності, а також забезпечити сприятливі умови для введення бізнесу в Україні.

Аналіз світових тенденцій щодо ефективної політики залучення інвестицій, особливо іноземних, дозволяє систематизувати інструменти її реалізації та адаптуватись до розвитку певної території (території):

- 1) створення краудфандінгових платформ;
- 2) використання реінжинірингу бізнес-процесів;
- 3) реклама в засобах масової інформації, орієнтована на пояснення фінансових питань;
- 4) участь в інвестиційних виставках;
- 5) реклама в публікаціях, з'ясування питань економіки, окремих галузей, регіонів, міст;
- 6) організація візитів потенційних інвесторів з-за кордону в країну проживання або підприємців із країни проживання за кордон;
- 7) організація семінарів з інвестиційних можливостей держави, регіону, міста;
- 8) використання телемаркетингу або прямої пошти;
- 9) вивчення компаній - потенційних інвесторів;
- 10) надавати консультаційні послуги з деяких питань інвестування в певній країні, регіоні та місті;
- 11) процес заповнення документів інвесторами та отримання ними дозволів;
- 12) надавати «послуги після інвестування»;
- 13) використання запропонованих етапів оцінювання регіонального інвестиційного потенціалу.

Дослідження інвестиційної активності в регіоні дозволило виявити низку позитивних тенденцій: позитивну динаміку інвестицій в основні засоби з усіх джерел фінансування, а також збільшення частки недержавних інвестицій. У той же час, порівняно з іншими регіонами країни, досягнуті результати можна оцінити як дуже скромні: динаміка

мість, зайнятих у рейтингу суб'єктів країни за обсягом інвестицій в основний капітал мають тенденцію до погіршення позицій регіону, а темпи їх зростання також незадовільні.

Враховуючи, що законодавчо-нормативні документи, що визначають напрями діяльності органів державної влади у сфері підвищення інвестиційної привабливості регіону в даний час мають стратегічний характер, представляється логічним запропонувати розробку регіональної інвестиційної стратегії. Для забезпечення її ефективності пропонуємо створити регіональну інвестиційну раду, до функцій якої можна віднести аналіз та відбір для реалізації інвестиційних проектів, аналіз та оцінку структури інвестиційного ринку та ринку нерухомості, розробка рекомендацій щодо створення регіону нових ринкових інституцій. Для допомоги цій раді на базі адміністрації необхідно створити спеціальний структурний підрозділ для управління інвестиційними ризиками в регіоні, щоб забезпечити сприятливіші умови для діяльності потенційних інвесторів.

Список використаних джерел до розділу 1

1. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / [заред. Романа Дяківа]. К.: Міжнародна економічна фундація, 2000. 450 с.
2. Лукінов И., Онищенко А., Пасхавер Б. Аграрний потенціал: исчисления и использование. *Вопросы Экономики*. 1998. №1. С.12-21
3. Большой экономический словарь/ [под.ред. А.Н. Азрилияна]. 6-е изд., доп. и перераб. М. : Институт новой экономики, 2004. 1376 с.
4. Економічна енциклопедія: у трьох томах Т 3 / [відп.ред. С.В. Мочерний]. К : ВЦ «Академія», 2002. 952 с
5. Шаблій О.І., Шаблій З.О. Нові підходи до категорії «рекреаційний потенціал». *Проблеми регіональної політики: зб. наук. праць*. Львів: Інститут регіональних досліджень, 1999. 510 с.

6. Приймак В. Трудовий потенціал та механізм його реалізації в регіоні: монографія. Львів: ВЦЛНУ ім. І. Франка, 2002. 383
7. Загородній А.Г. Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. К. : Знання, 2007. 1072 с.
8. Кондрашова М. В. Теоретичні основи формування державної інвестиційної політики на рівні регіону. *Держава та регіони*. 2008. №2. С. 118-121.
9. Tietenberg T.H. Economics Incentive Policies and Sustainability. Report from a Policy Seminar in Stockholm, Sweden. 1990. P. 71-81.
10. Егоров А.И. Институционализм. Инвестиционный потенциал: формирование и реализация. Х., 2007. 188 с.
11. Єпіфанов А.О., Мінченко М.В., Дадашев Б.А. Управління регіоном: навч. посіб. / за заг. ред. А.О. Єпіфанова. Суми: УАБС НБУ 2008. 361 с.
12. Єлейко Я.І., Єлейко О.І., Раєвський К.Є. Інвестиції, ризик, прогноз. Львів: ЛІБС, 2000. 176 с
13. Романова Т.В. Формування інвестиційного потенціалу як пріоритет регіональної економічної політики. *Проблеми економіки й управління у промислових регіонах: зб. наук. праць : в 2 т. / НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Запоріжжя : ЗНТУ, 2008. С. 33–37.*
14. Мірошніченко П.І. Активізація використання інвестиційного потенціалу регіону: автореф. дис. ... канд. екон. наук. 08.00.05 – розвиток продуктивних сил та регіональна економіка. Донецьк, 2007. 20 с.
15. Ключник Л.В. Інвестиційний потенціал регіону: теоретичні аспекти та оцінка. *Збірник наукових праць ЛНТУ Серія «Регіональна економіка»*. 2011. Вип. 8(31). Ч. 1. С. 150-161.
16. Ткачик Ф.П. Інвестиційний потенціал регіону: сутність, компоненти та перспективи розвитку. URL: http://www.rusnauka.com/27_SSN_2012/Economics/13_117095.doc.htm (дата звернення 15.12.2019 року)

17. Сафиуллин С.А. Адаптирование методики позиционирования к инвестиционной среде региона. *Реальный сектор экономики: теория и практика управления*. 2005. № 3. С. 89-94.

18. Тумусов Ф.С. Инвестиционный потенциал региона: теория, проблемы, практика. М.: Экономика, 1999. 272 с.

19. Щукін О.І., Целіна Н.О., Дерев'янка Я.М. Методичні підходи оцінки інвестиційного потенціалу регіону. *Економічний вісник Донбасу*. 2008. №1. С.79–94

20. Іванов С.В. Методологічні підходи до визначення сутності інвестиційного потенціалу. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2004. Вип. 195. Т. 1. С. 98-104

21. Покатаєва К.П. Теоретичні аспекти визначення категорії «інвестиційний потенціал» та «інвестиційна привабливість». *Комунальне господарство міст*. 2007. Вип. 75. С. 262-268. URL: <http://www.eprints.ksame.kharkov.ua>. (дата звернення 16.12.2019 року)

22. Герасимчук З.В. Ткачук В.Р. Інвестиційний потенціал регіону: методика оцінки, механізми нарощування: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2009. 232 с.

23. Кобушко Я.В. Еколого-економічна оцінка відтворення інвестиційного потенціалу регіону: дис. ... канд. екон. наук.: 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. Суми, 2012. 237 с.

24. Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 32, ст.410). Зі змінами та доповненнями. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5205-17> (дата звернення 25.10.2019)

25. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки» від 14 серпня

2013 р. № 843-р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/843-2013-%D1%80#n7> (дата звернення 25.10.2019)

26. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 18.10.2019)

27. Стан інвестиційної діяльності в Україні. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%20%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96> (дата звернення 12.12.2019)

28. Інвестиційний потенціал підприємства. URL: <http://про-інвестиції.укр/%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D1%81%D1%82%D0%B2/> (Дата звернення 25.11.19)

29. Гриньова О.М., Коюда В.Ю., Ленейко Т.І., Коюда О.П. Інвестування: підручник. URL: http://pidruchniki.ws/15840720/investuvannya/investuvannya_-_grinova_vm (дата звернення 18.11.2019)

30. Крамаренко І.С. Фактори впливу на інвестиційно-фінансову привабливість підприємств агропродовольчої сфери України. *Агросвіт*. 2013. № 15. С. 22-25

31. Москаленко Б.А. Особливості інвестиційної активності в Україні та її вплив на інвестиційний потенціал підприємств URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe (дата звернення 18.12.2019)

32. Макарюк А. В., Москаленко Б. А. Инвестиционная политика в управлении инвестиционным потенциалом экономических систем / Национальная и региональная экономика. Текущие проблемы Восточной Европы : монография; под ред. Эльжбета Милош. Люблин : Politechnika Lubelska, 2013. С.62-72.

33. Бокій О. В. Створення доданої вартості в ланцюгу «зерно-борошно-хліб». URL:<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3688>(дата звернення 18.10.2019 року)

34. Скопенко Н.С. Сучасні тенденції інтеграції та концентрації в хлібопекарській галузі України. Наукові праці. 2010. Випуск 38, Т.1. С.420-424.

35. Паневник Т. М., Болгарова Н. К. Інтеграційні засади формування ефективної діяльності підприємств хлібопекарської галузі *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4086>(дата звернення 18.10.2019 року)

36. Мамонова В. В. Кластеризація як чинник підвищення конкурентоспроможності регіоні. *Кластери як інструмент регіонального розвитку*: мат-ли наук.-практ. Семінару (м. Феодосія, 16–20 липня 2012 р.)/ За ред. проф. В.В. Мамонової. Х. : ХарПІ НАДУ, 2012. С.46-50

37. Кластерний аналіз визначає рушії економічного розвитку URL: http://ebed.org.ua/sites/expertise.one2action.com/files/repo/4_klastery_final_0.pdf. (дата звернення 18.10.2019 року)

38. Плаксієнко В. Я., Назаренко І. М. Діагностика інвестиційної привабливості підприємств: теоретико-методичні засади. *Агросвіт*. 2019. № 10. С. 19–26

39. Сааджан В.А. Іноземні інвестиції: аналіз та вплив на економічний розвиток України. *Економіка: реалії часу: наук. ж.* 2012. № 3-4(4-5). С. 129–135. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/n4-5.html> (дата звернення 18.11.2019 року)

40. Сімків Л.Є. Особливості інвестиційних процесів у регіонах України на сучасному етапі. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2016. Т. 21. Вип. 3. С. 105-108

41. Машлій Г. Регіональний аспект процесів інвестування в Україні: стан та проблеми вдосконалення управління. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2018. Вип. 1 (18). С. 102–111. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2018/18mhbpvu.pdf>. (дата звернення 18.10.2019 року)

42. Данилишин Б.М., Корецький М.Х., Дадій Н.В. Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів: монографія. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. 204 с.

43. Ульянченко Ю. О., Винокурова О. І. Проблеми інвестиційної привабливості регіонів України. *Теорія та практика державного управління*. 2010. Вип. 1. С. 139-144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2010_1_21. (дата звернення 20.11.2019 року)

44. Геєць В.М. Нестабільність та економічне зростання. К.: Ін-т економ. та прогнозув., 2000. 344 с

45. Жулавський А.Ю. Говорун Я.В. Інвестиційний потенціал регіону в системі еколого-економічних відносин URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2011_45/statti/6.pdf. (дата звернення 18.10.2019 року)

46. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіональна політика: підручник. К.: Вшар, 2006. 396 с

47. Петкова Л.О., Проскурш В.В. Муніципальні інвестиції та кредити: серія «Навчальні програми для працевлаштування місцевого самоврядування». К., 2006. Кн. 9. 158 с. URL: <http://users.i.com.ua/zddm/RUSSIAN/INVBOOK/parts/autors.htm>. (дата звернення 18.10.2019 року)

48. Тофан А.Л. Стратегічне планування розвитку національно-економіки в глобальній глобалізації: регіональний аспект: автореф. дис. на

здобуття науки. ступеня канд. екон. наук: 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Донецьк, 2012. 19 с.

49. Гриценко А. Капіталізація економіки в ретроспективі і перспективі. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. 2009. Вип. 15. С.191-195

50. Попадинець О.В. Соціалізація економіки як нова парадигма економічної теорії. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/19362/3/2015_Popadynets_Sotsializatsiia_ekonomiky.pdf (дата звернення 11.11.2019 року)

51. Шутаева Е. Социализация экономики как одна из ключевых составляющих мировой экономической трансформации. *Ученые записки ТНУим. В. И. Вернадского. Экономика и управление*. 2014. Т. 27(66), № 1. С. 186-194.

52. Кравченко М.В. Актуальні проблеми соціального захисту інвалідів в Україні. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10kmvziu.pdf> (дата звернення 11.11.2019 року)

53. Бондаренко А.В., Омелянович Л.О. Соціальне інвестування як фактор забезпечення соціально-економічного розвитку держави. *Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури*. 2009. №5(79). С.201–203

54. Крамаренко І.С., Бугровська Ю.В., Повх О.М. Інноваційні підходи вдосконалення освітньо-реабілітаційного процесу навчальних закладів в умовах соціалізації економіки регіону. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць*. 2015. № 12 (14). С. 207–219.

55. Про становище осіб з інвалідністю в Україні: національна доповідь / Державна установа науково-дослідний інститут соціально-трудових відносин, 2013. – 192 с., с. 168

56. Рудь Л.П. Макроекономічний аспект інвестиційної діяльності в Україні. *Комунальне господарство міст: наук.-техн. зб.* 2012 . № 106. С.128-132

57. Kramarenko I. Social-economic and Intellectual Development of Ukraine: Regional and National Aspect. *Danish scientific journal.* 2017. № 1. P. 20–28.

58. Савлук О.В. Світовий досвід підвищення інвестиційної привабливості регіону на основі інституціонального. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2012. Вип. 2 Т. 1 С. 256–262

59. Фісун К. А. Зарубіжний досвід формування іміджу й інвестиційної привабливості країни. *Формування ринкових відносин в Україні.* 2006. № 6 (61). С. 100–104.

60. Стеценко Т. О., Тищенко О.П. Управління регіональною економікою : навч. посіб. К. : КНЕУ, 2009. 471 с.

61. Шевченко Н. І. Досвід системи державного гарантування іноземного інвестування в різних країнах. *Економіка та держава.* 2010. № 4. С. 141–143

62. Борщ Л. М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи. 2-е вид., стер. К.:Тов-во „Знання”, КОО, 2003. 318 с.

63. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент : учебный курс. К. :Эльга-Н, Ника-Центр, 2002. 448 с.

64. Індекс інвестиційної привабливості. URL: <http://www.eba.com.ua>. (дата звернення 11.11.2019 року)

65. Місце України за рейтингом “Ведення бізнесу 2013”. URL: <http://bglaw.com.ua/pres-oglyad/23-msce-ukrayini-za-reytingom-vedennya-bznesu-2013.html>(дата звернення 15.11.2019 року)

66. Хау Дж. Краудсорсинг. Коллективный разум как инструмент развития бизнеса / Пер. с англ. М.: Альпина Пабlishер, 2012. 288 с.

67. Петрушенко Ю.М., Дудкін О.В. Краудфандинг як інноваційний інструмент фінансування проектів соціально- економічного розвитку. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2014. №1. 172–182.

68. Єлісеєва Л.В. Краудфандинг в Україні: проблеми та перспективи в контексті зарубіжного досвід. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : «Економіка і менеджмент». 2017. № 23. С. 8-11.

69. Тульчинська С.О. Солосіч О.С., Голуб М.О. Особливості краудфандинг як різновиду інвестування. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2017. № 19. С. 132–140.

70. Санін М.К. История развития краудфандинга. Классификация видов. Анализ перспектив развития и преимуществ. *Научный журнал НИУИТМО. Серия Экономика и экологический менеджмент*. 2015. № 4. С. 57-63., с. 59

71. Офіційний сайт «Kickstarter» available at: <https://www.kickstarter.com/about?ref=global-footer>. (Дата звернення 30.01.2019)

72. Шевченко О. М., Казак О. О. Розвиток краудфандингу в умовах цифрової трансформації економіки України. *Ефективна економіка*. 2019. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6957> (дата звернення: 22.03.2019).

73. Massolutionintheir 2015 Crowdfunding Industry Report. availableat:<http://crowdexpert.com/crowdfunding-industry-statistics/>(Accessed 28 January 2019).

74. Crowd Sourcing.org: The Industry Website (2015), “TheCrowdfundingIndustryReport”, availableat: <http://www.crowdsourcing.org/editorial/global&crowdfunding&market&to&reach&344b&in&2015&predicts&massolutions&2015cf&industry&report/45376> (Accessed 28 January 2019).

75. Report: “GlobalCrowdfundingMarket 2016-2020” (2019), available at: <https://crowdfundbeat.com/mobile/2016/02/03/report-global-crowdfunding-market-2016-2020/> (Accessed 28 January 2019).

76. Report: “GlobalCrowdfundingMarket 2017-2021” (2019), available at: <https://finance.yahoo.com/news/global-crowdfunding-market-2017-2021-182400851.html> (Accessed 28 January 2019).

77. Crowdfunding Statistics and Trends. available at: <https://gogetfunding.com/blog/crowdfunding-statistics-and-trends-infographic/> (Accessed 28 January 2019).

78. Отливанська Г.А. Економіка та управління інвестиційною діяльністю телекомунікаційного підприємства: теорія, методологія, практика: дис. ... докт. екон. наук: 08.00.04 - Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), Херсон, 2019. 495с.

79. Хаммер М., Чампи Дж. Реинжиниринг корпорации: манифест революции в бизнесе : пер. с англ. СПб. : Из-во С.-Петербургского вуза, 1997. 332 с.

80. Робсон М., Уллах Ф. Практическое руководство по реинжинирингу бизнес- процессов. М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. 214 с.

81. Дейнеко Л. В., Стройко Т. В. Інвестиційна привабливість виробничої інфраструктури агропродовольчої сфери. *Економіка і прогнозування*. 2012. № 4. С. 73-81.

82. Іртищева І.О., Стегней М.І., Пайк М.І. Методичні підходи до визначення рівня інвестиційної привабливості галузі, підприємства. URL: http://visen.knau.kharkov.ua/uploads/visn_econom/2014/5/6.pdf (дата звернення: 22.03.2019).

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

2.1 Методика оцінки інвестиційної привабливості: мега-, макро-, мезо-, мікрокрівні

Інвестиції та їх динаміка служать своєрідним барометром стану національної економіки. Від них залежить економічне зростання та макроекономічна стабільність. Вони дають можливість формувати структуру національної економіки, що відповідає вимогам ринкової кон'юнктури. Інвестиції служать засобом для вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку, допомагають забезпечити зростання рівня і якості життя членів суспільства. Саме цим і підтверджується значущість інвестицій у здійснення процесів суспільного відтворення.

В умовах поширеної економічної кризи проблема вирівнювання економічних характеристик для різних галузей економіки стає особливо гострою. В Україні проблеми економічного розвитку, більшою частиною, виникають у формі питань, які торкаються нерівномірного розподілу доходів між регіонами та галузями; різниць в темпах росту і рівня безробіття, оплати праці, а також впливу цих відмінностей на поширення бідності і соціальної напруги.

В Україні основна частка національного продукту створюється в окремих галузях та регіонах, і актуальними за сучасних умов є завдання зниження територіальних диспропорцій, розширення міжрегіональної взаємодії на ринках товарів, послуг, капіталів і праці. Ефективне регулювання розвитку забезпечує функціонування національної економіки як цілісної системи на базі оптимального розміщення продуктивних сил з урахуванням місцевих ресурсів, існуючих систем розселення, особливостей історичного розвитку. Основою для здійснення такого

регулювання повинна стати реальна оцінка надходження інвестицій по регіонам України [1, С.85].

Дослідженню методики оцінки інвестиційної привабливості підприємств, регіонів та країни в цілому, приділено увагу багатьох науковців при розробленні наукових праць. Однак, в умовах трансформації національної та регіональної економік посилюється необхідність щодо удосконалення методик оцінки інвестиційного потенціалу.

На думку Масалигіної В.В., комплексність визначення інвестиційної привабливості господарюючого суб'єкта полягає у проведенні аналітичних досліджень на мега-, макро-, мезо і мікроекономічному рівнях, тобто аналізі відповідно до внутрішньої і зовнішньої привабливості [2, С. 310]. О.А. Оніщенко, також розглядає формування інвестиційного клімату на чотирьох рівнях [3, С. 246-252]. Мельник М. виділяє мега-, макро-, мезо- та мікроінвестиційні рівні оцінки інвестиційного клімату країни як складової цілісної [4, С.79]. Отже, у багатьох науковців збігаються думки про необхідність використання методик оцінки інвестиційної привабливості з урахуванням чотирьох рівнів (мега-, макро-, мезо- та мікроінвестиційні рівні), тому доцільно розглянути окремо кожний із них.

На мегарівні існує велика кількість систем оцінок стану й привабливості інвестиційного клімату окремої країни. Як вже зазначалося, найбільш розповсюджені рейтинги, індекси, індикатори та факторні показники, а саме . Institutional Investor, Euromoney, Business Environment Risk Index (BERI), «Doing business», The Global Competitiveness Index, Index of Economic Freedom, Global Innovation Index, індекс інвестиційної привабливості.

Institutional Investor зосереджує свою увагу насамперед на кредитоспроможності країн, Euromoney – на дослідженні трьох груп індикаторів: ринкових, кредитних та політико-економічних банком [5], «Doing business» – рейтинг легкості ведення бізнесу який щорічно

проводиться Світовим банком. Рейтинг оцінює умови започаткування, ведення і закриття бізнесу у більшості країнах світу, базуючись на опитуванні понад 9600 авторитетних експертів із країн, що оцінюються. Індекс рейтингу складається з 10 суб'індексів, які відображають регуляторні, фінансові та ринкові обмеження, що ускладнюють або сприяють веденню бізнесу в країні. Дані субіндекси умовно поділені на 2 типи, що стосуються надійності правових інституцій та складності регуляторних процедур. До першого типу належать субіндекси: «Захист прав інвесторів», «Отримання кредиту», «Виконання зобов'язань по контракту» й «Банкрутство». Другий тип субіндексів включає: «Започаткування бізнесу», «Реєстрація власності», «Підключення до мережі електропостачання» та «Зовнішня торгівля»[6]. Більш розширену структуру формування рейтингу має система BERI.

Серед індексів оцінки інвестиційного клімату країни, найбільш розповсюджені:

- глобальний індекс конкурентоспроможності «The Global Competitiveness Index», заснований міжнародним економічним форумом. За цим рейтингом економіка класифікуються за простотою ведення бізнесу від 1–190. Висока простота ведення бізнес-рейтингу означає, що регуляторне середовище сприятливіше для створення та роботи місцевих підприємств. Рейтинг визначається шляхом сортування сукупних оцінок за 10 темами, кожна складається з декількох показників, надаючи однаковій вазі кожній темі [7].

- індекс економічної свободи «Index of Economic Freedom» [8] американського аналітичного центру Heritage Foundation. Індекс економічної свободи створений для того, щоб допомогти зацікавлених сторін у відслідковуванні просування в економічній свободі, процвітанні та можливості окремої країни. Індекс охоплює 12 свобод – від прав власності до фінансової свободи – у 186 країнах.

- індекс інвестиційної привабливості [9], що розраховується Європейською бізнес-асоціацією. Методологія розрахунку індексу інвестиційної привабливості полягає в опитуванні керівників найбільших міжнародних та українських компаній – членів ЄБА, які традиційно поділилися власними враженнями та прогнозами розвитку інвестиційного клімату в Україні. Європейська Бізнес Асоціація щоквартально задає директорам своїх членських компаній 5 питань: 1) Що ви думаєте про інвестиційний клімат в Україні? 2) Як ви оцінюєте поточний інвестиційний клімат для вашої компанії порівняно з попередніми 6 місяцями? 3) Які ваші прогнози щодо інвестиційного клімату в найближчі 6 місяців? 4) Чи вигідно буде інвестувати в Україну в найближчі 6 місяців? 5) Які ваші очікування щодо ведення бізнесу у вашому секторі в найближчі 6 місяців. У цьогорічному дослідженні містилося одне бонусне питання – як ви оцінюєте впровадження податку на виведений капітал? ЄБА використовує шкалу Лайкерта, яка має 5 градацій, де: 1 – це вкрай негативно, 5 – вкрай позитивно, 3 – нейтрально [10].

- Глобальний інноваційний індекс «Global Innovation Index» [11], який щорічно видається всесвітньою організацією інтелектуальної власності. Індекс включає детальні дані 126 країн і територій світу про інноваційну діяльність. Розраховується за 80 показниками для оцінювання інноваційного розвитку, враховуючи огляд політичної ситуації, перспективи освітньої сфери, рівень інфраструктури та бізнесу.

Для оцінки інвестиційного потенціалу мегарівня, ЮНКТАД (організація з досліджень зарубіжного інвестування) пропонує використати два показники, які характеризують позиції різних країн на світовому ринку інвестицій. Перший показник називається «індекс фактичного становища по ввезенню інвестицій» (ІФС), який розраховується як співвідношення частки країни-рецепієнта в обсягах світових іноземних інвестицій до її частки у світовому ВВП. Другий показник називається «індекс потенціалу по ввезенню інвестицій» (ІП), розраховується на

основі середнього арифметичного значення восьми показників для даної країни: 1) темп росту ВВП; 2) ВВП на душу населення; 3) питома вага експорту у ВВП; 4) кількості телефонних ліній на 1000 жителів; 5) комерційне енерговикористання на душу населення; 6) частки витрат на науково-дослідні та експериментально-конструкторські розробки у ВВП; 7) частки студентів закладів вищої освіти у загальній чисельності зов; 8) політичного і комерційного ризику країни [12, с. 22–26]. Heritage Foundation/Wall Street Journal пропонує оцінювати інвестиційну привабливість країни на основі глобальних індексів економічної свободи у процесі виробництва, розподілу, споживання товарів і послуг на базі 50 показників [13, с. 9]. Economic Intelligence Union пропонує оцінювати інвестиційну привабливість країни на основі 10 груп показників: політичного середовища, макроекономічного середовища, ринкових можливостей, політики вільної конкуренції, політики відносно іноземних інвестицій, міжнародної торгівлі і валютного контролю, податків, фінансів, ринку праці та інфраструктури [14, с. 48].

Для оцінки інвестиційної привабливості галузей (макрорівень), І.Бланк запропонував інтегральний показник, розрахований шляхом підсумовування добутків рангового значення кожного синтетичного показника на його значимість (у відсотках) при прийнятті інвестиційних рішень [14, с. 86]. Центральний економіко-математичний інститут (ЦЕМІ) розробив методику оцінки інвестиційної привабливості галузі, яка ґрунтується на показниках прибутковості активів, що використовуються, розвитку галузі, її важливості для потреб економіки країни [15, с. 128–129].

Відповідно до методики, яку запроваджує Державна служба статистики України, інвестиційну привабливість на регіональному рівні (мезорівень) пропонується оцінювати за такими показниками:

1) інвестиції в основний капітал, у розрахунку на 1 людину середньорічної чисельності наявного населення (грн);

2) інвестиції в житлове будівництво, у розрахунку на 1 людину середньорічної чисельності наявного населення (грн);

3) обсяг ВВП, у розрахунку на 1 людину середньорічної чисельності наявного населення (дол. США);

4) зміна обсягу ВВП, у розрахунку на 1 людину середньорічної чисельності наявного населення (дол. США);

5) густота автомобільних шляхів загального користування з твердим покриттям (км на 1000 км² території);

6) обсяг експорту товарів, у розрахунку на 1 людину середньорічної чисельності наявного населення (дол. США) [16].

Інститут реформ та інновацій виділяє наступні складові рейтингу інвестиційної привабливості регіонів України: економічний розвиток (25%); розвиток і інфраструктури (22%); фінансова інфраструктура (25%); людські ресурси (13%); підприємництво і місцева влада (15%). На основі цих показників та їх вагових коефіцієнтів підсумовується рейтинговий бал та на його підставі порівнюється інвестиційна привабливість всіх регіонів України [17].

О.В. Ольшанський [18] підходить до визначення інвестиційної привабливості територій як інтегрального показника, що описується двома групами показників. Ці два блоки показників характеризують інвестиційний потенціал(виробничий потенціал, трудові ресурси, рівень розвинутості ринкових відносин й комерційної інфраструктури, соціальна забезпеченість населення, рівень інвестиційної активності регіону, рівень розвитку інфраструктури, інноваційний потенціал) та інвестиційні ризики (фінансові, економічні, соціальні, кримінальні та екологічні) даних адміністративно-господарчих одиниць). Розрахунки інвестиційної привабливості регіону за цією методикою починаються зі стандартизації неоднорідних показників.

Далі знаходиться середньоарифметичне значення та середньоквадратичне відхилення факторіального показника для всіх

досліджуваних об'єктів. На підставі отриманих числових значень характеризується ступінь привабливості того чи іншого регіону для вкладення інвестицій.

Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств і організацій (мікрорівень) затверджена за Наказом голови Агентства запобігання банкрутства від 23.02.98 №22 відповідно до Закону України від 18 вересня 1991 р. №1560 «Про інвестиційну діяльність», Положенням про Агентство з питань запобігання банкрутства підприємств і організацій, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 1996 р. №990, і у виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 25 листопада 1996 р. №1403 «Про положення про реєстр неплатоспроможних підприємств і організацій» для забезпечення організаційної роботи, зв'язаної з залученням вітчизняних і закордонних інвесторів до фінансування заходів, спрямованих на оздоровлення підприємств і організацій [19]. Ця методика була розроблена з метою прискорення реалізації інвестиційних проектів, заохочення до інвестицій вітчизняних і іноземних підприємців, надання методичної допомоги фахівцям, що займаються розробкою заходів щодо проведення оздоровлення виробничої сфери. Інтегральна оцінка – це показник, у якому відтворюються значення інших показників, скоректовані відповідно до їх вагомості та інших чинників. Залежно від отриманого співвідношення інвестиційний потенціал підприємства може бути охарактеризований як зростаючий, ризиковий, малоперспективний стабільний та незадовільний.

У зв'язку з тим, що щорічно сума кредитів наданих банківською системою підприємствам збільшується, при цьому збільшується і заборгованість клієнтів. Питома вага прострочених кредитів у серпні 2017 року становить 22,65% від загальної суми наданих кредитів в Україні. Серед банків лідерів по наданню кредитів є АТ «Райффайзен Банк Аваль» (6% від загальної кількості наданих кредитів та заборгованості клієнтів). За досліджуваний період проценті доходи банку значно скоротилися, це

говорить про низьку дохідність кредитних операцій. При аналізі резервів під зменшення корисності виявлено, що понад 28% кредитів є списаними, а це в першу чергу пов'язано з неправильною оцінкою платоспроможності позичальника.

Вивчення причин щодо збільшення прострочених кредитів клієнтів у комерційних банках, вказує на основні:

- недосконалість системи показників оцінки фінансового стану позичальників;
- не застосування бальної або рейтингової оцінки щодо показників оцінки фінансового стану позичальників;
- не врахування галузевої приналежності підприємств.

При оцінці фінансового стану позичальника за методикою АТ «Райффайзен Банк Аваль» визначено, що не враховуються показники ефективності діяльності потенційного платника кредитів. Також методика не має рейтингової або бальної оцінки щодо врахування показників, які застосовуються при аналізі платоспроможності позичальника. Обґрунтовано використовувати при оцінці платоспроможності позичальника АТ «Райффайзен Банк Аваль» зазначеної процедури в положенні «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06.2016 № 351, що набрало чинності з 03 січня 2017 року. Постановою Правління НБУ «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» (надалі, Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями - Положення) від 30.06.2016 № 351 запроваджено систему рейтингової класифікації для оцінювання кредитних ризиків позичальників – юридичних осіб, яка є однією з ключових рекомендацій Базеля II [20], яка набирає чинності з 03 січня 2017 року. Даний документ встановлює, що рейтинговий клас позичальника має включати опис рівня ризику дефолту, що є типовим для

позичальників цієї категорії, та критерії, які використовуються для цього рівня кредитного ризику.

Процедура визначення моделі розрахунку інтегрального показника боржника-юридичної особи здійснюється залежно від виду його економічної діяльності, визначеного на підставі наданого ним розшифрування даних графі 2000 форм № 2 (2-м, 2-мс) «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» НП(С)БО 1 або 25 річної фінансової звітності боржника-юридичної особи за останній звітний рік щодо структури доходів. Яка визначає максимальне значення питомої ваги доходу від певного виду діяльності (у процентах) у загальному обсязі чистого доходу (виручки), отриманого від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). У разі однакового значення питомої ваги доходу за двома (або більше) видами діяльності модель розрахунку інтегрального показника боржника-юридичної особи обирається банком самостійно, на підставі одного з таких видів діяльності [20].

Дослідження різних методик інвестиційної привабливості, показує на недосконалість комплексності та необхідності розглядати її у вигляді системного підходу як багаторівневої системи: на національному, галузевому, регіональному, підприємницькому та проектному рівнях.

Для оцінки інвестиційної привабливості існують різні підходи та методи, але всі їх можна поділити на три основні групи:

1. Статистичний підхід. Ґрунтується на аналізі статистичних даних щодо надходження інвестицій в економіку країни. Цей підхід ґрунтується на припущенні, що високі статистичні показники є підґрунтям для високої інвестиційної привабливості економіки. Недоліками цього підходу є неможливість урахування всіх факторів, на котрі звертають увагу інвестори. Водночас цей підхід має формалізований характер і ґрунтується на конкретних соціально-економічних показниках.

2. Метод експертних оцінок. За використання цього методу експерт надає власну оцінку значущості показників, тобто обирає найбільш важливі, після чого проводиться аналітика цих показників у динаміці та формуються висновки щодо інвестиційної привабливості регіону. Саме такий підхід дуже часто знаходить відображення в іноземній практиці інвестування та оцінки інвестиційної привабливості. Основною перевагою експертного підходу є можливість адаптації під потреби конкретних інвесторів показників і факторів, які досліджуються, а також можливість здійснення поглибленого аналізу привабливості певних галузей економіки. Водночас до суттєвих недоліків застосування методу експертних оцінок потрібно віднести суб'єктивність оцінки та залежність висновків від позицій експерта.

3. Рейтинговий підхід. Під час оцінки інвестиційної привабливості національної економіки можна виокремити два різновиди цього підходу – рейтингово-аналітичний та рейтинговий підходи на основі опитувань. Найбільш широкого використання набув саме рейтингово-аналітичний підхід, який полягає в аналізі наявних показників інвестиційної привабливості, їх групуванні й формуванні інтегрального показника. Цей підхід легкий у використанні та зручний в інтерпретації результатів дослідження і є ефективним для аналізу інвестиційної привабливості на макрорівні. Значний недолік – важкий вибір правильної методики розрахунку показників, які враховуватимуться під час аналізу. Рейтинговий підхід на основі опитувань ґрунтується на опитуванні експертів регіону, у результаті якого формується загальний рейтинг. Цей підхід часто використовують провідні консалтингові та аналітичні агенції світу [21, с.59-60].

Проведений аналіз теоретико-методичних підходів до оцінки інвестиційної привабливості дає можливість зробити висновки, що існуючі методики визначення рівня інвестиційної привабливості не у всіх випадках задовольняють потреби інвестора у об'єктивній, неупередженій,

доцільний та достатній для прийняття рішення інформації. В сучасній науці немає єдиного підходу до методики оцінки інвестиційної привабливості на мікро-, мезо-, макро- та мегарівні. Кожна з представлених методик має свої переваги і недоліки. Отже, методики аналізу інвестиційної привабливості підприємств, регіонів, галузей та країни в цілому потребують внесення коректив та нових підходів.

Перспективи подальших досліджень полягають в удосконаленні методик оцінки інвестиційної привабливості на мікро-, мезо-, макро- та мегарівнях з урахуванням сучасного стану соціально-економічного розвитку країн та системного підходу.

Методика оцінки інвестиційного потенціалу регіону повинна відповідати таким вимогам: давати характеристику регіону з точки зору сприятливості інвестиційного клімату; показувати результат щодо пріоритетних напрямів вкладання ресурсів; містити всі групи показників, які відображають потенціал регіону: соціально-економічний стан (соціально-демографічну та економічну складову), інфраструктурне забезпечення (виробничу та соціальну інфраструктуру), розвиток ринкових відносин, інноваційну активність, якість людських ресурсів, інформаційне забезпечення, ступінь безпеки інвестиційної діяльності (екологічну та криміногенну складову). Регіональній структурі розподілу інвестицій не повинно бути притаманним значний відсоток приватних підприємств, наявність промислово розвинутих підприємств металургійного, машинобудівного комплексів, хімічної промисловості та добре розвинута транспортна інфраструктура.

Головним недоліком багатьох методик оцінювання інвестиційної привабливості галузей є: різна сукупність показників; епізодичність проведення оцінювання; недостатня обґрунтованість принципів агрегування відібраних показників; недостатнє врахування переходу світової економіки до постіндустріального суспільства. З погляду відмінностей специфіки галузей, виробничої та невиробничої діяльності,

підсумкові інтегральні індекси інвестиційної привабливості вираховують окремо для кожної галузі регіону. Потрібно виконувати порівняння певної галузі між регіонами, виробничої або невиробничої (послуг) діяльності між регіонами. Для кожної галузі потрібно враховувати відповідні індекси інфляції. На нашу думку, доцільно удосконалити «Методику інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій», затверджену наказом Агентства з питань запобігання банкрутству № 22 від 23.11.1998 р, враховуючи модель розрахунку інтегрального показника для підприємств великого, середнього або малого розміру та виду його економічної діяльності. Удосконалена методика повинна мати комплексний підхід підприємство-галузь. Тому, пропонуємо виокремлювати не чотири рівні інвестиційного потенціалу, як більшість науковців та вчених, а три (мегарівень (держава), мезорівень (регіон), мікрорівень (галузь, підприємство)).

Очевидно, що інвестиційний потенціал має ієрархічний характер: нижчий рівень є складником вищого рівня. А отже, усі рівні інвестиційного потенціалу та його оцінки є взаємопов'язаними (рис. 2.1).

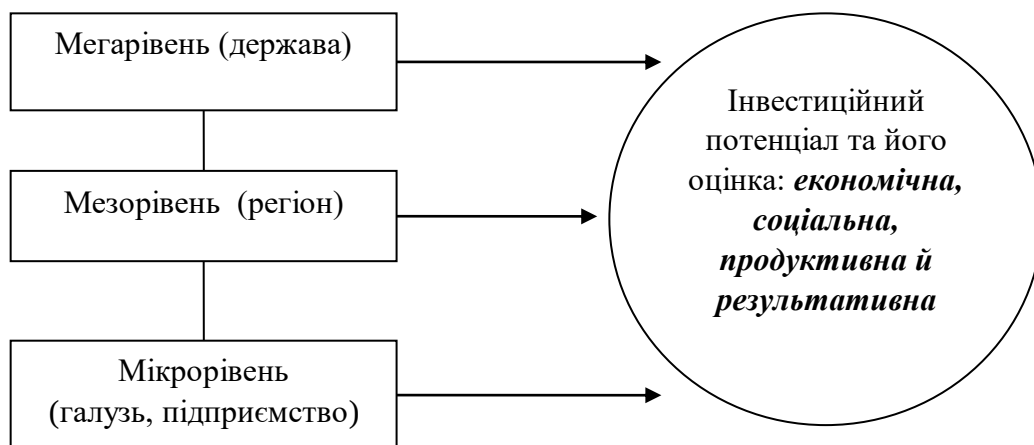

Рис. 2.1. Рівні інвестиційного потенціалу та складові його оцінки

Джерело: автором запропоновано

Методичні дослідження оцінки інвестиційного потенціалу мають ґрунтуватися на закономірності інвестиційних рішень, що передбачає вкладення фінансових ресурсів там, де умови інвестування є більш

сприятливими. Оскільки на практиці не існує ідеальних умов, дані рішення приймають, як правило, шляхом вибору більш задовільних варіантів серед можливих. З урахуванням цього розроблено ієрархічну схему процедури пошуку, вибору та прийняття інвестиційних рішень на основі порівняння, що має вид алгоритму вибору: спочатку інвестор вибирає країну інвестування на основі міждержавної оцінки інвестиційної привабливості, потім регіон – на основі міжрегіональної оцінки, далі галузь і підприємство – у вигляді міжгалузевої оцінки. Складниками оцінки інвестиційного потенціалу необхідно вважати: економічна, соціальна, продуктивна та результативна ефективності функціонування систем.

Таку ієрархічну схему пошуку рішень для інвесторів та обґрунтовані економічні складники оцінки рівнів, необхідно вважати найбільш оптимальними, оскільки вони дають змогу оцінити інвестиційний потенціал на кожному рівні (країни, регіону, галузі, підприємства тощо) при цьому з невизначеними наперед цілями, різноплановими інтересами й можливостями капіталовкладників.

Підсумовуючи вище викладене, доцільно використати функціональний підхід до методик інвестиційної привабливості систем, який ґрунтуватиметься на узагальненні методів, що найбільш поширені і включатиме можливість їх інтеграції по вертикалі і горизонталі, сприйматися суб'єктами інвестиційного процесу.

2.2. Методичні підходи до оцінки інвестиційного потенціалу регіону

В попередньому пункті було визначено, що методику оцінки інвестиційного потенціалу розглядають на трьох рівнях: на мегарівень (держава), мезорівень (регіон), мікрорівень (галузь, підприємство). Підтверджується той факт, що у більшості наукових праць інвестиційний потенціал розглядається, як правило, на мегарівні, а мезорівень

(регіональний рівень), що обумовлений регіоналами диспропорціями умов залучення інвестицій, є недостатньо вивченим. Необхідно зазначити, що кожний рівень інвестиційного потенціалу характеризується своїми індикаторами, показниками, моделями оцінювання та має власні підходи до вивчення й аналізу тощо.

Підходи до оцінювання інвестиційного потенціалу на мезорівні є аналогічними до мегарівневих. Головною особливістю схожості підходів до оцінювання інвестиційного потенціалу є те, що в країні та у в усіх її регіонах діє єдине законодавче поле (зі змінами лише для вільних економічних зон та територій пріоритетного розвитку зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності), а більшу роль на регіональному рівні починають відігравати безпосередні відносини інвесторів з регіональною владою.

Методика оцінки інвестиційного потенціалу регіону, неможлива без розуміння впливу ключових категорій інвестиційного процесу на економіку регіону. Процес співвідношення категорій включає поняття «інвестиційний потенціал», «інвестиційна привабливість та активність», «інвестиційна політика», «інвестиційний клімат», «інвестиційні можливості». В попередньому розділі було дано визначення цих понять (рис. 2.2).

Окремо при розробці методики оцінювання інвестиційного потенціалу регіону, необхідно враховувати ряд факторів, що формують та впливають на інвестиційні процеси.

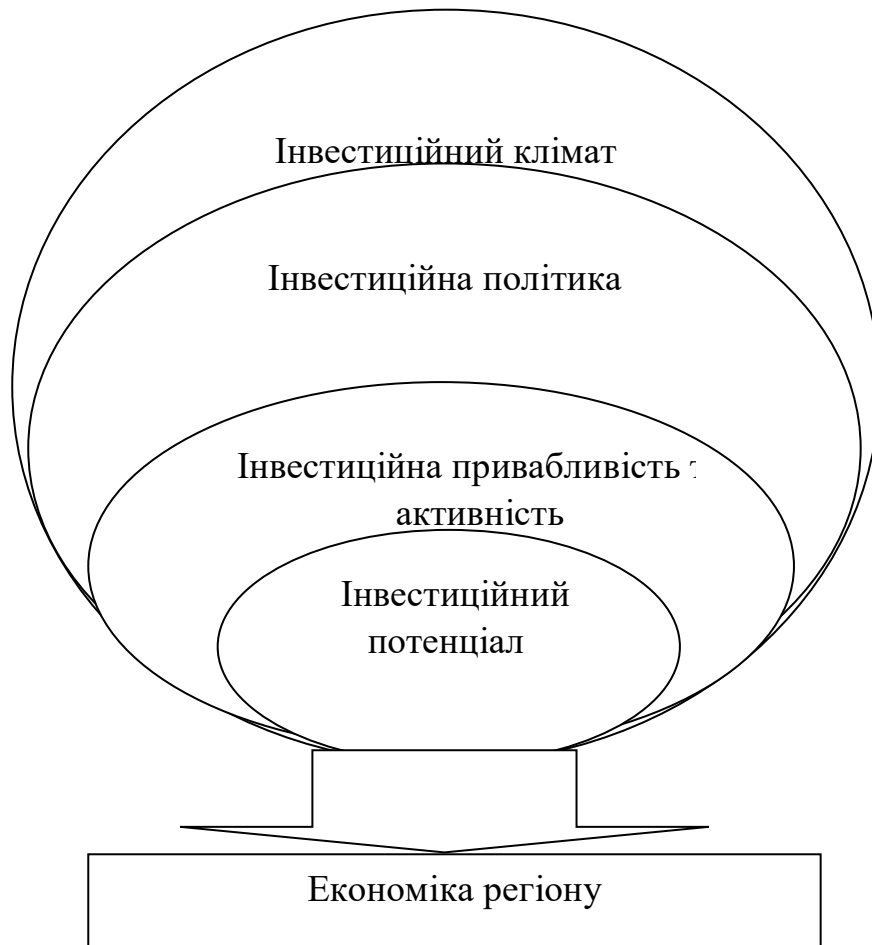

Рис. 2.2. Схема процесу впливу ключових категорій інвестиційного процесу на економіку регіону

Джерело: згруповано автором за джерелами [22, с. 97–103; 23, с.79–94]

На рис. 2.3. згруповані фактори, що формують показники оцінювання інвестиційного потенціалу регіону Щукіна О.І., Целіна Н.О., Дерев'янка Я.М. визначають фактори, що впливають на привабливість регіону для здійснення інвестиційної діяльності й залучення інвестицій, які належать до трьох рівнів.

Перший рівень сформований історичними й природними факторами, до яких належить: ступінь «столичності», природний потенціал, розвиненість соціально-культурної сфери, інноваційний клімат. Другий рівень факторів інвестиційної привабливості включає елементи, що структурно розкривають задані умови (фактори першого рівня):

характеристики різних інфраструктур (інженерної, транспортної, комунікаційної) і правового поля, а також якість проведених ринкових перетворень. Фактори третього рівня представлені системою цін на основні ресурси регіону: землю, нерухомість, матеріально-технічні ресурси тощо [23, с.79–94].

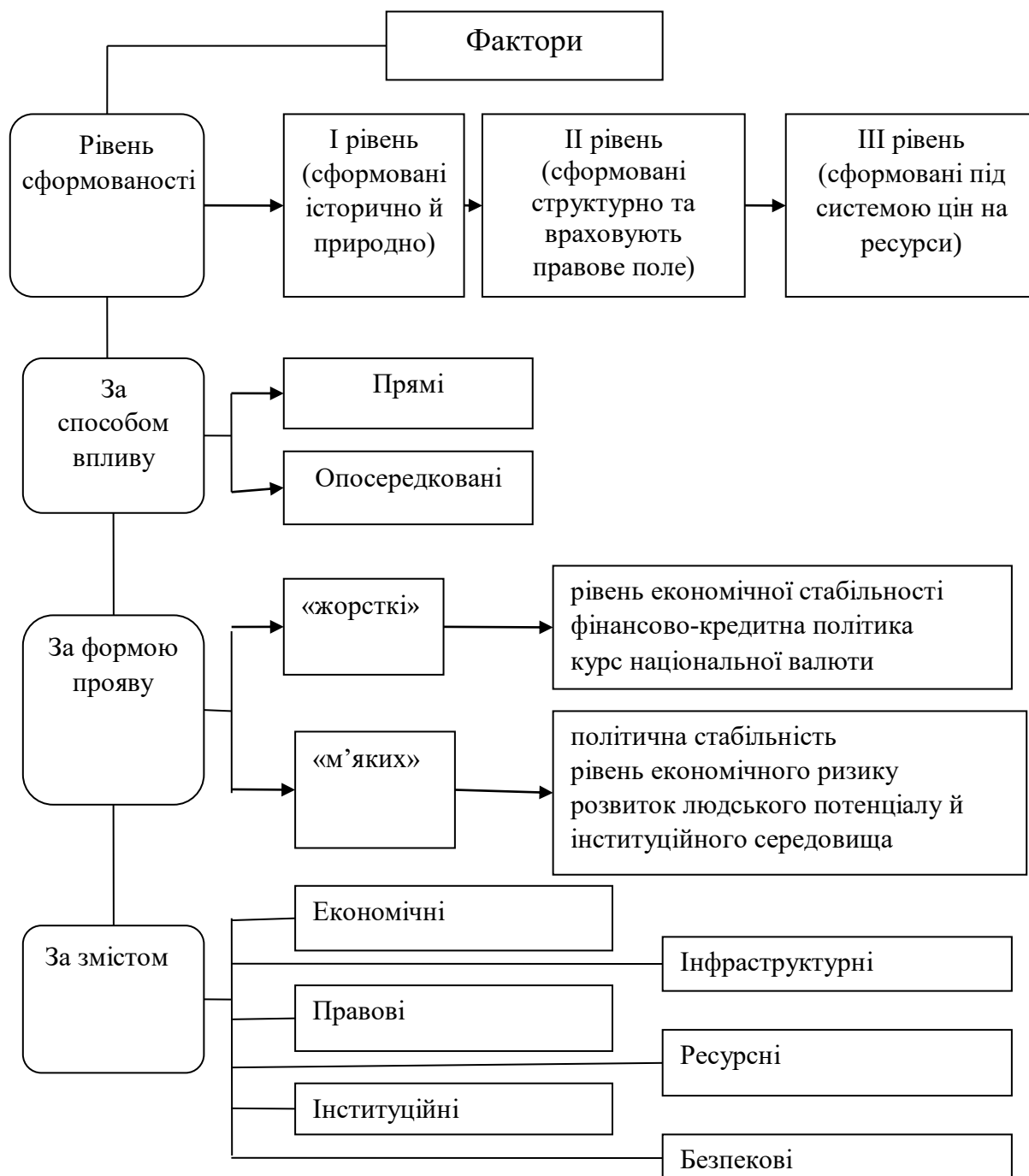

Рис. 2.3. Фактори, що формують показники оцінювання інвестиційного потенціалу регіону

Джерело: автором згруповано[23,с.79–94; 24]

На рисунку, нами виокремлено ключові домінанти, серед яких насамперед «жорсткі» (рівень економічної стабільності, фінансово-кредитна політика та курс національної валюти) та «м'які» фактори (політичної стабільності, рівня економічних ризиків, розвитку людського потенціалу й інституційного середовища).

До жорстких факторів належать фактори, дію яких неможливо (або дуже складно) змінити в короткостроковій перспективі. Проте вони значною мірою визначають потенціал регіону та є базою для середньо- та довгострокових прогнозів розвитку середовища реалізації інвестиційних проектів. Ця група факторів може бути описана за допомогою офіційних статистичних даних. Так, до цієї групи факторів належать:

1. Географічне розташування області та її площа – розмір (площа) відповідної території, частка земель сільськогосподарського призначення, наявність кордонів з іншими країнами, кількість сусідніх областей, відстань до містмільйонників.

2. Природні ресурси – наявність, обсяги, та концентрація ресурсів.

3. Робоча сила – рівень економічної активності, безробіття, освіти, міграції та природного приросту населення, рівень захворюваності та забезпеченість лікарями, що впливає на якість та вартість робочої сили тощо.

4. Науковий потенціал – наявність науково-дослідних установ, технопарків, кількість вищих навчальних закладів та рівень їх акредитації, заклади професійно-технічної освіти в регіоні.

5. Розмір ринку (споживчий сектор) – величина доходів на одну особу, заробітна плата в тих галузях, де частка зайнятих є найбільшою, щільність та кількість населення

6. Розмір ринку (бізнес-сегмент) – кількість підприємств в області, обсяги інвестицій (в тому числі іноземних), кількість банків у регіоні, ступінь галузевої концентрації, величина валового регіонального

продукту.

7. Інфраструктура – щільність автомобільних доріг та залізничних колій, показники водо- та електропостачання.

До групи м'яких факторів належать такі підгрупи, як:

1. Діловий клімат. Оцінка проводиться шляхом опитування керівників підприємств щодо кон'юнктури ринку, ділової активності

2. Діловий оптимізм. Те, як підприємства оцінюють майбутній стан економіки регіону та ринків збуту продукції, значною мірою впливає на їхні рішення щодо закупівлі ресурсів, планування обсягів виробництва, збуту тощо. Для інвестора, окрім очікуваного прибутку, найважливішим елементом у прийнятті рішень щодо інвестування є оцінка сукупності ризиків, тобто чинників, які впливають на відхилення реальних результатів виробничо-комерційної діяльності від початкових очікувань (передусім прибутку). У цьому контексті управління очікуваннями інвесторів є одним із головних напрямів діяльності місцевих органів державної влади як елемента заохочення інвестиційної діяльності. Наявність планів розвитку регіону та покращення інвестиційного середовища і, головне, ефективна реалізація таких планів посилює впевненість інвесторів і, таким чином, зменшує ризики, пов'язані з їхньою діяльністю. Для визначення рівня ділового оптимізму використовуються очікування інвесторів щодо зміни кон'юнктури ринку, ділового клімату та оцінка привабливості регіону для започаткування бізнесу.

3. Успішний досвід реалізації інвестиційних проектів. Важливим показником якості інвестиційного клімату та економічної активності є діяльність наявних у регіоні підприємств. Очевидно, що успішний досвід реалізації інвестиційних проектів позитивно впливає на імідж регіону загалом та на його інвестиційну привабливість зокрема. Успішні інвестиційні проекти генерують так званий демонстраційний ефект [25, с.153].

Кузьменко О.В. зазначає, до «жорстких» факторів належать ті, вплив яких неможливо або дуже складно змінити в короткостроковій перспективі. Однак вони можуть бути базою для середньо- та довгострокових прогнозів розвитку середовища та визначати потенціал регіону для реалізації інвестиційних проектів. Відмінністю факторів є їх кількісне вираження за допомогою офіційних статистичних даних. Група «м'яких факторів» об'єднує фактори, які можуть змінюватися за короткий проміжок часу та ставати обмеженням або перешкодою для реалізації інвестиційних проектів. Ці фактори оцінюються за допомогою визначення рівня сприйняття інвесторами економічного середовища методами якісної статистики відповідей економічних агентів, які ухвалюють інвестиційні рішення [26,с. 46].

За змістом прояву фактори розрізняють: економічного, політичного, інституційного, інфраструктурного, ресурсного та безпекового характеру, що у значній мірі стримують розвиток інвестиційної діяльності в регіонах.

Дослідження процесу формування сутності поняття інвестиційного потенціалу регіону у контексті його еволюції доводить до висновку, що не існує єдиного переліку факторів, впливаючих на його оцінювання. Фактори впливу інвестиційної привабливості відрізняються в регіонах з різним рівнем соціально-економічного розвитку. З огляду на це, важливого значення набуває нове дослідження методики оцінювання інвестиційного потенціалу через досягнений досвід інвестування з обов'язковим урахуванням специфіки регіональної економіки.

Потенціал є фундаментальною характеристикою системи та основою розвитку як на магі-, мезо- так і на мікрорівні – рівні, тому якісне оцінювання та ефективність управління ним в умовах стрімкого економічного розвитку є вкрай необхідними.

Як відмічає Гончар О.І. та Андрущук, що з точки зору ресурсної концепції потенціал визначається як сукупність ресурсів та зв'язків між ними [27, с.18], з точки зору функціональної концепції – як сукупність

функцій, у ресурсно-цільовий концепції – як елементи, що забезпечують реалізацію здібностей і можливостей [38,с. 326]. В сучасних умовах оцінити потенціал регіону, визначити вектори його розвитку та визначити підходи щодо оптимізації управління можливо лише з позицій комплексного системного підходу. Отже, важливою характеристикою процесів розвитку систем, в тому числі і системи інвестиційного потенціалу регіону, є дослідження сутності методичних підходів до його оцінювання (табл. 2.1.)

Таблиця 2.1

Сутність методичних підходів до оцінювання інвестиційного потенціалу

Методичні підходи	Сутність
1	2
Ресурсний	це сукупність ресурсів, потрібних для функціонування й розвитку суб'єкта дослідження [39, с. 95].
Цільовий	мета є критерієм ефективності[30]
Функціональний	система методів і методичних прийомів, орієнтованих на визначення раціональної структури інвестиційного потенціалу за обраними функціональними підсистемами [31]
Кількісний	дає уявлення про стан інвестиційного потенціалу у розрізі основних джерел формування інвестиційних ресурсів, що використовуються або можуть бути мобілізовані для розвитку інвестиційних процесів в регіональній економіці
Ймовірнісний	інвестиційний потенціал являє собою сукупність можливостей для інвестування, що складаються за певних умов, під впливом різноманітних чинників[29, с. 95].
Результатний	до визначення сутності дефініції “потенціал” одним із центральних питань є максимальний результат інвестиційної діяльності, який суб'єкт господарювання здатний отримати за наявних кількості, якості та структури інвестиційних ресурсів; здатність до досягнення певної віддачі від вкладених ресурсів [29, с. 95].

1	2
Структурний	наочно показує місце інвестиційного потенціалу у структурі системи понять інвестиційної проблематики[29, с. 95].
Стратегічний	обґрунтовується необхідність визначати стратегічні цілі та своєчасно приймати ефективні управлінські рішення, пов'язані з реалізацією потенціалу[29, с. 95].
Адаптаційний	враховує необхідність прийняття інвестиційних рішень в умовах невизначеності й мінливості зовнішнього середовища[29, с. 95].
Ринковий	ототожнення інвестиційного потенціалу з потенційним попитом на ресурси на інвестиційному ринку, що розглядається в контексті взаємодії інвесторів та реципієнтів інвестицій, пов'язує пропозицію інвестиційних ресурсів із інвестиційною ємністю ринку.
Інтегральний	передбачає синтез окремих підходів, котрий допомагає розкрити різні аспекти поняття “інвестиційний потенціал” у тому чи іншому контексті.
Порівняльний	базується на інформації про недавні ринкові угоди з аналогічними об'єктами та її використання як бази визначення вартості об'єкта оцінки [32]
Синергетичний	отримання конкурентних переваг за рахунок створення ефективних комбінацій ресурсів, зростання вартості його ресурсів як сукупності матеріальних і нематеріальних активів, підвищення стійкості господарської системи до невизначеностей та ризиків які виникають в процесі еволюції[33]
Системний	побудований на елементах організації, оцінці її діяльності[30]

Джерело: автором згруповано на основні джерел [29-33]

У сучасній науковій літературі домінує висвітлення сутності інвестиційного потенціалу з позицій цільового спрямування наданих ресурсів та розкриття сукупності чинників і умов, які сприяють досягненню цілей інвестування. Так, С. Дунда [33] вважає, що потенціал включає засоби, запаси, джерела, котрі є в наявності та можуть бути мобілізовані, приведені в дію для досягнення певної мети. Подібної думки дотримуються І. Должанський та Т. Загорна [35, с.

14], які пояснюють інвестиційний потенціал через сукупність інвестиційних можливостей суб'єкта, використання котрих спрямоване на досягнення цілей його інвестиційної стратегії. Однак, на наше переконання, наявність ресурсів сама по собі не гарантує досягнення будь-яких цілей, тому ми поділяємо позицію Г. Симочко [36, с. 126], котра вважає важливою здатність суб'єкта мобілізувати ресурси та спрямувати їх на досягнення поставлених цілей. На її думку, інвестиційний потенціал – це здатність об'єкта досягти визначеної мети шляхом реалізації наявних інвестиційних ресурсів. Подібні переконання має і Н. Верхоглядова [37]: потенціал – це певна сукупність можливостей або здібностей, спрямована на досягнення визначених цілей.

В теорії управління процес істотного посилення або ослаблення потенціалу матеріальної системи отримав назву синергії. Закон синергії формулюється так: для будь-якої організації існує такий набір елементів, при якому її потенціал завжди буде або істотно більший простої суми потенціалів елементів, що входять в неї, або істотно менший. Завдання управління потенціалом полягає в тому, щоб знайти такий набір елементів, при якому синергія мала б позитивний ефект [33, с.131].

У рамках такої концепції управління потенціалом головною метою повинно бути: створення стійкої життєздатної організації, трудового колективу, пов'язаних ідеєю, вмотивованих до ефективної спільної роботи по реалізації обраної стратегії і виконання планів. Ефективність діяльності, конкурентні переваги, частка ринку і захоплення ринку при цьому не є самоціллю, а характеризують необхідні умови.

Синергія в управлінні потенціалом регіону передбачає: отримання конкурентних переваг за рахунок створення ефективних комбінацій ресурсів, зростання вартості його ресурсів як сукупності матеріальних і нематеріальних активів, підвищення стійкості господарської системи до невизначеностей та ризиків які виникають в процесі еволюції.

Отже, у зв'язку з великою кількістю складових методичних підходів

до оцінювання інвестиційного потенціалу доцільно для регіону розподілити їх на загальносистемні (ресурсний, функціональний, системний) та спеціальні (кількісний, порівняльний, синергетичний) (рис. 2.3).

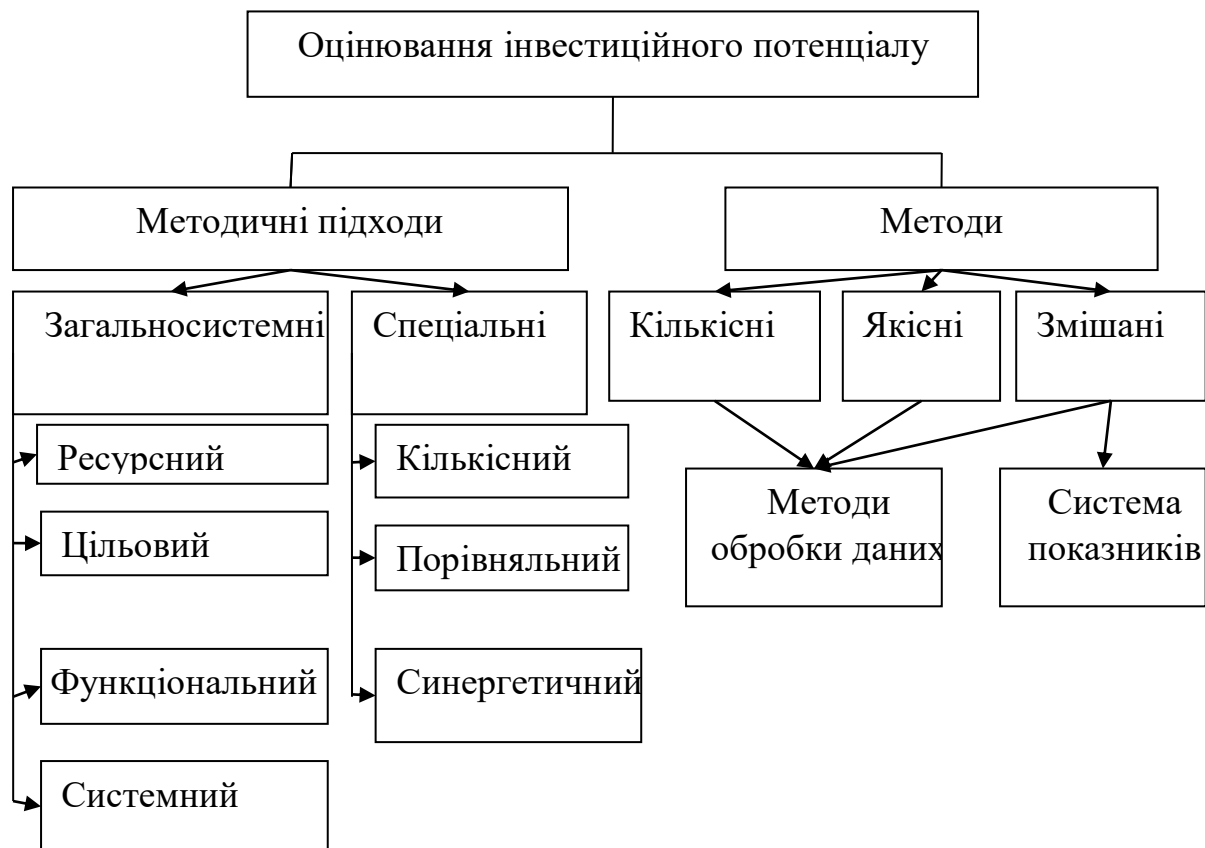

Рис. 2.3. Систематизація методичних підходів та методів оцінювання інвестиційного потенціалу регіону

Джерело: автором згруповано[39-33;38]

Особливістю оцінювання потенціалу на основі пропонованого синергетичного підходу є те, що у якості входів повинні розглядатися не тільки традиційні ресурси, але й активи регіону, значна частина яких носить нематеріальний характер. Активи одночасно є результатом (виходом) діяльності, якщо оцінювати її в динамічному аспекті. В якості виходів разом з показниками обсягу продажів і прибутку необхідно широко застосовуються показники, за якими оцінюють задоволеність клієнта, якість сервісу, адаптивність, інноваційність маркетингових дій та

інші, які формують маркетингову складову потенціалу. Таким чином, індикатори дослідження інвестиційного потенціалу можуть мати як монетарний, так і немонетарний вимір.

Необхідно також відмітити, що оцінювання інвестиційного потенціалу регіону здійснюється ще за такими підходами: імовірнісний, результативний, структурний, стратегічний, адаптивний та ринковий.

Завадських Г.М. зазначає, що для оцінки інвестиційного потенціалу регіону існують різні підходи та методи. Всі сучасні методики можна розділити за двома класифікаційними ознаками, такими як:

- 1) методи обробки даних;
- 2) система показників.

За методами обробки даних можна виділити два підходи – описовий та рейтинговий [38, с.153].

Описовий підхід полягає в описі абсолютних показників, структури та динаміки показників розвитку регіону. Експерт самостійно обирає найбільш значущі показники та формує на їх основі висновки щодо інвестиційного клімату в регіоні. Переважно такий аналіз базується на дослідженні соціально-економічного розвитку регіону [39, с. 293].

Рейтинговий підхід на основі опитувань, як зрозуміло з його назви, базується на опитуванні суб'єктів економічної діяльності регіону, у процесі якого визначають ступінь та напрям впливу тих чи інших факторів. Ці опитування групуються, і на основі інтегрального показника будується загальний рейтинг регіону. Саме ця методика широко впроваджена у практику провідних світових консалтингових та аналітичних агенцій. Серед усіх підходів до оцінки інвестиційної привабливості регіону саме рейтинговий метод набув найбільшої популярності завдяки простоті використання та забезпеченню задоволення інформаційних потреб різних суб'єктів інвестиційного та суспільно-економічного процесу.

На регіональному рівні при оцінці інвестиційного потенціалу традиційно використовуються методики експертно-аналітичного типу, які

орієнтовані на виведення інтегрального показника з відповідним ранжуванням через аналіз системи політичного, економічного, інституційного, соціально-культурного, природо-ресурсного середовища та інфраструктури.

Щукін О.І., Целіна Н.О. й Дерев'янко Я.М. зазначають, що розрахунок інтегрального показника оцінки інвестиційної привабливості регіонів України проводиться на основі підсумовування добутків рангових значень кожного синтетичного показника на його значущість. За даними розрахунків визначається конкретне місце регіону в загальному складі регіонів України [40].

Зазначена методика визначає кількісний взаємозв'язок інтегрального показника оцінки інвестиційної привабливості регіонів України з її ефективністю. Ефективність інвестицій розраховується як показник рентабельності власного капіталу, що виступає в цьому випадку аналогом суми інвестицій в основні фонди, оборотні засоби й нематеріальні активи.

В зазначеній методиці регіони України групуються на чотири групи інвестиційної привабливості, а саме: пріоритетні, високої, середньої та низької. Вказана методика оцінювання інвестиційної привабливості регіонів України ураховує рекомендації, що диференційовані по структуровим напрямам інвестування.

Необхідно приділити увагу методиці рейтингової оцінки інвестиційної привабливості регіонів України, запропонованої Інститутом Реформ, в якій визначено 5 укрупнених груп найбільш важливих показників, що впливають на прийняття рішення інвестора про місце та обсяги інвестицій, а саме: економічний розвиток регіону, фінансову та розвиток ринкової інфраструктур, розвиток людських ресурсів, діяльність органів публічної влади в галузі приватного підприємництва.

Методика оцінки регіонального інвестиційного потенціалу, яка розроблена авторським колективом Ради по вивченню продуктивних сил НАН України, передбачає огляд (позиціювання) областей України за

показниками, які об'єднані в шість груп: 1) людський потенціал; 2) матеріальна база розвитку; 3) інвестиційний потенціал; 4) стан економіки; 5) рівень управління економікою (фінанси); 6) соціально-політичний стан регіону (міста) [41].

Деякі методики передбачають поєднання статистичних і експертних оцінок, з одного боку, аналіз інвестиційного потенціалу, тобто масштабів бізнесу, до яких готовий регіон, з іншого боку – рівень інвестиційного ризику, тобто наскільки ризиковано цей бізнес розгортати.

Запропонована російським рейтинговим агентством «Експерт РА» [42] методика, відповідно до якої основні складові інвестиційної привабливості регіонів включають: інвестиційний потенціал (об'єктивні можливості країни чи регіону) та інвестиційний ризик (умови діяльності інвесторів).

На думку Лесечко М.Д., Чемерис А.О., Чемерис О.М., взаємозв'язок інвестицій, ризику й потенціалу характеризується місцем кожного регіону в координатній площині, по осі ординат якої відкладені сумарні інвестиції, що припадають на 1% потенціалу регіону, а по осі абсцис – індекс інвестиційного ризику [43, с. 92-93]. При розрахунку інтегрального рейтингу кожного регіону використовується поєднання складових інвестиційного потенціалу та ризику. У площині ризик-потенціал задані такі градації. Потенціал: високий (цифрове позначення 1), середній (2) і низький (3). Ризик: низький (літерне позначення А), середній (В), високий (С) і дуже високий (Б). Відповідно, рейтинг кожного регіону позначається буквено-цифровою комбінацією, що вказує на область у згаданих вище координатах.

Необхідно погодитись, що головною перевагою цієї методики є можливість визначення ефективності реалізації (використання) інвестиційної привабливості регіону, що виражається співвідношенням інвестиційної активності регіону до його інвестиційної привабливості. Одним словом, це кількісний критерій ефективності використання

інвестиційних можливостей регіону: ефективність використання інвестиційної привабливості регіону (E) оцінюється тільки з позицій зіставлення рівня інвестиційної привабливості регіону (X) з рівнем результату її реалізації, тобто з рівнем інвестиційної активності в регіоні (Y)[43, с. 92-93]:

$$E_{i,t+1} = Y_{i,t+1}/X_{i,t} \quad (2.1.)$$

де $X_{i,t}$ – рівень інвестиційної привабливості в i-ому регіоні і року;

$Y_{i,t+1}$ – рівень інвестиційної активності в i-ому регіоні (t + 1) року.

В даній моделі розходження між t і t + 1 виражає лаг тривалістю в один рік, оскільки інвестиційна привабливість цього року здебільшого реалізується у формі інвестиційної активності, як показують результати регресійного аналізу, саме з таким запізненням.

Чим більше значення $E_{i,t+1}$, тим краще використовується інвестиційна привабливість i-го регіону. Причому якщо $E_{i,t+1} < 1$, інвестиційна привабливість i-го регіону недовикористовується, а у випадку, якщо $E_{i,t+1} > 1$, інвестиційна привабливість використовується цілком і навіть «перевикористовується» за рахунок ефективної нейтралізації («придушення») негативного впливу некомерційних інвестиційних ризиків і створення організаційно-економічними заходами додаткових ефективних стимулів для інвесторів.

Привабливість показує можливості території щодо нарощування інтегрального потенціалу регіону, а інвестиційний клімат характеризує умови щодо забезпечення надійності процесів інвестування. Загалом єдиної загальновизнаної методики оцінки інвестиційного потенціалу не існує. На основі аналізу існуючих методик можна виділити декілька підходів до його оцінки [43, с. 92—93].

Друга класифікаційна ознака – система показників – забезпечує багато різноманітних підходів до її формування. Дана система включає показники загальноекономічного розвитку, потенціалу регіону, ризиків.

Погоджуємось із твердженням більшості науковців, що при використанні комплексної оцінки інвестиційного потенціалу регіону необхідно:

1) проводити дослідження інвестиційного потенціалу на трьох рівнях: глобальному, національному, внутрішньорегіональному;

2) проаналізувати окремі складові інвестиційного потенціалу, в контексті соціально-економічного впливу;

3) застосовувати, диференційований підхід щодо оцінювання інвестиційного потенціалу з позиції різних типів інвесторів, вивчаючи сприятливість інвестиційного клімату для конкретних груп інвесторів; виділити регіональні кластери сформованості інвестиційного потенціалу за типами інвесторів;

4) здійснювати оцінювання інвестиційного іміджу регіону;

5) викорисовувати SWOT-аналіз інвестиційного потенціалу шляхом оцінки сильних і слабких сторін регіону як місця для інвестицій, потенційних можливостей і небезпек, який допомагає виявити вузьке коло ключових проблем;

6) відображати наочно у вигляді таблиць, графіків і карт розподіл, динаміку, згрупування регіонів і їх географію за складовими інвестиційного потенціалу, зміною рейтингу, регіони недооцінені вітчизняними та іноземними інвесторами, розподіл внутрішніх капіталовкладень та прямих іноземних інвестицій за типами регіонів по рейтингу;

7) застосувати соціологічні та експертні методи оцінки, опитування інвесторів;

8) використовувати кваліметричні методи оцінювання інвестиційного потенціалу, з урахуванням його якісних характеристик;

9) проводити за допомогою методів економетричного моделювання аналіз репутації, тобто ретроспективний аналіз (оцінити попередні зміни

показників, і на цій основі прогнозувати їхні майбутні, виявити причини цих змін);

10) визначати вплив зміни одних обраних показників на зміну інших, шляхом факторного аналізу, що дозволить виявити найбільш вагомі фактори, від яких залежить інвестиційний потенціал;

11) проводити аналіз неформальних показників;

12) досліджувати вплив інвестування на економічну структуру регіону й держави загалом, адже безконтрольне інвестування в одні галузі і повне ігнорування інших може деформувати структуру економіки, порушити рівновагу господарської системи [46].

Список використаних джерел до розділу 2

1. Іртищева І.О., Крамаренко І.С. Інвестиційна привабливість економіки: міжрегіональні асиметрії. *Регіональна економіка*. 2014. №2 (72). С.84-95

2. Масалигіна В.В. Удосконалення комплексного підходу до оцінки інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 31. С. 310-316

3. Оніщенко О.А. Теоретичні аспекти визначення інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості. *Університетські наукові записки*. 2010. №1 (33). С. 246-252

4. Мельнік М.І. Інвестиційний клімат регіону: теоретичні та прикладні засади : монографія. Львів: ІРДНАН України, 2005. 304 с

5. Побоченко Л. М., Смицнюк С. С. Оцінка інвестиційної привабливості України та зарубіжний досвід стимулювання іноземних інвестиційних потоків. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм*. 2013. Вип. 1. № 1 URL: rnl.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/5904/6654 (дата звернення 15.11.2019)

6. The official site of The World Bank. Doing Business Comparing Business Regulation for Domestic Firms in 190 Economies 2017. A World Bank Group Flagship Report URL::

<http://www.doingbusiness.org/en/rankings>

7. The official site of The World Economic Forum (2017) "The Global Competitiveness Report 2017-2018", available at:

<https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018>

8. Індекс економічної свободи «Index of Economic Freedom» американського аналітичного центру Heritage Foundation URL: <https://www.heritage.org/index/>] (дата звернення 15.11.2019)

9. The official site of EBA (2018) "Investment attractiveness index of Ukraine. The mood of investors in the and half of 2017" URL: <https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2018/02/Copy-of-EBA-Investment-Attractiveness-Index-2017-UKR.pdf>

10. Індекс інвестиційної привабливості України дещо знизився URL: <https://finpost.com.ua/news/11364> FinPost: <https://finpost.com.ua/news/11364>

11. Всесвітня організація інтелектуальної власності WIPO URL: <https://www.wipo.int/publications/ru/details.jsp?id=4330>

12. Лучко М. Прямые и иностранные инвестиции: движение и значение. *Экономист*. 2002. № 3. С. 22–32.

13. Index of economic freedom 1999. Washington D.C./ed. K.R.Holmes, Johnson. The Heritage Foundation. The Wall Street Journal. Washington D.C.: New York. 1999. P.9.

14. Newscore board of Economic Intelligence Union ranks business climate across the world. Transition Newsletter. 2001. Vol.12. № 3. P. 47–48.

15. Бланк И.А. Финансовый менеджмент. К.: МП "ИТЕМЛТД", "Юнайтед Лондон Трейд Лимитед", 1995. 448 с.

16. Про затвердження Методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку: наказ Держкомстату

України від 15 квітня 2003 року № 114. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0114202-03> (дата звернення 29.10.2019 року)

17. Громадська організація «Інститут Реформ та інновацій». URL: <https://iri.pp.ua/> (дата звернення 29.10.2019 року)

18. Ольшанський О.В. Рейтингова оцінка інвестиційної привабливості регіону. URL: <http://intkonf.org/olshanskiy-ov-reytingova-otsinka-investitsiynoyi-privablivosti-regionu/> (дата звернення 29.10.2019 року)

19. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій : затв. наказом Агентства з питань запобігання банкрутству № 22 від 23.11.1998 р.. Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. 1998. № 7. С. 18–28.

20. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : постанова Правління Національного банку України від 30.06.2016 № 351 / Правління Національного банку України URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16/page>. (Дата звернення 19.11.2018)

21. Коренюк П., Копил О. Концептуальні підходи та методи визначення інвестиційної привабливості національної економіки. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. №2. С.57-62

22. Нечитайло У.П. Інвестиційний потенціал та інвестиційний клімат: особливості формування та співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2011. Випуск 2 (32). С. 97–103

23. Щукін О.І., Целіна Н.О., Дерев'янка Я.М. Методичні підходи оцінки інвестиційного потенціалу регіону. *Економічний вісник Донбасу*. 2008. №1. С.79–94

24. Чорна М.В., Жувагіна І.О. Оцінка інвестиційного потенціалу підприємств роздрібної торгівлі: монографія. 2014 URL:

<http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/120/1/%D0%B5%D0%BA.%28228591%29%202014 %D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F %D0%9E%D0%A6%D0%86%D0%9D%D0%9A%D0%90%20%D0%86%D0%9D%D0%92%D0%95%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A6%D0%86%D0%99%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%9F%D0%9E%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%86%D0%90%D0%9B%D0%A3.pdf>(дата звернення 15.11.2019)

25. Завадських Г.М. Методичні підходи до оцінки інвестиційної привабливості регіону. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Випуск 17. С.152-155, с.153

26. Кузьменко О.В. Інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість регіонів України. *Економічний нобелівський вісник*. 2015. No 1 . С. 46–54

27. Гончар О. І., Андрощук Д. В. Дослідження здатностей підприємства в процесі управління ринковим. *Науковий вісник Одеського державного економічного університету*. 2010. № 13(114). С. 12–21.

28. Гончар О. І. Генезис теорії управління потенціалом підприємства. *Вісник Донецького нац. ун-ту, Серія В: економіка і право. Спецвипуск*. 2012. Т. 2. С. 324-331

29. Ткаченко Н. В., Шабанова О. В. Наукові підходи до визначення сутності інвестиційного потенціалу недержавних пенсійних фондів. *Фінанси України*. 2014. № 9. С. 93-106.

30. Соболь С. М. Багацький В. М. Менеджмент: навч.-метод. посібник для самост. вивчення дисципліни; Київський національний економічний унт. К.: КНЕУ, 2005. 226с.

31. Жувагіна І.О. Методологічні засади оцінки інвестиційного потенціалу торговельного підприємства URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJR

[N&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/esprstp_2011_1_63.pdf](#)(дата звернення 20.11.2018)

32. Порівняльний підхід до оцінки потенціалу підприємства. URL: https://studopedia.com.ua/1_122910_porivnyalniy-pidhid-do-otsinki-potentsialu-pidpriiemstva.html (дата звернення 20.11.2018)

33. Гончар О.І. Синергетичний підхід до оцінювання потенціалу підприємства за умов глобалізації. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2014. № 4 (24). С. 129-133, с.131

34. Дунда С. П. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу як напрям розвитку підприємства. *Таврійського державного агротехнологічного університету: зб. наук. праць. Серія : економічні науки*. 2013. № 2 (22). Т. 2. С. 83–89.

35. Управління потенціалом підприємства : навч. посіб. / І. З. Должанський, Т. О. Загорна, О. О. Удалих та ін. К. : ЦУЛ, 2006. 362 с, с. 14

36. Симочко Г. В. Методологічні основи формування господарського потенціалу регіону. *Геополитика и экогеодинамика регионов*. 2014. Т. 10. Вып. 2. С. 234–238., с. 126

37. Верхоглядова Н.І., Дятлова Н. В. Дослідження сутності потенціалу як економічної категорії. *Інноваційна економіка*. 2013. № 4 (42). С. 3–8

38. Завадських Г.М. Методичні підходи до оцінки інвестиційної привабливості регіону. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Випуск 17. С.152-155

39. Оніщенко І.О. Інвестиційна привабливість України: проблеми та шляхи їх вирішення. *Траектория науки*. 2016. № 3(8). С. 289–295.

40. Щукін О.І., Целіна Н.О., Дерев'янка Я.М. Методичні підходи оцінки інвестиційного потенціалу регіону. *Економічний вісник Донбасу*. 2008. №1. С.79–94

41. Інвестиційний клімат в Україні: фактори регіональних ризиків. Державний комітет України з питань розвитку підприємництва; Рада по

вивченню продуктивних сил України НАН України. О.В. Кужель та ін. К., 1999. 192 с.

42. Журнал «Експерт» URL: <http://www.expert.ru/expert/ratings/regions/index.shtml>

43. Лесечко М.Д., Чемерис А.О., Чемерис О.М. Інвестиційний клімат: теорія і практика/ Українська Академія держ. управління при Президентові України. Львівський філіал. Л.: ЛФ УАДУ, 2001. 166 с.

44. Щукін О.І., Целіна Н.О., Дерев'янка Я.М. Методичні підходи оцінки інвестиційного потенціалу регіону. *Економічний вісник Донбасу*. 2008. №1. С.79–94

45. Фінансовий аналіз: навчальний посібник / за заг. ред. Школьник І. О. [І. О. Школьник, І. М. Боярко, О. В. Дейнека та ін.]. К. : Центр учбової літератури, 2016. 368 с

46. Гойко А.Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрями їх реалізації. К.: ВІРА-Р, 1999. 320 с.

47. Шепотько Л., Прокопа І. Деякі аспекти макроекономічного регулювання аграрної сфери. *Економіка України*. 2001. № 3. С. 51–58.

48. Коваленко М.В. Методичні підходи до оцінки ефективності використання інвестицій URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/7.2/137.pdf> (дата звернення 15.11.2019)

49. Типовая методика определения экономической эффективности капитальных вложений. *Методы и практика определения эффективности капитальных вложений и новой техники*. Вып. 33. Москва: Наука, 1982, С. 12–49.

50. Коваленко М.В. Методичні підходи до оцінки ефективності використання інвестицій URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/7.2/137.pdf>(дата звернення 15.09.2019)

51. Шиян Н.В. Методичні підходи до визначення економічної ефективності державних інвестицій URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/21764/1/Met%20pidxid.pdf> (дата звернення 15.09.2019)

52. Бень Т. Методи визначення економічної ефективності інвестицій: порівняльний аналіз. *Економіка України*. 2006. № 6. С.41-46.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УМОВАХ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЕКОНОМІКИ

3.1. Особливості формування регіонального інвестиційного потенціалу в транзитивних умовах

Протягом трансформаційного періоду останніх двох десятиліть наша країна, на жаль, не досягла достатнього для ефективного технологічного розвитку рівня інвестиційного потенціалу. Процеси формування діючих інвестиційних ресурсів та їх раціонального використання для забезпечення економічного зростання гальмувалися під дією кризових явищ, неефективної економічної політики в інвестиційно-інноваційній сфері та значно ускладнилися останніми роками внаслідок військового конфлікту й окупації частини територій. Водночас, подальший розвиток регіональної економіки України у контексті забезпечення національних інтересів, сталого зростання та конкурентоспроможності в умовах глобалізації потребує детального дослідження інвестиційного потенціалу, можливостей його мобілізації та забезпечення ефективного використання.

На думку Сержанова В., інвестиційний потенціал можна розглядати з позицій двох протилежних точок зору:

«— по-перше, як категорію, що визначає попит на інвестиційні ресурси;

— по-друге, як категорію, яка описує пропозицію інвестиційних ресурсів» [1, с. 150].

У першому контексті обсяг інвестиційного потенціалу визначається кінцевими показниками його реалізації, тобто рівнем інвестиційної активності внутрішніх та зовнішніх інвесторів в країні, серед яких: обсяги та динаміка капітальних та прямих іноземних інвестицій, частка

капітальних інвестицій у ВВП, кількість запланованих та реалізованих інвестиційних проектів, їх загальна вартість та джерела фінансування, масштаби державних інвестицій тощо.

Згідно з другим підходом, інвестиційний потенціал визначається як сукупність державних та приватних інвестиційних ресурсів, що наявні в економіці і можуть бути задіяні для фінансування інвестиційних проектів. При цьому, інвестиційні ресурси умовно поділяються на прямі, що можуть бути безпосередньо спрямовані на інвестування (фінансові ресурси) та забезпечуючи (людський капітал, підприємницькі здібності, природні ресурси тощо), наявність яких є необхідною умовою для реалізації інвестиційних проектів.

На макрорівні основними показниками реалізації інвестиційного потенціалу виступають масштаби капітального та іноземного інвестування економіки та їх вплив на формування валового внутрішнього продукту. А на регіональному рівні характеристиками реалізації інвестиційного потенціалу виступають рівні капітального та іноземного інвестування та їх вплив на валовий регіональний продукт. У ретроспективі 1997-2017 років можна виділити певні тенденції капітального інвестування, що визначаються особливостями домінант трансформаційних процесів соціально-економічної системи України у певні періоди розвитку національної економіки під впливом глобалізації.

Автори колективної монографії «Моделі управління розвитком промислового підприємства в умовах трансформаційної економіки» стверджують, що «трансформаційні процеси є глобальним фактором розвитку як національних економік, так і світового економічного простору в цілому. Трансформація – це процес переходу соціально-економічної системи до іншої траєкторії розвитку та її адаптація до цієї траєкторії, що супроводжується відмиранням одних елементів, рис, властивостей і появою інших»[2].

У загальному, процеси трансформації економіки України обумовлені логікою історичного переходу від адміністративно-командної системи управління економікою, що втратила актуальність в умовах здобуття незалежності та розриву значної частини функціональних зв'язків з республіками пострадянського простору до відносно ефективної ринкової моделі управління на ліберально-капіталістичних засадах.

Доцільно зазначити, що здобувши незалежність у 1991 році, Україна мала один з найбільш потужних промислових і ресурсних потенціалів серед колишніх республік Радянського союзу та значні перспективи для економічного розвитку і зростання. Погоджуємося з думкою Петришиної М.В., що здобувши незалежність, «Україна мала найкращі стартові умови для ринкових перетворень серед пострадянських країн і показала найгірші результати. На етапі ринкової трансформації першочерговим завданням є проведення ефективної економічної політики, яка забезпечується функціонуванням чіткої моделі економіки, вибором напряму розвитку, використанням економічних інструментів та встановлення активної ролі держави в цьому процесі» [3, с. 34].

Офіційно процеси економічної трансформації були запуснені із прийняттям у 1990 році «Концепції переходу України до ринкової економіки», що передбачала проведення радикальних реформ у сфері власності, державного регулювання, законодавчої бази. Результати здійснення економічних, правових та інституційних реформ у певні періоди на тлі посилення зовнішнього глобального впливу суттєво позначилися на процесах економічного розвитку, а також формуванні й реалізації інвестиційного потенціалу економіки.

Аналізуючи вплив процесів трансформації вітчизняної економіки на рівень інвестиційної активності вітчизняних підприємств, можна виділити такі етапи, що характеризують вплив окремих макроекономіки та інституційних ефектів на розвиток інвестиційного потенціалу.

Початковий етап (1991-1997 роки) характеризується проведенням активних реформ у сфері власності (запуск процесів роздержавлення і приватизації) та державного регулювання (відмова від державного регулювання цін, зниження ролі державних монополій, спрощення механізмів регулювання зовнішньої торгівлі, посилення ринкових механізмів розподілу ресурсів). Всі ці процеси супроводжувалися значним знеціненням національної валюти, нестабільністю та несформованістю правового поля, скороченням (а у багатьох випадках припиненням) державного інвестування у модернізацію промисловості. Водночас, в умовах декларування переходу демократичного режиму управління національною економікою, зростала зацікавленість зовнішніх інвесторів, що наприкінці 1997 року зумовила залучення відносно значних обсягів іноземних інвестицій. Основні тенденції розвитку економіки та процесів інвестування в Україні за період 1997-2018 років проілюстровано у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Динаміка показників економічного зростання та інвестиційної активності в національній економіці

Період	ВВП, млрд. грн.	ВВП, млрд. дол. США	Капітальні інвестиції, млн. грн	Іноземні інвестиції, млн. дол. США
1	2	3	4	5
1997	96,6	51,9	12401,0	1438,2
1998	106,1	43,3	13958,0	2063,6
1999	134,9	32,7	17552,0	2810,7
2000	175,9	32,3	23629,0	3281,8
2001	211,2	39,3	32573,0	3875,0
2002	234,1	44,0	37178,0	4555,3
2003	277,4	52,0	51011,0	5471,8
2004	357,5	67,2	75714,0	6794,4
2005	457,3	89,2	93096,0	9047,0
2006	565,0	112,8	125254,0	16890,0
2007	751,1	149,0	188486,0	21607,3
2008	990,8	188,2	233081,0	29542,7
2009	947,0	122,0	151777,0	35616,4

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4	5
2010	1079,3	136,0	1506671,0	39824,5
2011	1299,9	163,1	2091301,0	46293,5
2012	1404,7	175,7	273256,0	49494,4
2013	1465,1	179,6	249873,4	53178,1
2014	1587,0	132,3	219419,9	53704,0
2015	1988,5	90,9	273116,4	38356,8
2016	2383,0	93,3	359216,1	32122,5
2017	2908,0	109,3	448461,5	31230,3
2018	3558,7	112,2	526341,8	31606,4
Приріст 2018/1998, %	2711,4	159,1	3670,9	1431,6
Приріст 2018/2008, %	201,1	-40,4	125,8	7,0
Приріст 2018/2017, %	2,6	2,7	17,4	1,2

Джерело: автором сформовано за даними Державної служби статистики України

[4]

У період поглибленої трансформації (1996-1999 роки), не зважаючи на прояв гострих соціально-економічних проблем, що виникли внаслідок подальшої структурної перебудови національної економіки в напрямі її радикального переходу до ринкового укладу і супроводжувалися стрімким падінням реального ВВП, обмеженням державного фінансування інвестиційних проектів та загостренням соціально-економічних кризових явищ (інфляція, безробіття, заборгованості по виплаті заробітної плати) та відсутності інституційних механізмів регулювання фінансового ринку, обсяги капітальних вкладень та іноземних інвестицій демонстрували повільні тенденції до зростання. Це було зумовлено насамперед проходженням процесів приватизації великих державних підприємств, формуванням фінансового ринку та відповідно запуском процесів капіталізації приватизованих підприємств.

Починаючи з 2000 року на тлі поступової стабілізації трансформаційних процесів, формування діючих ринкових та нормативно-

правових механізмів регулювання економіки, активного розвитку фінансового сектору та сприятливої кон'юнктури на зовнішніх ринках спостерігався період прискореного зростання національної економіки, що продовжувався до кінця 2008 року. Впродовж цього періоду реальний ВВП зріс з 175,9 до 990 млрд грн (майже в 5 разів), ВВП у дол. США збільшився майже у 6 разів, ВВП на душу населення – майже у 8 разів. Все це супроводжувалося прискоренням інвестиційних процесів. Зокрема, обсяги капітальних інвестицій за період 2000-2008 років зросли майже в 12 разів (у середньому спостерігався приріст 10% щороку), а обсяги прямих іноземних інвестицій збільшилися майже у 10 разів.

Період 2008-2010 років можна охарактеризувати як кризовий для вітчизняної економіки. Під дією світової фінансової кризи та відсутності дієвих механізмів адаптації, Україна втратила близько 27% реального ВВП. Майже у всіх секторах економіки спостерігалися деструктивні процеси: скорочення промислового й аграрного виробництва, зниження обсягів товарообороту, падіння купівельної спроможності населення, розбалансування банківської системи. Зниження економічної стабільності, стагнація банківського сектору та суттєве скорочення прибутковості підприємств негативно позначилося на інвестиційній активності вітчизняних суб'єктів господарювання. Зокрема, обсяги капітальних інвестицій за період 2008-2010 років, попри майже 50% девальвацію національної валюти, скоротилися на 19,5%. Водночас, тенденції зростання прямих іноземних інвестицій залишилися майже незмінними, що серед іншого, дозволило у 2010 році стабілізувати економічну ситуацію та певним чином нівелювати наслідки кризових явищ.

Посткризовий період 2011-2014 років характеризувався помірним економічним зростанням, проте повністю подолати наслідки кризових явищ в економіці не вдалося. Продовження спаду промислового виробництва, низький рівень кредитування економіки, посилення міжрегіональних диспропорцій розвитку, стан виробничої, соціальної і

транспортної інфраструктури вимагали дієвих стратегічних рішень та значних капітальних вкладень. При цьому, темпи капітального інвестування в цей період демонстрували негативні тенденції.

Найбільш руйнівні та деструктивні наслідки для розвитку національної економіки спостерігалися у період 2014-2015 років і були зумовлені станом військової агресії, окупацією територій та різким загострення соціально-економічних суперечностей. Внаслідок втрати частини територій та військового конфлікту на Сході Україна втратила близько 20% промислового потенціалу та людського капіталу. Водночас, суттєве скорочення державного фінансування, розбалансування банківської системи та підвищення ризиків призвели до зниження інвестиційної активності.

Обсяги капітальних інвестицій у 2014 році скоротилися у порівнянні з попереднім періодом на 12%, а враховуючи значну девальвацію національної валюти – майже на 25%. Втрата традиційних ринків збуту, зростання цін на енергоносії та ускладнення логістичного забезпечення зумовили суттєвий спад ділової активності у реальному секторі економіки, що негативно позначилося на обсягах ВВП, який за період 2013-2015 років скоротився майже на 57% у перерахунку на долари США. На відміну від попередніх періодів, кризові явища в економіці та соціальній сфері супроводжувалися суттєвим скороченням іноземного інвестування, що мало негативні наслідки для окремих секторів економіки та регіонів. Зокрема, у 2015 році, обсяги іноземних інвестицій становили 71% у порівнянні з 2014 і продовжували знижуватися у 2016 (-16%) та у 2017 (-3%). Загалом протягом 2014-2017 років, обсяги іноземних інвестицій скоротилися на 22473,7 млн. дол. США (-48%) і лише у 2018 ці тенденції стабілізувалися і вдалося вийти на незначне зростання (+1).

Проведені дослідження показали, що процес формування інвестиційного потенціалу та його реалізація у формі капітальних інвестицій знаходиться у прямій залежності від розвитку національної

економіки, стадії її життєвого циклу та ефективності фінансово-кредитних механізмів. Водночас, залучення іноземних інвестицій в економіку потребує насамперед економічної, політичної стабільності та зниження рівня інституційних ризиків. Основні тенденції розвитку інвестиційного потенціалу в національній економіці проілюстровано на рис. 3.1.

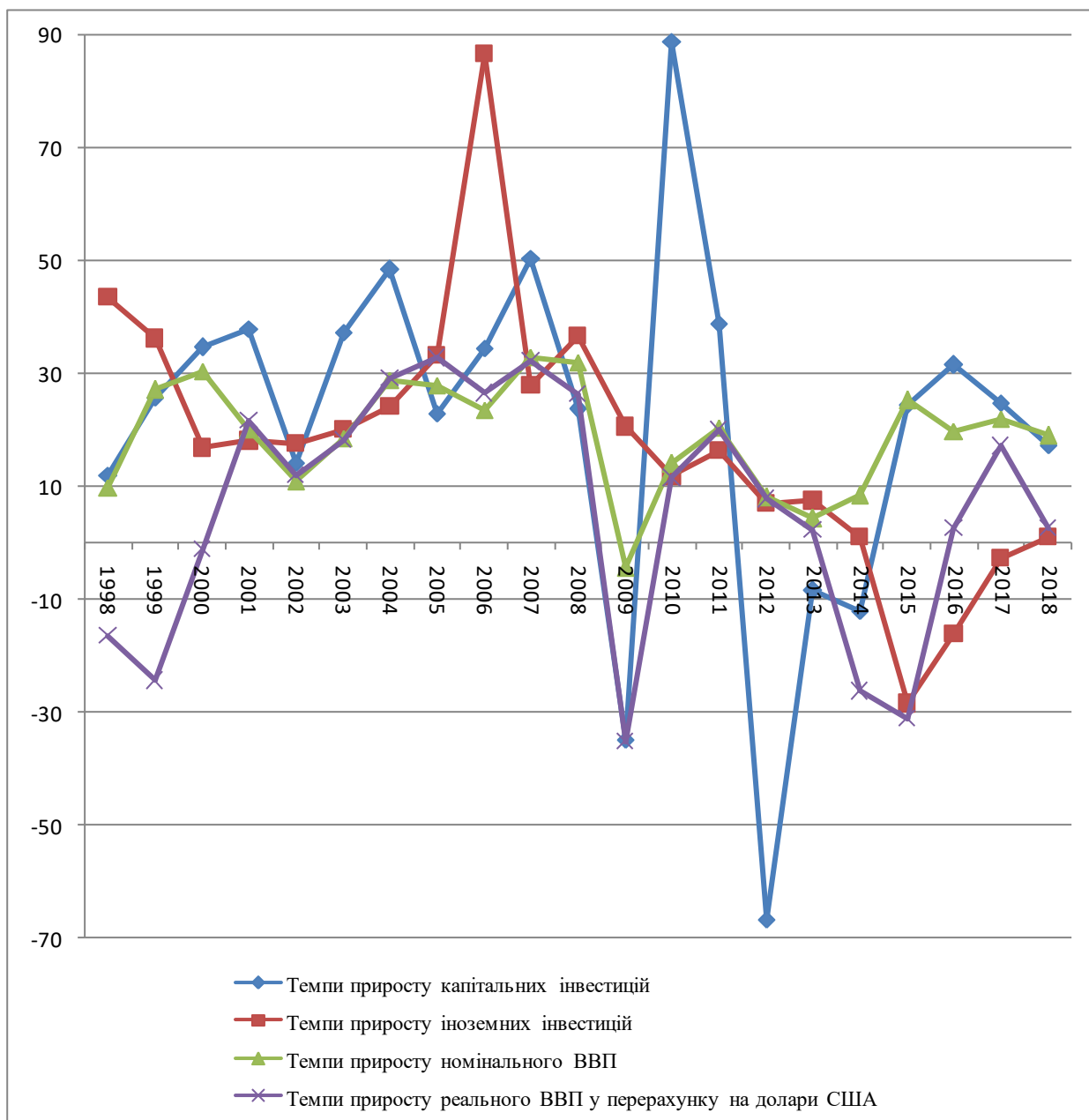

Рис. 3.1. Порівняльна динаміка приросту основних показників економічного росту та інвестицій в національну економіку, % до попереднього періоду

Джерело: автором побудовано та розраховано за даними Державної служби статистики України [4]

Наведені на рис. 3.1. індекси підтверджують залежність інвестиційних процесів від темпів зростання ВВП та їх циклічність у залежності від стадії економічного циклу. Повільний, проте позитивний приріст показників зростання ВВП України, розпочатий у 2016 році, за умови відсутності нових дестабілізуючих чинників, дає підстави прогнозувати поступове відновлення позитивних трендів розвитку інвестиційних процесів в Україні.

Попри номінальне зростання показників ВВП та капітального інвестування в економіку, важливим з точки зору стратегічного розвитку економіки є якість інвестиційних процесів. На основі проведеного дослідження, встановлено, що основними індикаторами економічного розвитку є динаміка норми валових інвестицій в основний капітал. Зокрема, у розвинутих країнах, норма валових інвестицій в основний капітал знаходиться на рівні не нижче 30–40%, а у країнах з середнім рівнем розвитку близько 18- 25%. Якщо протягом тривалого періоду норма валових інвестицій не перевищує 18%, таку економіку можна назвати стагнуючою. З економічної точки зору така економіка не має реальних перспектив щодо зайняття гідного місця в міжнародній економіці.

Норму інвестицій в основний капітал обчислюють за формулою[5, с.47]:

$$N_i = K_i / V \times 100 \quad (3.1.)$$

де N_i – норма валових інвестицій в основний капітал;

K_i – валові інвестиції в основний капітал;

V – величина валового внутрішнього продукту.

Використовуючи дані таблиці 3.1. розраховано норму інвестицій в основний капітал в Україні за період 1997-2018 років. Проведені розрахунки показали, що у переважну більшість періодів норма валових інвестицій у основний капітал в економіці України становила у середньому

14%, що характеризує стагнуючий тип економічного розвитку. Результати розрахунків проілюстровано на рисунку 3.2.

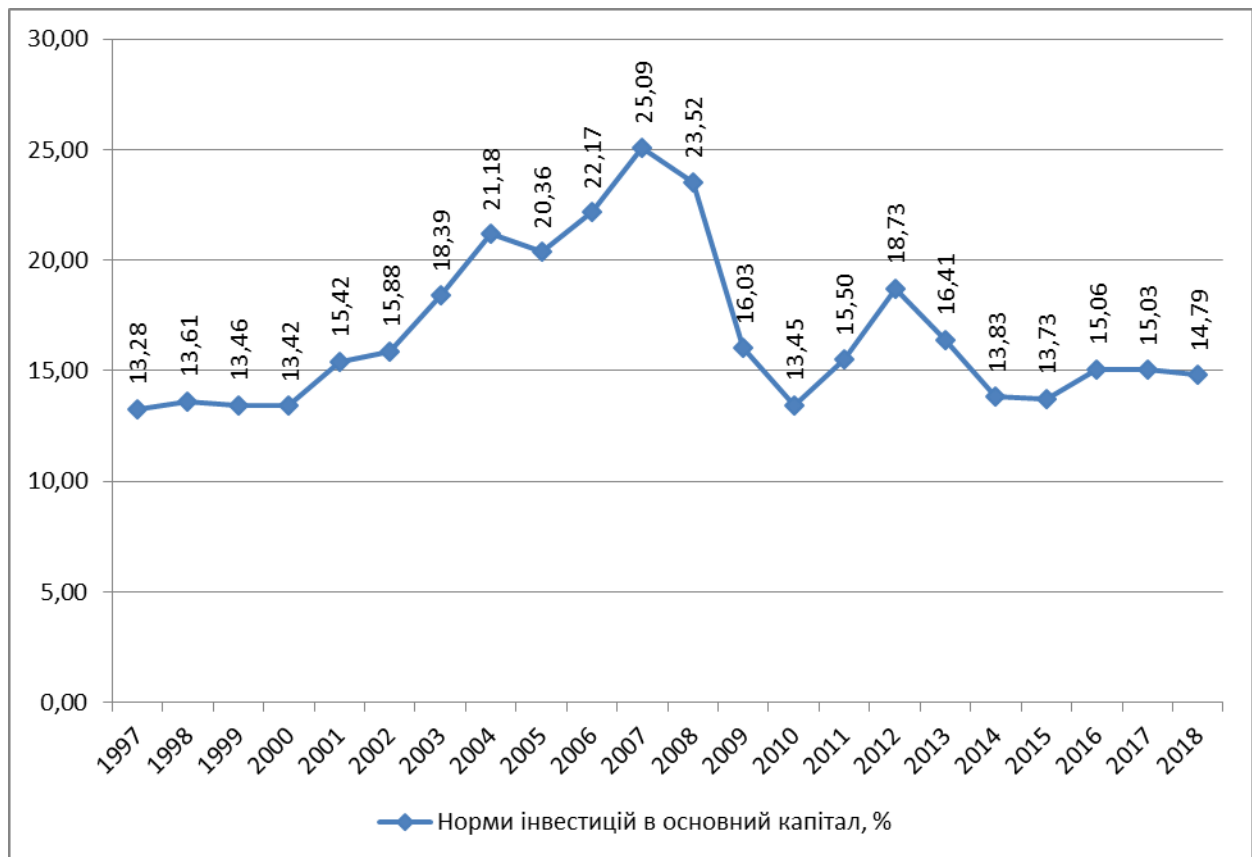

Рис. 3.2. Динаміка норм інвестицій в основний капітал в економіці України, % у ВВП

Джерело: автором побудовано та розраховано за даними Державної служби статистики України [4]

Зигзагоподібна динаміка норм інвестицій в основний капітал повторює тенденції циклічності розвитку вітчизняної економіки протягом досліджуваного періоду. Поступове зростання норми інвестицій в основний капітал за період 1997 – 2007 років пояснюється послідовним переходом від періоду економічної стагнації до стабілізації економіки вже у 2003 році та входження у фазу економічного росту й модернізації у 2005-2008 роках. Як видно з динаміки, найбільш нищівного удару для економічного розвитку та інвестування нанесла фінансова криза 2008-2010 років, коли норма капітального інвестування скоротилася на 12%. У 2011 році почалося поступове відродження інвестиційного процесу, проте

досягнути показника 2008 року не вдалося. Доцільно зазначити, що зважаючи на недостатньо інтенсивні темпи відновлення економічного зростання у після кризовий період 2011-2013 років, настання внутрішньої кризи спричиненої військовою агресією у 2014 році суттєво не позначилося на зниженні норми капітального інвестування.

По аналогії до формули 3.1, можливо проаналізувати регіональний розподіл норми валових інвестицій в основний капітал. Норму валових інвестицій в основний капітал окремого регіону визначатимемо як співвідношення валових інвестицій в основний капітал регіону до валового регіонального продукту у % (табл. 3.2)

Таблиця 3.2

Регіональний розподіл норми валових інвестицій в основний капітал

	Освоєно (використано) капітальних інвестицій за 2017 р, млн грн	ВРП за 2017 р, млн грн	Освоєно (використано) капітальних інвестицій за 2018 р, млн грн	ВРП за 2018 р, млн грн	Норма валових інвестицій, 2017
1	2	3	4	5	6
Вінницька	11744,1	92427	17626,5		12,70635204
Волинська	7041,9	51972	8687,0		13,54941122
Дніпропетровська	42908,5	313830	60288,6		13,67252971
Донецька	17268,9	166404	26979,4		10,37769525
Житомирська	7722,0	61470	8742,3		12,56222548
Закарпатська	5623,7	43043	7500,6		13,06530679
Запорізька	15879,7	130377	15732,0		12,17983233
Івано-Франківська	9707,8	63850	9393,7		15,20407204
Київська	34494,5	157043	40713,4		21,96500322
Кіровоградська	7320,9	53031	7181,5		13,80494428
Луганська	3329,8	30285	3219,3		10,99488195
Львівська	24105,9	147404	28995,5		16,35362677
Миколаївська	11178,0	69371	10099,2		16,11336149

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4	5	6
Одеська	22299,7	149530	23787,8		14,91319468
Полтавська	15855,6	150904	18636,7		10,50707735
Рівненська	6126,8	48836	7228,0		12,54566304
Сумська	6947,1	56530	7749,9		12,28922696
Тернопільська	7150,6	40747	8375,0		17,5487766
Харківська	19361,7	187454	23551,3		10,32877399
Херсонська	7362,2	47868	8853,2		15,38021225
Хмельницька	10499,9	63882	11274,9		16,43639836
Черкаська	8144,2	73176	11110,4		11,12960534
Чернівецька	2992,1	28591	3720,6		10,46518135
Чернігівська	7351,1	56672	8971,3		12,97130858
м.Київ	136044,8	699185	200308,3		19,45762566

Джерело: автором розраховано за даними державної служби статистики України

[4]

Регіональний аналіз розподілу норми валових інвестицій в основний капітал за 2017 рік свідчить про те, що тільки у Київській області та у м. Київ цей показник перевищує 18% і становить відповідно 21,97% та 19,46%, а у всіх інших областях України, даний показник не досягає рівня встановленого, як нормативного для розвиненої економіки окремих територіальних одиниць (рис. 3.3). Таким чином, за показником регіональної норми валових інвестицій, економіку всіх інших регіонів необхідно вважати стагнуючою. У групу регіонів із реальними можливостями довести рівень розвитку економіки до такого, що відповідає вимогам розвиненої економіки потрапили наступні регіони України (норма валових інвестицій перевищує 15%): Івано-Франківська область, Львівська, Миколаївська, Тернопільська, Херсонська та Хмельницька області.

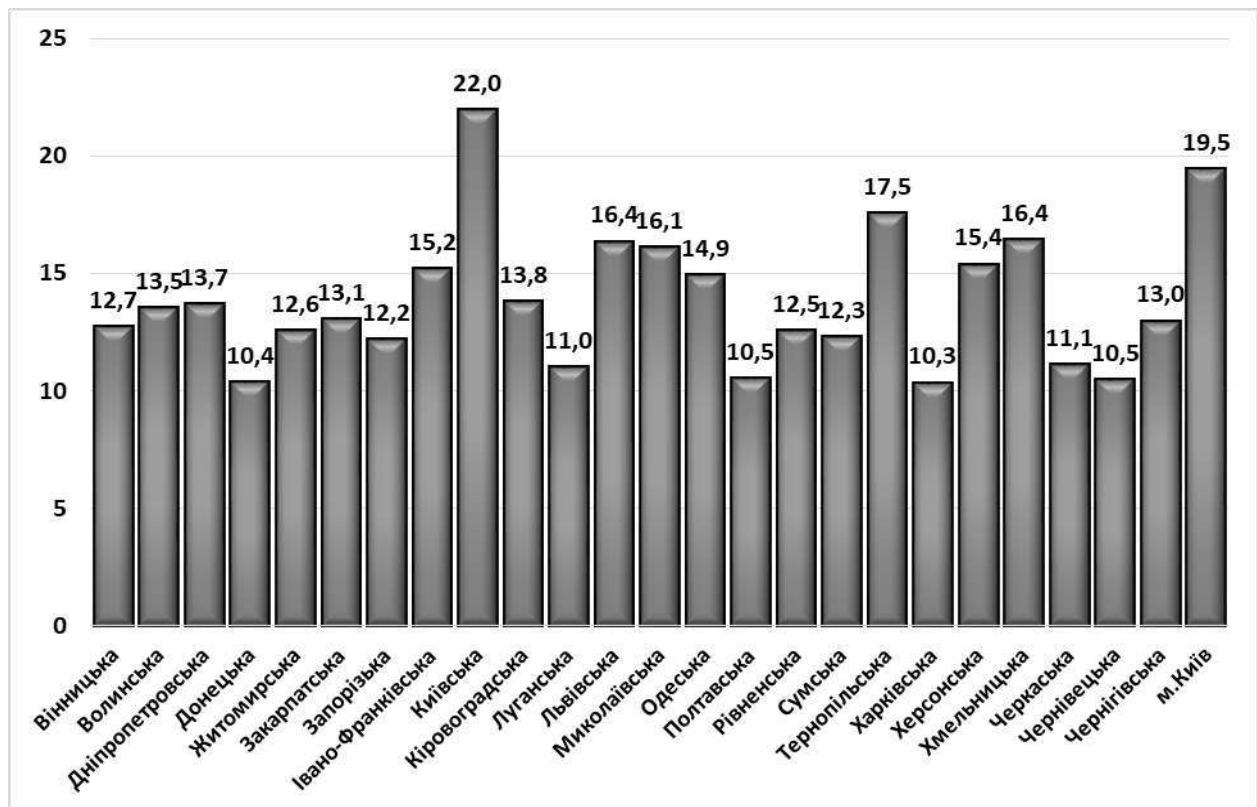

Рис. 3.3. Регіональний розподіл норми валових інвестицій в основний капітал за 2017 рік

Джерело: автором розраховано та побудовано за даними державної служби статистики України[4]

Важливим індикатором розвитку інвестиційного потенціалу національної економіки є показник валового нагромадження капіталу. За визначенням Мочерного С., валове нагромадження основного капіталу в економіці характеризує насамперед реальні інвестиції, тобто вкладення капіталу що призводить до розширення обсягів виробництва та приросту прибутків підприємств у майбутньому [6, с. 265].

За рівнем валового нагромадження основного капіталу визначається тип економічного відтворення в країні, що на думку фахівців можна класифікувати, як «економіка проїдання» (валове нагромадження нижче 15% ВВП), «економіка стабілізації» (17-25% ВВП) та «економіка модернізації» (понад 25% ВВП).

Зокрема Галасюк В. підкреслює, що «валове нагромадження основного капіталу понад 25% – режим модернізації, економічного форсажу, який закладає підвалини структурного оновлення та випереджального зростання економіки. Мабуть, жодна країна світу якісно не збільшила добробут своїх громадян, без переведення власної економіки в цей режим. Серед країн, які успішно скористались чи продовжують користуватись режимом модернізації, як вже хрестоматійні «азійські тигри»: Китай, Малайзія, Сінгапур, Південна Корея, В'єтнам, Японія, так і наші близькі й європейські сусіди: Норвегія, Фінляндія, Словаччина, Австралія, Білорусь, Казахстан та ін. Хоча, безумовно, розмір валового нагромадження основного капіталу не був єдиним рушієм швидкого економічного зростання цих країн у відповідні періоди часу, але те, що він відігравав в ньому надзвичайно важливу роль – поза всякими сумнівами» [7].

Величину валового нагромадження основного капіталу оцінюють виходячи із загальної вартості основних засобів, придбаних інституційними одиницями у звітному періоді, а також збільшення невироблених активів, що відбулося в результаті продуктивної діяльності інституційних одиниць [8, с.47].

Для аналізу валового нагромадження капіталу використовують показник ефективності валового нагромадження, що розраховується за формулою:

$$E_{NK} = \frac{NK^t/V^t}{(V^t/V^{t-1}) \times 100} \quad (3.2)$$

де, NK^t – норма нагромадження капіталу у періоді t

V^t , V^{t-1} – валовий внутрішній продукт у поточному та попередньому періоді

Показник ефективності визначає частку ВВП, яку треба направити на нагромадження, щоб отримати 1% приросту продукту (або його скорочення).

На основі даних державної служби статистики України розраховано показники ефективності валового нагромадження капіталу, як одного індикаторів інвестиційного потенціалу національної економіки. Результати розрахунків наведено у таблиці 3.3

Таблиця 3.3.

Розрахунок ефективності валового нагромадження капіталу в Україні
у 2001-2018 роках

Період	ВВП України у фактичних цінах, млн. грн	Темпи приросту ВВП, %	Валове нагромадження основного капіталу, млн. грн	Норма валового нагромадження основного капіталу, %	Ефективність валового нагромадження капіталу, %
t	V	$(V^t/V^{t-1}) \times 100$	K	NK	E _{NK}
2001	211175	20	41750	19,8	1,0
2002	234138	11	44969	19,2	1,8
2003	277355	18	57083	20,6	1,1
2004	357544	29	80177	22,4	0,8
2005	457325	28	100017	21,9	0,8
2006	565018	24	137805	24,4	1,0
2007	751106	33	203696	27,1	0,8
2008	990819	32	256686	25,9	0,8
2009	947042	-15	173474	17,1	-1,1
2010	1120585	18	183867	16,4	0,9
2011	1349178	20	229403	17,0	0,8
2012	1459096	8	266795	18,3	2,2
2013	1522657	4	247054	16,2	3,7
2014	1586915	4	224327	14,1	3,3
2015	1988544	25	269422	13,5	0,5
2016	2385367	20	368691	15,5	0,8
2017	2983882	25	470327	15,8	0,6
2018	3558706	19	610 875	17,2	0,9

Джерело: автором розраховано [4]

Проведений аналіз статистичних даних показав, в цілому незначний коефіцієнт ефективності валового нагромадження свідчить про недостатню взаємозалежність та відсутність стійких зв'язків між ВВП та валовим

нагромадження капіталу в національній економіці. Серед основних причин можна назвати:

- через недостатню розвиненість промислового капіталу, абсолютний рівень його нагромадження залишається низьким та не дозволяє ефективно вирішувати проблеми щодо оновлення та модернізації виробництв;

- внаслідок значного зносу основних засобів у промисловості, значна частина і без того невеликих обсягів нагромадженого капіталу спрямовується в основному на проведення поточного й капітального ремонту застарілих основних засобів та об'єктів інфраструктури;

- зниження продуктивності використання капіталу як результат не повного використання виробничих потужностей. Доцільно зазначити. Що проблема використання виробничих потужностей в Україні. Особливо останнім часом є однією з найбільш гострих з позицій продуктивності економіки. Внаслідок втрати значної частини ринків, вітчизняні підприємства недозавантажені замовленнями. Загальний спад промислового виробництва за оцінками експертів за період 2014-2018 років склав у середньому 6%, а по окремих товарних групах – до 18%.

- відтік капіталу з України. Спровокував дефіцит інвестиційних джерел на фінансовому ринку;

- обмеження обсягів зовнішніх інвестицій як в цілому в економіку, так і в реальний сектор. Зважаючи на несприятливий інвестиційний клімат, підсилений військовими загрозами, іноземний капітал в Україну останніми роками має переважно спекулятивну форму.

Як зазначає Видобора В.В., «для економіки України нагромадження не виконує головної функції – забезпечення потреб розширеного відтворення та зростання добробуту населення. Навпаки, протягом 25 років відбувається зниження рівня доходів населення України та руйнування виробничого потенціалу. Сьогодні за рівнем доходів Україна посідає останнє місце в Європі, а обсяг національного продукту менший, ніж 2/3 від рівня 1990 року» [9, С. 58-60.].

Згідно з класифікацією державної служби статистики, «валове нагромадження основного капіталу включає такі основні типи:

- придбання за відрахуванням вибуття нових або наявних матеріальних основних засобів (житлових будівель, інших будівель та споруд, машин та обладнання), культивованих активів (поголів'я дорослої та продуктивної худоби, садів, виноградників та інших багаторічних насаджень), а також інші матеріальні активні засоби (бібліотечні фонди);

- придбання за відрахуванням вибуття нових або тих, що існують нематеріальних основних засобів (витрати на розвідування корисних копалин, засоби програмного забезпечення, розважальні програми, оригінали літературно-художніх творів, інші нематеріальні активи, які належать до основних засобів);

- витрати на покращення невироблених матеріальних активів, до яких належать капітальні витрати на поліпшення земель та підготовку їх до використання; витрати, пов'язані з передачею прав власності на невироблені активи, які включають матеріальні (природні активи, некультивовані біологічні ресурси, водні ресурси під землею) та нематеріальні активи (авторські права, патенти, ліцензії тощо) [10].

Аналізуючи структуру валових нагромаджень основного капіталу (рис. 3.4.) у розрізі нефінансових активів доцільно відмітити такі тенденції. Найбільшу частку структурі валового нагромадження капіталу за 2018 рік спрямовано в закупівлю та оновлення основних засобів, а саме: машини й обладнання (44,6) та виробничі будівлі та споруди (34%). Питома вага продуктів інтелектуальної власності складає усього 3,6% і знижується у динаміці, що свідчить про продовження екстенсивного типу економічного розвитку. Структура валового нагромадження наближена до технологічної структури капітальних вкладень, продуктами яких вона є.

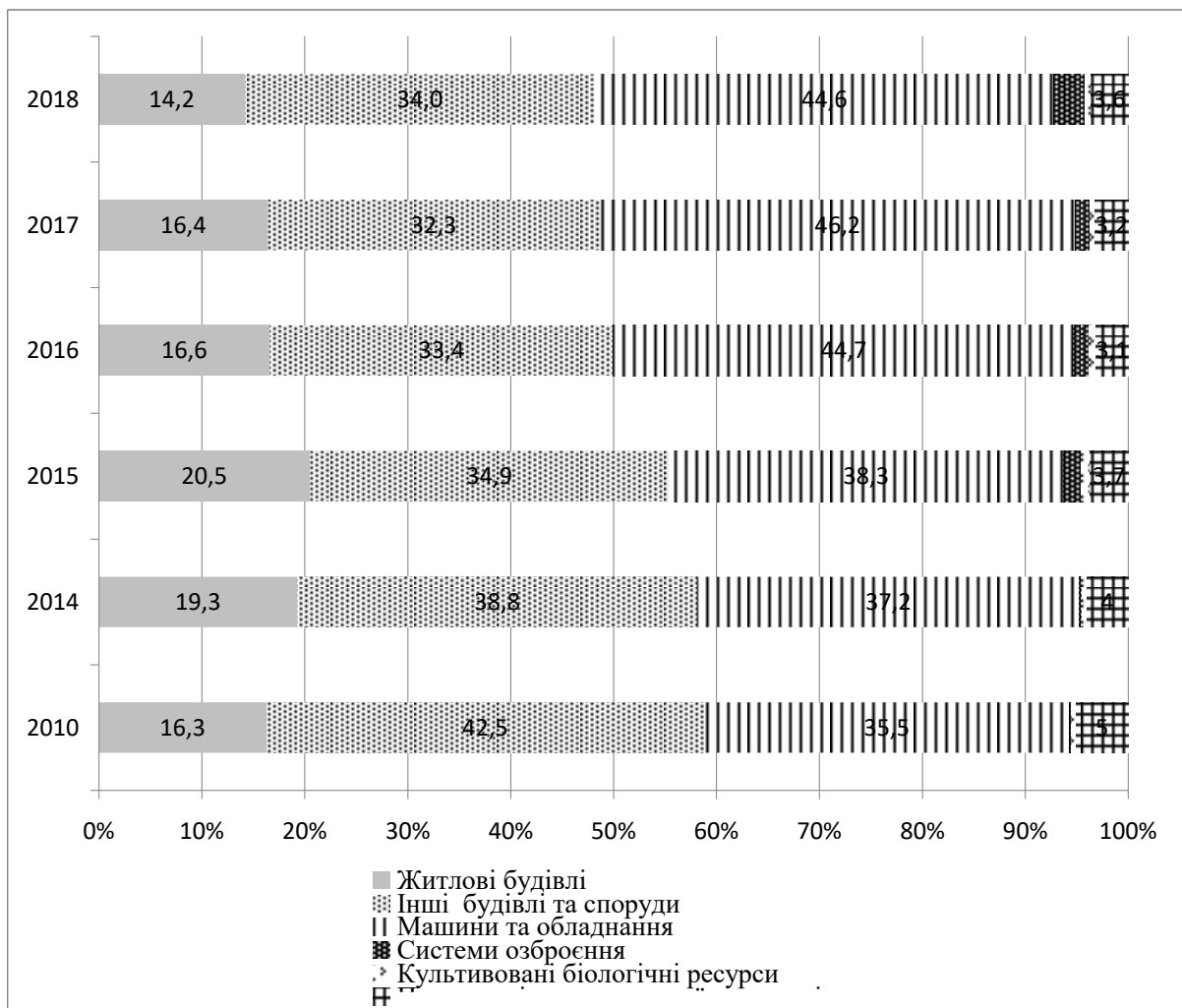

Рис. 3.4. Структура валових нагромаджень основного капіталу в економіці регіонів України

На думку Жданова Л.Л. «дані щодо частки валового нагромадження основного капіталу у ВВП, та частки машин і обладнання у складі валового нагромадження основного капіталу не цілком коректно зображають реальний стан справ. Пов'язано це з тим, що структура ВВП розраховується на базі витрат, визначених у національній валюті, отже не береться до уваги диспаритет у співвідношенні цін на різні групи товарів щодо вільно конвертованих валют. Цей диспаритет викликаний тим, що імпортовані товари оплачуються вільно конвертованою валютою, потім їх ціна перераховується для національного ринку за офіційним обмінним курсом» [11, с.104]. Визначення реального стану справ, автор пропонує

здійснювати перерахунок структурних частин валового нагромадження основного капіталу за паритетом купівельної спроможності. Відповідно до перерахунків, питома вага валового нагромадження основного капіталу за розділом «машини і обладнання» складає усього 28%, що у середньому на 12% нижче ніж у країнах з випереджаючим розвитком.

До важливих показників формування інвестиційного потенціалу на рівні національної економіки можна віднести динаміку та структуру валового нагромадження та валового використання капіталу як у динаміці, так і у розрізі основних секторів економіки. При цьому, індикатором джерел валового нагромадження капіталу в економіці є показники чистого кредитування (або чистого запозичення). «Показник чистого кредитування (чистого запозичення) показує перевищення (+) чи нестачу (–) джерел фінансування порівняно з витратами на чисте придбання нефінансових активів. Він визначається як різниця між валовим заощадженням, з одного боку, і валовим нагромадженням і чистим придбанням землі й нематеріальних активів, з іншого – плюс сальдо капітальних трансфертів «іншого світу». Це важливий показник результатів функціонування економіки, який на рівні країни загалом показує чистий обсяг ресурсів, які держава надає в розпорядження «іншому світу» або отримує від «іншого світу» [12, с.292.].

Як показали статистичні дані, у період до 2005 року валове нагромадження основного капіталу в національній економіці відбувалося переважно коштом внутрішніх ресурсів. Окрім того динаміка показників свідчить про можливість економіки щодо кредитування нерезидентів, про що свідчить показник чистого кредитування, максимальне значення якого за цей період зафіксовано у 2004 році на позначці 36829 млн грн. Показник чистого кредитування свідчить про значний запас інвестиційного потенціалу, частина якого використовувалася для валового нагромадження та призвела до достатньо стрімкого економічного зростання майже не звертаючись до зовнішніх запозичень.

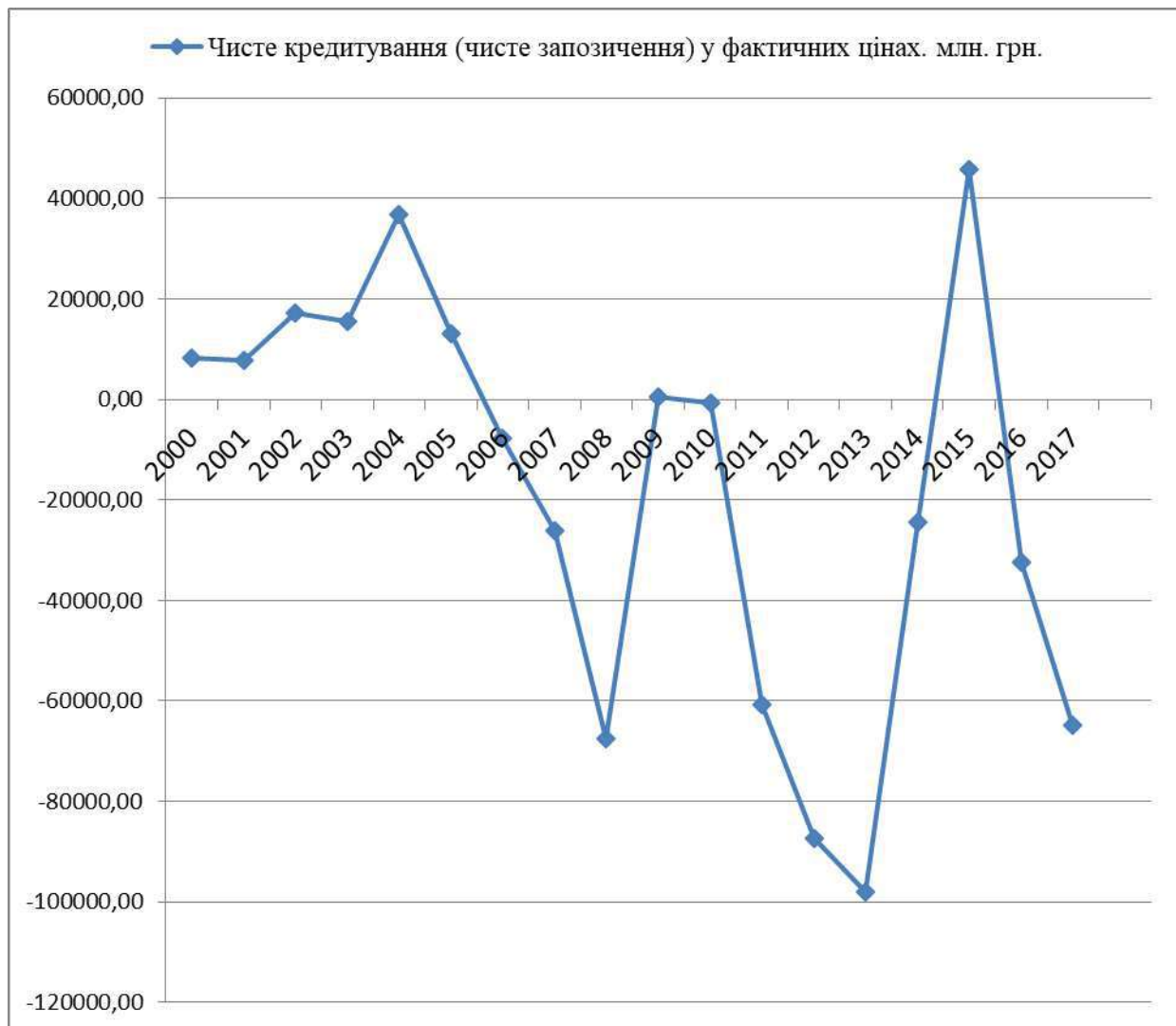

Рис. 3.5. Динаміка чистого кредитування (запозичення) основного капіталу в національній економіці

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України[4]

У 2006 році фінансова політика змінилася і почала використовуватися політики зовнішніх запозичень, що призвела до трансформації чистого кредитування в чисте запозичення. У 2006 році відбулося обнуління чистого кредитування, що призвело до зростання чистого запозичення на суму 7745 млн грн. Тенденція зовнішніх запозичень спостерігалася упродовж 3 років і певним чином «зламалася» у період поступового виходу з економічної кризи 2008-2009 років. У 2010

році зовнішнє кредитування економіки майже не використовувалося і національна економіка досягнула певного балансу у структурі накопичення і використання основного капіталу. Проте, вже починаючи з 2011 року, валове накопичення основного капіталу в економіці вже не покривало його витрат, що зумовило до переходу на новий етап запозичень. У 2015 році спостерігається певна трансформація валового запозичення у кредитування, зумовлене загальним спадом ділової активності в національному господарстві та виплатою значної частини накопичених боргів й відсотків за отриманими раніше кредитами.

Слід зазначити, що одного боку, залучення капіталу з «іншого світу» на умовах кредитування основі дозволяє країні у короткі терміни розв'язувати гострі соціально-економічні проблеми, сприяє збалансуванню державних фінансів та втримання курсу національної валюти, але разом з цим призводить до зростання державного боргу, що у перспективі лягає додатковим тягарем на бюджет, що потенційно скорочує його можливості у сфері державного інвестування.

Розглядаючи структурну динаміку кредитування (запозичення) фінансових ресурсів у розрізі інституційних одиниць (Таблиця 3.4.), слід зазначити, що впродовж 2010-2017 років основним кредитором в структурі фінансування капіталу виступає сектор домашніх господарств та некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства, де валове нагромадження капіталу перевищує його споживання.

В окремі періоди (2010 та 2014 роки) профіцитним сектором виступають фінансові корпорації. Інші інституційні сектори економіки впродовж аналізованого періоду споживали переважно запозичений капітал.

В цілому, провідна роль у нагромадженні основного капіталу відіграють не фінансові корпорації, що уособлюють насамперед реальний сектор економіки. Як підкреслює Богдан І.В. «Інвестиції в секторі нефінансових корпорацій за якісним складом більшою мірою, ніж будь-які

інші, орієнтуються на одержання ефекту в майбутньому, що позначається на показниках зростання економіки. Вони створюють передумови зростання як через збільшення попиту на продукцію фондovиробляючих галузей у момент інвестування, так і внаслідок мультиплікаційного впливу інвестицій на процес відтворення в майбутньому» [13, 200 с.].

Таблиця 3.4.

Динаміка кредитування (запозичень) фінансування капіталу
у розрізі секторів економіки

період	Нефінансові корпорації	Фінансові корпорації	Сектор загального державного управління	Домашні господарства	Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	Уся економіка
2010	-99752	30508	-74865	142289	1029	-791
2011	-145487	-2574	-38292	124282	1241	-60830
2012	-173860	-4709	-59602	150234	678	-87259
2013	-159571	-2163	-47552	110888	421	-97977
2014	-24823	9316	-37053	27868	381	-24311
2015	25038	-6302	-6527	33190	491	45890
2016	-4723	-332	-45771	18072	346	-32408
2017	-143190	38725	-25159	62698	2117	-64809

Джерело : автором сформовано за даними Державної служби статистики України[4]

В інших секторах інвестиційна діяльність виконує більш другорядну роль, для сектору фінансових корпорацій – витрати, що пов’язані з розширенням переліку наданих послуг чи відкриття нових відділень, для сектору державного управління – інструмент забезпечення надання якісних державних послуг та оптимізація державного управління, для сектору домашніх господарств – частина їх витрат на будівництво житла, навчання тощо. Тому, пріоритетним завданням є перерозподіл валового

нагромадження капіталу на користь сектору не фінансових корпорацій, як базової основи для формування реального інвестиційного потенціалу і перехід економіки у стадію випереджаючого розвитку.

Таким чином, перехід національної економіки у стадію економічної стабілізації та створення підвалин для ґрунтовної модернізації потребує насамперед розвитку інвестиційного потенціалу, спрямованого на збільшення інвестиційної складової економіки, розширення напрямів та джерел валового нагромадження капіталу. Основними завданнями, реалізація яких сприятиме активізації вказаних процесів є:

- Створення сприятливого нормативно-правового режиму для розвитку бізнесу та інвестицій. Особлива увага при цьому повинна приділятися насамперед зміцненню інституційних механізмів захисту прав інвесторів та учасників фінансового ринку у контексті не допуску таких явищ як рейдерство, корупційні побори, фіктивне банкрутство тощо.

- Розроблення дієвих економічних механізмів щодо залучення приватних інвестицій (у тому числі заощаджень населення) у реальний сектор економіки. Практика показала, що найбільш ефективними інструментами, що стимулюють є створення сприятливих, митних, податкових тарифних режимів (у тому числі мораторій на погіршення податкових умов, зниження енергетичних тарифів для пріоритетних галузей або діючих виробництв, податкові канікули для малого бізнесу, державні гарантії захисту інвестицій на умовах державно-приватного партнерства) для окремих категорій інвесторів, пріоритетних напрямів інвестування чи регіонів.

- Удосконалення механізмів перерозподілу державних інвестицій та залученої міжнародної фінансової допомоги відповідно до стратегічних пріоритетів розвитку держави. Такі пріоритети вже визначені у «Цілях сталого розвитку» [14]. Проте, дієвої роботи та першочергових кроків (під якими вбачається розвиток інфраструктури, реального сектору економіки, інноваційного зростання) поки не здійснювалося.

- Удосконалення механізмів стимулювання експорту товарів з високою доданою вартістю, що мають включати: зниження регуляторних обмежень, гарантування оперативного відшкодування ПДВ, кредитування експортерів, підписання угод про вільну торгівлю з та розширення географії експорту, розвиток торгівельних мереж та інших представництв України за кордоном.

- Детінізація економіки та підвищення реальної купівельної спроможності населення, насичення внутрішнього ринку коштами, що є однією з важливих передумов для залучення інвестицій у реальний сектор.

3.2. Структурно-динамічні характеристики інвестиційних ресурсів регіонів

Інвестиційний потенціал виступає головним джерелом розвитку регіональної та національної економіки, а ефективність його використання залежить насамперед від цільової спрямованості відповідно до стратегічних пріоритетів розбудови соціально-економічних систем. У зв'язку з домінантним впливом на розвиток економіки всіх рівнів, дослідження інвестиційного потенціалу викликає незгасний економічний та науковий інтерес широкого кола науковців, державних органів та міжнародних організацій. Водночас, перманентний дефіцит інвестиційних ресурсів для забезпечення розвитку та модернізації національної економіки, значна технологічна відсталість переважної більшості галузей народного господарства та посилення тенденції щодо переходу у стан аграрної країни актуалізують необхідність проведення ґрунтового моніторингу ефективності процесів формування та реалізації інвестиційного потенціалу.

У цьому контексті підтримуємо також думку Барановського О.І. та Мороза М.О., що на сучасному етапі розвитку економіки «триває втеча капіталу за кордон, спостерігається вкрай нераціональний галузевий і

регіональний розподіл й наявних інвестиційних ресурсів, що консервує недосконалу структуру національної економіки сировинного типу й суттєво знижує її конкурентоспроможність, фіксуючи технологічне відставання, підвищує залежність вітчизняних товаровиробників від кон'юнктури світових ринків, збільшує фінансування зарубіжних економік. Поряд з цим значна частка заощаджень не трансформується в інвестиції, нерозвиненими залишаються канали міжгалузевого і міжрегіонального перепливу капіталів» [15, С. 46-59]. Всі вказані тенденції свідчать про те, що потенційний розвиток економіки потребує реформування економічної політики, що має спиратися передусім на нарощення та раціональне використання інвестиційного потенціалу.

Попри значний науковий доробок та напрацьовану методологічну базу щодо визначення інвестиційного потенціалу, широта та місткість цього поняття, особливо на макрорівні, викликає наукові дискусії щодо його визначення, систематизації структурних елементів та підходів до оцінювання. На сьогодні нема єдиного універсального підходу до визначення інвестиційного потенціалу національної економіки в цілому.

Більшість науковців розглядають інвестиційний потенціал на макрорівні у широкому розумінні, як сукупність макроекономічних, політичних, ресурсних та інституційних передумов, що впливають на здійснення інвестиційних процесів, їх активність та напрями розвитку. Зокрема, на думку Холода С.Б., «на макрорівні інвестиційний потенціал містить в собі показники політичного (включаючи законодавство), економічного та соціального середовища для інвестицій. Засоби макроекономічного характеру втілюються в державних заходах щодо підвищення привабливості інвестицій» [16, с.95].

Федорчак О., розглядає інвестиційний потенціал та інвестиційні ризики, як дві основні складові, що формують інвестиційний клімат в країні. При цьому, у структурі інвестиційного потенціалу науковець пропонує виділяти елементи, що беруться до уваги при формуванні

міжнародних інвестиційних рейтингів: ресурсний потенціал, людський потенціал, потенціал внутрішнього ринку, інфраструктура, фінансовий потенціал.

Деякі науковці, серед яких Карковська В.Я. [17, С. 309-314], Мельник А.Ф., Васіна А.Ю., Желюк Т.Л, Попович Т.М. [18, с. 243] основним показником інвестиційного потенціалу на макрорівні вважають рівень трансформації заощаджень у розвиток економіки. Тобто, заощадження виступають основним джерелом інвестиційних ресурсів, а зростання інвестиційного потенціалу можливе за таких умов:

- мобілізація наявних заощаджень в інвестиційні вкладення;
- мобілізація зовнішніх ресурсів (зовнішні кредити, інвестиції, допомоги) у розвиток національної економіки.

Такий підхід дозволяє ідентифікувати основні джерела інвестиційних ресурсів, проте не дає повного уявлення про рівень інвестиційного потенціалу національної економіки.

На основі проведених досліджень можна зробити висновок, що відсутність єдиного підходу до визначення та оцінки інвестиційного потенціалу на національному рівні впливає насамперед з напрямів, цілей та методів дослідження, що слугують основою для прийняття відповідних рішень на державному рівні.

Відповідно до широкого тлумачення терміну «потенціал» (походить від латинського слова «potential» - сила, міць, здатність) що трактується як наявні ресурси та можливості до їх мобілізації відповідно до реалізації цілей, завдань чи мети, можна зробити висновок, що інвестиційний потенціал є насамперед відносним (порівнюваним) поняттям. При цьому, на макрорівні базою для порівняння можуть слугувати: аналогічні показники потенціалу інших країн (знаходить відображення у міжнародних рейтингах), показники у порівнянні з базовим періодом (ретроспективний аналіз) або цільові, стратегічні показники (ідеальний стан потенціалу, що необхідний для реалізації державної стратегії сталого

зростання), а на регіональному рівні базою для порівняння можуть слугувати аналогічні показники потенціалу інших регіонів (територій).

На нашу думку, враховуючи сучасний стан економіки, оцінка інвестиційного потенціалу повинна здійснюватися насамперед з погляду майбутнього, тобто цілей стратегічного розвитку. Базою для порівняння повинна слугувати модель інвестиційного потенціалу, основні елементи якої сприятимуть максимізації можливостей регіональної економіки для її стабільного зростання, модернізації та забезпечення конкурентоспроможності на внутрішньому та міжнародному ринках. На основі проведених досліджень до оцінювання інвестиційного потенціалу, можна виділити такі концептуальні підходи, що використовуються для оцінки інвестиційного потенціалу (рис.3.6).

Кожний з наведених підходів слугує різним цілям оцінювання і може використовуватися як окремо, так і для комплексного дослідження інвестиційного потенціалу.

Кількісний підхід дає уявлення про стан інвестиційного потенціалу насамперед у розрізі основних джерел формування інвестиційних ресурсів, які використовуються або можуть бути мобілізовані для розвитку інвестиційних процесів в регіональній економіці.

Функціональний підхід спрямований на визначення структурних співвідношень реалізації інвестиційного потенціалу в регіональній економіці у розрізі видів економічної діяльності, напрямів інвестиційних вкладень, інвестиційних пріоритетів, що в загальному ілюструє сутність чинної інвестиційної політики та її вплив на тип економічного розвитку. У межах функціонального підходу можна також виокремити також підхід, що визначає рівень ефективності використання інвестиційного потенціалу у розрізі секторів, регіонів та видів економічної діяльності.

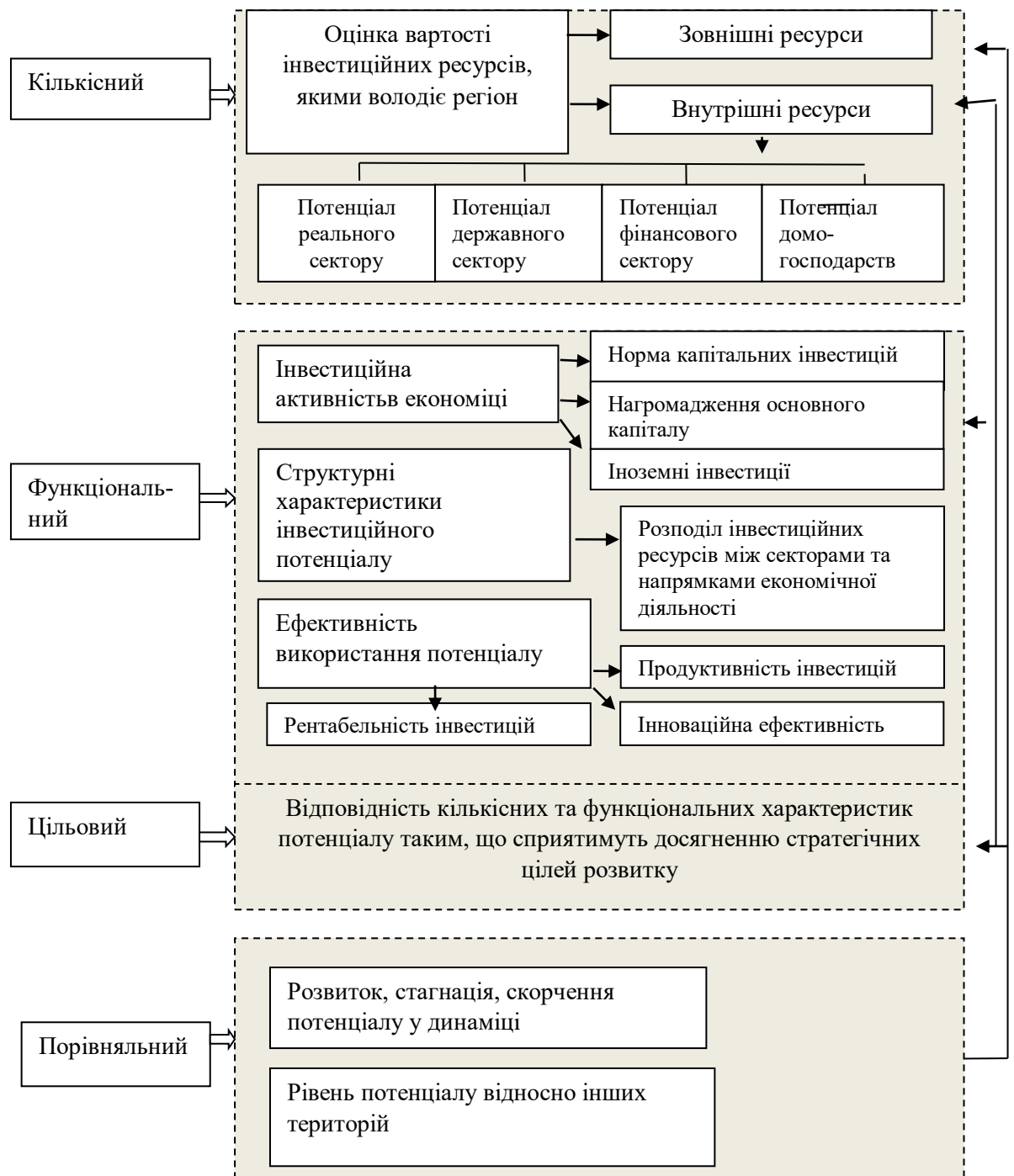

Рис. 3.6. Підходи до оцінки інвестиційного потенціалу регіональної економіки

Джерело: автором сформовано

Цільовий підхід у певному сенсі є поглядом з майбутнього на поточний рівень інвестиційного потенціалу, тобто визначає його рівень з позиції ідеального, або найбільш оптимального обсягу, структури та функціональних складових потенціалу, що необхідний для досягнення цілей соціально-економічного розвитку країни. Цільовий підхід охоплює

кількісні та функціональні оцінки потенціалу, проте визначає їх не з констатуючої позиції, а відносної. Нажаль, застосування цільового підходу для оцінки інвестиційного потенціалу на національному рівні є обмеженим внаслідок відсутності чіткої цільової моделі не тільки інвестиційного потенціалу, а також загальної стратегії розвитку національної економіки.

Порівняльний підхід широко використовується для визначення основних тенденцій розвитку інвестиційних процесів, побудови рейтингів інвестиційного потенціалу за різними характеристиками та на різних рівнях агрегування (країна, регіон, галузь, підприємства).

Одним з важливих етапів дослідження інвестиційного потенціалу є застосування кількісного підходу, що дозволяє визначити обсяги інвестиційних ресурсів, структур інвестиційних джерел, можливості щодо їх мобілізації та диверсифікації відповідно до потреб стратегічного розвитку економіки. У цьому контексті варто виокремлювати внутрішній потенціал та зовнішній інвестиційний потенціал.

Зовнішній інвестиційний потенціал визначається насамперед інвестиційною привабливістю регіону та характеризує потенційні можливості щодо залучення інвестицій, кредитів та позик в національну економіку із зовнішніх джерел.

На сучасному етапі регіональна економіка характеризується значною кредитозалежністю, що негативно впливає на стан зовнішнього боргу. Зокрема, за даними Міністерства фінансів України [19] станом на 28.02.2019 року обсяг зовнішнього боргу України становив 1351571,1млн грн. (38,9%) ВВП і зріс порівняно з аналогічним показником 2010 року на 1074825,5 млн грн. (+79%). Таке боргове навантаження створює перешкоди щодо розвитку державних інвестицій у стратегічній перспективі.

За даними фахівців центру економічної стратегії, «витрати на обслуговування державного боргу у 2018 становили 3,9% від ВВП і є вдвічі вищими, ніж у країнах ЦСЄ (2% від ВВП), що заважає

перерозподіляти більше коштів на такі недофінансовані напрями, як охорона здоров'я, економічна діяльність та загальнодержавні функції. З огляду на значний рівень боргу (72,4% ВВП у кінці листопада 2017 року – державний і гарантований державою борг) та наявність дефіциту бюджету, обслуговування боргу залишатиметься вагомою статтею бюджетних видатків у найближчі роки» [20].

За інформацією міністерства економічного розвитку і торгівлі України [21] станом на кінець 2018 року в Україні реалізується або знаходяться на стадії укладення договорів 8 інвестиційних проектів державного значення загальною вартістю понад 112 млрд грн, що фінансуються шляхом залучення державою зовнішніх кредитних коштів або під державні гарантії.

Нажаль, реалізація окремих проектів наразі гальмується внаслідок недостатнього фінансування з боку української або іноземної сторони, затримках щодо проходження тендерних процедур, недостатньо ефективним розпорядженням фінансових ресурсів у межах проектів.

Вагомим зовнішнім джерелом формування інвестиційного потенціалу є прямі іноземні інвестиції. Уряди всіх країн докладають значних зусиль для залучення іноземного капіталу у фінансування інвестиційних проектів. Водночас, занепокоєння викликає той факт, що останніми роками даний ресурс скорочується. Зокрема, за період 2014-2018 років щорічні обсяги прямих іноземних інвестицій знизилися на 14560 млн дол. США (27%). На рисунку 3.7. наведено динаміку прямих іноземних інвестицій за період 1997-2018 років.

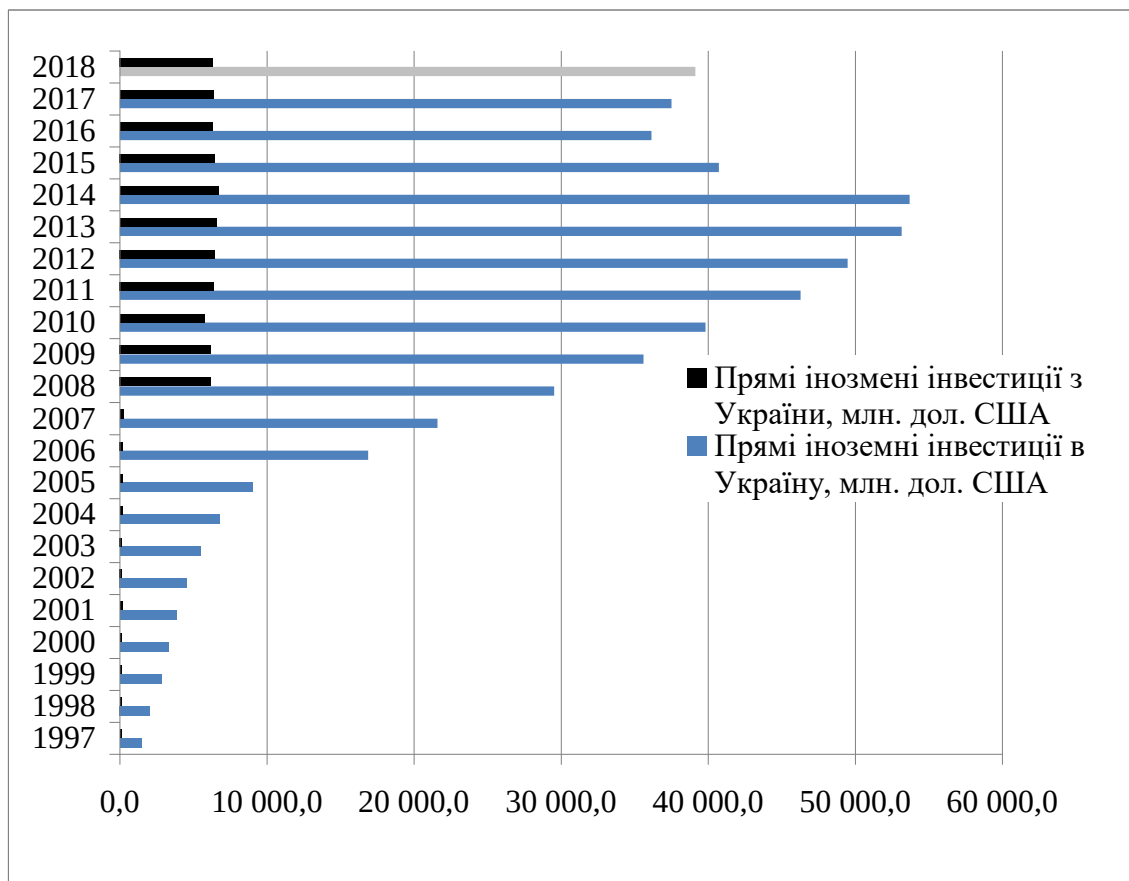

Рис. 3.7. Динаміка прямого іноземного інвестування в Україні

Джерело: автором побудовано за даними [4]

Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій в Україну протягом дослідженого періоду показала, що обсяг іноземного інвестування в Україну залежить насамперед не від кризових явища в економіці, а від стану інвестиційного клімату, визначальними чинниками якого є політична стабільність, стан інституційного середовища, рівень розвитку людського потенціалу, розвиток внутрішнього ринку та нормативно-правове забезпечення інвестиційної діяльності.

Це підтверджується тим, що фінансово-економічна криза у період 2008-2010 років не мала визначального впливу на процеси іноземного інвестування. Зокрема, з 1997 по 2014 роки обсяги іноземних інвестицій в Україну зростали щороку. Пік іноземного інвестування, коли в економіку було залучено рекордну суму іноземного інвестування (53,7 млрд дол.

США) припадає на 2014 рік. На думку експертів, такі обсяги інвестування зумовлені насамперед позитивними очікуваннями іноземних у післяреволюційний період щодо переходу України на шлях дієвих реформ (зокрема судової), підписання асоціації з ЄС та імплементації Європейських правових норм у вітчизняне законодавство щодо регулювання інвестиційної діяльності та забезпечення гарантій захисту інвестицій. Проте, уже у 2015 році на тлі розгортання військового конфлікту, посилення нестабільності у нормативно-правовому полі та суттєвому зростанні ризиків, обсяги іноземних інвестицій скорочувалися щороку. Лише у 2018 році можна відмітити певний приріст іноземних інвестицій (+4%) у порівнянні з 2017. Проте, досягнути обсягів 2014 року, при збереженні наявних тенденцій та відсутності дієвих заходів щодо покращення інвестиційного клімату, можна лише у 2025 році.

У свою чергу, обсяги прямих іноземних інвестицій з України, поступово зростаючи протягом 1997-2007 років, у 2008 році стабілізувалися на сумі у розмірі 6,2 млрд дол. США і впродовж останніх 10 років їх динаміка змінювалася у межах 2-5%. На думку окремих експертів, впровадження ефективних механізмів, спрямованих на деофшоризацію національного капіталу та проведення амністії виведених коштів, дозволили б повернути частину виведених з країни коштів, що створило б додаткові можливості для зростання внутрішнього інвестиційного потенціалу.

Попри достатній рівень інвестиційної привабливості України, зниження зацікавленості іноземних інвесторів зумовлене насамперед зростанням економічних, військових та політичних ризиків, що підсилюються неефективним державним управлінням, корупцією та відсутністю дієвих структурних реформ.

Внутрішні джерела формування інвестиційного потенціалу визначаються рівнем економічної ефективності суб'єктів господарювання, формуванням і використанням фінансів в окремих секторах економіки: секторі не

фінансових організацій, державному секторі, секторі фінансових організації та домогосподарствах. Формування та реалізація інвестиційного потенціалу у кожному секторі має свою специфіку.

Таблиця 3.5

Динаміка прямих іноземних інвестицій за регіонами України, млн дол. США

	Обсяги прямих інвестицій на 1 січня					На 31 грудня 2018
	2011	2015	2016	2017	2018	
Україна	46293,5	38356,8	32122,5	31230,3	31606,4	32291,9
Автономна Республіка Крим	788,3	...	...	...	...	...
Вінницька	205,3	223,0	187,8	180,0	198,9	223,3
Волинська	218,6	271,2	247,1	246,1	251,3	259,6
Дніпропетровська	10620,3	5784,9	4030,6	3491,1	3688,2	3577,8
Донецька	4329,2	2322,0	1748,0	1249,6	1116,4	1205,9
Житомирська	226,6	259,8	222,7	216,3	226,8	237,4
Закарпатська	364,4	334,2	311,8	317,0	325,1	340,0
Запорізька	902,8	843,4	682,7	863,4	910,5	902,0
Івано-Франківська	492,8	925,9	836,6	826,6	904,7	894,5
Київська	1574,2	1750,3	1593,4	1516,8	1588,7	1591,6
Кіровоградська	52,1	70,6	52,5	58,9	70,1	74,5
Луганська	629,5	578,2	443,9	436,4	438,0	436,9
Львівська	1186,8	1097,6	1032,9	833,5	930,0	922,2
Миколаївська	165,4	228,9	212,8	213,5	206,1	227,4
Одеська	1107,3	1423,3	1320,3	1228,8	1202,6	1207,1
Полтавська	550,3	1039,4	1000,1	1003,0	1008,8	1027,0
Рівненська	276,8	242,5	199,6	159,5	134,2	133,5
Сумська	359,6	263,3	199,1	190,0	181,5	182,9
Тернопільська	59,8	55,8	49,2	48,2	45,0	55,8
Харківська	2716,8	1674,3	1519,6	642,5	638,3	666,4
Херсонська	185,5	208,2	211,0	201,3	218,5	204,2
Хмельницька	183,0	189,1	165,5	158,2	170,8	199,5
Черкаська	289,4	512,9	348,0	334,4	335,7	334,3
Чернівецька	61,9	68,6	59,1	57,1	42,6	44,0
Чернігівська	94,9	99,8	92,1	241,3	429,6	433,7
м.Київ	18516,5	17889,6	15356,3	16516,8	16343,9	16910,2
м.Севастополь	135,2	...	...	...	...	...

Джерело: дані Державної служби статистики України [4]

Аналіз процесів фінансування інвестиційної діяльності показав, що основним джерелом інвестиційних ресурсів підприємств реального сектору виступає прибуток підприємств та амортизаційні відрахування. Нажаль, у зв'язку з відсутністю статистичних даних щодо обсягів амортизаційних відрахувань у реальному секторі економіки, ми проаналізували основні тенденції фінансового результату до оподаткування підприємств у розрізі основних видів економічної діяльності, що відносяться до реального сектору економіки (рис. 3.8).

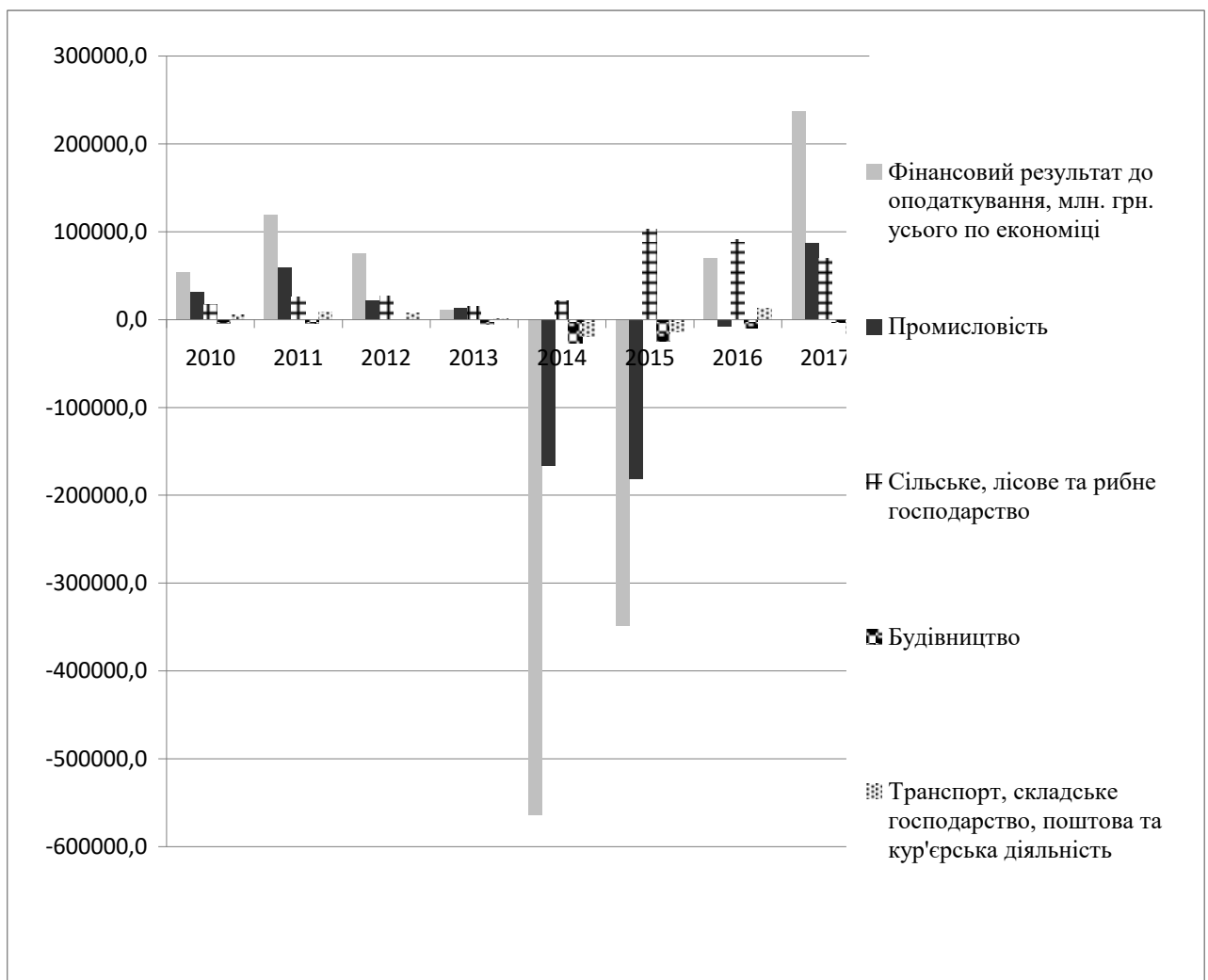

Рис. 3.8. Динаміка фінансового результату підприємств за основними видами діяльності у реальному секторі економіки, млн грн

Джерело: автором побудовано за даними Державної служби статистики України

Як бачимо, динаміка фінансового результату підприємств є нестабільною. У 2014-2015 роках майже всі галузі економіки (окрім сільського господарства) завершили фінансовий рік з від'ємним сальдо. Тобто, частина підприємств (у середньому 66%) не мали можливості використовувати прибуток для фінансування інвестиційної діяльності, що позначилося на спадній динаміці капітальних інвестицій у цей період. Позитивним є перехід у 2016 році підприємств до переважно прибуткового функціонування. Збитковою залишалася лише галузь будівництва, яка лише у 2017 році вийшла на позитивний фінансовий результат.

Попри загальне негативне сальдо фінансового балансу, обсяги отриманих прибутків (прибутковими підприємствами) у досліджених секторах демонструють тенденції до зростання (рис. 3.9.).

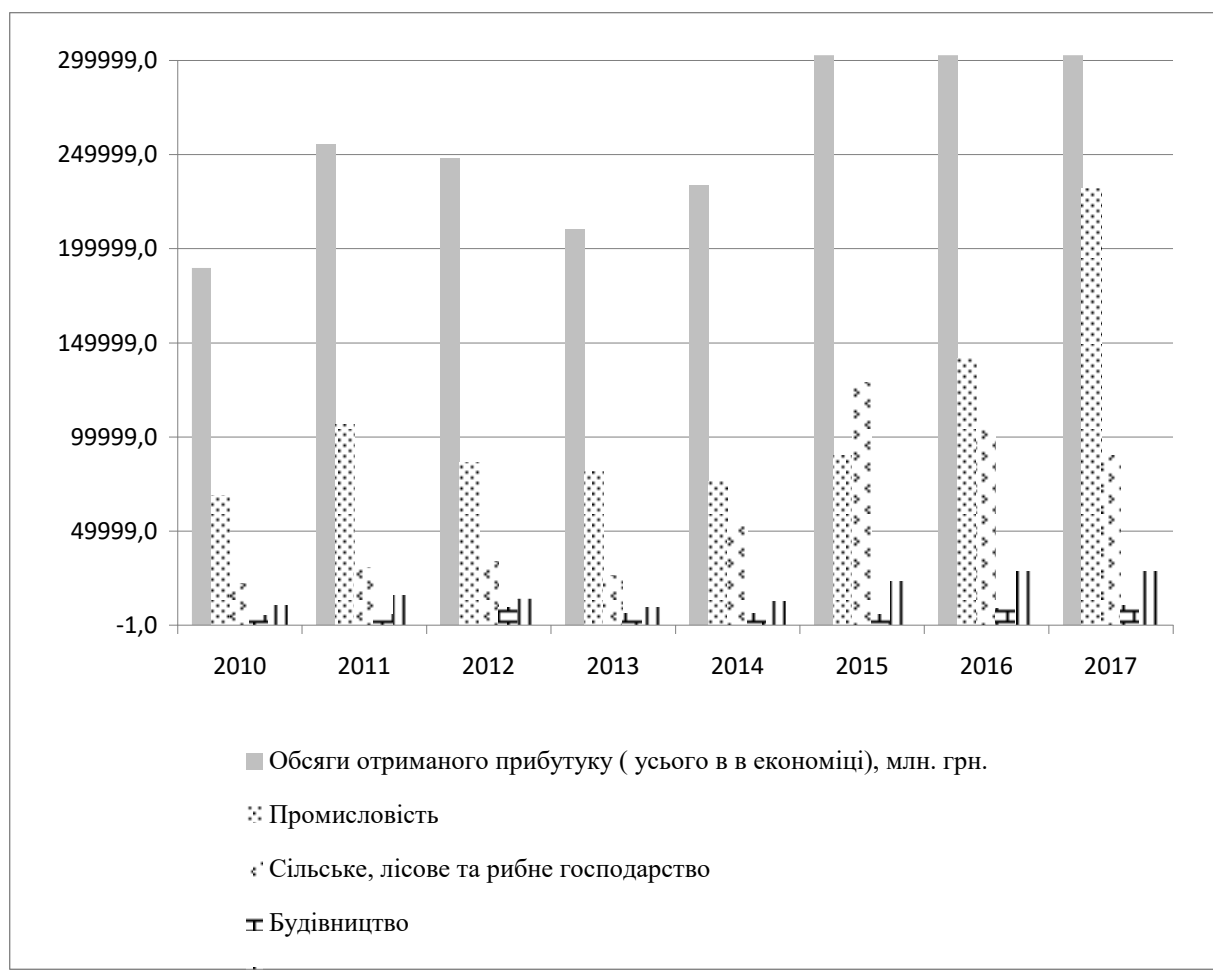

Рис. 3.9. Динаміка прибутку у розрізі основних видів діяльності у реальному секторі економіки

Джерело: автором побудовано за даними Державної служби статистики України [4]

Динаміка прибутковості підприємств свідчить про зростання обсягів балансового прибутку у 2016-2017 роках, що дає підстави прогнозувати збільшення обсягів капітальних інвестицій на підприємствах досліджуваних галузей. Це підтверджується також експертами національного банку України. Згідно зі звітом про фінансову стабільність, «підприємства майже всіх галузей спроможні обслуговувати кредити. Зростання прибутків підвищує платоспроможність підприємств – позичальників банків. Коефіцієнт покриття відсоткових витрат операційним прибутком (Interest Coverage ratio) для реального сектору підвищився з 2.3 на середину минулого року до 4.3 на кінець Ікварталу 2017 року. У прибуткових підприємств він становить 6.8» [22]. Тобто, наразі залучення кредитних ресурсів, як потужного інструменту активізації інвестиційних процесів в економіці гальмується насамперед ставкою позикового відсотка, що при поточному рівні рентабельності, особливо у малому та середньому бізнесі робить цей ресурс занадто «дорогим» для підприємців, а також недовірою до банківської системи.

Аналіз показників рис. 3.8 та 3.9. свідчить, що сільськогосподарські підприємства навіть в умовах нестабільності й кризи отримували позитивний фінансовий результат, а це говорить про їх високу інвестиційну привабливість. Головні оцінювальні індикатори, як зазначалося в п.1.1, інвестиційної привабливості підприємств розраховують через показники: майнового стану, соціальні, виробничі, екологічні, ліквідності та рентабельності.

Значення індикаторів діагностики інвестиційного потенціалу підприємств галузі, багато в чому залежить від оптимальності структури активів підприємств і, в першу чергу, від співвідношення основних і оборотних коштів, а також від зрівноваженості активів і пасивів підприємств за функціональною ознакою. Проаналізуємо динаміку

показників майнового стану сільськогосподарських підприємств України за 2014-2018 роки (табл. 3.6).

У цілому всі показники майнового стану сільськогосподарських підприємств мають позитивну динаміку, що є високим показником оцінки інвестиційного потенціалу. Незначним негативним явищем є сталий показник частки основних засобів в активах підприємства за досліджуваний період.

Таблиця 3.6

Динаміка показників майнового стану сільськогосподарських підприємств України за 2014-2018 роки

	2014	2015	2016	2017	2018	Зміна (+,-)
Валюта балансу, млн грн	390606,9	685844,9	1537319,1	911614,1	983593,6	592986,6
Середня величина основних засобів, млн грн.	82,9	95,8	125,6	162,7	208,2	125,2
Фондоозброєність, тис. грн./чол	113,14	149,06	190,59	256,00	259,92	146,78
Фондовіддача	2778,07	3782,3	3214,66	2792,06	3226,6	448,53
Частка основних засобів в активах	0,38	0,27	0,16	0,33	0,38	0
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,42	0,42	0,39	0,38	0,38	-0,04
Коефіцієнт оновлення основних засобів	-1,09	0,18	0,23	0,19	0,20	1,29
Коефіцієнт мобільності активів	2,17	3,01	6,03	2,34	1,98	1,29

Складено та розраховано за даними Державної служби статистики України [4]

Соціальна ефективність на мікрорівні відображає ступінь задоволення потреб колективу підприємства, його працівників у соціальних благах – засобах і умовах життєзабезпечення [23, с. 26; 24, с. 339]. Визначається вона двома ключовими обставинами – економічною ефективністю функціонування підприємства, від якої залежить обсяг

отриманих ним доходів, та розподілом цих доходів, тобто їх часткою, що спрямовується на задоволення соціальних потреб працівників. Рівень оплати праці в сільськогосподарських підприємствах залишається найнижчим серед галузей і сфер національного господарства. У 2018 році середньомісячна заробітна плата, нарахована працівникам сільськогосподарських підприємств, становила 7557 грн, або 85,24% від середнього по країні показника (рис. 3.10).

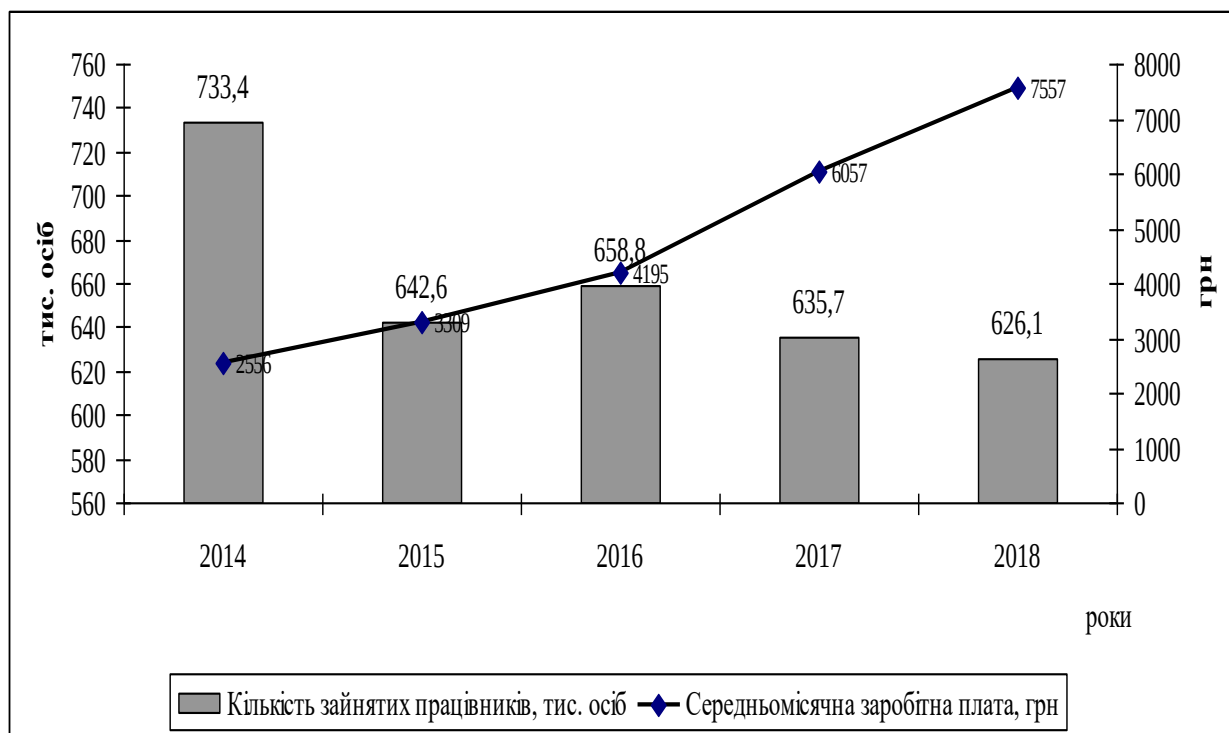

Рис. 3.10. Динаміка соціальних показників сільськогосподарських підприємств України за 2014-2018 роки [4]

Джерело: дані Державної служби статистики України [4]

За даними рисунку, хоча і спостерігаємо збільшення середньомісячної заробітної плати працівників сільського господарства, однак це відбулося шляхом скорочення кількості зайнятих.

Рівень соціальної ефективності сільськогосподарських підприємств значно поступається середньому по національній економіці. Тенденція до його підвищення не створює достатніх умов для вирішення соціально-демографічних проблем сільських територій. Зв'язок між економічною

ефективністю сільськогосподарських підприємств та доходами їх працівників доволі слабкий [25]. Перспективним розвиток в соціальній сфері сільськогосподарських підприємств є впровадження корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), спрямованою на дотримання високих стандартів операційної та виробничої діяльності, соціальних стандартів та якості роботи з персоналом, мінімізацію шкідливого впливу на навколишнє середовище тощо, з метою вирівнювання чинних економічних і соціальних диспропорцій, створення довірливих взаємовідносин між бізнесом, суспільством та державою.

Загальні поточні витрати на захист навколишнього середовища аграрних підприємств збільшилися майже у 2,5 рази. У 2018 році серед головних статей внесення інвестицій в обладнання та устаткування, що пов'язані з екологічно більш чистими технологіями (комплексна технологія) були: збір та ліквідація відходів – 16,8 млн грн, збір та ліквідація стічних вод – 14,9 млн грн, захист навколишнього повітря і клімату – 7 млн грн.

Визначимо недостатність оборотних засобів підприємств для погашення своїх боргів за період 2014-2018 рр. (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Динаміка показників ліквідності сільськогосподарських підприємств
України за 2014-2018 роки

	2014	2015	2016	2017	2018	Зміна (+,-)
Коефіцієнт покриття	1,64	1,50	1,19	1,54	1,56	-0,07
Коефіцієнт швидкості ліквідності	1,63	1,50	1,19	1,53	1,56	-0,07
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Складено та розраховано за даними Державної служби статистики України [4]

З наведених даних у таблиці 2 видно, що коефіцієнт покриття у сільськогосподарських підприємств України у 2014–2018 рр. зменшився на

0,07 і у 2018 р. становив 1,56. Це характеризує невисокі платіжні можливості підприємств навіть за умови своєчасних розрахунків дебіторами та реалізації, за необхідності, матеріальних оборотних засобів.

Звернемо увагу на низький рівень здатності аналізованих підприємств ліквідувати поточну заборгованість грошима негайно (коефіцієнт абсолютної ліквідності). При нормативі коефіцієнту 0,2–0,35 за весь період дослідження він становив 0,00. На нашу думку, основною причиною цього є високий рівень дебіторської заборгованості і, як наслідок, незначний обсяг оборотних коштів у підприємств.

Діагностика показників ліквідності свідчить про зниження платоспроможності сільськогосподарських підприємств України за 2014–2018 рр. відбулось за рахунок зростання дебіторської заборгованості внаслідок відволікання оборотних коштів. Найбільш інформативними показниками взаємозалежності джерел фінансових ресурсів, на нашу думку, є показники фінансової стійкості. Ми провели аналіз рівня та динаміки показників фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств України різних форм власності (табл. 3.9).

За досліджуваний період позитивним в діяльності сільськогосподарських підприємств є збільшення власних обігових коштів на 131972926 тис. грн, а це означає їхню здатність платити поточні борги й можливість розширювати виробництво. Однак негативним є відхилення від нормативних значень та постійне зменшення показників забезпечення оборотних активів власними коштами, фінансової стійкості при одночасному збільшенні фінансової залежності.

Коефіцієнт фінансової залежності характеризує ступінь залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Занадто велика частка позикових коштів знижує платоспроможність і фінансову стійкість підприємства і зменшує ймовірність отримання кредиту. Правда, інколи зростання рівня цього показника може бути свідченням посилення ступеня фінансової надійності підприємства, довіри до нього з боку кредиторів.

Проте і велика частка власних коштів не може оцінюватися позитивно, оскільки, якщо рентабельність активів підприємства перевищує вартість джерел позикових коштів, то за браком власних коштів вигідно взяти кредит. Кожному підприємству з урахуванням його специфіки доцільно встановити для себе нормативне значення цього коефіцієнта.

Таблиця 3.9

Динаміка показників фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств України за 2014-2018 роки

	2014	2015	2016	2017	2018	Зміна (+,-)
Власні обігові кошти, тис. грн	103924539	172265531,5	212675401	222878938	235897465,2	131972926
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	0,39	0,33	0,16	0,35	0,36	-0,03
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,42	0,40	0,24	0,48	0,33	-0,08
Коефіцієнт фінансової залежності	0,58	0,60	0,76	0,52	0,67	0,08
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,58	0,60	0,76	0,52	0,51	-0,07
Коефіцієнт фінансової стабільності	0,72	0,67	0,32	0,92	0,96	0,24
Показник фінансового левериджу	0,38	0,25	0,17	0,14	0,17	-0,21
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,58	0,50	0,28	0,54	0,57	-0,01

Складено та розраховано за даними Державної служби статистики України [4]

Оптимальне його значення для підприємств України має бути меншим за 2,0 [24]. Проте числове значення цього показника може

змінюватися залежно від галузевої приналежності підприємства, стадії його життєвого циклу, інноваційної та інвестиційної привабливості тощо.

Оцінюючи значення коефіцієнта фінансової залежності (табл. 3.9) бачимо, що за період 2014–2018 років він знаходиться в межах оптимального від 0,58 до 0,67.

Кількість чинних сільськогосподарських підприємств в Україні має тенденцію до збільшення з кожним наступним роком. Так, у 2018 р. загальна кількість підприємств збільшилися у 1,01 рази у порівнянні з 2014 р. (таблиця 3.10).

Таблиця 3.10

Динаміка фінансово-економічних показників сільськогосподарських підприємств України за 2014-2018 роки

	2014	2015	2016	2017	2018	Темп зростання
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств, тис. грн	213929847,2	362309989,7	403645802,4	454380102,6	525096891,4	2,45
Фінансові результати до оподаткування підприємств, тис. грн	21677383,5	103137552,7	91109468,3	69344077,3	71478504,8	3,30
Чистий прибуток (збиток), тис. грн	21481346,8	102849068,0	90613153,7	68858525,0	71002592,3	3,31
Рентабельність операційної та всієї діяльності підприємств, %	20,6	41,7	32,4	22,4	18,3	0,89
Кількість суб'єктів господарювання, одиниць	75660	79284	74620	76593	76328	1,01

Складено та розраховано за даними Державної служби статистики України [4]

Збільшення кількості виробленої продукції підвищує показник обсягу реалізованої продукції. У 2018 р. обсяг реалізованої продукції

склав 525096891,4 тис. грн, що у 2,45 рази більше за 2014 рік. Найважливішими умовами зростання прибутку від реалізації продукції є збільшення обсягу випуску продукції, забезпечення ритмічності виробництва та відвантаження продукції, зниження її собівартості, підвищення її якості та конкурентоздатності, оптимізація запасів готової продукції на складах, своєчасна оплата покупцями замовленої ними продукції, застосування прогресивних форм розрахунків за продукцію [24]. Фінансовий результат діяльності підприємства характеризує доцільність використання усіх ресурсів, якими забезпечене підприємство, та узагальнює кінцевий результат. Отже, фінансовим результатом діяльності підприємства може бути прибуток або збиток [24].

Позитивним в діяльності сільськогосподарських підприємств за досліджуваний період є збільшення чистого прибутку у 3,31 рази. Однак, для сільськогосподарських підприємств одним з найважливіших показників ефективності діяльності є рентабельність виробництва. У цілому можна сказати, що діяльність сільськогосподарських підприємств є прибутковою. Проте, сьогодні залишається головною проблемою сільськогосподарських підприємств України низька рентабельність виробництва.

Отже, для зміцнення інвестиційного потенціалу сільськогосподарських підприємств необхідно: знижувати собівартість продукції шляхом зменшення постійних витрат на управлінський персонал; покращити оптимізаційну структуру капіталу, де можливість використання залучених коштів для удосконалення матеріально-технічної бази є ефективною; удосконалити співвідношення основного та оборотного капіталу, для покращення ліквідності діяльності підприємства; вирахування оптимального та ефективного співвідношення власного і позикового капіталу.

За даними рисунку 3.11, необхідно зазначити, що рівень внесення капітальних інвестицій до сільськогосподарських підприємств фактично

однаковий з розміром їх чистого прибутку. Це підтверджує значущість аналізу факторів впливу на формування інвестиційного потенціалу досліджуваних підприємств.

Проте, для сільськогосподарських підприємств одним з найважливіших показників ефективності інвестиційного потенціалу є рентабельність виробництва. У цілому можна сказати, що діяльність сільськогосподарських підприємств є прибутковою. Однак, сьогодні залишається головною проблемою сільськогосподарських підприємств України невисока рентабельність виробництва. Оскільки ця проблема може бути пов'язана з двома причинами: занижена ціна на продукцію та надмірні витрати, можна запропонувати рекомендації щодо поліпшення фінансового стану маркетингового та виробничого характеру.

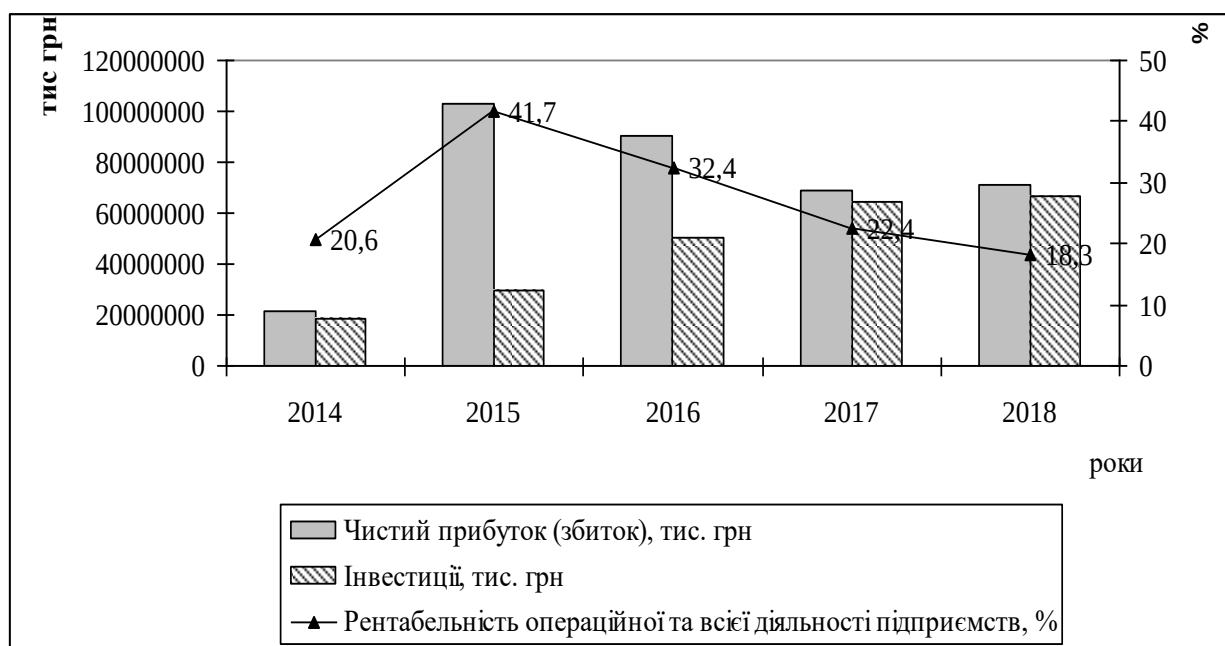

Рис. 3.11 Динаміка чистого доходу, рентабельності та інвестицій у сільськогосподарських підприємствах України

Джерело: за даними Державної служби статистики України [4]

Основним показником інвестиційного потенціалу у державному секторі є обсяги інвестиційних видатків у структурі зведеного бюджету України. Наразі існує певна проблема щодо ідентифікації поняття «державних інвестицій», а також обліку їх реалізації. Як влучно зазначає

Федорчак О.В.: «Описуючи інвестиції з державного, місцевого та зведеного бюджетів, оперують поняттями: «видатки розвитку» та «капітальні видатки». При складанні бюджету уряд зазвичай використовує поняття «видатки розвитку». Це порівняно нова категорія, якій досить важко знайти аналог у міжнародній практиці. Ця категорія містить низку складових, значна частина з яких не може бути названа інвестиціями. Так, крім капітальних видатків, до видатків розвитку належать:

- 1) фінансування економічної діяльності сільського господарства, паливно-енергетичного комплексу, транспорту, будівництва та зв'язку;
- 2) субсидії та поточні трансферти підприємствам, установам, організаціям на заходи з розвитку;
- 3) дослідження та розробки, окремі заходи розвитку з реалізації державних та регіональних програм;
- 4) інші видатки розвитку [26, с. 47].

У видатках розвитку, зазвичай, капітальні видатки становлять близько 70%. З них – більша частина спрямовується на фінансування державних інвестиційних проектів та проектів регіонального значення.

Позитивною тенденцією у 2017-2018 роках є збільшення обсягів видатків на економічну діяльність від 3,2% у 2016 році до 4% ВВП у 2018 3,7%. Цей показник є нижчим, ніж у країнах західної Європи (який у середньому складає 8,5% ВВП) та у країнах центрально-східної Європи, де за цією статтею витрачається близько 5,6% ВВП. Проте, його зростання є оптимістичним зважаючи на необхідність модернізації господарського комплексу і, насамперед, об'єктів інфраструктури.

У 2018 році найбільший обсяг державного фінансування за напрямом видатків на економічну діяльність отримало дорожнє господарство. До того ж запроваджено 11 млрд грн субвенцій на дороги, яких не було у попередніх періодах. Водночас, залишаються проблеми щодо освоєння цих коштів, зокрема через те, що пік їх використання (через затягування тендерних та адміністративних процедур) припадає на останні місяці року,

коли погодні умови не є оптимальними для ремонту чи будівництва інфраструктурних об'єктів. У 2016 році 47,4% капітальних видатків були здійснені за останні два місяці року, і в попередні роки капітальні видатки теж розподілялись за подібним графіком. І 2017 року на кінець жовтня кошти на дорожнє господарство були використані лише на 65%. Фактичні витрати зміщуються на кінець року, що знижує їх ефективність через поспіх використати кошти до кінця календарного року. Тому потрібно впроваджувати середньострокове бюджетування, яке дозволить наперед планувати витрати і домовлятися з виконавцями, а також при потребі переносити частину витрат на майбутні періоди без необхідності витратити їх до кінця року незалежно від рівня ефективності витрачання [20].

Найбільш близькою до інвестицій є категорія капітальних видатків бюджету. Згідно з даними Міністерства фінансів України [27] у 2018 році на капітальні видатки з державного бюджету спрямовано 144171 млн. грн, що становить 11,5% загальних видатків бюджету та 4,05% до відношення ВВП.

На рисунку 3.12. наведено динаміку капітальних видатків зведеного бюджету та їх питомої ваги як по відношенню до всіх видатків, так і норми у ВВП.

Як свідчать дані, наведені на рис.3.12. обсяги капітальних видатків державного бюджету за період 2014-2018 років перманентно зростають. Зокрема, протягом дослідженого періоду обсяги цієї статті збільшилися на 123971,3 млн грн. (+85%). Водночас, зростає їх питома вага у структурі видатків, яка за цей період збільшилася на 7,68%, а також норма відношення до ВВП з 1,29% у 2014 році до 4,05% у 2018. Вказані тенденції є позитивними і свідчать про зростання ролі держави як інвестора.

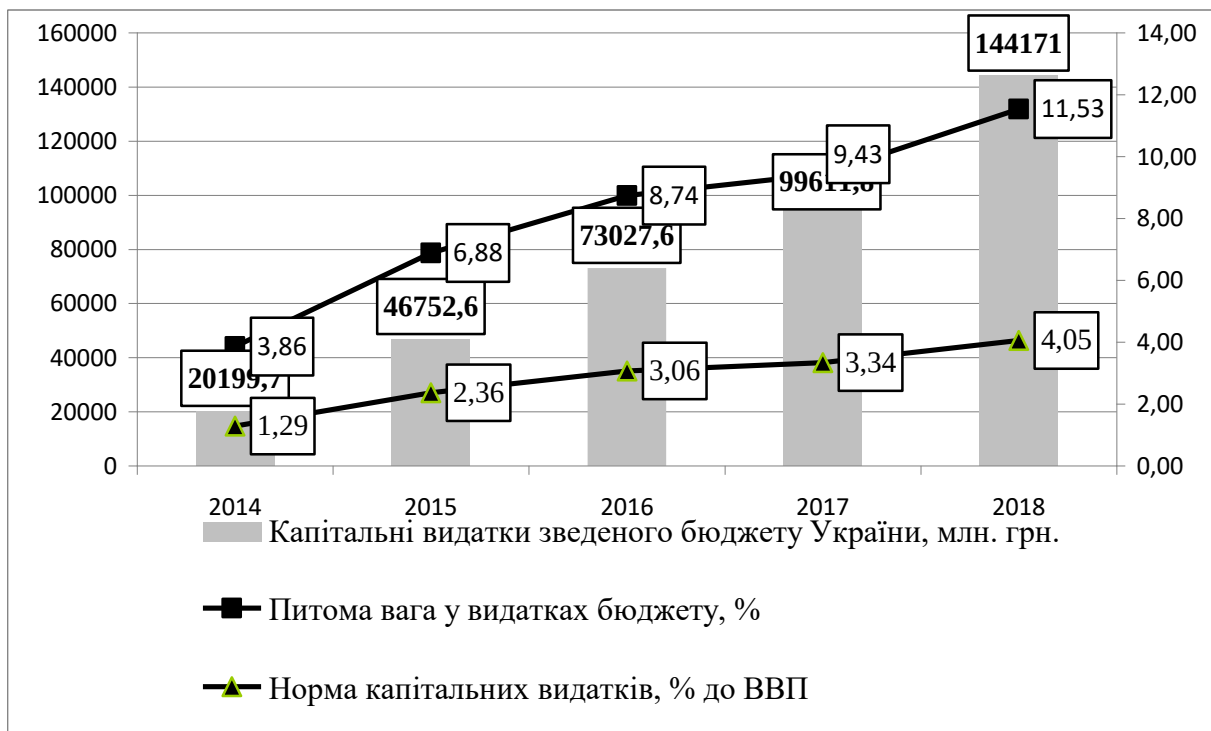

Рис. 3.12. Динаміка капітальних видатків зведеного бюджету України

Джерело: автором сформовано за даними Міністерства фінансів України [27]

Проте, більшість науковців, що досліджують особливості бюджетного фінансування інвестиційної діяльності зазначають, що в даному секторі наразі існує значна кількість проблем, що не дозволяють у повній мірі реалізувати державний потенціал у якості потужного та дієвого стимулятора економічного розвитку національної економіки. До основних проблемних питань можна віднести:

- 1) Розмитість пріоритетів державного інвестування та їх недостатня спрямованість на формування базису економічного зростання. На практиці розвинутих країн доведено, що у періоди економічної кризи та стагнації (особливо реального сектору, що є характерними для сучасного стану національної економіки), пріоритети державного інвестування повинні спрямовуватися насамперед у сфери, від яких залежить стратегічний розвиток національної економіки. Це повинні бути високорентабельні проекти щодо побудови транспортної інфраструктури, модернізації виробничих комплексів, розвитку науки та інновацій, а також людського капіталу, що сприятимуть підвищенню ділової активності, зростанню

кількості робочих місць та забезпеченню швидкого переходу до інноваційної моделі економіки. Натомість, структура та обсяги державного інвестування наразі зміщені у сферу культури, соціальної інфраструктури та розвитку державного управління й безпеки.

У цьому контексті погоджуємося з зауваженнями Федорчак О.В., що «Виходячи з поточної ситуації в Україні основним пріоритетом державного інвестування має бути забезпечення економічного зростання. При цьому слід наголосити на двох принципових моментах. Перший – це реалізація тільки тих державних інвестиційних проектів, які здатні забезпечити високий мультиплікативний ефект зростання ділової та інвестиційної активності в національній економіці. Це можливо, якщо фінансові кошти вкладатимуться в економічно-ефективні державні проекти, а потім, через деякий час, повертатимуться назад у бюджет у вигляді податків. У таких випадках спрацьовує ефект інвестиційного мультиплікатора, який означатиме, що кожна гривня державних інвестицій буде примножувати близько 5–6 грн приватних капіталовкладень [29, с. 51].

2) Неефективна організація реалізації проектів та використання бюджетних коштів. Сюди можна віднести відсутність чітких алгоритмів моніторингу реалізації проектів, та прийняття рішень у випадках зростання кошторисної вартості проекту чи втрати актуальності проекту на тому чи іншому етапі реалізації, значні терміни проходження тендерних процедур, нерівномірне фінансування протягом року. Фіксуються випадки, коли кошти, передбачені на реалізацію проекту знаходяться на рахунках банків тривалий час (задля отримання додаткових відсотків) і використовуються наприкінці звітного періоду, що значно гальмує темпи проведення робіт.

3. Відсутність дієвих механізмів контролю за реалізацією інвестиційних проектів та їх фінансуванням. Зокрема, як стверджує Родіонов Ю.Д. «Встановлені випадки, коли органи Державної скарбничої служби здійснювали фінансування видатків без наявності погоджених та

затверджених у встановленому порядку відповідних документів (титулів на виконання проектно-розшукових робіт, титулів перехідної будови, дозволів на будівництво, затвердженої проектно-кошторисної документації тощо), не призупиняли процес фінансування та не інформували про такий стан справ місцеві органи влади. Це свідчить про безвідповідальність органів Державної скарбничої служби та відсутність належного контролю з її боку за цільовим і ефективним використанням коштів [31, С. 48-59].

Отже, пріоритетним завданням уряду наразі є удосконалення системи адміністрування державних інвестицій в напрямі підвищення ефективності капітальних вкладень та їх спрямування відповідно до пріоритетних напрямів стратегічного розвитку держави, забезпечення раціонального використання цільових коштів, зниження бюрократичних бар'єрів, що гальмують процеси реалізації проектів, підвищення прозорості процедур вибору інвестиційних проектів та не допуску корупційної складової. Вказані заходи створять додаткове підґрунтя для ефективного розвитку національного інвестиційного потенціалу.

Одним із важливих джерел формування інвестиційного потенціалу національної економіки є заощадження населення. У розвинутих та стабільних економіках функціонують ефективні механізми залучення ресурсів домогосподарств у інвестиційні процеси та кредитування економічного зростання.

Проведений аналіз заощаджень домогосподарств показав, що попри відносно швидку динаміку зростання доходів населення, питома вага заощаджень у доходах має тенденцію до зниження. На рисунку 3.13. наведено динаміку доходів, витрат та заощаджень домогосподарств за період 2010-2017 років.

Протягом досліджуваного періоду доходи населення зросли на 361510 млн грн. (128,9%), а витрати на 359862 млн грн. (168,7%). Відповідно, приріст заощаджень склав 1678 млн грн. (+2,5%). Негативним з позиції формування інвестиційного потенціалу є тренд щодо спадання

частки заощаджень у доходах громадян, що у 2017 році становила усього 10,7% і скоротилася протягом останніх 7 років на 13,3%. Найвища норма заощаджень у доходах громадян (24%) спостерігалася у 2010 році і з того часу поступово спадала. На основі цього можна зробити висновок, що впродовж аналізованого періоду, частина витрат домогосподарств зростала за рахунок заощаджень.

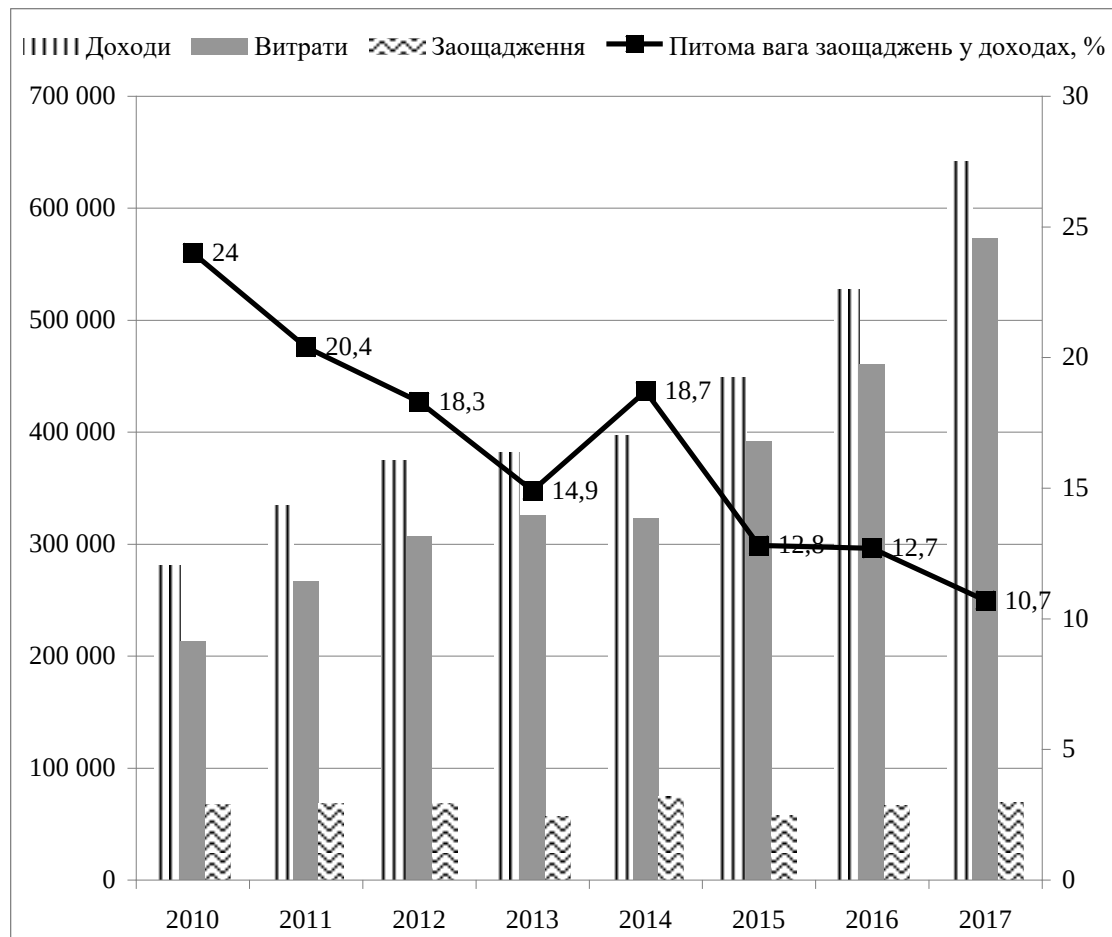

Рис.3.13. Динаміка доходів, витрат та заощаджень населення

Джерело: автором розраховано за даними Державної служби статистики України

Основними причинами таких тенденцій є насамперед знецінення національної грошової одиниці, інфляція та надмірне зростання цін на енергоносії. Наразі, при номінальному зростанні доходів, непропорційне зростання витрат домогосподарств, зокрема через тарифи на комунальні послуги, призводять до фактичного «витягування» державою заощаджень від населення. Такий метод, можливо, допомагає уникати значного

збільшення дефіциту бюджету. Проте викликає недовіру громадян до державних органів влади та сприяє переходу частини заощаджень у тіньовий сектор, чи простого їх приховування.

Така ситуація спостерігається зокрема валютними переказами громадян із-за кордону, що протягом 2010-2017 років збільшилися майже у 2,5 рази. Проте, лише незначна частина цих заощаджень використовується для інвестування та кредитування національної економіки. Про це зокрема свідчить порівняльна динаміка приросту грошових переказів із-за кордону та приросту офіційних фінансових активів домогосподарств (таблиця 3.11.).

Таблиця 3.11.

Приріст фінансових активів громадян та обсягів грошових переказів
в Україну із-за кордону

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Обсяги грошових переказів громадян, млн. дол. США.	5862	7019	7526	8537	6489	6959	7535	9287
Темпи проросту, % до попереднього року	9,2	19,7	7,2	13,4	-24,0	7,2	8,3	23,3
Приріст фінансових активів	142289	124282	150234	110888	27868	33190	18072	62698
Темпи проросту, % до попереднього року. У тому числі:	104	78	115	59	-60	-53	-74	-10
- приріст грошових вкладів та заощаджень у цінних паперах	81024	43607	71689	104727	-118734	-106306	32528	62180
- заощадження в іноземній валюті	44406	75922	63625	21509	32472	-2870	-63243	10452
- позики, одержані за виключенням погашених (-)	-31639	-8288	-13533	5284	-40115	-82752	-20518	12097

Джерело: автором розраховано за даними [4; 27]

Протягом 2010-2013 років спостерігалися майже спів розмірні позитивні тенденції як щодо зростання грошових переказів в Україну, так і

приросту не фінансових активів населення. У 2014 році на тлі економічної, політичної кризи та зростання військової загрози, відбулося суттєве скорочення як грошових переказів в Україну (-24%), так і фінансових активів громадян, які під дією інфляційних очікувань та дестабілізації банківського сектору активно переводили фінансові заощадження в не фінансові активи. Починаючи з 2015 року на фоні зростання обсягів грошових переказів в Україну із-за кордону на 9,9%, приріст офіційних фінансових активів громадян перманентно скорочується. Лише у 2017 році завдяки певним стабілізаційним заходам та уповільнення процесів девальвації, розпочалася відносна стабілізація фінансових активів громадян.

Проте, за оцінками експертів близько 60% заощаджень населення знаходяться в тіньовому секторі, і лише незначна їх частина (близько 18%) залучена у процеси інвестування економіки. Отже, попри складну економічну ситуацію, потенціал щодо залучення вільних коштів населення у процеси інвестування національно економіки є достатньо великий.

Як зазначає Носова Є., «сучасна фінансова система має в розпорядженні велику кількість напрямів інвестування вільних грошових коштів, а саме:

- внесення коштів на депозит у банку;
- придбання цінних паперів (акцій, корпоративних облігацій, облігацій внутрішньої державної позики тощо);
- внесення коштів до статутного капіталу підприємств; участь у кредитній спілці;
- внесення коштів до інститутів спільного інвестування тощо [31, с. 76].

Таким чином, одним з напрямів підвищення інвестиційного потенціалу є створення ефективних економічних та організаційних механізмів, що сприятимуть трансформації неорганізованих заощаджень домогосподарств у дієвий інвестиційний ресурс, що у свою чергу

дозволить збільшити доходи населення, докапіталізувати вітчизняні підприємства, знизити обсяги бюджетного дефіциту та підвищити загальний рівень ділової активності. У цьому контексті погоджуємося з думкою Ціцика Р.В., який наголошує, що в сучасних умовах «має суттєво підвищитись роль державних органів у стимулюванні та посиленні мотивації населення до здійснення організованих заощаджень. Серед таких напрямів можна запропонувати: підвищення фінансового потенціалу населення шляхом: активізації його економічної поведінки; посилення стимулюючої функції податків; розширення легальних джерел додаткових доходів; підтримки підприємницької діяльності; реалізації механізмів соціального захисту; повернення довіри громадян до фінансового сектора економіки, управління ризиками та мінімізацію трансакційних витрат в умовах кризи та нестабільності економічного розвитку; розвиток системи страхування заощаджень та гарантування збереження вкладів; створення мотиваційних передумов до заощадження» [32].

Разом з тим, акумуляція заощаджень населення з використання фінансових, організаційних та інформаційно-пропагандистських інструментів є лише першим кроком, який сприятиме формуванню інвестиційного потенціалу. Для його трансформації у реальні інвестиції необхідно розробити дієві механізми доведення цих коштів до реальних інвесторів, зокрема через банківські кредити та фінансовий ринок цінних паперів.

Одним з вагомих інвестиційних ресурсів інвестування економіки у розвинутих країнах виступає банківський капітал. При цьому, роль банків у процесах інвестування може бути як прямою (інвестиції у цінні папери підприємств), так і опосередкованою – через кредитування сектору не фінансових корпорацій.

Банківська система України останні декілька років знаходиться у кризовому стані, що зумовлено сировинною моделлю розвитку національної економіки, постійним дефіцитом довгострокових банківських

ресурсів, диспропорціями банківських балансів та неефективними діями монетарного регулятора, що, зрештою, призвело до трикратної девальвації гривні, вразливості банків та їхніх клієнтів до валютних шоків [33, с. 56]. Попри кризові явища, що зумовили скорочення кількості банківських установ, призвели до значного виводу депозитів громадян та високого рівня неповернення кредитів, банківський сектор та сектор небанківських фінансових установ володіє значним інвестиційним потенціалом. Зокрема, у 2017 році валові заощадження фінансових корпорацій складали 41437 грн (25% заощаджень національної економіки) і зросли у порівнянні з 2010 роком на 10%, а порівнюючи з попереднім періодом – на 63%.

Аналіз інвестиційної діяльності банківських установ в Україні у розрізі основних напрямів інвестування показує позитивну динаміку (рис. 3.14).

Проте, обсяги інвестицій у реальний сектор залишаються занадто низькими, а їх структура свідчить про переважну орієнтацію банків на інвестування у розширення власної мережі та нерухомість. А також зростання короткострокових та високоліквідних фінансових активів. Частка інвестицій у розвиток підприємств реального сектору становлять у середньому 10-15 % інвестиційного портфеля.

Як зазначають науковці Пшик Б.І. та Печенко О.О., однією з проблем, що гальмують розвиток банківського інвестування в Україні є недостатні обсяги власного капіталу вітчизняних банків. Зокрема, «за середнім розміром активів українські банки відстають від банків більшості країн світу від десяти (США, ЄС) до тисячі разів (Японія). Виходячи з цього, першорядним завданням щодо розвитку інвестиційних операцій банку є нарощування власного капіталу та збільшення ресурсної бази. На думку авторів, підвищенню рівня капіталізації банківської системи сприятимуть такі чинники: впровадження ефективного валютного контролю з боку держави, скорочення відпливу капіталу за кордон,

створення сприятливого інвестиційного клімату в країні, повернення довіри до банків з боку населення [35, с. 24-25].

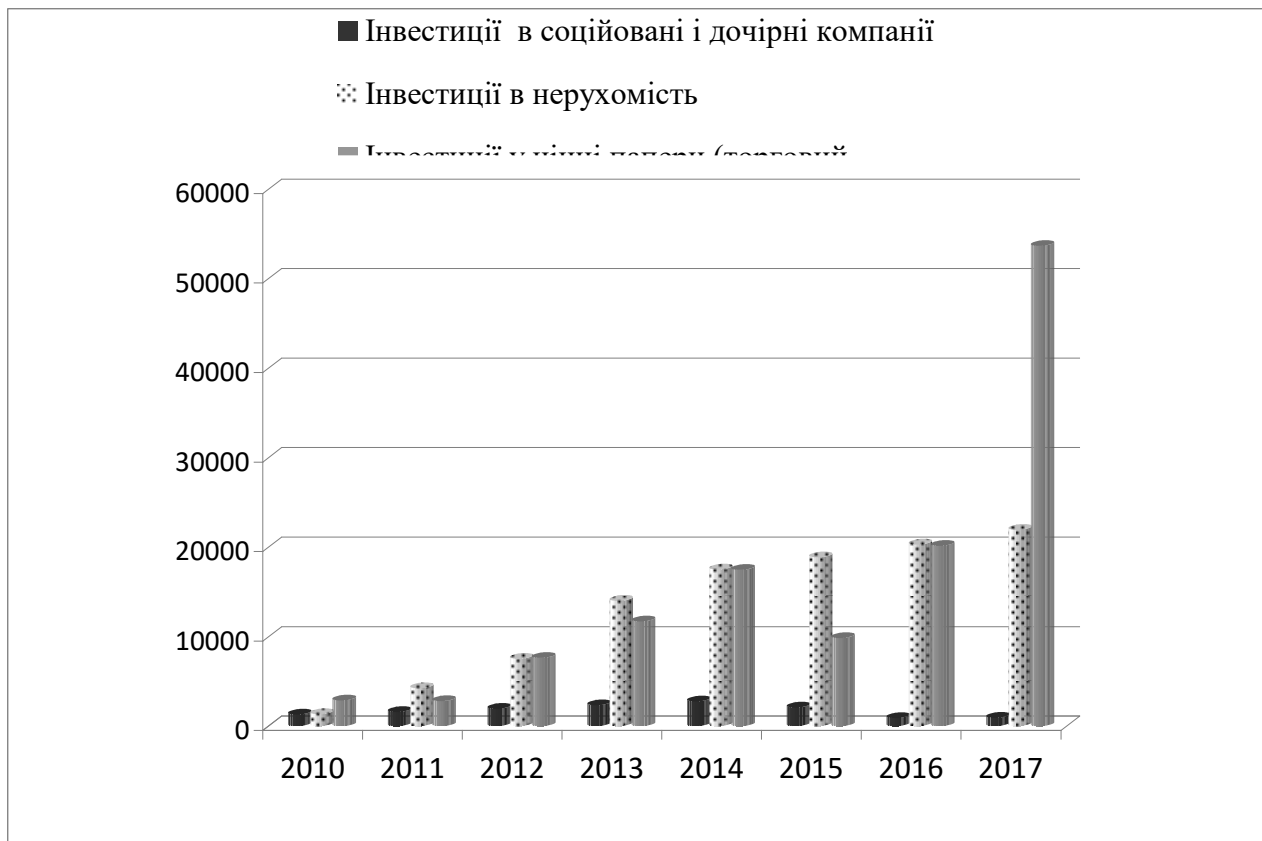

Рис.3.14. Динаміка інвестицій комерційних банків України, млн грн.

Джерело:автором сформовано за даними Національного банку України[34]

Отже, проведений аналіз показав, що Україна має значні резерви зростання інвестиційного потенціалу як за рахунок зовнішніх, так і внутрішніх джерел. Позитивні тенденції щодо збільшення обсягів інвестиційного потенціалу в усіх інституційних секторах свідчить про поступову стабілізацію економічної ситуації та створює підвалини для зростання інвестиційних можливостей країни. Проте, проблемними питаннями, що перешкоджають мобілізації вільних фінансових ресурсів та їх трансформації в дієвий інвестиційний ресурс залишаються: стан інвестиційного клімату, недосконале законодавство, неефективне державне адміністрування інвестицій, відсутність дієвих стимулів для інвестиційно-інноваційної діяльності, високий рівень корупції.

3.3. Аналіз структурних трансформацій інвестиційного потенціалу: функціональний аспект

На сучасному етапі трансформаційних зрушень, що характерні для національної економіки, важливим чинником економічного зростання та досягнення суспільного прогресу є не тільки залучення інвестиційних ресурсів, а також організація їх ефективного використання, що передбачає створення умов для їх ефективного перерозподілу та спрямування у сектори, напрями та види діяльності, що сприятимуть мультиплікативному зростанню економіки, створенню робочих місць та вирішенню нагальних і стратегічних проблем забезпечення економічної безпеки.

Погоджуємося з думкою Черкаської В.В., що однією з головних причин стримування розвитку української економіки є неефективна інвестиційна політика, яка в нашій країні реалізується за умови порушення оптимальних співвідношень між національними заощадженнями та інвестиціями в господарський комплекс, скорочення обсягів накопичення, зменшення бюджетних капіталовкладень, неефективного використання прямих іноземних інвестицій тощо [36].

Управління інвестиційними процесами в країні повинно здійснюватися насамперед відповідно до загальної стратегії соціально-економічного розвитку та слугувати дієвим інструментом її реалізації, забезпечувати першочергове вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем та сприяти переходу до інноваційної моделі економічного зростання. У цьому контексті важливим елементом формування дієвої інвестиційної політики є оцінка функціональної структури інвестицій, що дозволить виявити основні проблеми та диспропорції інвестиційних процесів у розрізі видів економічної діяльності, інвестиційних активів та напрямів інвестування.

На основі досліджених підходів до оцінки інвестиційного потенціалу та класифікації його складових, автором запропоновано функціональний

підхід до його діагностики на рівні національної економіки. Даний підхід поєднує у собі структурно-класифікаційні ознаки інвестиційних процесів на їх ефективності й дозволяє формувати поточну модель інвестиційного потенціалу національної економіки, що є основою для проектування стратегічної цільової моделі розвитку інвестиційних процесів.

Відповідно до функціонального підходу, інвестиції виконують функцію активізації економічного зростання та розвитку за певними напрямками, видами діяльності та у сукупності формують загальну модель економічного відтворення на всіх рівнях. Схематично, функціональну модель інвестиційного потенціалу можна зобразити у такому вигляді (рис.3.15).

Дана модель може використовуватися для вимірювання інвестиційного потенціалу у контексті структурних зрушень, проведення бенчмаркінгу або проблемно-цільового аналізу.

У контексті функціональної структури запропоновано виділяти такі підходи до оцінки обсягів та структури інвестиційного потенціалу:

1. Інституційна структура – характеризує характер нагромадження і розподілу інвестиційних ресурсів поміж інституційними секторами економіки: сектором не фінансових корпорацій, фінансових корпорацій, державного управління, домашніх господарств та некомерційних організацій.

Порівняльний аналіз такого розподілу у динаміці показує структурні трансформації формування, реалізації та ефективності використання інвестиційного потенціалу у розрізі інституційних секторів економіки. Оцінка інвестиційного потенціалу у розрізі інституційних секторів може здійснюватися на основні опосередкованих показників розподілу чистої доданої вартості, валового нагромадження капіталу, чистого скоригованого прибутку та оплати праці найманих працівників, які зведено у таблицю 3.12.

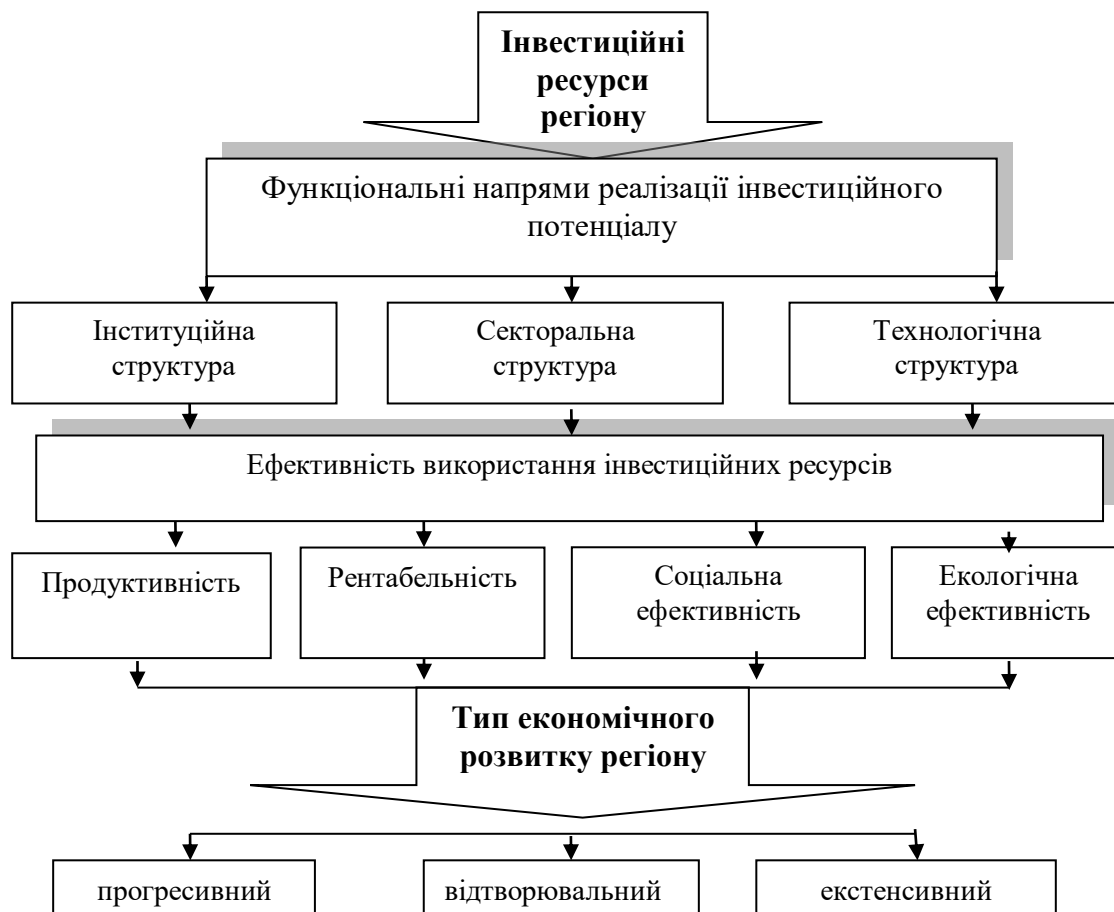

Рис.3.15. Функціональна модель регіонального інвестиційного потенціалу

Джерело: автором запропоновано

У якості базового періоду для порівняння обрано 2014 рік, що став своєрідною відправною точкою трансформаційних процесів в економіці, що зумовлені насамперед зміною геополітичного вектора розвитку економіки та початком ряду економічних реформ.

Зведені дані інституційних рахунків показали, що у 2017 році у порівнянні з 2014 зросли показники економічного розвитку, проте таке зростання відбувалося не достатньо пропорційно у розрізі інституційних секторів. Зокрема, найбільший приріст нагромадження основного капіталу спостерігається у секторі державного управління (+328%), що свідчить про суттєве зростання капіталізації державних підприємств. Позитивним є приріст валового нагромадження у секторі не фінансових корпорацій, яке збільшилося на 101, 1 %, а також суттєве збільшення валового прибутку

сектору не фінансових корпорацій (+138,4%), що свідчить про помірне зростання інвестиційного потенціалу у реальному секторі. В інших секторах приріст вказаних показників відбувається більш повільними темпами.

Таблиця 3.12.

Динаміка рахунків інституційних секторів економіки України у 2014 та 2017 роках, млн. грн.

Показники, млн. грн.	Період	Нефінансові корпорації	Фінансові корпорації	Сектор загального державного управління	Домашнє господарство	Некомерційні організації	Уся економіка
Нагромадження основного капіталу	2014	172177,0	5200,0	16579,0	29845,0	526,0	224327
	2017	346284,0	7458,0	71084,0	43972,0	1529,0	470327
	приріст,%	101,1	43,4	328,8	47,3	190,7	109,7
Чиста додана вартість	2014	651472,0	64646,0	188114,0	276231,0	6166,0	1186629
	2017	1215788,0	72109,0	350386,0	510537,0	10585,0	21594050
	приріст,%	86,6	11,5	86,3	84,8	71,7	82,0
Валовий прибуток. Змішаний дохід	2014	304134,0	35489,0	23955,0	283510,0	693,0	647781
	2017	725026,0	39807,0	48360,0	530919,0	1751,0	1345863
	приріст,%	138,4	12,2	101,9	87,3	152,7	107,8
Оплата праці найманих працівників	2014	490883,0	32574,0	187879,0	17716,0	5891,0	734943
	2017	748208,0	37011,0	350226,0	24936,0	10366,0	1170747
	приріст,%	52,4	13,6	86,4	40,8	76,0	59,3

Джерело: автором сформовано за даними Державної служби статистики України [4]

У динаміці спостерігається незначні структурні зрушення приросту питомої ваги інституційних секторів у формуванні валового внутрішнього продукту за категоріями їх внеску у загальну додану вартість, нагромадження капіталу, прибутку та оплати праці найманих працівників, що проілюстровано у таблиці 3.13.

Таблиця 3.13.

Питома вага інституційних секторів у формування окремих рахунків
ВВП

Показники, %	Період	Нефінансові корпорації	Фінансові корпорації	Сектор загального державного управління	Домашні господарства	Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	Уся економіка
Нагромадження основного капіталу	2014	76,8	2,3	7,4	13,3	0,2	100,0
	2017	73,6	1,6	15,1	9,3	0,3	100,0
	приріст,%	-3,1	-0,7	7,7	-4,0	0,1	0,0
Чиста додана вартість	2014	54,9	5,4	15,9	23,3	0,5	100,0
	2017	56,3	3,3	16,2	23,6	0,5	100,0
	приріст,%	1,4	-2,1	0,4	0,4	0,0	0,0
Валовий прибуток, змішаний дохід	2014	47,0	5,5	3,7	43,8	0,1	100,0
	2017	53,9	3,0	3,6	39,4	0,1	100,0
	приріст,%	6,9	-2,5	-0,1	-4,3	0,0	0,0
Оплата праці найманих працівників	2014	66,8	4,4	25,6	2,4	0,8	100,0
	2017	63,9	3,2	29,9	2,1	0,9	100,0
	приріст,%	-2,9	-1,3	4,4	-0,3	0,1	0,0

Джерело: автором розраховано за даними таблиці 3.12.

Результати розрахунків показали незначні структурні зміни внеску окремих інституційних секторів у формування кінцевих рахунків національної економіки. Зокрема, спостерігається незначне скорочення сектору не фінансових та фінансових корпорацій у валовому нагромадженні основного капіталу (-3,1 і -0,7%) та оплати праці найманих працівників (відповідно: -2,9 та 1,3%) через зростання питомої ваги державного сектору у формуванні цих рахунків (7,7 та 4,4%). Незначні зміни пропорцій на користь державного сектору зумовлені зростанням обсягів капіталізації окремих державних підприємств енергетичної сфери (зокрема Нафтогазу та Укргазвидобування) а також збільшення капітальних видатків та чисельності працівників сфери оборони та державної безпеки. Водночас, позитивним є збільшення питомої ваги не

фінансових корпорацій у формуванні валової доданої вартості (+1,4%) та валового прибутку (6,9%), що свідчить про поступове підвищення ефективності функціонування реального сектору економіки.

Використовуючи дані рахунків, що наведені у таблиці можна розрахувати ряд показників, які опосередковано характеризують ефективність реалізації капітальних інвестицій у розрізі інституційних секторів, а саме:

1) Продуктивність капіталу:

$$ПК = \frac{ЧДВ}{ВНК} \quad (3.3.)$$

де, ПК – продуктивність основного капіталу, млн грн.;

ЧДВ – чиста додана вартість, млн грн.;

ВНК – валове нагромадження капіталу, млн. грн.

Даний показник можна використовувати для оцінки впливу валових інвестицій у формі валового нагромадження капіталу на формування доданої вартості, тобто скільки доданої вартості в економіці було вироблено завдяки нагромадженню капіталу. Зростання даного показника у динаміці свідчить про підвищення ефективності використання інвестицій у процесі формування ВВП.

2) Рентабельність капіталу:

$$РК = \frac{ВП}{ВНК} \times 100 \quad (3.4.)$$

де, РК – рентабельність основного капіталу, %

ВП – валовий прибуток (змішаний дохід), млн. грн.;

Рентабельність основного капіталу показує наскільки ефективно використовується нагромаджений в економіці капітал, тобто скільки прибутку було згенеровано на кожну гривню залучених інвестицій.

3) Вплив валового нагромадження капіталу на добробут працівників (коефіцієнт соціальної ефективності інвестицій):

$$СЕ = \frac{\Delta ВНК}{\Delta ОП} \quad (3.5.)$$

СЕ – соціальна ефективність інвестицій в економіці,

ΔВНК - приріст валового нагромадження капіталу, %

ΔОП - приріст фонду оплати праці найманих працівників, %

Соціальна ефективність ілюструє вплив процесів інвестування на підвищення соціальних стандартів у формі зростання заробітної плати та (або) зайнятості.

На основі наведених формул та даних таблиці 3.12 розраховано показники продуктивності, рентабельності та соціальної ефективності капітальних інвестицій у національній економіці. Результати розрахунків наведено у таблиці 3.14.

Таблиця 3.14.

Узагальнені показники ефективності реалізації інвестиційного потенціалу в національній економіці у розрізі інституційних секторів

Показники, %	Період	Нефінансові корпорації	Фінансові корпорації	Сектор загального державного управління	Домашні господарства	Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	Уся економіка
Продуктивність основного капіталу	2014	3,8	12,4	11,3	9,3	11,7	5,3
	2017	3,5	9,7	4,9	11,6	6,9	4,6
	приріст,%	-7,2	-22,2	-56,6	25,4	-40,9	-13,2
Рентабельність	2014	1,8	6,8	1,4	9,5	1,3	2,9
	2017	2,1	5,3	0,7	12,1	1,1	2,9
	приріст,%	0,3	-1,5	-0,8	2,6	-0,2	0,0
Соціальна ефективність	2017	0,52	0,31	0,26	0,86	0,40	0,54

Джерело: автором розраховано за даними таблиці 3.12.

Проведені розрахунки дозволили визначити загальні тенденції ефективності використання основного капіталу в національній економіці, а також їх диференціацію за окремими інституційними секторами. Зокрема, найвищий рівень рентабельності (5,3%) та продуктивності (12,8 млн грн..) нагромадженого капіталу є характерним для сектору фінансових корпорацій, що пояснюється насамперед порівняно незначними обсягами

нагромадженого капіталу та найвищими темпами обертання коштів у даному секторі. Загалом, насторожує скорочення продуктивності нагромадженого капіталу в усіх секторах економіки у 2017 році у порівнянні з 2017 у середньому на 13,2%. Це може пояснюватися зростанням обсягів валового нагромадження капіталу з одночасним скороченням продукування доданої вартості. Продовження таких тенденцій може свідчити про пролонгування процесів деіндустріалізації економіки та зростання її ресурсної складової.

Найнижчі показники продуктивності спостерігаються у секторі не фінансових корпорацій, що пов'язано з високою капіталомісткістю процесів створення доданої вартості. Водночас, позитивним для реального сектору є зростання рентабельності інвестицій на фоні їх зниження в інших секторах.

Найвищий рівень соціальної ефективності характерний для сектору домашніх господарств, де приріст нагромадження капіталу на 1% призводить до приросту заробітної плати на 0,86 %.

Проведений аналіз показав, що на протязі 2014-2017 років не відбулося суттєвих структурних зрушень у формуванні та використанні інвестиційного потенціалу у розрізі інституційних секторів. Водночас, додаткової уваги потребують окремі виявлені тенденції щодо зниження продуктивності нагромадженого капіталу та його впливу на формування доданої вартості, особливо у секторі державного управління та секторі не фінансових корпорацій. Підвищення продуктивності інвестицій потребує формування ефективної інноваційної, промислової та політики, що сприятиме нарощенню виробництва продукції та високою доданою вартістю.

Важливими функціональними характеристиками інвестиційного потенціалу є його розподіл між економічними секторами та галузями, співвідношення яких значною мірою характеризує тип економічного розвитку країни, а структурні зрушення у динаміці – вектор такого

розвитку. Це підтверджується також дослідженнями Мельник А.Г., яка стверджує: «Відображення якісного рівня розвитку економічної системи в цілому здійснюється за допомогою висвітлення секторальної структури національної економіки за видами економічної діяльності. Ефективна секторальна структура економіки, що відповідає соціально-орієнтованій моделі економіки ринкового типу і базується на використанні як конкурентних переваг у світовому поділі праці, так і економічних переваг міжнародної інтеграції, є гарантом незалежності будь-якої країни й запорукою її динамічного розвитку [37].

Секторизація економіки за функціональною ознакою пов'язана насамперед із розвитком постіндустріальної економіки, у якій переважає сектор послуг, значна частка в якому належить інформаційним технологіям, а також продукуванню та впровадженню нових знань. У цьому контексті найбільш поширеним є поділ економіки на такі сектори:

1. Первинний сектор являється ресурсною базою для інших секторів економіки та охоплює аграрну та суміжну з нею сфери (згідно КВЕД секції А та В). Тут виробляється (видобувається) продукція, яка використовується для подальшої переробки у вторинному секторі. Зростання обсягів інвестування в даний сектор на тлі скорочення інвестицій у вторинний свідчатиме про перехід до аграрного типу розвитку економіки та орієнтацію на ресурсне виснаження економічного потенціалу.

2. До вторинного сектору (індустріального, переробного) відноситься переробна промисловість, будівництво та виробництво і постачання води, електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (секції С, D, E, F). Даний сектор є найбільш капіталомістким, оскільки саме тут здійснюється переробка продукції первинного сектору та створення основної частини валової доданої вартості.

3. До третинного сектору відносяться послуги, зокрема сервісні галузі: фінансова та страхова діяльність, транспорт, оптова та роздрібна

торгівля, інформація та телекомунікації, освіта, охорона здоров'я, надання соціальної допомоги державне управління, та ін. (секції G-Q).

4. Четвертинний сектор – сфера управління та інформації. Наразі немає консенсусу стосовно віднесення до цього сектору тих чи інших видів економічної діяльності згідно КВЕД. Більшість науковців відносять цю сферу до третинного сектору. Тому, для оцінки секторальної структури інвестиційного потенціалу, у роботі, згідно з міркуваннями автора, до четвертинного сектору віднесено види діяльності, безпосередньо пов'язані з формуванням, передачею та розповсюдженням інформації: інформація та телекомунікації, професійна, наукова та технічна діяльність, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування.

На думку Прушківської Е., для посилення процесів трансформації та економічного зростання, у кожному секторі держава повинна виділяти полюси зростання, «які забезпечують, з одного боку, його власний економічний розвиток, а з іншого – розвиток національної економіки в цілому. Тобто, сучасний рух суспільства до постіндустріальної стадії потребує теоретичного обґрунтування траєкторії змін через розвиток кожного окремого сектора, яке реалізується шляхом виокремлення у кожному із секторів власних полюсів зростання (галузі, які є пріоритетними у розвитку кожного сектору)» [38]. Отже, при формуванні стратегічної моделі інвестиційного потенціалу, варто враховувати сильні сторони галузей в окремих секторах та створювати умови для їх пріоритетного інвестування.

У контексті функціонального аналізу, важливими показниками використання інвестиційного потенціалу національної економіки є розподіл концентрації інвестицій та їх ефективності використання за секторами. У додатках (Додаток А) наведено динаміку капітальних інвестицій у розрізі основних секторів та видів економічної діяльності. На основі даних таблиці побудовано динаміку секторальної структури капітальних інвестицій за період 2010-2017 років (рис.3.16).

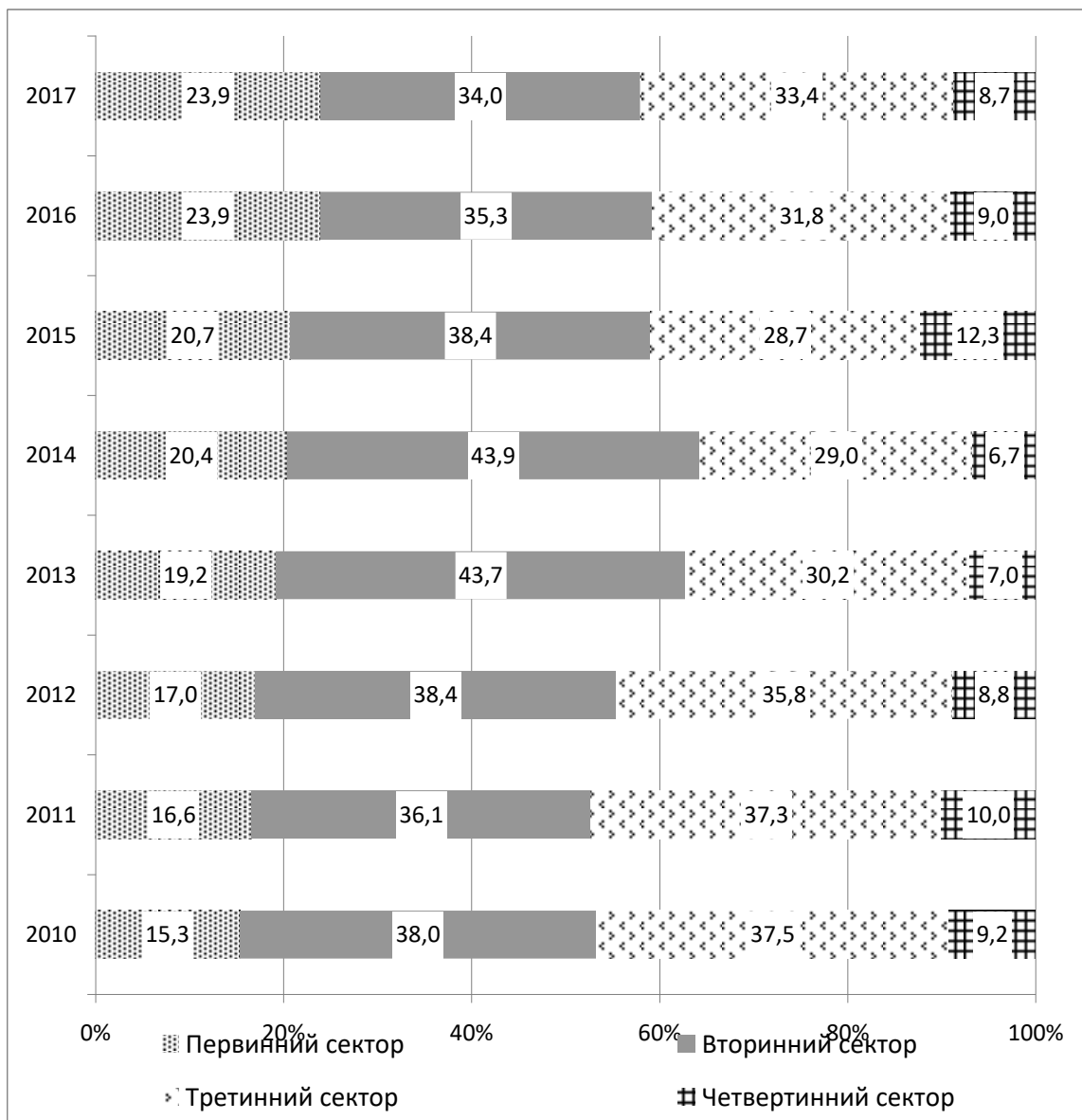

Рис.3.16. Динаміка структурних пропорцій капітального інвестування у розрізі секторів економіки України

Джерело: автором розраховано за даними Державної служби статистики України

[4]

За результатами проведених розрахунків видно, що у 2017 році найбільша питома вага капітальних інвестицій (34%) спрямована у вторинний сектор. Різниця у частках капітальних інвестицій у первинний, вторинний та третинний сектори є незначною (близько 10%), що свідчить про приблизно однакові обсяги інвестування у розвиток ресурсної, виробничої та сфери обслуговування національного господарства. При

цьому, занепокоєння викликає започаткована у 2015 році тенденція щодо зростання частки інвестування у первинний сектор з 20,4% до 23,9% на фоні скорочення інвестування у вторинний (з 38,4% до 34%) та четвертинний сектори (з 12,3 до 8,7%). Такі тенденції можуть бути свідченням повзучої деіндустріалізації та консервування сировинноорієнтованого типу економічного розвитку.

У контексті функціонального підходу, важливими індикаторами розвитку економіки є не тільки абсолютна та відносна структура інвестицій за секторами, а також ефективність реалізації інвестиційного потенціалу. Для визначення ефективності відповідно до функціональної моделі оцінювання (рис.3.15) використано показники продуктивності, рентабельності та соціальної ефективності капітальних інвестицій у розрізі секторів економіки. Вихідні дані для проведення оцінки наведено у таблиці, складеної на основі даних щодо розподілу капітальних інвестицій, валової доданої вартості, валового прибутку та чисельності персоналу за видами економічної діяльності (Додатки Б, В, Ж).

Дані таблиці показують, що за період 2014-2017 років спостерігаються різні за інтенсивністю, проте позитивні тенденції зростання всіх досліджуваних показників. Найвищі темпи приросту капітальних інвестицій та валового прибутку у четвертинному секторі, що є свідченням його розвитку та створює певні передумови для побудови економіки індустріального типу. Водночас, скорочення чисельності працівників у всіх сферах є частково наслідком впровадження нових технологій, а частковоскороченням реальних обсягів виробництва товарів та послуг.

Таблиця 3.15.

**Динаміка основних показників соціально-економічного розвитку у
розрізі секторів економіки**

Показники	2014	2015	2016	2017	Приріст 2017/2014, %
Первинний сектор					
Капітальні інвестиції, млн. грн	44668,3	56451,5	85810,1	107233,3	140,1
Додана вартість, млн. грн.	240265	334947	411351,0	481119,0	100,2
Валовий прибуток, млн. грн.	78884,8	145303,0	153195,2	196369,8	148,9
Чисельність працюючих, тис. осіб	1049,7	944,9	946,9	901,0	-14,2
Вторинний сектор					
Капітальні інвестиції, млн. грн	96426,1	104822	126871,5	152486,2	58,1
Додана вартість, млн. грн.	282998	336929	421239,0	520148,0	83,8
Валовий прибуток, млн. грн.	55835,2	79541,2	100668,9	136020,0	143,6
Чисельність працюючих, тис. осіб	2608,5	2398,0	2347,3	2362,6	-9,4
Третинний сектор					
Капітальні інвестиції, млн. грн	63663,8	78266,6	114294,7	149634,2	135,0
Додана вартість, млн. грн.	741532	867502	1003326	1285990	73,4
Валовий прибуток, млн. грн.	76228,9	136929,8	133629,5	170194,7	123,3
Чисельність працюючих, тис. осіб	4394,8	4103,7	4068,1	4118,5	-6,3
Четвертинний сектор					
Капітальні інвестиції, млн. грн	14661,7	33575,4	32239,8	39107,8	166,7
Додана вартість, млн. грн.	117924,0	150009,0	187312,0	232304,0	97,0
Валовий прибуток, млн. грн.	22675,8	25878,3	55518,5	90583,7	299,5
Чисельність працюючих, тис. осіб	955,3	885,3	881,7	889,2	-6,9

Джерело: автором сформовано за даними державної служби статистики України

Для визначення ефективності реалізації інвестиційного потенціалу, а саме продуктивності та рентабельності капітальних інвестицій використано формули 3.3.-3.4. Водночас, для визначення соціальної ефективності інвестиційного потенціалу використано показник обсягів капітальних інвестицій у розрахунку на одного працюючого. Зростання

даного показника у динаміці може свідчити про інтенсивні процесів капітального інвестування в галузі, що є підставою для подальшого підвищення продуктивності праці та, відповідно, соціальних стандартів. Результати розрахунків наведено у таблиці 3.16.

Таблиця 3.16.

Показники ефективності використання інвестиційного потенціалу у розрізі секторів економіки України

Показники	2014	2015	2016	2017	Приріст 2017/2014, %
Первинний сектор					
Продуктивність інвестицій, млн. грн.	5,4	5,9	4,8	4,5	-16,6
Рентабельність інвестицій, %	176,6	257,4	178,5	183,1	6,5
Обсяг інвестицій у розрахунку на одного працюючого, млн. грн.	42,6	59,7	90,6	119,0	179,7
Вторинний сектор					
Продуктивність інвестицій, млн. грн.	2,9	3,2	3,3	3,4	16,2
Рентабельність інвестицій, %	57,9	75,9	79,3	89,2	31,3
Обсяг інвестицій у розрахунку на одного працюючого, млн. грн.	37,0	43,7	54,0	64,5	74,6
Третинний сектор					
Продуктивність інвестицій, млн. грн.	11,6	11,1	8,8	8,6	-26,2
Рентабельність інвестицій, %	119,7	175,0	116,9	113,7	-6,0
Обсяг інвестицій у розрахунку на одного працюючого, млн. грн.	14,5	19,1	28,1	36,3	150,8
Четвертинний сектор					
Продуктивність інвестицій, млн. грн.	8,0	4,5	5,8	5,9	-26,1
Рентабельність інвестицій, %	154,7	77,1	172,2	231,6	77,0
Обсяг інвестицій у розрахунку на одного працюючого, млн. грн.	15,3	37,9	36,6	44,0	186,6

Джерело: автором розраховано за даними Державної служби статистики України [4]

Найвищий рівень продуктивності інвестованого капіталу характерний для сектору послуг, а саме – третинного (8,6 млн грн.) та четвертинного (5,9 млн грн.) секторів. Такий розподіл пояснюється насамперед швидкістю обертання капіталу в даних секторах порівняно з

виробничим та аграрно-видобувним і в цілому відповідає такому співвідношенню у розвинених країнах. Проте, суттєве скорочення продуктивності у 2017 році (-26%) у даних секторах є свідченням спаду ділової активності у сфері послуг внаслідок скорочення попиту та під впливом інших деструктивних процесів (скорочення чисельності населення, продовження військових дій, погіршення стану інфраструктури). Водночас, високий рівень рентабельності у даних секторах сприяє підвищенню їх інвестиційної привабливості у перспективі, та, за умов зростання внутрішніх ринків збуту чи виходу на зовнішні ринки, сприятиме їх прискореному розвитку.

Позитивним сигналом можна вважати зростання продуктивності інвестицій в індустріальному секторі (+16%), що може свідчити про початок їх виходу з кризового становища. Це підтверджується також зростанням рентабельності інвестицій (+31,3%), а також збільшення капітальних інвестицій у розрахунку на одного працівника (+74%). Такі тенденції свідчать про помірне зростання інвестиційного потенціалу та підвищення ефективності його реалізації у промисловості.

Для визначення основних тенденцій впливу інвестування на економічне зростання та соціальний розвиток економіки у розрізі основних секторів проведено порівняльний аналіз та визначено інтегральні коефіцієнти ефективності використання інвестиційного потенціалу за формулою:

$$E_{\text{ін}}(S) = 0,4 \left(\frac{PK_S}{PK_{\text{макс}}} \times 10 \right) + 0,3 \left(\frac{PK_S}{PK_{\text{макс}}} \times 10 \right) + 0,3 \left(\frac{CE_S}{CE_{\text{макс}}} \times 10 \right) \quad (3.6)$$

де, $E_{\text{ін}}(S)$ - комплексний показник ефективності реалізації інвестиційного потенціалу у секторі ($S=1,2,3,4$).

Пропонований автором показник дозволить виявити загальний рівень ефективності реалізації інвестиційного потенціалу у розрізі секторів економіки та визначити напрям розвитку інвестиційних процесів.

Використовуючи пропоновану формулу та дані таблиці 3.16 проведено розрахунок ефективності реалізації інвестиційного потенціалу.

Таблиця 3.17.

Показники ефективності реалізації інвестиційного потенціалу у розрізі секторів економіки України, бали

Сектори економіки	<i>ПК</i>		<i>РК</i>		<i>СЕ</i>		<i>E_{in}</i>	
	2014	2017	2014	2017	2014	2017	2014	2017
Первинний сектор	4,7	5,2	10,0	7,9	10,0	10,0	9,9	9,3
Вторинний сектор	2,5	4,0	3,3	3,9	8,7	5,4	4,3	4,0
Третинний сектор	10,0	10,0	6,8	4,9	3,4	3,1	6,1	5,4
Четвертинний сектор	6,9	6,9	8,8	10,0	3,6	3,7	5,8	6,2

Джерело: автором розраховано

Результати розрахунків показали, що наразі рівень ефективності використання інвестиційного потенціалу найвищим є у первинному секторі, що зумовлено насамперед сировинною орієнтацією експорту, а найнижчий у вторинному секторі. Це пояснюється високим рівнем капіталомісткості індустріального сектору та станом матеріально-технічної бази, модернізація якої потребує значних інвестиційних вкладень. При скороченні попиту на продукцію та втрати частини ринків збуту промислові рівень ділової активності на промислових підприємствах знижується, що здійснює гальмівний вплив на розвиток сектору порівняно з сектором послуг та інформації.

Показники ефективності реалізації інвестиційного потенціалу у сфері послуг є вищими порівняно з виробничою сферою, проте нижчими ніж у сфері ресурсного забезпечення. Занепокоєння викликає зниження ефективності інвестиційного потенціалу у 2017 році порівняно з 2014

майже у всіх секторах, окрім четвертого. Розвиток четвертинного сектору пов'язаний з активізацією сфери ІТ технологій в Україні та поступовим розвитком ринку інформаційних послуг. Проте, у порівнянні з розвиненими країнами темпи приросту у даному секторі є занадто низькими для переходу до постіндустріального розвитку економіки.

Недостатні темпи розвитку інформаційних технологій, інновацій та впровадження нових знань підтверджуються технологічною структурою капітальних інвестицій. Технологічна структура відображає співвідношення об'єктів інвестиційних складень на підприємствах та визначає пріоритетний тип відтворення основних засобів.

Погоджуємося з думкою Петровича Й.М. та Бурбулевич В.З. «Технологічна структура інвестицій визначає структуру та обсяги витрат на активні елементи основного капіталу та на його пасивні елементи. У сучасних умовах ефективність реальних інвестицій можна істотно підвищити, якщо першочергово вкладати кошти в удосконалення системи управління, а також у виробничо-технологічну складову. Це обумовлено тим, що сьогодні більш важливою компонентою конкурентоспроможності є гнучке реагування на потреби ринку, а не здатність виготовляти великі обсяги продукції» [39, с.109].

Технологічна структура інвестицій у динаміці 2010-2017 років наведена на рис. 3.17.

Технологічна структура інвестицій протягом 2010-2017 суттєво не змінювалася. У 2017 році понад 96% капітальних вкладень спрямовано у розвиток матеріальної бази: житлові будівлі (11,9%), нежитлові будівлі (14,6%), інженерні споруди (17,5%), машини, обладнання та інвентар (34,5%), транспортні засоби (13,4%). За період з 2010 року спостерігається збільшення інвестиції у рухомий склад основних засобів (+11,9%) та скорочення інвестицій у нерухомість (-8,3%).

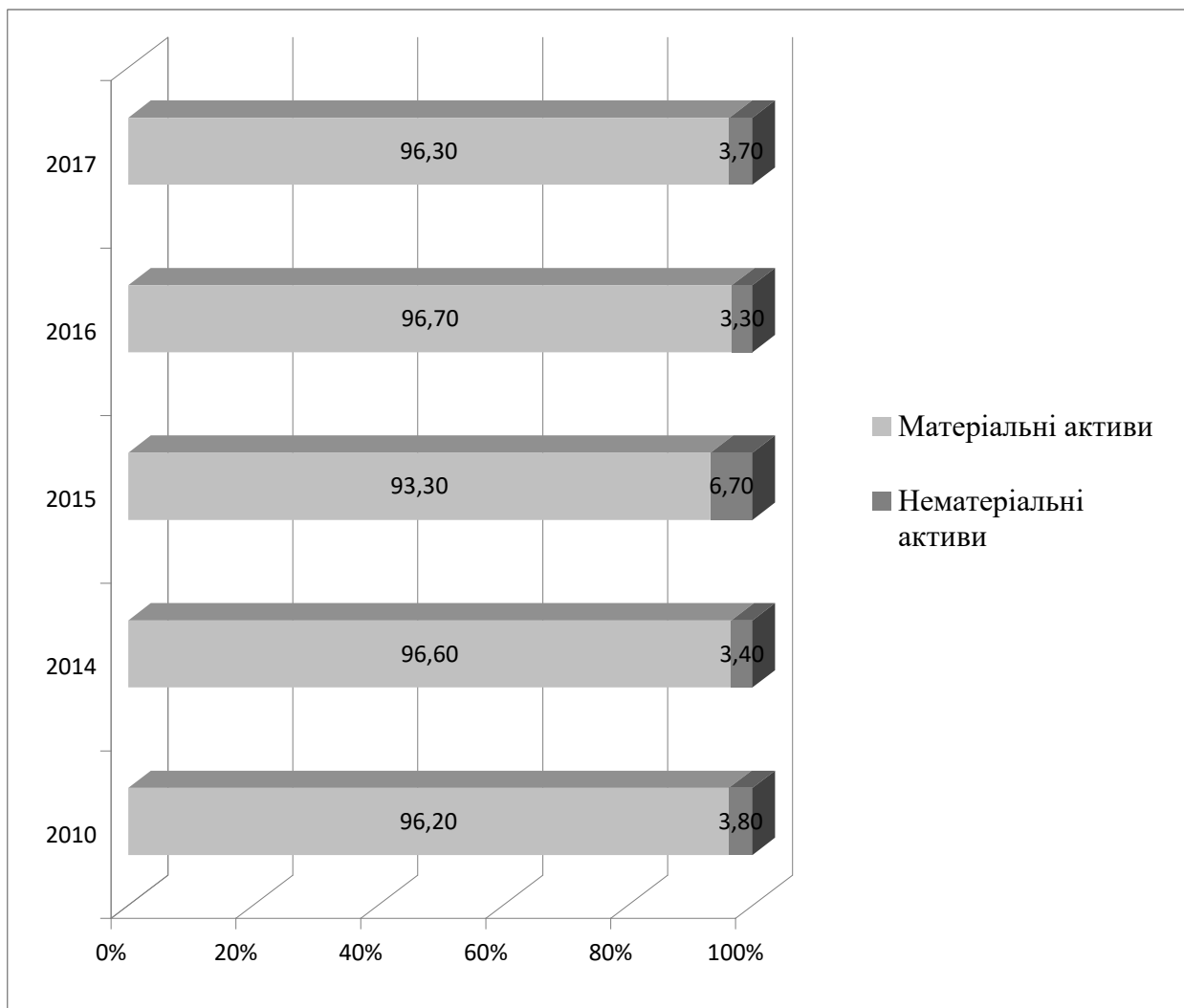

Рис. 3.17. Технологічна структура капітальних інвестицій

Попри загальне збільшення обсягів інвестицій у нематеріальні активи (137%), заважаючи на задекларований перехід економіки до інноваційної моделі розвитку, їх питома вага складає усього 3,7% і у динаміці знижується. На думку Радевича Т.В., «така ситуація, на перший погляд, є доцільною, оскільки спрямування коштів саме в активну частину матеріальних необоротних активів сприяє підвищенню ефективності інвестицій та підвищує мотивацію до подальшого інвестування. Водночас негативним є той факт, що вкладення у нематеріальні активи залишаються менш пріоритетним напрямом інвестування в Україні. Хоча на сьогодні вони виступають ключовим економічним ресурсом сучасних економік розвинених країн світу. Адже нематеріальні активи репрезентують

наявний інтелектуально-інформаційний потенціал підприємства, за допомогою якого запроваджуються технологічні зміни виробничого процесу, маркетингові, організаційні та інші нововведення відповідно до вимог нової інноваційної моделі економіки. А відтак вони здатні підвищити ринкову капіталізацію та ділову репутацію вітчизняних підприємств зокрема і економіки країни в цілому» [40, с. 319].

Отже, проведений аналіз підтвердив, що попри незначні структурні зрушення та абсолютне зростання капітальних інвестицій, в Україні наразі законсервовано сировинно-орієнтовану модель економічного розвитку. Окремі позитивні зрушення, особливо у розвитку сектору послуг (у тому числі науково-технічної галузі та ІТ технології) є недостатніми для забезпечення переходу економіки до постіндустріальної, інноваційної моделі розвитку. Окремого вирішення потребують проблеми розвитку індустріального сектору економіки. Зокрема, за оцінками спеціалістів, для забезпечення комплексної модернізації вітчизняної промисловості та переходу на європейські стандарти, необхідні інвестиції розмірі близько 80 млрд дол. США.

Розвиток та ефективне використання інвестиційного потенціалу національної економіки потребує насамперед розроблення ефективної стратегічної моделі інвестиційного забезпечення, узгодженої зі стратегічними пріоритетами та вектором розвитку національної економіки на інноваційних засадах.

Список використаних джерел до розділу 3

1. Сержанов В. Аналіз інвестиційного потенціалу національної економіки та його використання. *Науковий вісник мну імені В. О. Сухомлинського*. 2017. №2 (9). С. 149-153
2. Раєвнєва О. В., Чанкіна І. В. Моделі управління розвитком промислового підприємства в умовах трансформаційної економіки: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2013. 264 с.

3. Петришина М.В. Проблеми трансформації економіки України. *Економіка*. 2014. Випуск 24. С. 31-38, с. 34
4. Державна служба статистики України
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Васюник Т.І. Аналіз інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Випуск 22, Частина 1. С.46-49
6. Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т. 2. / Редкол. : С. Мочерний та ін. К. : Академія, 2000. 864 с.
7. Галасюк В. Україна: від проїдання до модернізації. URL: https://lb.ua/blog/victor_galasuik/330287_ukraina_vid_proidannya.html (дата звернення 20.09.2019)
8. Васюник Т.І. Аналіз інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Випуск 22, Частина 1. С.46-49
9. Актуальні проблеми розвитку економічної теорії в умовах глобалізації: матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Покританівські читання». Одеса: ОНЕУ, 2016. С. 58-60
10. Методологічні положення щодо річного розрахунку валового внутрішнього продукту за категоріями кінцевого використання. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2006/581/met_kin_vyk.zip. (дата звернення 20.09.2019)
11. Жданова Л.Л. Відтворення і нагромадження основного капіталу в економіці сучасної України. Одеса: Астропринт, 2014. 296 с.
12. Цветкова Л.О. Статистичний аналіз динаміки чистого кредитування (чистого запозичення) як індикатора фінансової політики. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2013. № 1 (56). С.291-297
13. Богдан І. В. Прогнозування нагромадження основного. К. : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2011. 200 с.

14. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь 2017
URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (дата звернення 20.09.2019)
15. Барановський О.І., Мороз М.О. Інвестиційна складова фінансової безпеки. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2017. Вип.1. С.46-59.
16. Холод С.Б. Порівняльний аналіз інвестиційної привабливості в період трансформації економічної системи. *Академічний огляд*. 2016. № 2 (45). С.94-100
17. Карковська В.Я. Інвестиції в основний капітал – головний напрямок підвищення якості інвестиційного потенціалу машинобудування. *Проблеми економіки та управління : зб. наук. пр./* відп. ред. Й. М. Петрович. Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2010. С. 309-314
18. Національна економіка: навч. посіб. Рекомендовано МОН. Мельник А.Ф., Васіна А.Ю., Желюк Т.Л, Попович Т.М. К., 2011. 463 с.
19. Міністерство фінансів України URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення 20.11.2019)
20. Бюджет-2018: розвиток за інерцією Експрес-аналіз (12 січня 2018 р.)/ Центр економічної стратегії. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/budget-2018_flash.pdf (дата звернення 20.09.2019)
21. Міністерство економічного розвитку і торгівля України URL: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення 20.09.2019)
22. Звіт про фінансову стабільність/ Національний банк України.- грудень 2017, 74 с.
23. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : монографія. К. : КНЕУ, 2005. 292 с.
24. Економіка підприємства : навч. посібник / За ред. д-ра екон. наук, проф. С. П. Кирильчук. Сімферополь : Фенікс, 2013. 444 с.
25. Яцків І.Б. Соціальна ефективність сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2015. №1. URL:

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3714> (дата звернення 20.09.2019)

26. Федорчак О.В. Проблеми державного інвестування в Україні. *Механізми державного управління*. 2017. №4. С.45-55

27. Міністерство фінансів України URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/2019> (дата звернення 21.09.2019)

28. Федорчак О.В. Проблеми державного інвестування в Україні. *Вісник НАДУ при Президентові України*. 2017. №4. С.45-55

29. Федорчак О.В. Проблеми державного інвестування в Україні. *Вісник НАДУ при Президентові України*. 2017. №4. С.45-55

30. Радіонов Ю.Д. Проблеми реалізації бюджетних інвестицій/ *Економіка України*. 2015. №2 (639). С. 48-59

31. Носова Є. Заощадження домогосподарств як джерело інвестиційних ресурсів в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. 32 (67). С.73-80

32. Ціцик Р.В. Аналіз динаміки та структури заощаджень населення України. *Економічний аналіз : зб. наук. праць*. 2015. Том 20. С. 71-75.

33. Житар М.О. Аналіз сучасного стану формування інвестиційного портфеля банків України та управління ним: проблемні аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Випуск 28, частина 2. С. 54-57

34. Національного банку України. URL:: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=15727773&cat_id=36450 (дата звернення 20.09.2019)

35. Пшик Б.І., Печенко О.О. Актуальні проблеми розвитку банківської інвестиційної діяльності в країні. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2014. Вип. 2. С. 24-32.

36. Черкаська В.В. Механізми державного управління щодо залучення інвестицій в економіку Запорізької області URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15058930763215.pdf#page=54> (дата звернення 20.09.2019)
37. Мельник А.Г. Секторальна структура економіки України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. випуск 14. С. 203-206
38. Прушківська Е. Кількісні та якісні характеристики секторальної структури в контексті економічного розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. №6(147). С. 82-87
39. Петрович Й.М., Бурбулевич В.З. Модернізація промислових підприємств та її інноваційне забезпечення. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2016. № 1. С.106-116
40. Радевич Т.В. Капітальні інвестиції в Україні: сучасні тенденції та перспективи розвитку. *Сталий розвиток економіки*. 2015. 2(27). С.317-322

РОЗДІЛ 4

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕРСПЕКТИВ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ

4.1. Ретроспективний аналіз формування та розвитку інвестиційного потенціалу в умовах нестабільності

Інвестиції мають вирішальне значення для забезпечення життєдіяльності та розвитку економіки на будь-якому рівні. Якщо розглядати економіку як єдиний цілісний організм, то інвестиції виконують роль кровоносної системи, без якої організм не має можливостей до виживання та розвитку. Обсяги інвестицій, що надходять в економіку у значній мірі залежать від рівня її інвестиційного потенціалу, тобто здатності до формування інвестиційних ресурсів, їх ефективного використання та примноження. Саме тому, дослідження процесів формування та ефективного використання інвестиційного потенціалу національної економіки має важливе наукове та прикладне значення, особливо зважаючи на нестабільність, та у значній мірі, турбулентність макроекономічних, соціальних та геополітичних умов.

Економіка регіонів України розвивається у вкрай важких та нестабільних економічних умовах, що посилюються впливом соціально-політичних суперечностей, значною залежністю від глобальних чинників та фінансово-кредитних структур, відсутністю чіткої й визначеної економічної та політичної стратегії довгострокового розвитку та зовнішньою агресією. Все це призвело до значного скорочення сукупного інвестиційного потенціалу, диспропорцій інвестиційного забезпечення розвитку окремих галузей і регіонів та закріплення тенденцій сировинно-орієнтованої моделі функціонування економіки. У цьому контексті слушною є думка колективу авторів під керівництвом Кобеля З.І., які

доводять, що «для подолання фінансово-економічної кризи, що характерна для останнього десятиріччя розвитку вітчизняної економіки, в усіх її проявах, національне господарство, безперечно, потребує додаткової фінансової допомоги, тобто довгострокового вкладення коштів. Україна потенційно може бути однією з країн-лідерів із залученням іноземних інвестицій, однак така діяльність характеризується високим рівнем невизначеності та ризиків, що вимагає постійного дослідження інвестиційних процесів» [1].

В умовах кризових явищ інвестиції, при належному підході до їх використання, сприяють економічній та соціальній стабілізації та стають важливою домінантою не тільки виходу з кризи, а й створення передумов для зростання конкурентоспроможності національної економіки. З іншого боку, саме стабільні, прозорі та передбачувані умови розвитку економічних процесів створюють підвалини для максимізації інвестицій, їх довгострокової орієнтації та інноваційного спрямування. Таким чином, інвестування економічного розвитку виступає водночас і причиною і наслідком макроекономічної стабілізації. Управління інвестиційним потенціалом на різних стадіях економічного циклу вимагає диференційованого підходу, використання арсеналу стратегічних, тактичних заходів та розроблення відповідних механізмів формування інвестиційного потенціалу і його розподілу у відповідності до пріоритетів на різних стадіях економічного циклу.

На думку Дяченко С.А. та Костіної І.С., «за більшістю показників Україна має бути однією з провідних країн здійснення іноземних інвестицій оскільки вона має значні переваги, які і приваблюють певних інвесторів. По-перше, це ресурсний потенціал, по-друге – досить високий рівень професіоналізму працівників, задіяних у різних галузях виробництва, по-третє – вартість робочої сили, яка порівняно з іншими високорозвиненими країнами є значно нижчою» [2, с. 58]. Не зважаючи на це, наявний стан економіки, правової та соціальної сфери в Україні

впродовж останніх років негативно впливають на рівень формування інвестиційного потенціалу.

Динаміка інвестиційного забезпечення розвитку економіки регіонів України показує значну залежність від дії макроекономічних чинників, зокрема розміру реального ВВП та інфляції. На рисунку 4.1. наведена динаміка капітальних інвестицій у національній валюті та доларах США, та частка капітальних інвестицій у ВВП.

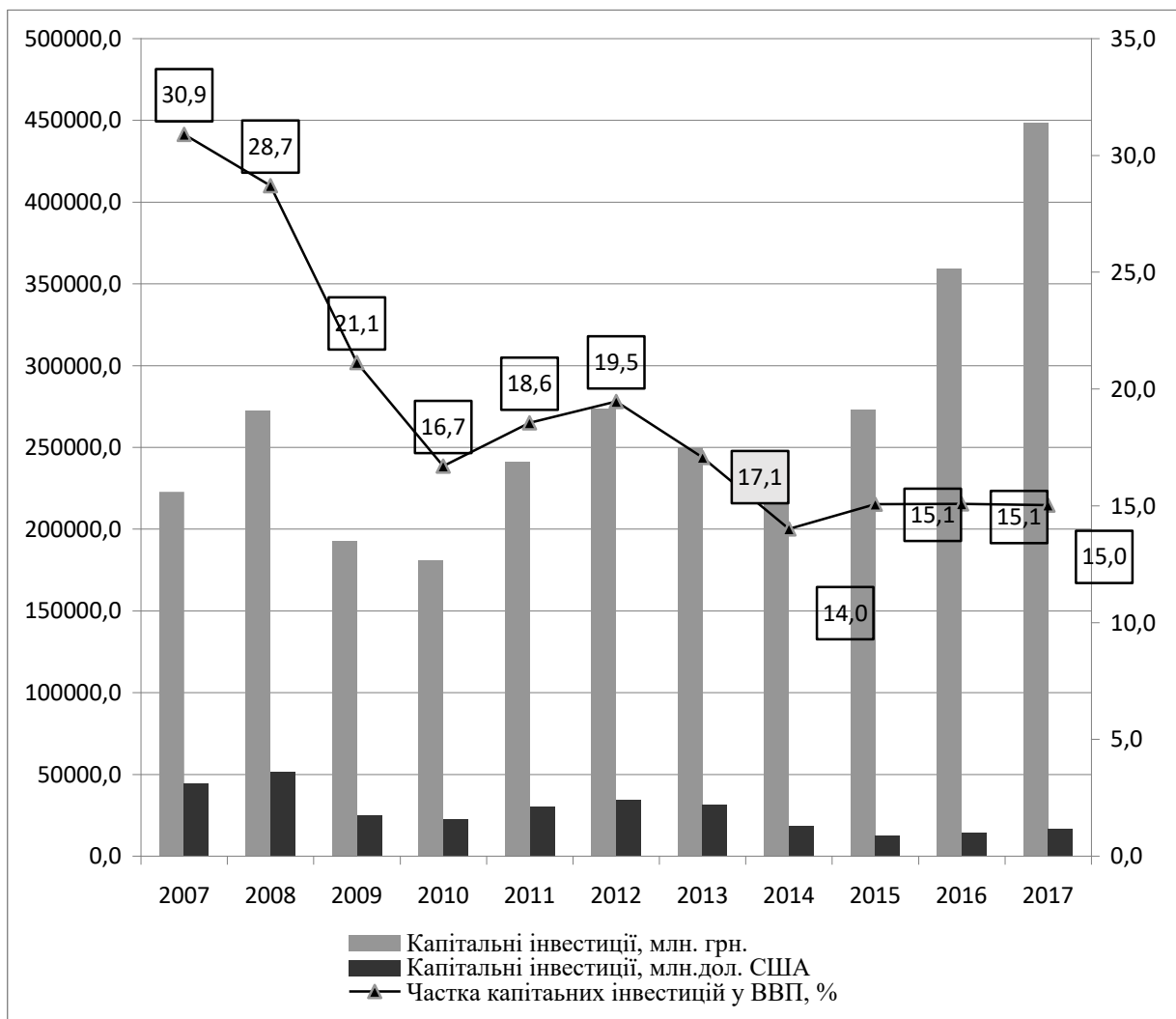

Рис.4.1. Динаміка капітальних інвестицій в економіку України

Джерело: [3; 4]

*Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та за 2014-2017 роки без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Як видно з рисунку, динаміка обсягів капітальних інвестицій в економіку регіонів України повторює тенденції виникнення фінансових

криз. Перша економічна криза, пов'язана з глобальною фінансовою кризою 2008-2009 років, мала негативний вплив на приріст капітальних інвестицій. Зокрема, у 2009 році обсяги капітальних інвестицій скоротилися на 79196 млн грн. порівняно з попереднім періодом (-30%) та на 50% у перерахунку на долари США. У 2010 році ця тенденція продовжилася скороченням ще на 12305,5 млн грн. (-7%). Доцільно зазначити, що фінансова криза 2009 року супроводжувалася значною девальвацією національної валюти (-44%) та загальним падінням ВВП України з 179,9 млрд. дол. США у 2008 році до 117,2 млрд. дол. США у 2009 році. Це зумовило також скорочення частки капітальних інвестицій у структурі ВВП за 2008-2010 роки на 12%.

Незначне пожвавлення інвестиційної діяльності у 2011-2012 роках пов'язано з поступовим виходом з економічної кризи та стабілізацією економічних процесів, проте повернутися до докризових показників 2008 року не вдалося у зв'язку з наростанням політичної нестабільності, пов'язаної з подіями 2013 року та поглиблення деструктивних економічних явищ у зв'язку з анексією територій та військовою агресією Російської федерації на Сході України. Так, у 2014-2015 роках на тлі розгортання військової та економічної агресії, зниження світових цін на ключові експортні позиції та втрати значної частини зовнішнього ринку, стагнації підприємств реального сектора економіки, фінансово-банківської кризи обсяги капітальних інвестицій скоротилися у перерахунку на долари США скоротилися на 41% та 32% відповідно. У національній валюті обсяги капітальних інвестицій у 2014 році скоротилися на 12%, проте у 2015 році вже зросли майже на 24%, що можна пояснити насамперед девальвацією національної валюти, а не реальним збільшенням обсягів інвестиційних вкладень. Регіональний розріз капітальних інвестицій наведено у таблиці 4.1

Таблиця 4.1

Динаміка капітальних інвестицій за регіонами України

(млн.грн)

	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Україна	189061	219420	273116	359216	448462	578726
Автономна Республіка Крим	6927	...	...	...	...	...
області						
Вінницька	3545	5675	7373	8302	11744	17627
Волинська	1767	3390	6167	6384	7042	8687
Дніпропетровська	16017	20357	25920	33169	42908	60289
Донецька	14994	13155	8304	11902	17269	26979
Житомирська	2011	2905	4044	5573	7722	8742
Закарпатська	2205	2639	3778	4663	5624	7501
Запорізька	7964	7035	7794	11040	15880	15732
Івано-Франківська	4379	6837	9609	7948	9708	9394
Київська	11331	19653	24359	33411	34494	40713
Кіровоградська	2123	3122	4057	6355	7321	7181
Луганська	5646	5223	2060	4122	3330	3219
Львівська	8830	9555	13387	18605	24106	28996
Миколаївська	4422	3771	5990	9730	11178	10099
Одеська	9724	9361	9984	16729	22300	23788
Полтавська	6289	8828	8338	15265	15855	18637
Рівненська	1937	2805	4334	4324	6127	7228
Сумська	2188	2798	3663	5763	6947	7750
Тернопільська	2138	2590	3828	4888	7151	8375
Харківська	8063	8032	11247	16546	19362	23551
Херсонська	1891	2208	3107	4591	7362	8853
Хмельницька	2948	4078	6809	9123	10500	11275
Черкаська	2831	3262	4486	6499	8144	11110
Чернівецька	1715	1687	2789	2669	2992	3721
Чернігівська	1891	2621	3550	5319	7351	8971
міста						
Київ	53726	67833	88139	106296	136045	200308
Севастополь	1559	...	...	...	...	...

Джерело: Державна служба статистики України [3]

За досліджуваний період 2010-2018 роки для більшості регіонів України характерним є послідовне зростання величини капітальних інвестицій. Виключення становлять Запорізька, Луганська, Миколаївська, Одеська, Чернівецька області, для яких спостерігався незначний спад величини капітальних інвестицій за 2010-2014 роки. Зростання капітальних інвестицій у 2018 році порівняно із 2017 роком відображено на рисунку.

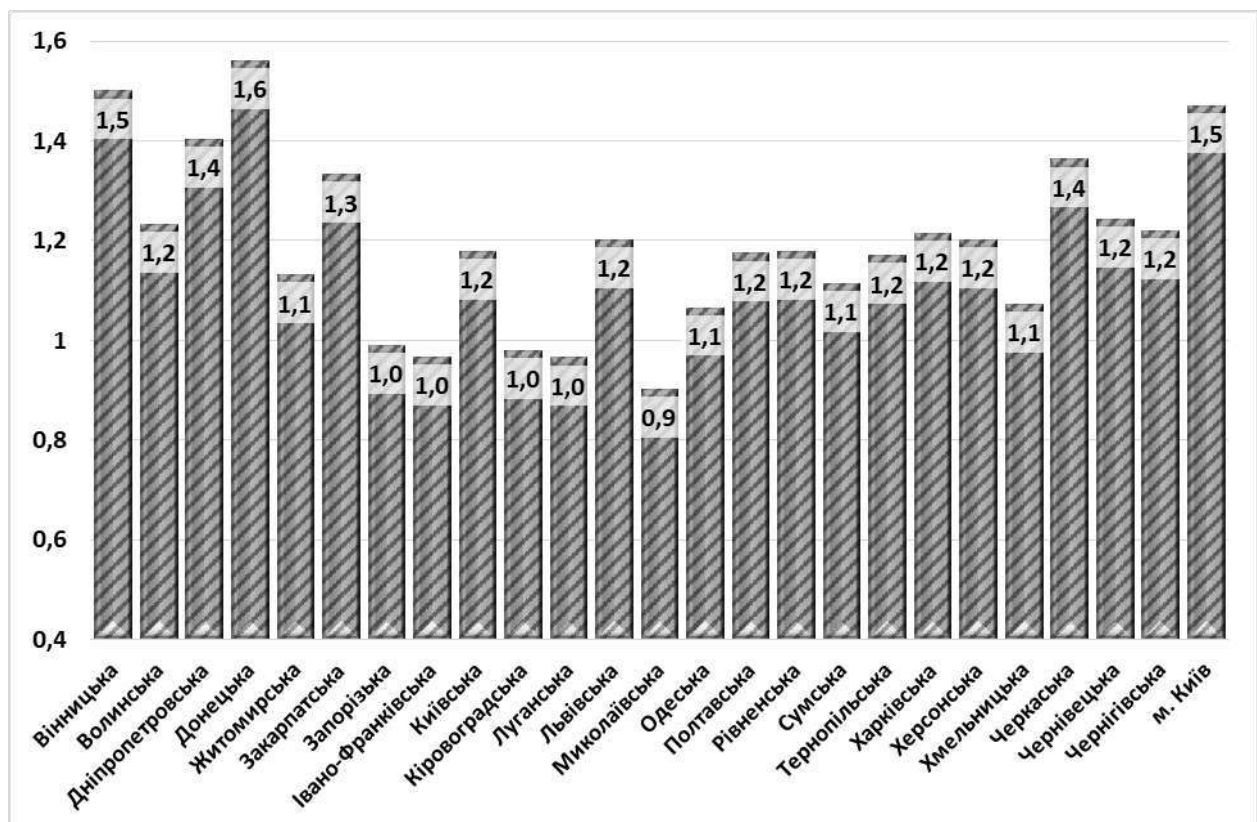

Рис. 4.2. Зростання капітальних інвестицій за регіонами України 2018/2017рр.

Джерело: автором розраховано та побудовано за даними Державної служби статистики України [3]

Позитивним, є поступове нарощення інвестицій в економіку України починаючи з 2016 року, що відмічається як в національній валюті, так і в перерахунку на долари. США. Обсяги капітальних інвестицій у 2016 та 2017 роках зросли на 12,4 та 19,9% відповідно, що є позитивним сигналом

щодо макроекономічної стабілізації та поступового виходу з кризи. Проте, на нашу думку, зважаючи на стан реального сектору економіки наявних темпів недостатньо для досягнення цілей сталого розвитку України в умовах сучасних викликів. Крім того, не зважаючи на приріст валових інвестицій, їх частка у структурі ВВП залишається критично низькою (15%), а структура є незадовільною для вирішення першочергових завдань з позиції забезпечення конкурентоспроможності та технологічного переозброєння реального сектору та забезпечення економічної й продовольчої безпеки.

Основним джерелом фінансування капітальних інвестицій у 2017 році, як і у попередні періоди, залишаються власні кошти підприємств, за рахунок яких освоєно 69,1 % капіталовкладень. Джерела формування інвестиційного капіталу підприємств України наведено на рис. 4.3.

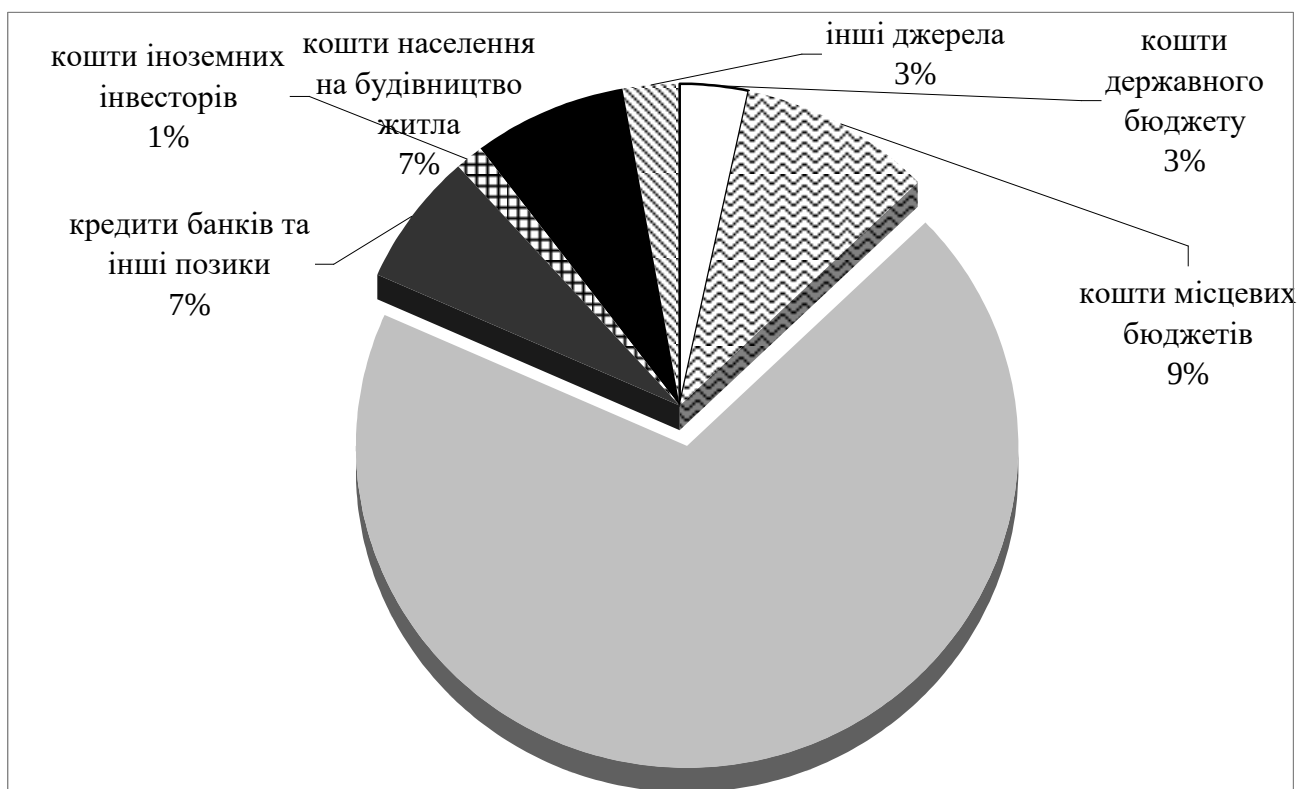

Рис. 4.3. Структура джерел фінансування інвестиційної діяльності у 2017 році

Джерело: [3]

Частка банківського кредитування у загальних обсягах капіталовкладень у 2017 році становила 6,60 відсотки і зросла у порівнянні з попереднім періодом на 1,5%. Позитивним є зростання частки фінансування інвестиційних вкладень з місцевих бюджетів, яка у 2017 році становила 9,3% і зросла порівнюючи з 2010 роком на 6,1%, що є свідченням позитивних зрушень у процесах реалізації реформи фінансової децентралізації. Разом з цим, питома вага державного фінансування капітальних інвестицій залишається критично низькою і складає усього 3,3%. Хоча, як показує досвід розвинених країн, в умовах дестабілізації та економічної рецесії саме державні інвестиції у розвиток пріоритетних галузей, транспорт, інфраструктуру та інноваційну діяльність виступають одним з головних стабілізуючих макроекономічних інструментів.

Слід зазначити, що до 2015 року, у законодавстві України було відсутнє чітке визначення державних інвестицій, що створювало певну правову колізію щодо чіткого визначення джерел, форм такого інвестування та оцінки їх ефективності. Урядом та Верховною Радою України, зроблено ряд позитивних кроків та реформ, що на нашу думку у майбутньому можуть позитивно вплинути на формування і реалізацію державної інвестиційної політики. Зокрема, у 2015 р. було прийнято зміни до Бюджетного кодексу у сфері державних інвестиційних проєктів. Згідно з якими уточнено саме поняття «державного інвестиційного проєкту». У відповідності до Закону [5] під державним інвестиційним проєктом розуміється «інвестиційний проєкт, що реалізується шляхом державного інвестування в об'єкти державної власності з використанням державних капітальних вкладень та кредитів, залучених державою або під державні гарантії». Згідно з цим законом, до державних капітальних вкладень відносяться капітальні видатки державного бюджету, що спрямовуються на створення (придбання), реконструкцію, технічне переоснащення основних засобів державної власності, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік.

Отже, державні інвестиції спрямовуються насамперед у об'єкти державної власності та на відміну від приватних інвестицій, не мають за мету отримання прибутку. Разом з цим, здійснюючи інвестування держава опосередковано стимулює інвестиційні процеси у суміжних сферах – будівництві, послугах, виробництві, наукових дослідженнях тощо. Тому, державні інвестиційні проекти можна вважати одним з важливих інструментів активізації інвестиційної діяльності та зростання економіки.

Разом з цим. погоджуємося з Федорчак О.В, що «тема державних інвестицій ніколи не втрачала своєї актуальності через жахливий стан вітчизняної інфраструктури. А на сьогодні до традиційних інфраструктурних проблем ще додалася потреба потенційного відновлення Сходу України. Проте в управлінні державними інвестиціями в Україні існує низка проблем. Є багато прикладів державних інвестиційних проектів, які жодним чином не допомагають економічному зростанню, а навіть навпаки – стають символом корупції та неефективності дій уряду» [6, с. 46].

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, [7] станом на 01.01.2018 року зареєстровано 64 державні інвестиційні проекти на загальну суму 80986 млн грн. у пріоритетних сферах соціально розвитку, а саме:

- охорона здоров'я – 15 проектів загальною вартістю 10316 млн грн.
- соціально-культурна сфера -7 проектів, вартістю 6632 млн грн;
- спортивна сфера -2 проекти на суму 1764 млн грн.;
- сфера освіти -5 проектів (876 млн грн.);
- охорона навколишнього середовища – 10 проектів (7943млн грн.);
- транспортна інфраструктура -13 (52406 млн грн.)
- функціонування органів влади та надання ними послуг – 8 проектів (1001 млн грн.);
- сфера агропромислового комплексу – 1 проект вартістю 50 млн грн.

За період 2015-2018 років, завершено та введено в експлуатацію 5 державних інвестиційних проектів. У зв'язку зі зростанням додаткової вартості окремих проектів, що пов'язано насамперед з інфляційними процесами, строки реалізації близько 40% проектів розширено, частину проектів заморожено. Реалізація державних інвестиційних проектів гальмується насамперед нестачею фінансових ресурсів у повному обсязі на реалізацію проектів у відповідності до прийнятого бюджету та значним зростанням собівартості кошторису окремих проектів.

Окрім того, аналізуючи перелік інвестиційних проектів, на які протягом останніх трьох років виділяються бюджетні ресурси обсягом понад 1,5 млрд. грн. щорічно, можна робити висновок, що ці проекти є важливими з точки зору соціального значення (до прикладу будівництво сучасного лікувально-діагностичного комплексу Національної дитячої спеціалізованої лікарні «Охматдит» та деякі інші проекти), проте їх реалізація не сприятиме економічному розвитку та не приводить до мультиплікативного ефекту інвестицій. Світовий досвід свідчить, що в умовах економічної рецесії та бюджетного дефіциту, що характерні для сучасного стану вітчизняної економіки, пріоритетними сферами державного інвестування є насамперед високоефективні та рентабельні інвестиційні проекти, реалізація яких має на меті покращити інвестиційний клімат, сприяти збільшенню робочих місць та нарощенню виробничого й інноваційного потенціалу.

Значною проблемою в управлінні державними інвестиційними проектами як на державному, так і на регіональному рівні є виконання планових показників щодо капітальних видатків бюджету. У деяких випадках освоєні кошти не призводять до планової реалізації проектів у їх фізичному вираженні. Мають місце також випадки, що кошти виділяються, проте не освоюються через ускладнені процедури погодження і затвердження проектно-кошторисної документації. Доцільно зазначити, що ефективність виконання бюджету щодо капітальних видатків є одним із

критеріїв оцінки ефективності державного управління, що використовується міжнародними організаціями, зокрема МВФ, Міжнародним банком реконструкції і розвитку. ОЕСР. З метою оцінки ефективності управління державними інвестиціями на рівні держави та регіонів, розраховано співвідношення планового та фактичного виконання капітальних видатків з державного, регіонального та зведеного бюджетів. Результати розрахунків наведено на рис. 4.4.

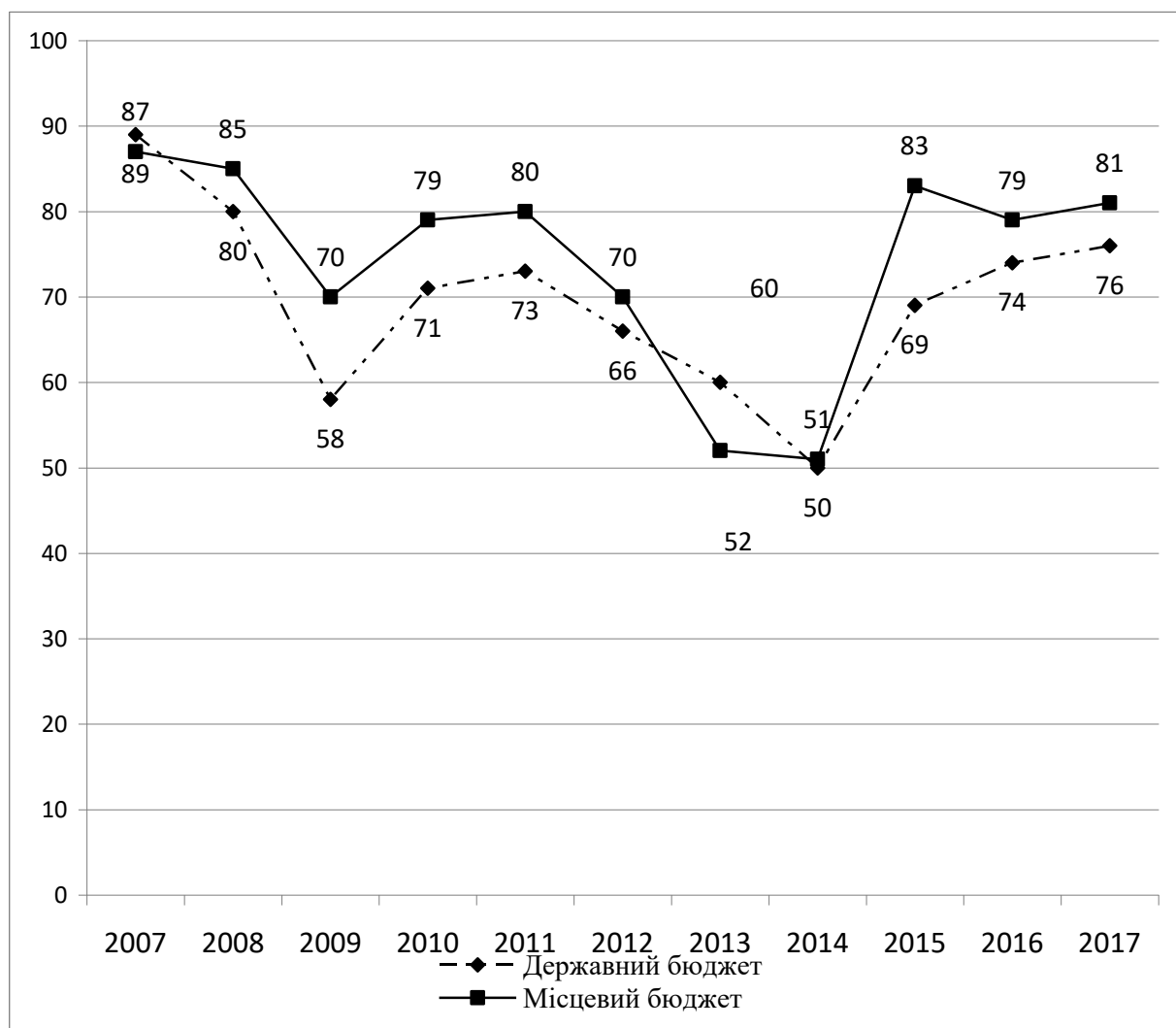

Рис.4.4. Виконання видатків бюджетів на капітальне інвестування

Джерело: автором розраховано за даними річної звітності Державної казначейської служби [8]

З графіку видно, що найвищий рівень використання капітальних видатків із державного та регіональних бюджетів спостерігався у 2007 та

2008 роках. У 2009 році, у зв'язку з фінансовою кризою, частина інвестиційних проектів державного та регіонального значення не була реалізована внаслідок значної девальвації національної валюти, що призвело до збільшення фактичної вартості проектів та, відповідно, їх недофінансування. Найнижчий рівень виконання капітальних видатків спостерігався у 2014 році (освоєно 50%) капітальних вкладень, проте починаючи з 2015 року спостерігається тенденція до покращення фінансової дисципліни у сфері державного інвестування. Покращенню ситуації у значній мірі сприяло поступове впровадження реформи децентралізації та формування фонду регіонального розвитку. Разом з цим, частка капітальних інвестицій у структурі видатків державного бюджету знизилася з 6,2% у 2007 році до 1,73% у 2017, що негативно впливає на створення передумов для економічного зростання.

Потужним джерелом формування інвестиційного потенціалу економіки у розвинених країнах є фінансовий ринок. «Ринок цінних паперів як джерела інвестицій для підприємств реального сектора економіки країни допомагає усунути посередника у вигляді комерційного банку та отримати доступ до більш суттєвих та дешевих об'ємів фінансування, бо розміщення цінних паперів найчастіше проводиться серед широкого кола потенційних інвесторів»[9, с. 67].

Аналізуючи розвиток фондового ринку в Україні, слід відмітити його високу волатильність та рівень розвитку, що не відповідає реальним потребам щодо залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій. Одним з важливих індикаторів розвитку фондового ринку є відношення частки капіталізації лістингових компаній до ВВП. Динаміка даного співвідношення в Україні показує тенденції до поступового скорочення обсягів біржових торгів порівняно із зростанням ВВП, що свідчить про серйозне зниження фінансової активності корпоративного сектору, скорочення обсягів фінансових ресурсів, що спрямовуються в інвестиції та

падіння реальної вартості цінних паперів вітчизняних підприємств (рис.4.5.).

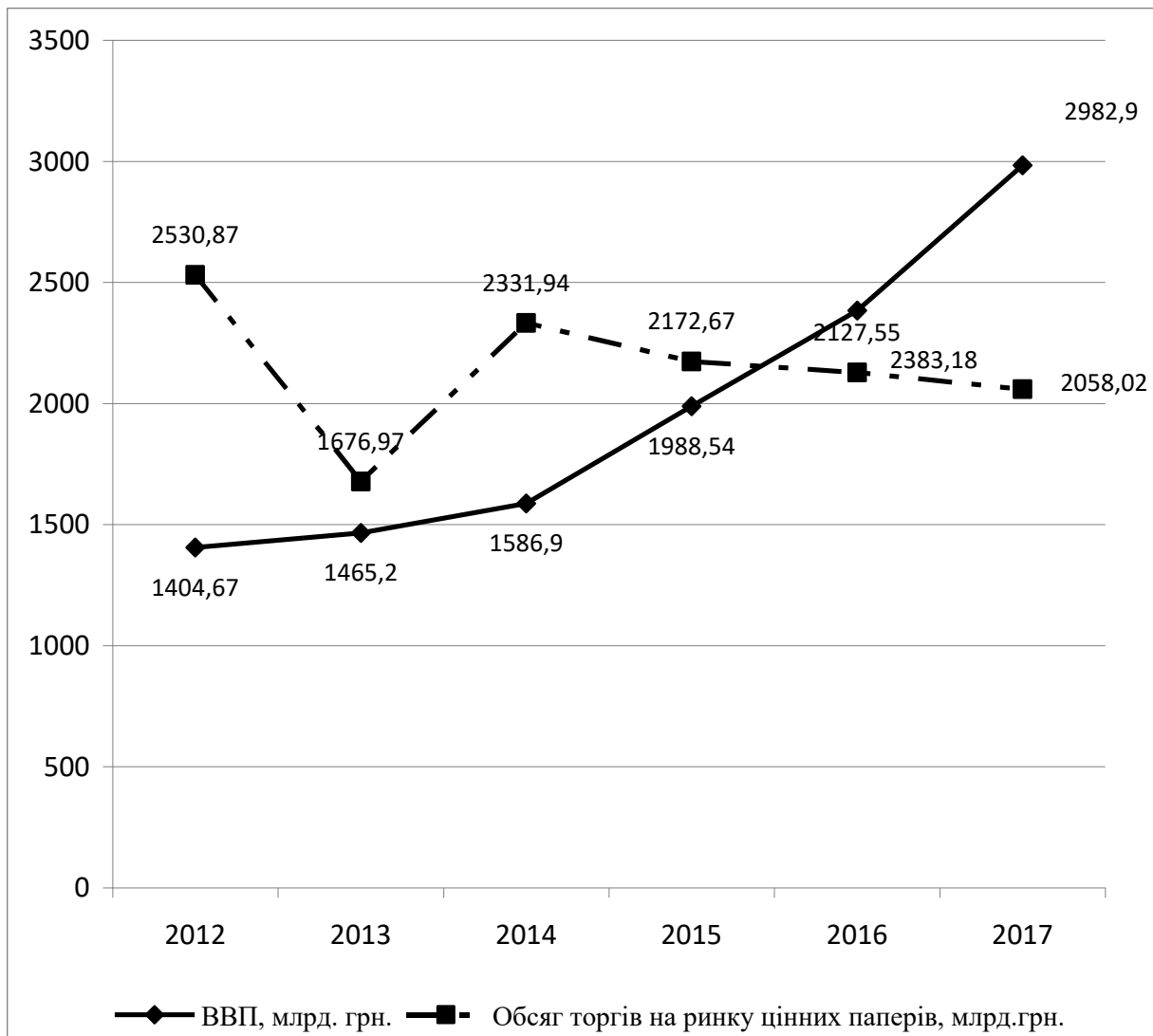

Рис. 4.5. Тенденції обсягів торгів на ринку цінних паперів та ВВП
Джерело: Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [10]

Неефективною є також структура фінансових інструментів, що торгуються на фондовій біржі України. Зокрема, починаючи з 2013 року найбільша питома вага цінних паперів належить державі. У 2017 році частка державних облігацій у торгах фондової біржі складала 89,2%, а частка цінних паперів підприємств реального сектору – усього 3,9%, що на 16% нижче аналогічного показника 2012 року, та на 3% нижче, ніж у 2016.

Такі показники є свідченням скорочення корпоративного сегменту економіки та переходу його частини в тіньовий сектор.

Пріоритетним завданням ринку цінних паперів, як відомо, є забезпечення умов для залучення інвестицій компаніями. За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, обсяги залучених інвестицій через інструменти фондового ринку впродовж 2014-2017 років є нижчими, ніж показники обсягу залучених довгострокових кредитів, що відображено на рис.4.6.

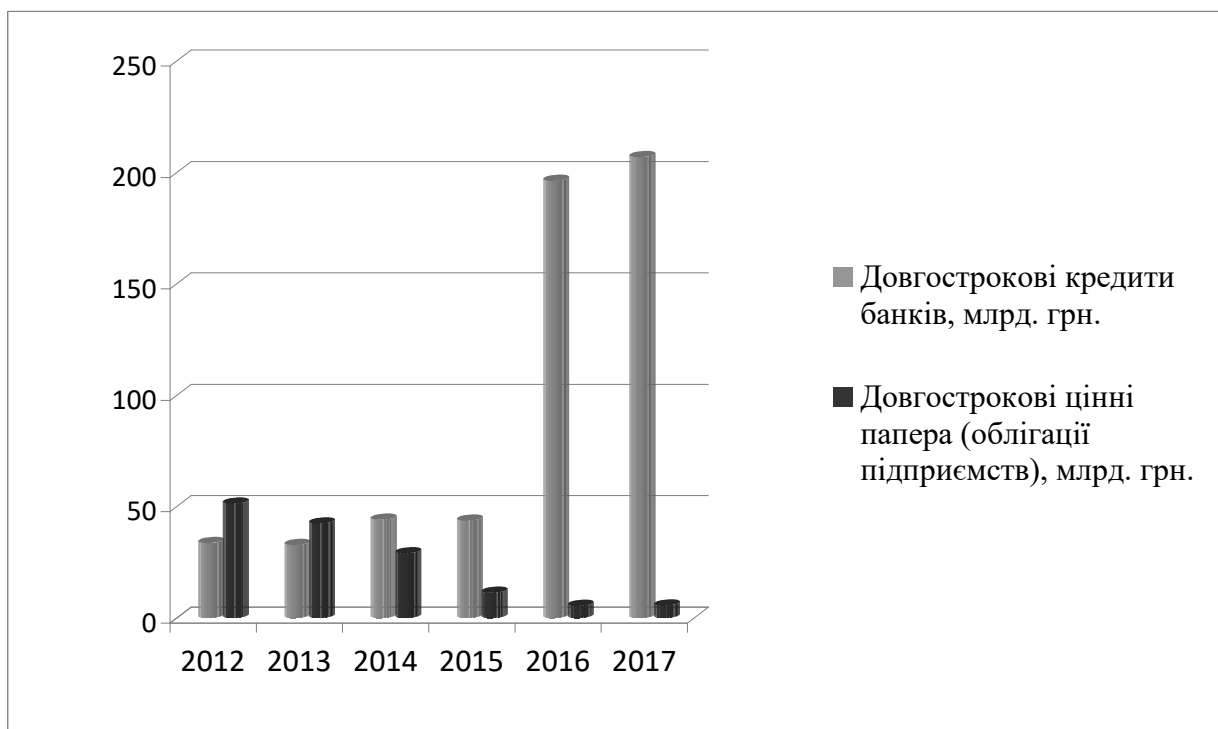

Рис.4.6. Динаміка залучення інвестиційних ресурсів на фінансовому ринку України

Джерело: автором сформовано за даними Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку [10] та Національного банку України[11]

Як свідчать дані рисунку, позитивним фактором формування інвестиційного потенціалу економіки є відновлення довгострокового банківського кредитування розвитку реального сектору у 2016 та 2017 роках, що свідчить про поступовий вихід банківського сектору України з фінансової кризи. Стимулюючий вплив на відновлення банківського

кредитування здійснило зниження облікової ставки в 2016 році з 37% у 2015 році до 15,50 у 2016 та 14% у 2017 році. У цьому контексті викликає занепокоєння її зростання у 2018 році до 18% річних, що може негативно вплинути на розвиток економіки.

Разом з цим, суттєве скорочення обсягів залучення інвестицій через фондову біржу у 2015-2017 роках та продовження даних тенденцій у 2018 році створює суттєві перешкоди для розвитку інвестиційного потенціалу фінансового ринку, що прямо суперечить тенденціям, які спостерігаються у більшості розвинених країн.

Насьогодні існує багато невирішених проблем, що гальмують розвиток корпоративних відносин та обмежують потенційні можливості ринку цінних паперів у якості потужного інструменту формування інвестиційного потенціалу. До таких чинників насамперед відносять: правова неврегульованість та відсутність дієвих механізмів правового захисту власності та корпоративних прав, слабка вмотивованість внутрішніх інвесторів, зокрема населення, щодо активної участі у процесах приватизації, недостатня прозора діяльність емітентів цінних паперів, низька ліквідність активів в умовах дестабілізації економіки.

Вагомим чинником дестабілізації є також валютна нестабільність. Зокрема, на думку Тарасюка Д.С., «валютне регулювання є істотною умовою, яка визначає привабливість ринку як для іноземних, так і для внутрішніх інвесторів. Спричинена неефективними діями держави нестабільність валютного курсу викликає недовіру до національної валюти, що проявляється в небажанні резидентів заощаджувати та інвестувати кошти в національній грошовій одиниці у зв'язку з її можливим знеціненням. Високі валютні ризики призводять до зменшення зацікавлення вітчизняних інвесторів в акціях та корпоративних облігаціях, емітованих в національній валюті, а додаткові валютні обмеження, які часто вводяться з метою стабілізації національної грошової одиниці, відлякують чинних інвесторів» [12, с. 94].

У зв'язку з цим, забезпечення стабільної та виваженої державної політики у валютній сфері, що проявляється насамперед в удосконаленні правил діяльності на фондовому та валютному ринку, забезпеченні прогнозованості валютного курсу, розширенні інструментів страхування валютних ризиків тощо є важливою передумовою розвитку корпоративних відносин та формування інвестиційного потенціалу країни у довгостроковій перспективі.

У зв'язку з недостатнім розвитком фінансового ринку, в Україні основним напрямом інвестування, особливо у реальний сектор є капітальні інвестиції, що здійснюються за рахунок власних коштів підприємств і організацій. Напрями інвестиційних вкладень у розрізі основних активів у динаміці проілюстровано у таблиці 4.2.

Таблиця 4.2.

Структурно-динамічні характеристики реальних інвестицій в Україні
за видами активів

Показники	2010	2014	2015	2016	2017	Приріст 2017/2010
1	2	3	4	5	6	7
Усього	180575,5	219419,9	273116,4	359216,1	448461,5	%
Інвестиції у матеріальні активи	173662,8	212035,1	254730,9	347390,5	432039,5	148,8
Питома вага, %	96,2	96,6	93,3	96,7	96,3	0,2
житлові будівлі	25753,7	33177,0	45609,8	44864,9	53371,8	107,2
Питома вага, %	14,3	15,1	16,7	12,5	11,9	-2,4
нежитлові будівлі	37156,6	40859,7	43330,9	59398,3	65605,2	76,6
Питома вага, %	20,6	18,6	15,9	16,5	14,6	-5,9
інженерні споруди	39062,6	46599,3	50948,7	67517,1	78563,5	101,1
Питома вага, %	21,6	21,2	18,7	18,8	17,5	-4,1
машини, обладнання та інвентар	54059,2	68948,8	84423,2	123133,3	154721,7	186,2

Продовження табл.4.2

1	2	3	4	5	6	7
Питома вага, %	29,9	31,4	30,9	34,3	34,5	4,6
транспортні засоби	11025,3	13830,4	19650,0	36685,7	60123,9	445,3
Питома вага, %	6,1	6,3	7,2	10,2	13,4	7,3
земля	1182,2	999,3	1441,8	1915,8	1994,0	68,7
Питома вага, %	0,7	0,5	0,5	0,5	0,4	-0,2
довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва	1797,2	2034,2	2762,6	3162,7	3727,9	107,4
Питома вага, %	1,0	0,9	1,0	0,9	0,8	-0,2
інші матеріальні активи	3626,0	5586,4	6563,9	10712,7	13931,5	284,2
Питома вага, %	2,0	2,5	2,4	3,0	3,1	1,1
Інвестиції у нематеріальні активи	6912,7	7384,8	18385,5	11825,6	16422,0	137,6
Питома вага, %	3,8	3,4	6,7	3,3	3,7	-0,2
з них:						
Об'єкти інтелектуальної власності	3044,0	2974,3	12457,8	4180,8	5717,7	87,8
Питома вага, %	1,7	1,4	4,6	1,2	1,3	-0,4
програмне забезпечення та бази даних	2802,4	3207,3	4908,4	6315,5	8196,4	192,5
Питома вага, %	1,6	1,5	1,8	1,8	1,8	0,3

Джерело: автором розраховано за даними Державної служби статистики України

[3]

Аналізуючи структуру капітальних інвестицій за видами активів у 2010-2017 роках, можна зробити висновок, що значних структурних зрушень в інвестиційній діяльності не відбулося.

Аналізуючи структуру капітальних інвестицій за видами активів у 2010-2017 роках, можна зробити висновок, що значних структурних зрушень в інвестиційній діяльності не відбулося. У 2017 році, як і у попередні періоди понад 96% капітальних вкладень спрямовано у матеріальні активи. Питома вага інвестицій у нематеріальні активи становить у середньому 3,7%, що є занадто низькою зважаючи на декларований перехід до моделі інноваційного розвитку економіки. Разом з цим, не зважаючи на незначне зниження у структурі інвестицій(-0,2%) загальний їх обсяг за період 2010-2017 років збільшився на 137,6%. У структурі нематеріальних активів в динаміці збільшується частка інвестицій у програмне забезпечення та бази даних і зменшується частка інвестицій в об'єкти інтелектуальної власності. Такі тенденції зумовлені насамперед першочерговими потребами бізнесу щодо удосконалення систем обліку, аналізу, проектування та прийняття рішень і формування контактних мереж із партнерами, що, безумовно, є позитивним для удосконалення менеджменту вітчизняних підприємств, проте недостатнім з позиції потреб реструктуризації економіки на сучасному етапі.

У структурі матеріальних активів найбільші темпи інвестиційних вкладень протягом досліджуваного періоду характерні для транспортних засобів, обсяги інвестицій у які зросли 4.5 разів, інші матеріальні активи (+284,2%) та інженерні споруди (+101%). Відповідно, збільшилася і питома вага вказаних активів у структурі інвестиційних вкладень.

Характер та напрями інвестиційних вкладень в різні види активів характеризують насамперед тип стратегічного потенціалу, що формується в економіці, ступінь його технологічності та інноваційності, напрями трансформації національного господарства. У цьому контексті, скорочення інвестиційних вкладень в будівництво житла та соціальної інфраструктури опосередковано свідчить про поступове скорочення людського потенціалу, високі видатки на відновлення матеріально-технічної бази пов'язані із старінням значної частими основних виробничих засобів, зростання

інвестицій у машини, обладнання та інвентар пов'язано з підвищенням мобільності виробництв та активним розвитком логістичних систем.

Важливим чинником формування інвестиційного потенціалу економіки є іноземні інвестиції. На думку Вербицької Г.Л., «країни з перехідною економікою не в змозі самотійно швидко і ефективно вирішити проблеми економічного росту без залучення і ефективного використання іноземних інвестицій. З підвищеною інвестиційною активністю пов'язується і відомий економічний феномен останнього періоду – бурхливе економічне піднесення «нових індустріальних країн» Азії: Південної Кореї, Тайваню, Сінгапуру, Гонконгу. У тому ж контексті нині можна говорити вже і про Таїланд. У цих країнах за відносно стислий термін створено стабільні економічні структури з досить великим і динамічним експортним потенціалом, здатним швидко адаптуватися до кон'юнктури світового ринку, що змінюється, здійснений перехід до широко фронтального розвитку сучасних наукомістких галузей економіки»[13, с.49].

Аналізуючи тенденції іноземного інвестування в Україну, привертає до себе увагу той факт, що протягом 2009-2013 років їх обсяги стабільно збільшувалися, не зважаючи на стан економічної рецесії. У 2014 році під впливом загальних очікувань зарубіжних інвесторів щодо покращення інвестиційного та бізнес-клімату, подолання корупції та розширення міжнародної співпраці внаслідок підписання угоди про асоціацію України з ЄС, у розвиток національної економіки залучено найбільший за 10-тилітній період обсяг іноземних інвестицій на суму 53704 млн. дол. США. Проте, починаючи з 2015 року, внаслідок підвищення інвестиційних ризиків у зв'язку з військовими діями, скороченням людського капіталу та деструктивних процесів у більшості галузей промисловості, обсяги іноземного інвестування скорочувалися.

Обсяги прямих іноземних інвестицій в економіку зарубіжних країн складають у середньому 40016 млн дол. США в рік. На рис. 4.7. проілюстровано динаміку іноземного інвестування в Україні.

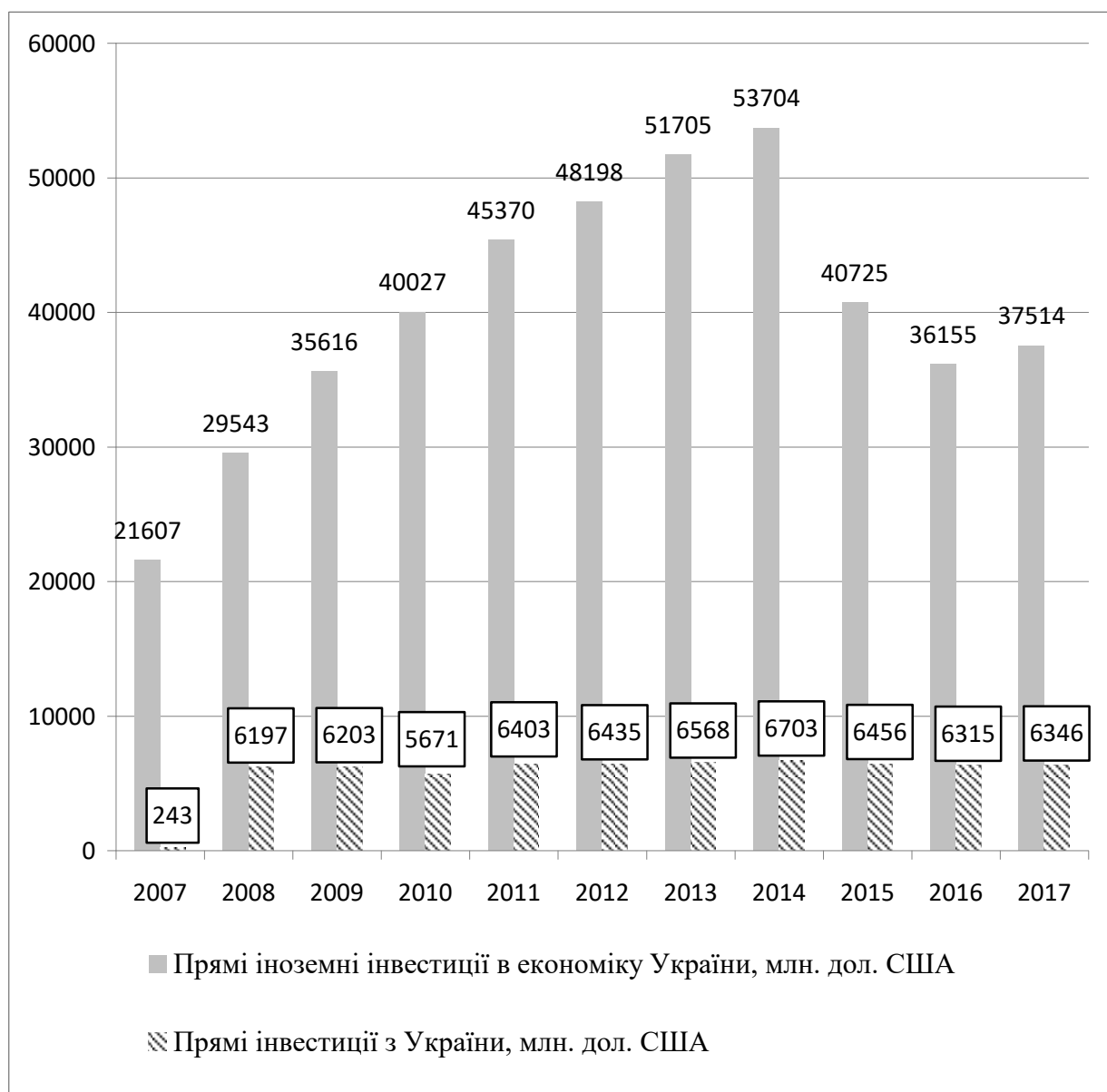

Рис. 4.7. Динаміка прямих іноземних інвестицій

Джерело: автором сформовано за даними Державної служби статистики України [3]

Впродовж 2017 року у розвиток вітчизняної економіки надійшли іноземні інвестиції з 75 країн світу на загальну суму 37514 млн дол. США. Серед основних інвесторів Кіпр, Російська Федерація, Нідерланди, Велика Британія, Німеччина, Австрія, Франція, США та Віргінські острови. Слід зазначити, що згідно статистичних даних, обсяги зовнішніх інвестицій з

України маже не залежали від впливу кризових явищ, тобто здійснювалися стабільно у межах 5671-6703 млн дол. США у рік.

В цілому, провівши аналіз інвестиційного забезпечення національної економіки в умовах кризових явищ, можна відзначити основні тенденції, що у певній мірі якісно характеризують розвиток інвестиційних процесів в Україні:

- падіння обсягів прямих іноземних інвестицій в економіку України на фоні стабільного зовнішнього інвестування з України;
- незначна роль держави у забезпеченні інвестування пріоритетних сфер господарства, розвитку науки і техніки та інфраструктури;
- недостатній розвиток та поступове зниження впливу інструментів фондового ринку для залучення інвестицій в економіку;
- низький рівень інноваційної спрямованості капітальних інвестицій, що в умовах сучасних тенденцій повинен стати пріоритетним напрямом інвестиційної діяльності;
- нарощення обсягів інвестицій у розвиток аграрної сфери та оборони на фоні незначного пожвавлення інвестиційної діяльності у промисловій сфері та інфраструктурі;
- значне недофінансування окремих галузей та регіонів;
- нехтування інвестиціями у розвиток людського капіталу, науки та техніки.

При збереженні вказаних тенденцій, країна стрімко перетворюється не слабка індустріалізовану, аграрну державу, що значно знижує її конкурентні можливості на міжнародному ринку та сприятиме подальшому поглибленню кризових явищ й зростанню залежності від зовнішніх кредитних коштів. Вирішення вказаних проблем потребує комплексного стратегічного підходу, що враховує наявні можливості розвитку власного інвестиційного потенціалу, що базується насамперед на ефективному формуванні й використанні людського капіталу, розвитку науки і технологій та їх впровадження у всі сфери економічної діяльності.

На думку Спасіва Н.Я. та Хопчан В.М., «подолання незворотних процесів щодо здійснення капітальних інвестицій лежить у площині зацікавленості держави в оновленні основного капіталу підприємницьких структур через призму податкового стимулювання їх розвитку, формування позитивного інвестиційного клімату в Україні, побудови іміджу країни з прозорими умовами ведення бізнесу для нерезидентів, а також ліквідація тотальних корупційних схем при здійсненні фінансування капітальних вкладень. Проте створення умов з боку держави потребує зацікавленості суб'єктів господарювання у модернізації виробничих процесів, використанні інноваційних технологій та реновації основного капіталу як беззаперечної умови прибуткової діяльності» [14].

Пріоритетна роль у формуванні інвестиційної стратегії та забезпеченні умов для її реалізації належить державі. Як стверджують Ткаченко А.М. та Плаксина Є.М., «на сьогодні держава фактично втратила важелі управління та регулювання інвестицій у виробничу сферу, а для соціальної сфери їх просто немає. Тому поточні та довготривалі інтереси економічних реформ потребують зваженої й обґрунтованої інвестиційної політики як у державній, так і в приватній господарських системах. За допомогою інвестицій необхідно стимулювати великі державні підприємства, інвестиційний потік як один з елементів сприяння виходу з кризи має стимулювати особливо середнє та мале підприємництво, здатне конкурувати з іноземним капіталом. Для цього необхідне формування системи державного регулювання й управління інвестиціями, законодавчо закріпленої економічними методами та регуляторами»[15].

Не викликає сумнівів той факт, що в умовах дестабілізації, формування та ефективного використання інвестиційного потенціалу економіки вимагає комплексного, системного та збалансованого на всіх рівнях стратегічного підходу, що враховує національні особливості та стан господарства, визначення вектору інвестиційного розвитку спрямованого на формування сталої моделі інноваційного зростання та проведення

відповідних структурних реформ. Важливою умовою формування й розвитку інвестиційного потенціалу є також забезпечення економічної, геополітичної та правової стабільності, що мають визначальне значення для інвестиційного клімату.

4.2. Регіонально-секторальна структура інвестиційного потенціалу: сучасні проблеми та перспективи їх вирішення

Економічний потенціал виступає одним з визначальних джерел економічного зростання економіки країни, її регіонів та галузей. Водночас, як доречно зауважує Розмислов О.М., «в умовах сучасної нестабільної ситуації в Україні потреба в нових інвестиціях обумовлена необхідністю вирішення як поточних, повсякденних завдань, пов'язаних з необхідністю підтримувати економічний розвиток за схемою розширеного відтворення в рамках заданої економічної моделі, так і завдань надзвичайного характеру, що виникають через невідворотну необхідність ліквідації загрози виникнення гострої кризи, пов'язаної з дестабілізацією економічної обстановки в регіонах»[15, с. 80].

Додатковими проблемами є необхідність структурної перебудови й диверсифікації економіки у регіонах, де провідні системоутворюючі галузі не здатні ефективно адаптуватися до нових умов, викликаних процесами глобалізації, розвитку НТП та геополітичними реаліями нашої держави. З огляду на це, виникає потреба щодо визначення інвестиційного потенціалу у розрізі регіонів та видів економічної діяльності, проведення відповідної оцінки та ранжування, що дозволить визначити і збалансувати потенційні потреби й резерви економічного зростання на мезорівні.

Галузева структура інвестиційних вкладень у розвиток економіки підтверджує орієнтацію інвесторів на короткострокову перспективу та ілюструє негативні тенденції стосовно розвитку виробничого потенціалу суб'єктів господарювання, особливо у реальному секторі економіки.

Зокрема, за період 2010-2017 років найбільший приріст інвестицій (майже у 5 разів) характерний для галузі сільського, лісового та рибного господарства, державного управління і оборони (322%) та у галузі охорони здоров'я й надання соціальної допомоги (249%).

Інвестиції у розвиток промисловості зросли за цей період на 158%, що вище середнього зростання валових капіталовкладень за аналізований період на 10%, проте не достатньо для відбудови та модернізації виробничого потенціалу, особливо зважаючи на потребу поступового переходу на Європейські стандарти якості. Водночас, значно нижчі темпи нарощення капіталовкладень спостерігаються у розвиток транспортної інфраструктури (96%), будівництва (75%) та науково-технічної діяльності (56%), тобто у галузі, що виступають важливими каталізаторами інвестиційних процесів в економіці розвинених країн.

Таблиця 4.3.

Структурно-динамічні характеристики капітальних інвестицій у
розрізі видів економічної діяльності

Показники	2010	2014	2015	2016	2017	приріст 2017/ 2010, %	приріст 2017/ 2016, %
1	2	3	4	5	6	7	8
Усього	180575,5	219419,9	273116,4	359216,1	448461,5	148,4	24,8
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	11062,6	18795,7	30154,7	50484,0	64243,3	480,7	27,3
% у структурі	6,1	8,6	11,0	14,1	14,3	8,2	0,3
Промисловість	55384,4	86242,0	87656,0	117753,6	143300,0	158,7	21,7
% у структурі	30,7	39,3	32,1	32,8	32,0	1,3	-0,8
Будівництво	29767,0	36056,7	43463,7	44444,0	52176,2	75,3	17,4
% у структурі	16,5	16,4	15,9	12,4	11,6	-4,9	-0,7
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів	18550,4	20715,7	20662,9	29956,8	33664,8	81,5	12,4
% у структурі	10,3	9,4	7,6	8,3	7,5	-2,8	-0,8

Продовження табл. 4.3

1	2	3	4	5	6	7	8
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	19322,4	15498,2	18704,0	25107,8	37943,5	96,4	51,1
% у структурі	10,7	7,1	6,8	7,0	8,5	-2,2	1,5
Тимчасове розміщування й організація харчування	1033,2	1482,0	1393,1	1477,9	2133,5	106,5	44,4
% у структурі	0,6	0,7	0,5	0,4	0,5	-0,1	0,1
Інформація та телекомунікації	8625,8	8175,1	22975,0	15651,2	18395,2	113,3	17,5
% у структурі	4,8	3,7	8,4	4,4	4,1	-0,7	-0,3
Фінансова та страхова діяльність	5861,5	6214,5	6448,0	7678,7	8055,3	37,4	4,9
% у структурі	3,2	2,8	2,4	2,1	1,8	-1,4	-0,3
Професійна, наукова та технічна діяльність	4991,7	2921,5	4065,2	6579,4	7965,3	59,6	21,1
% у структурі	2,8	1,3	1,5	1,8	1,8	-1,0	-0,1
Державне управління й оборона	7769,9	5808,0	13942,4	22380,8	32843,9	322,7	46,8
% у структурі	4,3	2,6	5,1	6,2	7,3	3,0	
Освіта	1818,4	820,9	1540,1	2257,3	3492,5	92,1	54,7
% у структурі	1,0	0,4	0,6	0,6	0,8	-0,2	0,2
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1920,1	1223,9	2367,2	4479,0	6708,3	249,4	49,8
% у структурі	1,1	0,6	0,9	1,2	1,5	0,4	0,2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	976,7	508,7	1044,3	969,9	1649,2	68,9	70,0
% у структурі	0,5	0,2	0,4	0,3	0,4	-0,2	0,1

Джерело: автором розраховано за даними державної служби статистики України

[3]

У структурі капітальних інвестицій в умовах дестабілізації відбулися теж певні зрушення, що повторюють тенденції приросту інвестицій, зокрема зросла частка інвестицій у сільське господарство (8,2%), державне управління і оборону (3%) та промисловість (2%). Значно скоротилася частка інвестицій у будівництво (-5%), транспорт та складське господарство (-2,2%), торгівлю (-2,8%) та науково-технічну діяльність (-1,8%). Динаміка структурних зрушень капітального інвестування відображена на рис.4.8.

Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності демонструє сучасні реалії та пріоритети державної політики у цій сфері. Зокрема, важливим індикатором економічного зростання, що використовується в міжнародній практиці є інвестиції у будівництво. Бачимо, що частка капітальних інвестицій у будівельну галузь скоротилася у порівнянні з 2010 роком на 5,4%, що опосередковано підтверджує факт економічної рецесії. Скорочення частки інвестування транспорту, а також у сфері оптової та роздрібної торгівлі є наслідком негативних очікувань підприємництва у зв'язку з високими темпами скорочення наявного населення та падіння його платоспроможності.

Рис.4.8. Питома вага капітальних інвестицій у розрізі видів економічної діяльності

Вагоме збільшення у структурі інвестицій спостерігається в промисловості (1,3%), сільському господарстві (2,1%), державному управлінні й обороні (3%), що пов'язано насамперед зі станом проведення військової операції на Сході й відповідно збільшення державного замовлення у промисловості та поступовим переходом економіки до аграрного типу розвитку.

Важливою складовою інвестиційного потенціалу розвитку галузей і видів економічної діяльності є іноземні інвестиції. Іноземні інвестиції у розвинутих країнах виступають вагомим джерелом розвитку галузей, оскільки окрім фінансових впливань забезпечують доступ до міжнародних ринків, динамізують обмін технологіями, сприяють впровадженню кращих практик менеджменту.

Аналіз іноземного інвестування у розрізі видів економічної діяльності дозволив виявити глибокі диспропорції. Це пов'язано з тим, що інвесторів, особливо в умовах нестабільності цікавлять насамперед сфери діяльності, що можуть забезпечити високий рівень прибутковості у короткостроковій перспективі. Саме тому до найпопулярніших видів економічної діяльності, в які вкладають іноземні інвестиції, у 2017 р. є: фінансова та страхова діяльність – 26,4%, промисловість – 25,8%, оптова та роздрібна торгівля – 13,1%, професійна, наукова та технічна діяльність – 6%, Інформація та телекомунікації – 5,5%.

За період 2010-2017 років відбулися певні структурні зрушення в іноземному інвестуванні економіки за видами економічної діяльності (Додаток 3). Зокрема, у 2017 році порівняно з 2010 у загальній сумі іноземних інвестицій зросла частка сфери послуг, зокрема торгівлі (2,5%), фінансової та страхової діяльності (3,4%), інформації та телекомунікацій (1,5%), професійної, наукової та технічної діяльності. Водночас, частка промисловості скоротилася на 16,5%. Більш детально структурні зміни за

основними видами економічної діяльності, в які спрямовувалися іноземні інвестиції проілюстровано на рис.4.9.

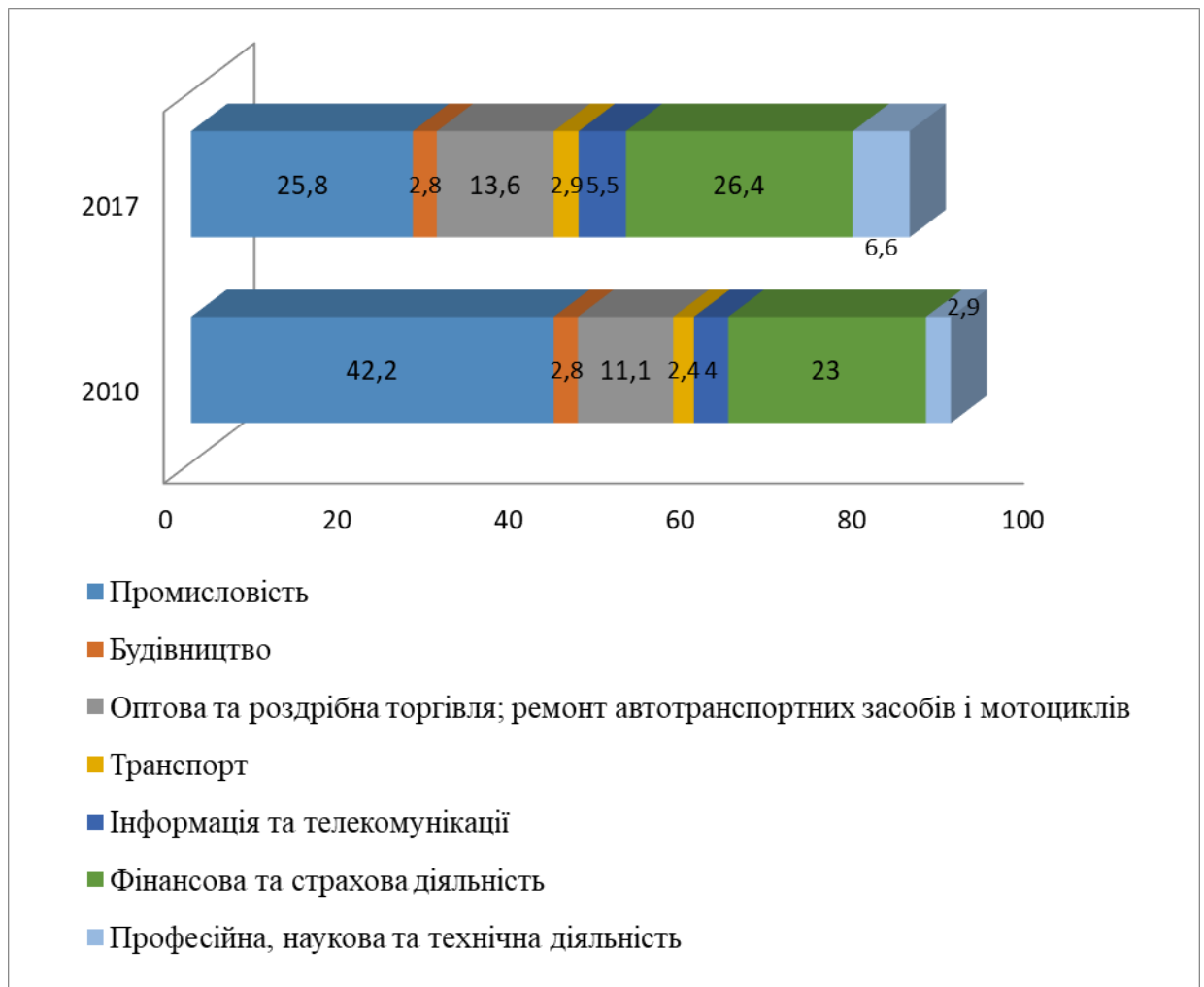

Рис.4.9. Питома вага іноземних інвестицій у розрізі видів економічної діяльності

Джерело: автором розраховано та побудовано за даними Державної служби статистики України [3]

Таким чином, іноземні інвестори не зацікавлені в інвестуванні в промисловість та сфери, що мають важливе значення для розвитку економіки та реалізації державних інтересів. Зважаючи на все ще значний науковий та трудовий потенціал й відсутність значних бар'єрів для інвестицій та нижчих ризиків у сфері послуг найбільш трендовими

галузями іноземного інвестування впродовж останніх років залишається: торгівля, інформація та телекомунікації та професійна, наукова та технічна діяльність.

Як вже зазначалося, впродовж досліджуваного періоду обсяги іноземних інвестицій у вітчизняну економіку скоротилися на 3,8%. При цьому зниження інвестиційної привабливості деяких видів економічної діяльності в номінальному вигляді скоротилося більш ніж 10%. До видів економічної діяльності, що зазнали найбільшого скорочення іноземного інвестування належать: промисловість (-41,2%), освіта (-15,8%), мистецтво, спорт, культура, відпочинок (-17%) та охорона здоров'я (-10,2%). Водночас зросли інвестиції в наукову, професійну та технічну діяльність (98%), оптову й роздрібну торгівлю (17,6%), транспорт (17,6%) та інформацій й телекомунікації (32%).

На думку авторів Мережко Г.М. та Ткачука М.Є. «основне завдання українського уряду – визначення пріоритетних галузей для залучення іноземних інвестицій і побудова ефективної інвестиційної моделі, яка змінить тенденцію зростання масштабів регіональної та галузевої диференціації. Ефективним інструментом для вирішення цієї проблеми може стати розробка методологічних засад та нормативних документів для більш рівномірного розподілу іноземних інвестицій. Наприклад, варто збільшувати податок і скасувати пільги в галузях, де достатньо представлений національний виробник, і застосовувати податкові пільги в галузях, розвиток яких уряд вважає пріоритетним. Також треба стимулювати залучення інвестицій у створення і розбудову інфраструктури для переробки та зберігання сільськогосподарської продукції, оскільки наша країна має сприятливі умови, щоб стати світовим експортером продуктів АПК»[28].

Окремої уваги потребує розвиток інвестиційного потенціалу сільського господарства в країні, з огляду на значні ресурсні можливості, а сприятливі кліматичні умови. Аналізуючи капітальні інвестиції у розвиток

сільськогосподарського сектору України, можна відмітити позитивний тренд їх поступового та стабільного зростання (рис.4.10.).

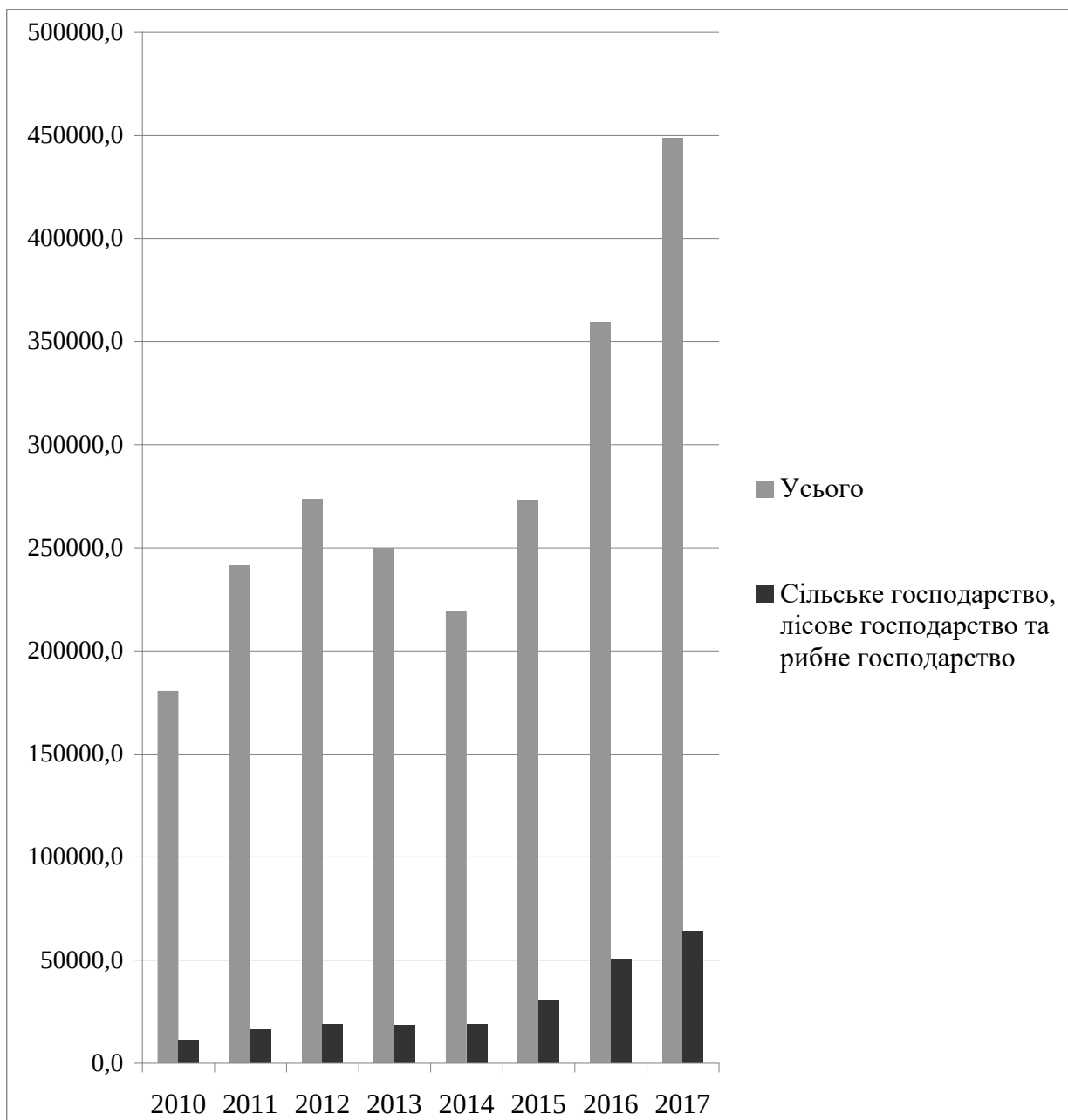

Рис.4.10. Обсяги інвестицій в економіку України та сільськогосподарський сектор, млн. грн.

Джерело: [3]

На кінець 2017 року обсяги капітальних вкладень у розвиток галузі становили 64243,3 млн грн., що на 27% вище, ніж у 2016 році та майже у 5 разів перевищує аналогічний показник 2010 року. Темпи зростання капітальних інвестицій у сектор сільського господарства є вищими, ніж

темпи загального інвестування в економіку, які зросли у 2017 році у порівнянні з попереднім періодом на 24%, а порівнюючи з 2010 роком лише на 148%.

Зростання обсягів капіталовкладень у розвиток підприємств АПК зумовлено декількома причинами, серед яких: зростання ролі сільського господарства у структурі експортного потенціалу України, значне зношення обладнання для виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення вимог щодо її якості в умовах поступового переходу на Європейські стандарти, зростаючі потреби щодо впровадження нових технологій, продуктів, сортів рослин та порід тварин в умовах адаптації до поступової зміни кліматичних умов та ринкових очікувань.

На думку Кісіля М.І., «зростання інвестицій у сільське господарство пов'язано зі сприятливою для нього фазою хвилі С. Кузнеця, що характеризується пріоритетним спрямуванням капіталу на його розвиток. Встановлено, що ця фаза розпочалася з 2010 і триватиме до 2025 р. Потім пріоритетною стане харчова промисловість. Фактор пріоритетності сільського господарства у 2015–2016 рр. пересилив негативні чинники військового періоду, тому інвестиції зростають. Однак їх розміри поки що настільки недостатні, що створюють проблему національного значення. Радикальні заходи щодо розв'язання цієї проблеми в умовах війни можна розпочати лише після завершення її активної фази, що, за нашими оцінками, може відбутися у 2019–2020 рр.»[19, с.78].

Разом з цим, не зважаючи на поступове зростання обсягів капітальних інвестицій у розвиток сільського господарства, галузь залишається значною мірою недофінансованою. Зокрема, при тому, що питома вага продукції сільського господарства протягом 2010-2017 років у ВВП України становила у середньому 21%, а у валовому експорті 30,9%, частка капітальних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство знаходилася у межах 6-14%.

Основними джерелами інвестиційних вкладень є власні кошти підприємств, що сягнули у 2017 році близько 94%, кредитні ресурси (3,6%), кошти регіональних та місцевих бюджетів (1,6%) та іноземні інвестиції (0,8%). Переважна частина інвестицій спрямовуються на поповнення обігових коштів та простого відтворення виробничих потужностей, що виключає їх використання як вагомого джерела інтенсивного, екологічно безпечного та соціально-орієнтованого розвитку аграрного бізнесу. Крім того, швидке зростання темпів експорту сировинної продукції сільського господарства, як фінансово більш вигідної альтернативи, створює додаткові загрози для продовольчої безпеки внаслідок недотримання відтворювальних процесів у рослинництві, тваринництві й землеробстві та завищення цін на продукцію підприємствами-посередниками.

Проведений аналіз інвестиційного потенціалу економіки у розрізі видів економічної діяльності дозволив зробити висновок про значні диспропорції інвестиційного забезпечення окремих галузей, що призводить до їх випереджального розвитку або занепаду. При цьому, відсутність комплексного стратегічного бачення та виваженої галузевої політики, спрямованої на забезпечення збалансованого розвитку в результаті призводить до порушення балансу на ринку праці, доходів та ресурсів.

Окрім того, залучення прямих іноземних інвестицій у певні види економічної діяльності потребує реформування податкового та митного законодавства щодо захисту власних виробників, формування внутрішніх важелів та мотиваторів щодо перенесення окремих виробництв в Україну, покращення інвестиційного клімату.

Доцільно також зазначити, що рівень інвестиційного забезпечення розвитку галузей та видів економічної діяльності на мезорівні посилюється (послаблюється) впливом інвестиційного потенціалу регіону, в якому розміщені суб'єкти господарювання певної галузі. У зв'язку з цим,

важливим завданням є створення умов підсилювальної дії для розвитку пріоритетних сфер економічної діяльності у регіонах, що матиме певний мультиплікативний ефект для розвитку економіки регіонів та країни в цілому.

Аналіз розвитку інвестиційних процесів у розрізі регіонів України показав значні диспропорції інвестиційної активності у сфері капітального інвестування. У додатках (ДОДАТОК К, таблиця 2) проілюстровану регіональну структуру капітальних інвестицій у динаміці 2010-2017 років. Слід зазначити, що майже у всіх регіонах (окрім Луганської області) спостерігалось зростання капітальних вкладень. Найвищими темпами (понад 250% за період 2010-2017 років) капітальне інвестування зростало у Волинській, Житомирській, Херсонській, Хмельницькій та Чернігівській областях, тобто у регіонах в яких переважає розвиток аграрного сектору. Найнижчі темпи приросту капітальних інвестицій (до 100%) характерні для Чернівецької, Луганської, Запорізької та Донецької областей. В інших регіонах приріст капітальних інвестицій відбувався у межах 100-200%. Рівень диспропорційності розвитку (різниця між найвищим та найнижчим показником) за темпами приросту інвестиційних вкладень склав у 2017 році 339%, якщо враховувати показники Луганської і Донецької областей, що втратили значну частину економічного потенціалу, або 199% без їх урахування.

Тобто, можна сказати, що в інвестиційному плані регіони розвивалися нерівномірно. Звичайно, основною причиною цього є окупація частини територій Російською федерацією. Близькість до цих територій об'єктивно знижує інвестиційну привабливість регіонів у зв'язку з підвищеними ризиками. Наступними за вагомістю причинами є: втрата значної частини ринків збуту для продукції окремих галузей, які є предметом виробничої спеціалізації ряду регіонів, порушення традиційних транспортних та логістичних сполучень та втрата частини людського капіталу внаслідок міграції.

Лева частка всіх капітальних інвестицій (30,34%) у 2017 спрямована у розвиток м. Київ та має тенденції до зростання. До регіонів, що складають вагому частку інвестиційного потенціалу можна також віднести: Дніпропетровську (9,57%), Київську (7,69%), Львівську (5,38%), Одеську (4,97%), Харківську (4,32%) та Полтавську (3,54%) області. Встановлений рівень диспропорційності розвитку, при якому розрив між обсягами інвестування в економіку складає понад 29% створює перешкоди для сталого розвитку територій та прецеденти для зниження рівня життя й посилення потенційних загроз.

Аналіз іноземного інвестування в економіку регіонів засвідчив ще вищий рівень диспропорцій, при якому 59,8% прямих іноземних інвестицій спрямовуються в економіку м. Києва, при практичній відсутності іноземного капіталу в окремих областях, серед яких: Тернопільська (0,1%), Чернівецька (0,2%), Кіровоградська (0,2%), Рівненська (0,4%) тощо.

До пріоритетних з точки зору іноземних інвесторів регіонів відносяться: Дніпропетровська (9,3%), Київська (4%), Одеська (3,5%) та Львівська (3%) області. При цьому, за період 2010-2017 років окремі регіони втратили понад 25% іноземних інвестицій внаслідок погіршення інвестиційного клімату в країні та певних регіональних чинників: скорочення внутрішніх ринків, погіршення стану інфраструктури, зменшення робочої сили, адміністративних та корупційних бар'єрів. Доцільно враховувати, що у кожному регіоні створилася своя специфічна ситуація, що створює певні позитивні чи негативні умови для потенційних іноземних інвесторів. Обсяги приросту іноземних інвестицій у розрізі регіонів України наведено на рис. 4.11.

Найбільших втрат в сфері іноземного інвестування зазнала Донецька, Дніпропетровська та Харківська області, портфель зовнішніх інвестицій яких скоротився на понад 60%. Суттєве скорочення іноземних інвестицій торкнулося також: Рівненської (-42%), Вінницької (-25%), Луганської (-

24), Сумської (-22%), Тернопільської (-27%), Хмельницької (-28%) та Закарпатської (-12%) областей.

Водночас, в Чернігівській, Полтавській, Черкаській, Івано-Франківській, Одеській та Миколаївській областях бачимо доволі значний приріст прямих інвестицій. Зокрема, у Чернігівській області приріст іноземних інвестицій склав понад 172%, а в Полтавській – понад 122,9%. Проте такий ефект досягнуто насамперед завдяки порівняно незначних номінальних обсягів інвестицій, що подвоїлися протягом аналізованого періоду.

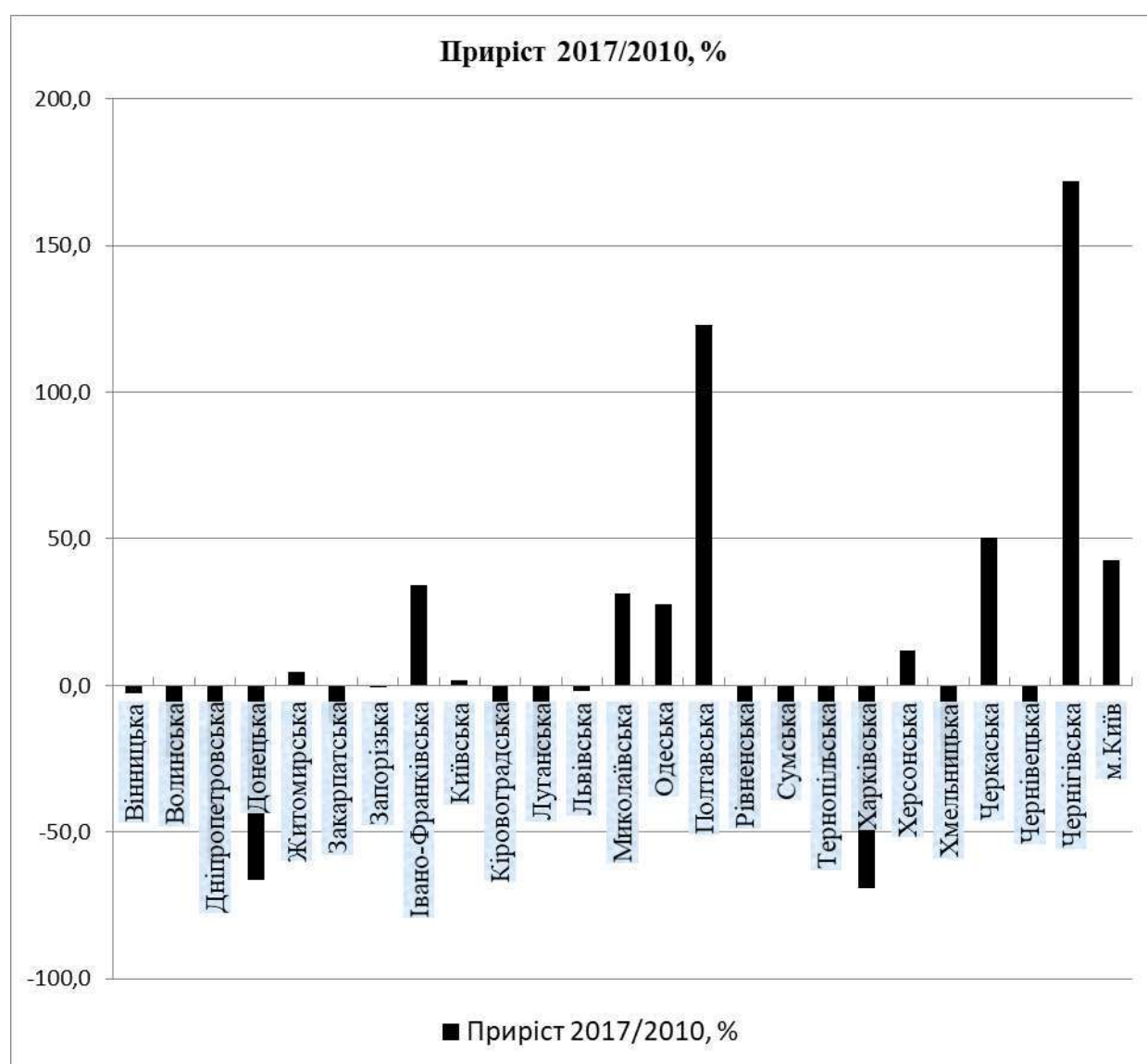

Рис.4.11. Приріст обсягів іноземних інвестицій у регіонах за період 2010-2017 років

Результати проведеного аналізу показали значну нерівномірність інвестиційного забезпечення розвитку регіонів України, що визначається передусім різним рівнем економічного потенціалу територій, розвитку продуктивних сил, розміщенням (віддаленістю від центру, та зони АТО) тощо. Крім того, регіони різняться за обсягами ВРП, площею території, чисельністю трудових ресурсів. У зв'язку з цим, найбільш коректним для порівняння ефективності реалізації інвестиційного потенціалу регіонів з точки зору масштабів залучення інвестицій є використання відносних показників.

Оскільки, інвестиції виступають однією з рушійних сил економіки, узагальнюючим показником якої є ВРП, для проведення порівняльної оцінки нами використано відносний показник, що визначає частку інвестицій у ВРП регіону. Такий показник, на нашу думку найбільш узагальнено ілюструє рівень інвестиційної активності та характер розвитку економіки (інтенсивний, помірний, екстенсивний). Окрім того, експерти зазначають, що при частці інвестицій у ВВП на рівні 20-25% можна забезпечити середньорічні темпи економічного зростання в розмірі 2,5-3%, як це відбувається в розвинених країнах, для яких характерна саме така норма інвестицій [20].

Підтвердженням даної гіпотези на рівні регіонів може слугувати також емпіричне дослідження, проведене Макогоном З.Я. з використанням тесту Грейнджера який довів, що для значної частини регіонів України «кожен додатковий долар, залучений в економіку області сприяє зростанню ВРП на 0,2 долара, крім того, є заохочувальним фактором для збільшення експорту товарів. Ймовірність впливу при цьому складала 90%, а часовий лаг 1-2 роки» [21].

Таким чином, рівень інвестиційного забезпечення регіону визначатиметься як частка інвестицій у ВРП порівнюючи з часткою інвестицій у ВВП за формулою:

$$I_3_p = \frac{(I_p / \text{ВРП}) \times 100}{(I_6 / \text{ВВП}) \times 100} \quad (4.1.)$$

де, I_3_p - рівень інвестиційного забезпечення розвитку регіону;

I_p – інвестицій, спрямовані в економіку регіону за досліджуваний період;

I_p - валові інвестиції, спрямовані в економіку країни за досліджуваний період;

ВРП, ВВП – валовий внутрішній та валовий регіональний продукт відповідно.

При цьому, необхідно брати до уваги не тільки капітальні інвестиції, а також іноземні. Тому, валові інвестиції у розвиток економіки регіону слід розглядати як суму капітальних та іноземних інвестицій. Відповідно, інтегральний показник інвестиційного забезпечення розвитку економіки запропоновано визначати як суму зважених порівняльних оцінок частки капітальних та іноземних інвестицій у валовому регіональному продукті за формулою:

$$III_p = 0,5 \left(\frac{(KI_p / \text{ВРП}) \times 100}{(KI_6 / \text{ВВП}) \times 100} \right) + 0,5 \left(\frac{(\Pi_p / \text{ВРП}) \times 100}{(\Pi_6 / \text{ВВП}) \times 100} \right) \quad (4.2)$$

де, III_p – інтегральний показник інвестиційного забезпечення розвитку регіону;

KI – капітальні інвестиції, млн. грн.;

Π – іноземні інвестиції, млн. грн.

Отриманий інтегральний показник визначатиме ступінь інвестиційної активності у регіоні та вплив інвестиційного потенціалу та розвиток економіки. Підвищення показника в динаміці свідчить про зростання інвестиційного потенціалу регіону, а зниження дає підстави прогнозувати стагнацію та розвиток кризових явищ.

Окрім того, показник може приймати значення, що дає можливості для кластеризації регіонів за типом економічного зростання:

$IP_p \geq 1$ –Випереджаюче економічне зростання на основі інвестицій;

$1 \geq IP_p \geq 0,7$ –Помірне інвестиційне забезпечення, недостатній рівень використання інвестиційного потенціалу;

$0,7 \geq IP_p$ –Екстенсивний розвиток, низький рівень інвестиційного використання інвестиційного потенціалу.

Використовуючи дані статистичної звітності, обчислено питому вагу капітальних інвестицій у ВРП регіонів України. Результати розрахунків наведено у таблиці Л.1(ДОДАТОК Л, таблиця Л.1). Як показали результати розрахунків, частка капітальних інвестицій у ВВП України у 2017 році становила 15,5%, що на 1,96% нижче, ніж у 2010 році, проте на 0,44 перевищує показник 2016 року. У розрізі регіонів України найвища питома вага капітальних інвестицій у ВРП 2017 року характерна для м. Київ (22%) та Київської області (25%), а також Львівської (20%), Тернопільської (22%), Хмельницької (19%), Волинської (19%) та Херсонської (19%) областей. Значних диспропорцій щодо вкладу капітальних інвестицій у розвиток регіонів не спостерігається. Найнижчий відсоток інвестицій у ВРП (13%) спостерігається у ряді регіонів, серед яких Черкаська, Харківська, Луганська та Донецька області. В динаміці 2010-2017 років питома вага капітальних інвестицій у валовому регіональному продукті областей змінювалася у межах (-5;+6)%. Отже, можна зробити висновок, що інвестиційна політика у регіонах України значним чином не змінювалася.

Для проведення аналізу впливу іноземних інвестицій на розвиток економічного потенціалу регіонів здійснено їх перерахунок у національну грошову одиницю за курсом НБУ відповідного періоду. Результати проведених розрахунків (Додаток Л, таблиця Л.2.) показали, що не зважаючи на поступове скорочення обсягів іноземного інвестування, їх роль у формуванні ВРП є значною. Зокрема, за рахунок значної девальвації національної валюти, частка іноземних інвестицій у ВВП України 2017 року складала майже 41% та має тенденції до зростання. Відповідно, у

регіонах що характеризуються високим рівнем залучення іноземних інвестицій, їх частка у ВРП складає від 99% (м. Київ) до 26% (Закарпатська область).

В цілому, розподіл питомої ваги іноземних інвестицій та їх динаміка співпадає з показниками частки регіонів у валових іноземних інвестиціях, що було проаналізовано вище. Завдяки зниженню курсу національної валюти значення іноземних інвестицій для розвитку економіки регіонів зростає. На рис. 4.12. відображено динаміку питомої ваги іноземних інвестицій у формуванні ВРП регіонів України у 2010 та 2017 роках.

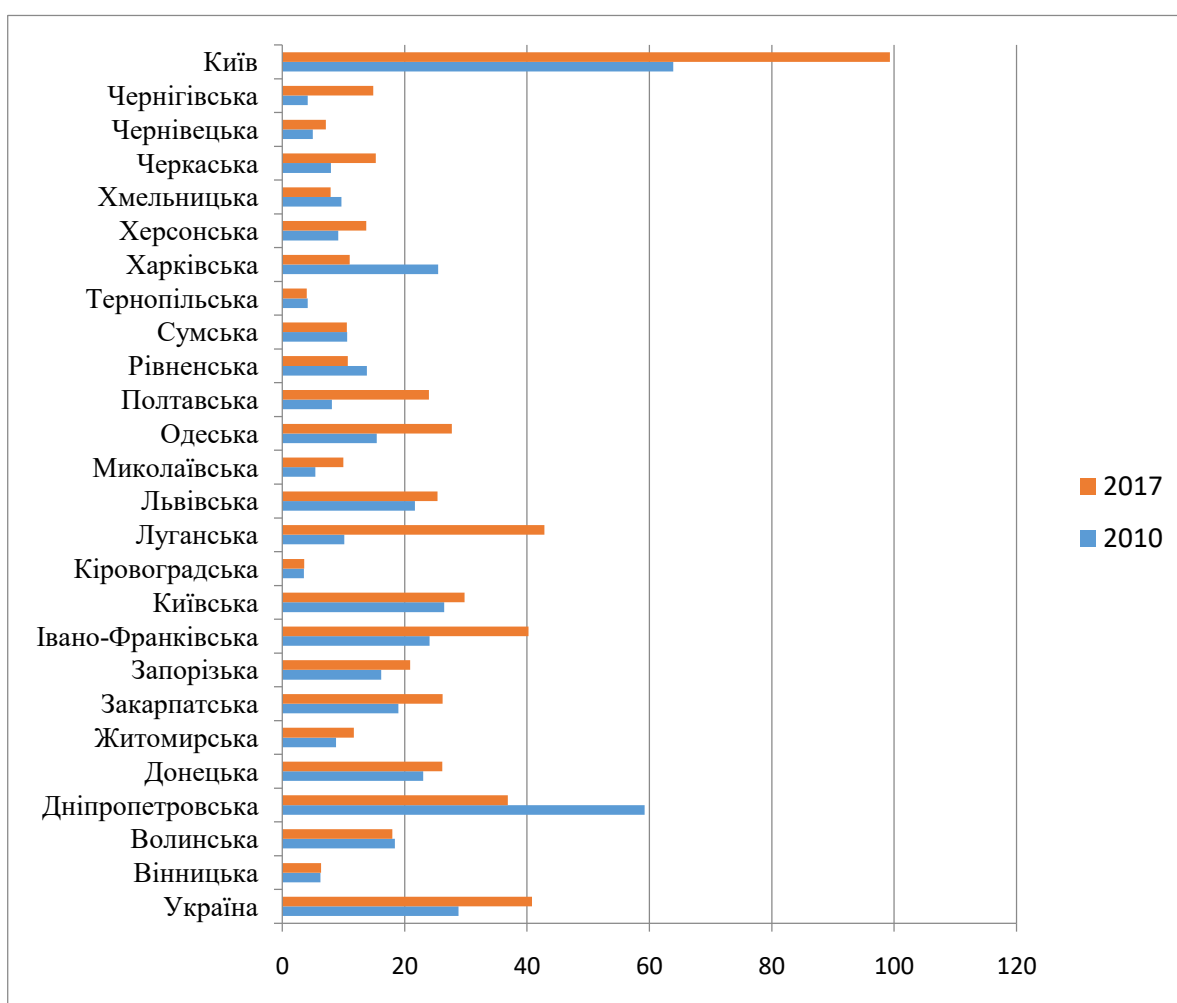

Рис. 4.12. Питома вага іноземних інвестицій у ВРП регіонів України, %

Джерело: автором розраховано

Використовуючи дані таблиць додатку Л та формулу 2.1. розраховано стандартизовані показники інвестиційного забезпечення

регіонального розвитку на основі капітального та іноземного інвестування у розрізі регіонів України. Результати розрахунків наведено у таблиці 4.4.

Таблиця 4.4.

Стандартизовані показники інвестиційного забезпечення
регіонального розвитку

Регіони України	Капітальні інвестиції (КІ)		Приріст	Іноземні інвестиції (ІІ)		Приріст
	2010	2017	2017/2010	2010	2017	2017/2010
Вінницька	0,86	1,01	0,15	0,22	0,16	-0,06
Волинська	0,70	1,23	0,53	0,64	0,44	-0,20
Дніпропетровська	0,79	1,10	0,31	2,06	0,90	-1,16
Донецька	0,67	0,88	0,21	0,80	0,64	-0,16
Житомирська	0,61	1,01	0,40	0,31	0,29	-0,02
Закарпатська	0,83	1,13	0,30	0,66	0,64	-0,02
Запорізька	1,07	0,94	-0,13	0,56	0,51	-0,05
Івано-Франківська	1,23	1,15	-0,08	0,84	0,99	0,15
Київська	1,44	1,64	0,20	0,92	0,73	-0,19
Кіровоградська	0,77	1,08	0,31	0,12	0,09	-0,04
Луганська	0,71	0,79	0,08	0,35	1,05	0,70
Львівська	1,21	1,33	0,12	0,76	0,62	-0,13
Миколаївська	1,05	1,27	0,21	0,19	0,24	0,06
Одеська	1,03	1,13	0,09	0,54	0,68	0,14
Полтавська	0,81	0,92	0,11	0,28	0,59	0,30
Рівненська	0,70	1,00	0,30	0,48	0,26	-0,22
Сумська	0,68	0,93	0,25	0,37	0,26	-0,11
Тернопільська	0,96	1,43	0,47	0,15	0,10	-0,05
Харківська	0,71	0,81	0,10	0,89	0,27	-0,62
Херсонська	0,69	1,22	0,53	0,32	0,34	0,02
Хмельницька	0,93	1,27	0,34	0,34	0,19	-0,14
Черкаська	0,73	0,90	0,18	0,28	0,37	0,10
Чернівецька	0,99	0,91	-0,09	0,17	0,17	0,00
Чернігівська	0,64	0,82	0,18	0,15	0,36	0,22
м.Київ	1,56	1,27	-0,29	2,23	2,43	0,20

Джерело: автором розраховано

Аналізуючи дані таблиці, можна зробити висновок про певну диференціацію щодо вкладу капітальних та іноземних інвестицій у розвиток регіонів у порівнянні із загальнонаціональним рівнем. Так, до регіонів, основною рушійною силою яких є насамперед капітальні

інвестиції, що фінансуються переважно коштом самих підприємств можна віднести більшу половину регіонів України. Водночас, іноземні інвестиції здійснюють найвідчутніший вплив на економіку міста Києва, Луганської та Івано-Франківської областей, де частка іноземних інвестицій у ВРП перевищує середній рівень іноземного інвестування в економіку. При цьому, не зважаючи на зростання ролі іноземних інвестицій у формуванні ВРП регіонів України у 2017 році у порівнянні з 2010 у більшості областей їх рівень такого впливу знизився внаслідок скорочення іноземного інвестування. Найбільш суттєвим є зниження порівняльного коефіцієнту інвестиційного забезпечення у Дніпропетровській, Харківській, Київській та Донецькій областях.

На основі даних таблиці 4.3. та з використанням формули 4.2. здійснено розрахунок інтегрального показника інвестиційного забезпечення розвитку регіонів у 2017 році, за яким їх умовно поділено на кластери (таблиця 4.5).

За результатами проведеного дослідження, ряд областей, що займають позиції аутсайдера стосовно обсягів залучення інвестицій, потрапили у кластер з високим та середнім впливом інвестицій на економічне зростання. Це можна пояснити роллю інвестицій у формуванні ВПР, тобто саме інвестиції, а не накопичений потенціал виступають каталізатором розвитку регіону. Опосередковано це свідчить про відносно високий рівень використання інвестиційного потенціалу.

Недоліком пропонованої методики є те, що вона не дає можливості оцінити ступінь впливу інвестиційного забезпечення на приріст ВРП, модернізаційні процеси в регіоні та реальний рівень інвестиційного потенціалу. Відповіді на ці питання потребують додаткових досліджень інвестиційного потенціалу, зокрема його фінансової складової та інвестиційного клімату як на рівні економіки, так і в кожному окремому регіоні.

Таблиця 4.5.

Групування регіонів України за рівнем інвестиційного забезпечення
економічного розвитку у 2017 році

Рівень інвестиційного забезпечення економічного розвитку	Умова віднесення до кластеру	Регіони
Випереджаюче зростання на основі інвестицій, високий рівень використання інвестиційного потенціалу.	$IP_p \geq 1$	м. Київ Київська область; Івано-Франківська область; Львівська область; Дніпропетровська область
Середній рівень інвестиційного забезпечення економічного розвитку та використання інвестиційного потенціалу	$1 \geq IP_p \geq 0,7$	Одеська область; Луганська область; Закарпатська область; Волинська область; Херсонська область; Тернопільська область; Донецька область; Миколаївська область; Полтавська область; Хмельницька область; Чернігівська область; Запорізька область
Екстенсивний розвиток, низький рівень інвестиційного використання інвестиційного потенціалу	$0,7 \geq IP_p$	Житомирська область; Черкаська область; Рівненська область; Сумська область; Кіровоградська область; Чернівецька область; Харківська область; Вінницька область

Джерело: автором розраховано

Слід зазначити, що відповідно до методики, яка використовувалася для кластеризації, базою для порівняння слугував загально національний рівень інвестиційного потенціалу у 2017 році. Тобто, згідно з прийнятою гіпотезою, інвестиційна діяльність у всіх регіонах здійснювалася в однакових макроекономічних умовах: стан законодавства в інвестиційній та фінансовій сфері, інституційне забезпечення, державна інвестиційна політика, вплив глобальних та геополітичних чинників. Безумовно,

створення сприятливих умов для формування інвестиційного потенціалу, його накопичення та стимулювання пріоритетних напрямів використання має позитивно позначитися на ступені інвестиційного забезпечення економіки кожного регіону.

Водночас, результати дослідження дають підстави для визначення пріоритетів інвестиційного розвитку та розроблення стратегічних заходів із використанням всіх можливих інструментів регіонального впливу та мобілізації конкурентних переваг регіонів для активізації інвестиційних процесів.

Формування інвестиційного потенціалу України та її регіонів потребує насамперед розроблення комплексної, збалансованої та економічно обґрунтованої інвестиційно-інноваційної стратегії, що пов'язує національну, галузеву та регіональну сфери у єдину модель сталого розвитку на інноваційних засадах.

4.3. Інфраструктурно-трансформаційні процеси формування та розвитку інвестиційного регіонального потенціалу

Важливою умовою формування інвестиційного потенціалу та його трансформування в інноваційний потенціал регіону є рівень інфраструктурного забезпечення інвестиційних процесів.

У зв'язку з цим, дослідження рівня інфраструктурного забезпечення інвестиційних процесів у регіоні має пріоритетне значення для формування сприятливого інвестиційного клімату та, як результат, підвищення інвестиційної активності та ефективності інвестування у регіональну економіку.

Інвестиційна інфраструктура є системою структур, що створюють умови для забезпечення ефективної реалізації всіх етапів інвестиційного процесу, а також комунікаційні зв'язки між ними. Для проведення аналізу інфраструктурно-трансформаційних процесів та їх впливу на розвиток

інвестиційного потенціалу у регіоні доцільно виокремити та систематизувати основні елементи інвестиційної інфраструктури.

На сьогодні є різні підходи до визначення та класифікації елементів інвестиційної інфраструктури. Деякі автори розглядають інвестиційну інфраструктуру у широкому значенні як окремий елемент ринкової та виробничої структури регіону. Зокрема, за визначенням Бланка І.А. інвестиційна інфраструктура «включає найбільш важливі галузі економіки, установи і засоби, які безпосередньо забезпечують процес безперебійного здійснення інвестицій» [30]. Згідно цього визначення до складу інвестиційної інфраструктури доцільно відносити види економічної діяльності (транспорт, зв'язок, наукові дослідження, будівництво, фінансова діяльність тощо) та інституції, що залучають, регулюють та підтримують інвестиційну діяльність на території регіону.

У свою чергу Пілевич Д.С. виокремлює інвестиційну інфраструктуру від інших інфраструктурних об'єктів і галузей, виділяючи такі складові, як «сукупність організацій, установ, посередників, що обслуговують і забезпечують реалізацію інвестиційних процесів у країні» [31].

Погоджуємося з думкою Лещука Г.В., що «сучасна регіональна інфраструктура повинна ґрунтуватись на умовах створення сприятливого інвестиційного клімату та середовища; збалансування загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів з визначенням пріоритетних напрямів регіонального розвитку, тобто напрямів соціально-економічної політики, що найбільшою мірою сприятимуть досягненню поставлених поточних та довгострокових цілей соціально-економічного розвитку інфраструктури регіону; формування інвестиційного потенціалу регіону й підвищення інвестиційної привабливості шляхом зменшення негативного впливу інвестиційних ризиків, що повною мірою впливатиме на формування валового регіонального продукту» [32, с.183].

На думку В.А. Крахіної [33, с.36], учасників інфраструктури інвестиційної діяльності залежно від характеру їх участі в інвестиційному

процесі доцільно розподіляти на такі групи: виробнича, інституційна, інноваційна, інформаційна та фінансова. При цьому, у межах кожної з груп можна виділити основних учасників (які безпосередньо беруть участь в інвестиційному процесі) та допоміжних (забезпечують існування і розвиток основних учасників).

Цікавим є процесний підхід до визначення об'єктів підприємницької інфраструктури, запропонований Лядовою О.Ю. Зокрема, автор виділяє такі класифікаційні групи:

1) стартова інфраструктура (бізнес-інкубатори, технопарки, ділові центри, центри комерційної інформації, центри зайнятості, комерційні банки, мікрофінансові та лізингові організації, венчурні фонди, товариства загального кредитування, бізнес-ангели);

2) інфраструктура розвитку (торгово-промислові палати, підприємницькі об'єднання, центри підготовки та перепідготовки кадрів, комерційні банки, консалтингові фірми, маркетингові організації);

3) інфраструктура, спрямована на підтримку стабільності (товарні біржі, підприємства оптової і роздрібної торгівлі, аукціони, ярмарки, торгові дома, агенції з підтримки експорту, маркетингові центри, бізнес-школи, фонди сприяння кредитуванню, асоціації);

4) інфраструктура реструктуризації (консалтингові агенції, центри підтримки субпідряду, торгово-промислові палати, центри й агенції з розвитку підприємництва) [34].

Проведений аналіз наукових праць дозволив зробити висновок, що інвестиційна інфраструктура розглядається переважно з позицій державного та управлінського рівня і спрямована на забезпечення інвестиційного розвитку регіону, пріоритетних галузей та видів економічної діяльності. Проте, інвестиційні вкладення здійснюються суб'єктами ринкової економіки, а саме, інвесторами, кожний з яких переслідує насамперед комерційні цілі. Саме тому, важливим напрямом

оцінки інвестиційної інфраструктури регіону є саме оцінка ефективності її функціонування з позицій чинних та потенційних інвесторів.

З точки зору інвестора, основною метою функціонування інвестиційної інфраструктури є створення умов для ефективної реалізації інвестиційних проєктів у регіоні, зниження трансакційних витрат та інвестиційних ризиків на всіх етапах даного процесу, а саме: відбору інвестиційного проєкту, акумулюванні фінансових ресурсів і обслуговуванні фінансових потоків, виробничої (операційної діяльності) та її логістичного обслуговування, ринкової реалізації інвестиційного продукту. Забезпечення ефективної реалізації кожного з наведених етапів потребує залучення відповідних організацій та інституцій, наявність та дієвість яких створюватиме позитивний інвестиційний клімат, знижуватиме комунікаційні та фінансові бар'єри.

Проведені дослідження сутності та складових інвестиційної інфраструктури у контексті процесного підходу дозволили виділити такі її складові: фінансова інфраструктура, транспортно-логістична інфраструктура, ринкова інфраструктура та інституційна інфраструктура (рис. 4.13). Кожний з названих елементів впливає на ефективність здійснення інвестиційних процесів у регіоні шляхом створення умов для ефективного формування і реалізації регіонального інвестиційного потенціалу. Доцільно зазначити, що окрім наведених складових значний, проте непрямий вплив на реалізацію інвестиційних процесів здійснює рівень загального інфраструктурного забезпечення регіону, а саме: виробнича інфраструктура (стан доріг, наявність виробничих приміщень, енергетичне та водне забезпечення регіону тощо), соціальна інфраструктура (медичні, освітні, дошкільні заклади), інформаційна інфраструктура (комунікації, зв'язок) та рівень галузевих інфраструктур (сільськогосподарська, туристична, тощо).

Рис. 4.13. Складові регіональної інвестиційної інфраструктури з позицій процесного підходу

Джерело: автором запропоновано

З огляду на достатньо широку класифікацію та значний обсяг об'єктів регіональної інфраструктури, у роботі зосереджено увагу насамперед на тих елементах, що здійснюють прямий вплив на процеси формування та реалізації інвестиційних ресурсів, а також терміни їх оборотності.

Першим етапом впровадження інвестиційного процесу є наявність фінансових ресурсів, що можуть бути спрямовані в інвестиційні вкладення. Наявність потужної фінансової інфраструктури у регіоні сприяє насамперед залученню, акумулюванню та спрямуванню фінансових ресурсів в інвестиційний процес. На думку учених Єгорової Н.Е. Та Гарнець А.А., фінансова інфраструктура є «сукупністю інституцій (кредитно-банківські установи, фондові біржі, фінансові та страхові компанії), чинних у межах грошового, страхового, фондового. Інвестиційного ринку і виконують функції із забезпечення нормального режиму їх функціонування і всього регіонального комплексу в цілому» [35].

Отже, до основних елементів фінансової інфраструктури регіону можна віднести загальну кількість та потужність наявних у регіоні

фінансово-кредитних установ, а саме: комерційних банків, страхових компаній, факторингових та лізингових організацій тощо. Рівень розвитку та дієвість фінансового сектору здійснює позитивний вплив на формування й реалізацію інвестиційного потенціалу шляхом обслуговування процесів акумулювання розподілу й обігу фінансових ресурсів.

У таблиці 4.9 Наведено кількість банківських установ та фінансових організацій у розрізі областей Причорноморського регіону у 2018-2019 роках.

Зважаючи на масштаби економічної діяльності, в Одеській області спостерігається найбільша кількість фінансових установ, у тому числі 3 банки регіонального статусу, 4 філії іноземних банків, 607 діючих структурних підрозділів комерційних банків та 160 підприємств, що спеціалізуються на наданні фінансових послуг. Протягом 2018 року загальна кількість поточних структурних підрозділів банків в Одеській області скоротилася на 21 одиницю, а у Миколаївській області на 2 одиниці. У Херсонській області найменша кількість фінансових установ (40) та чинних структурних підрозділів комерційних банків (195). Доцільно зазначити, що наявність розвинутої мережі комерційних банків та фінансових установ створює відповідне конкурентне середовище у регіоні, що позитивно впливає на рівень позикового відсотка, під який надаються кредити фізичним та юридичним особам. Зокрема, в областях Причорноморського регіону рівень позикового відсотка певним чином корелює з кількістю комерційних банків. Так, за даними національного банку України, в Одеській області, що характеризується найбільш розвиненою фінансовою мережею, рівень позикового відсотка для бізнесу у 2019 році становив 16,4%, а для домашніх господарств 36,4% річних. У Миколаївській області рівень позикового відсотка для бізнесу у тому ж періоді становив 16,5%, а для домашніх господарств 39,2%, а у Херсонській – 17,9 і 37,6% відповідно.

Таблиця 4.6

Елементи фінансової інфраструктури інвестиційного розвитку
областей Причорноморського регіону

Області Причорноморського регіону	Період	Банки			Кількість фінансових та страхових організацій
		Банки- юридичні особи, усього	Філі ї	Кількість діючих структурних підрозділів банків (за виключенням неплатоспроможних банків)	
Одеська область	2018	3	4	628	160
	2019	3	4	607	161
Миколаївська область	2018	-	3	214	49
	2019	-	3	216	48
Херсонська область	2018	-	2	198	40
	2019	-	3	195	40

Джерело: автором сформовано за даними Державної служби статистики України та НБУ України [3;11]

Аналізуючи кредитування реального сектору економіки, значна частина з яких використовується в якості інвестицій, доцільно зазначити, що за період 2013-2019 років, обсяги кредитування в Одеській області скоротилися на 28%, а при цьому в Миколаївській та Херсонській областях зросли на 85 та 60% відповідно. На рисунку 4.14. Наведено динаміку кредитування реального сектору економіки у розрізі областей Причорноморського регіону за період 2013-2019 років.

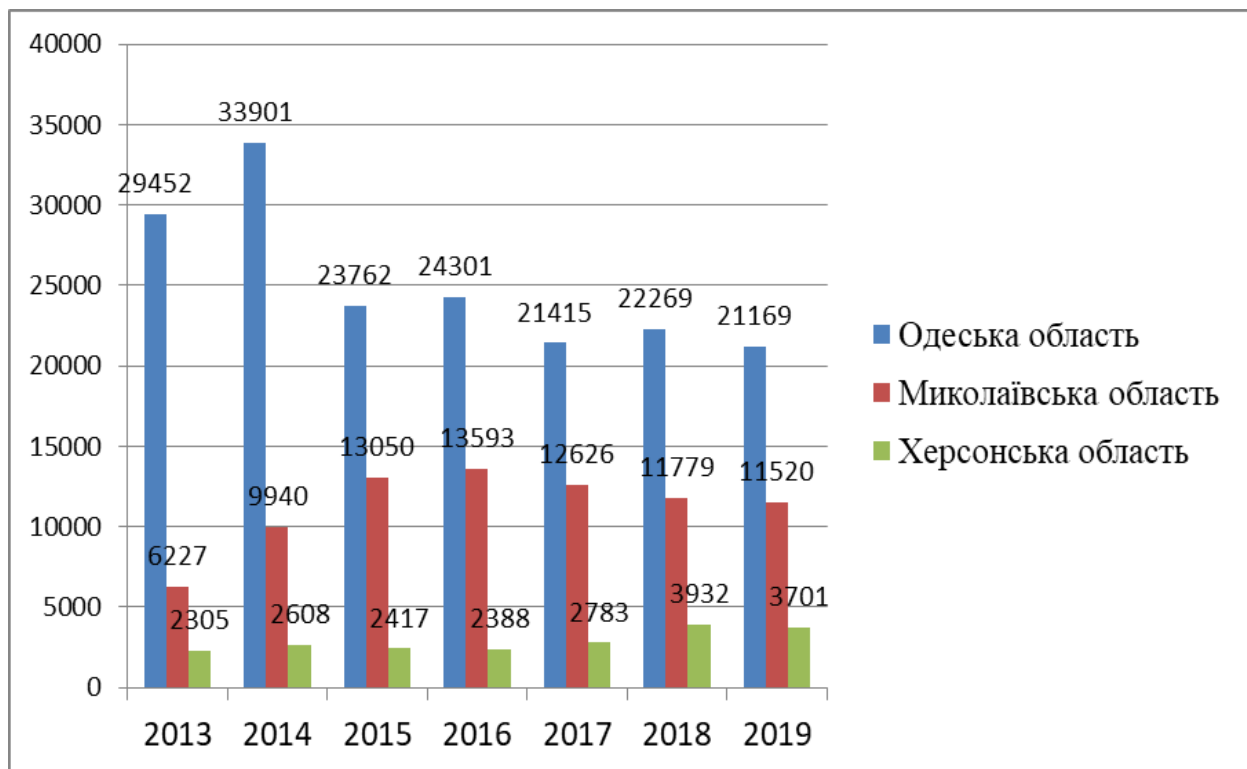

Рис.4.14. Обсяги кредитів, наданих комерційними банками підприємствам реального сектору економіки станом на кінець грудня, млн. грн.

Джерело: автором сформовано за даними Національного банку України [11]

У областях спостерігаються різноспрямовані тренди кредитування підприємств реального сектору, проте незначні відхилення по рокам. Разом з цим, якщо враховувати рівень девальвації національної валюти, що за досліджений період збільшилася майже в 3 рази, можна сказати про суттєве скорочення банківського інвестування в економіку.

Як вважають експерти, банківський сектор на сьогодні не виконує, в повній мірі, свою головну функцію, а саме – кредитування та інвестування економіки для стимулювання її зростання. Високі відсоткові ставки по кредитуванню реального сектору, відсутність дієвих механізмів залучення банківської системи в інвестиційні процеси створюють перешкоди для ефективного функціонування фінансової інфраструктури інвестиційного розвитку в регіонах України.

Важливим етапом інвестиційного процесу є вибір перспективних проектів у регіоні, можливість аналізу основного стану інвестиційних об'єктів та прогнозування перспектив їх окупності. Все це потребує якісного інформаційного та інституційного забезпечення інвестиційної діяльності. Крім того, ефективно працюючі інституції інвестиційного розвитку сприяють залученню як внутрішніх так і зовнішніх інвестицій на основі проведення інвестиційного маркетингу, консалтингу та інформаційного супроводу інвестиційної діяльності, формування ефективних комунікацій між учасниками інвестиційних процесів та основними стейкхолдерами. Інституційна інфраструктура інвестиційної діяльності в регіонах представлена державними та недержавними суб'єктами, що здійснюють регулювання, адміністративне обслуговування та інформаційний супровід інвестиційних процесів.

Державні інституції представлені регіональними (територіальними) відділами економічного та інвестиційного розвитку, державними агенціями з інвестицій, органами юстиції тощо. На регіональному (територіальному), а також муніципальному рівні розробляються інвестиційні паспорти та інвестиційні платформи, що містять інформацію про чинні та пропоновані проекти, укладаються міжнародні договори про співпрацю в інвестиційній сфері, розробляються та забезпечуються фінансування проекти соціального та без пекового значення.

До недержавних інституцій, що здійснюють інформаційний супровід, програмне та адміністративне обслуговування інвестиційних процесів можна віднести торгово-промислові палати, товарів біржі, консалтингові та рейтингові агенції тощо. Аналіз діяльності недержавних інституцій інвестиційної інфраструктури згідно КВЕД можна здійснювати за такими секторами: операції з нерухомим майном (L), професійна, наукова та технічна діяльність (M), а також діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (N).

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [6], інституційна інфраструктура підтримки інвестицій та розвитку малого і середнього бізнесу в областях Причорноморського регіону представлена у таблиці 4.7.

Таблиця 4.7

Регіональні інституції розвитку бізнесу та інвестицій

Перелік інституцій розвитку бізнесу та інвестицій	Україна		Одеська область		Миколаївська область		Херсонська область	
	2017	2019	2017	2019	2017	2019	2017	2019
Бізнес-Центри	310	368	-	3	14	14	—	1
Бізнес-інкубатори	55	67	-	-	2	2	—	3
Технопарки/індустріальні парки	66	86	-	-	-	-	—	1
Лізингові центри	400	551	-	-	1	1	—	-
Фонди підтримки підприємництва	161	168	-	4	7	8	6	7
Інвестиційні фонди і компанії	1699	2083	-	-	12	14	25	19
Інформаційно-консультативні установи	2660	3603	-	-	40	62	1	1
Об'єкти інфраструктури створені за участю місцевих органів влади	118	156	-	20	-	-	-	-
Всього інституцій	5469	7082	-	27	76	101	32	32

Джерело: складено за даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України[6]

З таблиці видно, що станом на початок 2019 року Одеська область є аутсайдером за рівнем інституційного забезпечення інвестиційної діяльності, як порівняно з Миколаївською і Херсонською областями, так і у порівнянні з іншими регіонами України. Як показали статистичні дані, на кінець 2016 року на території Одеської області не діяло жодної з інституцій інвестиційної інфраструктури. Позитивним є створення

протягом 2017-2018 років 3 бізнес-центрів, 4 фондів підтримки підприємництва, а також 20 об'єктів інфраструктури, створених за участю місцевих органів влади.

Загалом, як по Україні, так і в Причорноморському регіоні спостерігається активізація процесів формування громадських, приватних та регіональних інституцій інвестиційної інфраструктури. Зокрема, загальна кількість таких об'єктів по Україні за період 2017-2018 років зросла на 26%, а по областях, окрім Херсонської, де відбулось скорочення 6 інвестиційних фондів приріст складає від 100 % (Одеська область) до 30 % (Миколаївська область). Попри скорочення 6 інвестиційних фондів у Херсонській області, за аналізований період створено 1 бізнес-центр, 3 бізнес-інкубатори та 1 технопарк.

Лідером щодо функціонування та розвитку обертів інституційної інфраструктури інвестиційного розвитку є м. Київ, де кількість таких організацій налічується сотнями, а також Харківська, Полтавська і Донецька області.

До інституцій інвестиційного розвитку регіону можна також віднести громадські організації, що здійснюють підтримку бізнес-ініціатив та впровадження окремих інвестиційних проектів.

За даними агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Лідерство в економічному врядуванні» [36] найбільша кількість громадських об'єднань сприяння розвитку підприємництва та інвестицій в Причорноморському регіоні, сконцентрована в Одеській області. Зокрема, тут діють такі громадські організації: Європейська асоціація розвитку бізнесу, Офіс регіонального розвитку, Рада підприємців Одеси, Український фінансово-кредитний альянс, Українсько-голандський бізнес-клуб «Оверсіз», Фонд підтримки підприємців м. Ізмаїла. Громадські інституції підтримки інвестицій та бізнесу у Херсонській області представлені такими об'єднаннями: Агенція регіонального розвитку, Регіональна рада підприємців та Таврійське об'єднання територіальних

громад. До складу громадських об'єднань Миколаївської області, що здійснюють інформаційну, аналітичну та програмну підтримку розвитку бізнес-середовища й інвестицій можна віднести: Миколаївський клуб директорів, а також Центр підтримки бізнесу.

На етапі інвестиційних вкладень та реалізації інвестиційного проекту вирішальне значення має стан транспортно-логістичної інфраструктури регіону. Як зазначає Іщенко О.А., «Наявність розвинутої транспортно-логістичної інфраструктури є однією з визначальних домінант ефективного функціонування транспортно-логістичної системи регіонального, національного та міжнародного рівня, оскільки вона виступає тим єдиним «каркасом», що робить можливим переміщення пасажиро- і вантажопотоків, забезпечує ефективні постачальницько-збутові, науково-виробничі та соціальні комунікації між суб'єктами економічної діяльності. Транспортно-логістична інфраструктура також виступає важливим чинником інвестиційного клімату та соціально-економічного розвитку територій, визначаючи мобільність, динамізм соціально-економічних процесів та створюючи додаткові переваги для розвитку всіх видів бізнесу» [37].

Інфраструктура транспортно-логістичного забезпечення інвестиційної діяльності регіону являє собою систему технічного, інформаційно-комунікаційного та організаційно-економічного забезпечення процесу реалізації транспортно-логістичного обслуговування суб'єктів економічних відносин.

Області Причорноморського регіону завдяки вигідному географічному розміщенню володіють значним транспортно-логістичним потенціалом. Тут представлені майже всі види транспорту (залізничний, морський, річковий, автомобільний, авіаційний та трубопровідний), а також зосереджені важливі транспортні вузли та морські порти, що дозволяють розвивати систему інтермодальних перевезень.

Через територію Причорноморського регіону проходять міжнародні транспортні коридори, серед яких: Євро-Азіатський (Чорноморськ – поромна переправа через Чорне море – Грузія – Азербайджан – поромна переправа – Туркменія), транспортний коридор TRACECA (Європа-Кавказ-Азія), коридори «Балтійське море – Чорне море» та «Чорноморське транспортне кільце», транспортний коридор навколо Чорного моря Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (ОЧЕС) [38].

Значною конкурентною перевагою Причорноморського регіону є наявність розвиненого морегосподарського комплексу, що виступає одним з вагомих чинників залучення інвестицій в регіональну економіку. Зокрема, морегосподарський комплекс Причорноморського регіону включає в себе 7 морських портів, 11 судноремонтних та суднобудівних заводів, найкрупніші державні судноплавні компанії (ДСК «ЧМП», ВАТ «Українське Дунайське пароплавство», СК «Укрферрі», ДСК «Укртанкер», ДСК «Укрріфер», ДСК «УМП») та понад 20 приватних судноплавних компаній, майже 80 приватних кріюінгових та понад 90 експедиторських і агентських компаній [39, с.281].

Найбільш розвинутою є транспортна система Одеської області, яка завдяки вигідному географічному положенню має одну з найбільш розгалужених транспортних систем в Україні. За даними Одеської обласної адміністрації у 2019 році підвищилися показники ділової активності всіх суб'єктів транспортної системи, окрім пасажирських перевезень. Зокрема, протягом 2019 року усіма видами транспорту Одеської області виконано пасажирооборот в обсязі 10,8 млрд пас.км, що на 1,1% більше у порівнянні з обсягами попереднього року. У 2019 році регіональною філією «Одеська залізниця» вивантажено понад 29 млн тонн вантажу, що на 10% перевищує рівень вивантаження минулого року. Вантажообіг виконаний на рівні 62 млрд т.км, що вище плану на 1,2% та на 4% вище показників 2018 року[40].

Миколаївська область володіє потужною транспортно-логістичною системою, в якій представлені всі види транспорту. Завдяки вигідному географічному положенню та наявності важливих судноплавних артерій, область виконує роль важливого транспортного вузла України й займає 2-3 місце за переробкою вантажів у річкових та морських торгівельних портах країни.

Херсонська область, також, володіє значним транспортно-логістичним потенціалом у якому представлені всі види транспорту, проте в економічному аспекті поступається Одеській та Миколаївській області. Одним з важливих елементів транспортного потенціалу Херсонщини є вантажно-пасажирське судноплавство на Дніпрі. За рівнем переробки вантажів у морських торговельних та річкових портах Херсонська область тримає четверте місце. Негативний вплив на функціонування та розвиток транспортної інфраструктури здійснює обмеження товаро- та вантажопотоків в АР «Крим» внаслідок її окупації.

Значною перевагою регіону є наявність Причорноморських портів. В регіоні зосереджено 90% портової інфраструктури морського транспорту України. За даними Міністерства Інфраструктури України, «морські порти є складовою частиною транспортної й виробничої інфраструктури держави з огляду на їх розташування на напрямках міжнародних транспортних коридорів. Від ефективності функціонування морських портів, рівня їх технологічного та технічного оснащення, відповідності системи управління та розвитку інфраструктури сучасним міжнародним вимогам залежить конкурентоспроможність вітчизняного транспортного комплексу на світовому ринку. Основними перевагами морської портової галузі України є:

- високий експортний потенціал вантажів чорних металів, вугілля, залізорудного концентрату та зернових;
- наявність потужностей з обробки вантажів;

- вигідне розташування морських портів для забезпечення транзитних вантажопотоків;
- наявність нормативно-правової бази щодо можливості залучення приватних інвестицій для розвитку портової галузі;
- наявність висококваліфікованих спеціалістів портової галузі.

Галузь з одним з найпотужніших потенціалом серед провідних країн світу:

- 38 державних підприємств з оборотом близько 10 млрд грн. на рік
- 5000 галузевих суб'єктів господарювання
- 100 000 моряків-громадян України
- 1 робоче місце в галузі стимулює створення 4-5 робочих місць в суміжних галузях»[41].

Разом з цим, потенціал морських портів використовується не на повну потужність. Зокрема, у 2018 році завантаженість потужностей морських портів складала 43,2 %, а у 2019 році – 51 %. Основними причинами є спад виробництва великих промислових підприємств та підвищення ризиків.

Причорноморський регіон володіє потужною мережею автомобільних доріг та розгалужено мережею залізничних станцій. Територією регіону проходить Одеська залізниця, що обслуговує понад 20% вантажообороту та 16% пасажирообороту залізних доріг України. На рис. 4.15 наведено динаміку обсягів відправлення вантажів Одеської залізниці за період 2010-2018 років.

Як показують статистичні дані, динаміка перевезень вантажів Одеською залізницею є достатньо рівномірною, обсяги перевезень коливаються у межах 27,5-32,4 млн т вантажів на рік, що складає близько 24% всіх перевезень вантажів в межах Укрзалізниці. Найбільші обсяги перевезень зафіксовано у 2017 році. У 2018 році обсяги трохи знизилися, проте залишаються вищими у порівнянні з попередніми періодами.

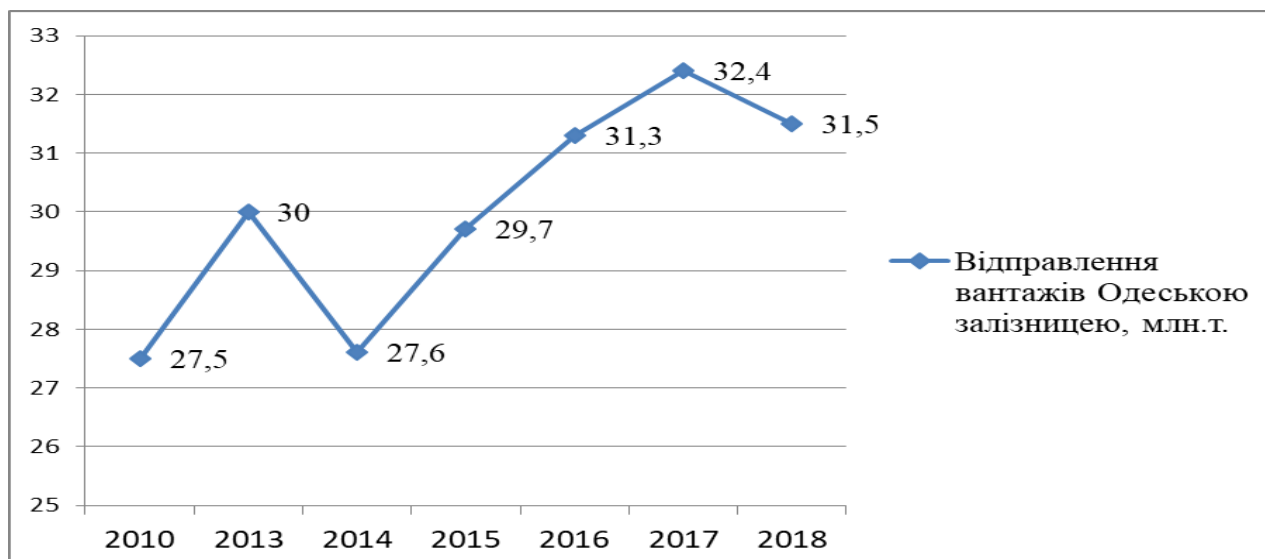

Рис. 4.15. Динаміка перевезення вантажів Одеською залізницею,
млн.т.

Джерело: [42]

Одним з показників розвитку та ефективності використання транспортної інфраструктури є вантажооборот транспортних підприємств у регіоні. У таблиці 4.8. наведено обсяги вантажообороту автотранспортних підприємств областей Причорноморського регіону у динаміці.

Таблиця 4.8

Динаміка вантажообороту транспортних підприємств
Причорноморського регіону

Вантажооборот автомобільного транспорту, млн. т. км	2010	2014	2015	2016	2017	2018	Приріст, 2018/2010, %	Приріст, 2018/2017, %
Миколаївська	392,2	596,8	555,8	590	594	691,8	76	16,5
Одеська	692,1	1042,3	1133,7	1219,6	1525,8	1691,9	144	10,9
Херсонська	180,5	342,5	327,5	347,5	428,2	364,6	102	-14,9

Джерело: [42]

Як бачимо з таблиці, обсяги товарообороту автомобільного транспорту в Причорноморському регіоні за період 2010-2018 року суттєво зросли, зокрема в Одеській області на 76%, Миколаївській області на 144%

і в Херсонській на 102%. Це позитивно характеризує стан та використання транспортно-логістичної інфраструктури регіону. Порівняно з 2017 роком обсяги товарообороту найбільше (+16%) зросли в Одеській та Миколаївській(+10%),трохи знизилися (-14,5%) у Херсонській області.

Важливими показниками транспортної інфраструктури є наявність розгалуженої мережі автозаправочних станцій. Збільшення кількості автозаправочних станцій та СТО створює умови для підвищення конкурентоспроможності ринку, сприяє підвищенню якості послуг та зниженню цін на паливо. На рис. 4.16. наведено кількість автозаправочних станцій в областях Причорноморського регіону у динаміці 2010-2018 років.

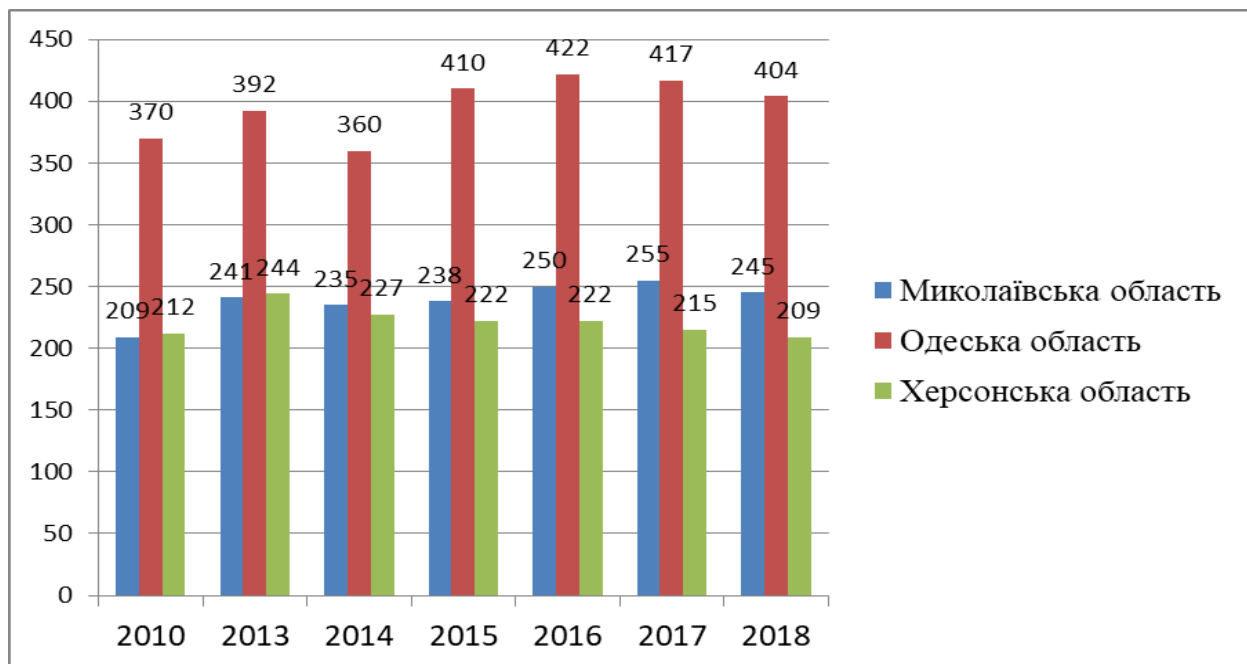

Рис.4.16. Кількість автозаправочних станцій у розрізі областей
Причорноморського регіону в динаміці

Джерело: [42]

Найбільша кількість автозаправочних станцій присутня на автошляхах Одеської області – понад 400 одиниць, в двох інших областях – понад 200 одиниць, що пояснюється насамперед розмірами області та щільністю автомобільних доріг. За період 2010-2016 років кількість

автозаправочних станцій та СТО в регіоні зростала. У 2018 році їх чисельність скоротилася, проте не суттєво.

Проведений аналіз показав, що в цілому транспортно-логістична інфраструктура Причорноморського регіону є достатньо потужним фактором інвестиційної привабливості. Проте, для визначення рівня інфраструктурного забезпечення інвестиційної діяльності у регіоні вважаємо за доцільне провести порівняльний аналіз забезпеченості та ефективності використання транспортно-логістичної інфраструктури регіону у порівнянні з іншими областями України за такими показниками:

1) Технічні параметри – характеризують рівень забезпеченості регіону виробничими ресурсами транспортної інфраструктури;

2) Функціональні параметри – визначають роль транспортно-логістичної інфраструктури у системі економічного розвитку регіону, а саме: кількість транспортно-логістичних підприємств у загальній кількості підприємств регіону, чисельність зайнятих працівників, продуктивність роботи транспортно-логістичних підприємств;

3) Економічні параметри характеризують ефективність функціонування транспортно-логістичної системи у регіону.

Для проведення порівняльного аналізу за кожним параметром визначено певну сукупність відносних показників, що його комплексно характеризують. Порівняння здійснювалося і середнім значенням кожного показника, що досягнуто в середньому по регіонах України за формулою:

$$E_{N_r} = \frac{N_r}{N_s} * 100\% \quad (4.6)$$

Де, E_{N_r} – порівняльний показник рівня потенціалу транспортно-логістичної системи за певним параметром, що визначає у відсотках ступінь відповідності показника середньому значенню досягнутому в регіонах;

N_r - показник рівня потенціалу транспортно-логістичної системи регіону за певним параметром;

N_s – середній показник рівня потенціалу транспортно-логістичної системи регіону за певним параметром.

У межах кожного параметру визначається комплексний показник ефективності транспортно-логістичного потенціалу області за формулою середньої зваженої:

$$K_{i,r} = \sum_{i=1}^n E_{N_r} \times \frac{1}{n} \quad (4.7)$$

Де, $K_{i,r}$ - комплексний параметр показник рівня потенціалу транспортно-логістичної системи регіону

n – кількість параметрів у межах показника

Відносні показники транспортно-логістичної інфраструктури областей Причорноморського регіону наведено у таблиці 4.9.

Таблиця 4.9

Відносні показники транспортно-логістичного потенціалу
Причорноморського регіону у 2018 році у розрізі областей

Параметри та показники транспортно-логістичного потенціалу регіону	Миколаївська область	Одеська область	Херсонська область	Середнє значення по регіонах України
1	2	3	4	5
1. Технічні параметри				
1.1. Щільність залізничних колій загального користування, км на 1 тис. км ² території	29	31	16	37,1
1.2. Довжина автомобільних доріг загального користування за регіонами, тис. км	4,8	8,1	5	6,6
1.3. Питома вага автомобільних доріг з твердим покриттям у загальній довжині за регіонами. %	99,7	97,3	99,3	98,0
1.4. Концентрація автозаправних станцій та СТО у розрахунку на 100 км. доріг.	0,19	0,19	0,23	0,3
2. Функціональні параметри				
2.1. Питома вага підприємств з надання транспортно-логістичних послуг у загальній кількості підприємств регіону, %;	1,9	4,1	2,1	1,9

Продовження табл. 4.9

1	2	3	4	5
2.2.Питома вага зайнятих працівників у транспортно-логістичній галузі, %;	6,1	10,6	5,1	6,0
2.3.Продуктивність роботи транспортно-логістичних підприємств, тис. т./од	25,1	18,1	24,7	60,4
3.Економічні параметри				
3.1.Прибутковість вантажних перевезень, грн./т ;	75,4	54,0	10,5	23,7
3.2.Частка прибуткових підприємств %;	67,9	70	67	72,0
3.3.Операційна рентабельність транспортно-логістичних підприємств, %	24,8	17,3	2,7	2,5
3.4.Рентабельність усієї діяльності . %	11,4	7,9	1,8	-1,0

Джерело: розраховано автором за Даними державної служби статистики України [3]

Використовуючи наведені у таблиці показники та формули 4.6.-4.7 розраховано порівняльні індекси та комплексні параметри транспортно-логістичного потенціалу областей причорноморського регіону. Результати розрахунків наведено у таблиці 4.10.

Таблиця 4.10

Порівняльні параметри та комплексні показники транспортно-логістичного потенціалу областей Причорноморського регіону у 2018 році

Параметри та показники транспортно-логістичного потенціалу регіону, %	Миколаївська область	Одеська область	Херсонська область
1.Технічні параметри			
1.1.Щільність залізничних колій загального користування, км на 1 тис.км ² території	78,2	83,6	43,1
1.2.Довжина автомобільних доріг загального користування за регіонами, тис.км	72,7	122,7	75,8
1.3.Питома вага автомобільних доріг з твердим покриттям у загальній довжині за регіонами. %	101,7	99,3	101,3
1.4.Концентрація автозаправних станцій та СТО у розрахунку на 100 км. доріг.	62,7	64,7	77,5
Комплексний параметр технічного потенціалу, %	78,8	92,6	74,4

1	2	3	4
2.Функціональні параметри			
2.1.Питома вага підприємств з надання транспортно-логістичних послуг у загальній кількості підприємств регіону, %;	100,6	217,2	109,3
2.2.Питома вага зайнятих працівників у транспортно-логістичній галузі, %;	101,1	176,9	85,6
2.3.Продуктивність роботи транспортно-логістичних підприємств, тис. т./од	51,8	37,4	51,0
Комплексний параметр функціонального потенціалу,%	83,7	142,4	81,1
3.Фінансові параметри			
3.1.Прибутковість вантажних перевезень, грн./т ;	318,1	227,9	44,1
3.2.Частка прибуткових підприємств %;	94,3	97,2	93,1
3.3.Операційна рентабельність транспортно-логістичних підприємств, %	122,0	148,0	102,0
3.4.Рентабельність усієї діяльності . %	112,0	108,9	102,8
Комплексний параметр економічного потенціалу,%	161,6	145,5	85,5

Джерело: автором розраховано

Проведені розрахунки дозволили визначити рівень транспортно-логістичного забезпечення економічної, а отже й інвестиційної діяльності в областях Причорноморського регіону, також сформулювати сильні і слабкі сторони транспортно-логістичного потенціалу порівняно з середніми даними по Україні. Профіль транспортно-логістичного потенціалу Причорноморського регіону наведено на рис.4.17.

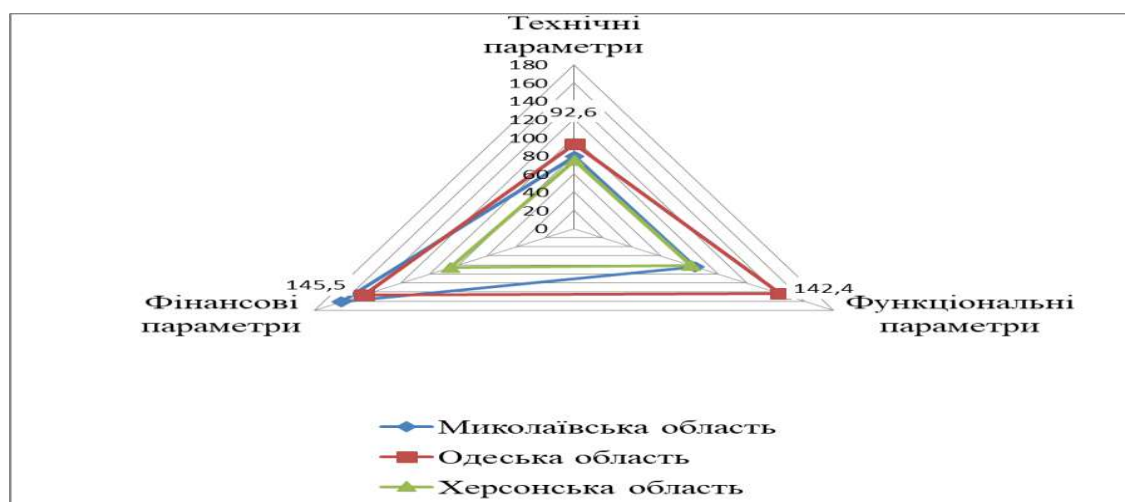

Рис. 4.17. Профіль транспортно-логістичного потенціалу областей Причорноморського регіону

За результатами проведеного аналізу найвищий рівень транспортно-логістичного потенціалу спостерігається у Миколаївській області, що займає лідерські позиції за 2 параметрами, а саме – функціональним, що перевищує середнє значення по Україні на 42% та економічному, що вище середнього значення на 45%. За рівнем технічного забезпечення, Миколаївська область займає, також провідні позиції (85%), проте всі показники є нижчими за середні, досягнуті в інших регіонах.

Сильною стороною Одеської області є високий рівень економічного потенціалу транспортно-логістичних систем, що за сукупністю показників перевищує середнє значення у регіонах на 61%. Таке значення досягнуто за рахунок одного з найвищих серед регіонів показників рентабельності транспортних підприємств та прибутковості вантажних перевезень. Показники досягнуто за рахунок потужного економічного потенціалу регіону та використання морських портів, що є значною конкурентною перевагою та створює умови для розвитку інтермодальних перевезень. Водночас, за показниками технічних та функціональних параметрів область поступається окремим регіонам. Підвищення потенціалу транспортно-логістичної системи Одеської області потребує підвищення продуктивності транспортно-логістичних підприємств, розширення мережі сервісних станцій та капітального ремонту окремих автошляхів.

Найслабші позиції за всіма параметрами транспортно-логістичного потенціалу утримує Херсонська область, що відстає від середніх показників на 15-25%. Сильними сторонами області є порівняно високі показники рентабельності транспортних підприємств та достатньо розвинений ринок транспортно-логістичних послуг. Для підвищення транспортно-логістичного потенціалу в Херсонській області необхідно розвивати інфраструктуру морських та річкових портів, покращувати рівень сервісу транспортних компаній та розвивати міжрегіональні зв'язки.

Однією зі стратегічних задач соціально-економічного розвитку регіону є розвиток транспортного потенціалу. Обмежені фінансові ресурси, що надходять у дорожнє господарство регіону є чинником незадовільного стану мережі автомобільних доріг місцевого значення. Пріоритетними напрямками розвитку транспортної інфраструктури регіону є реалізація окремих інвестиційних проектів, стабілізації та нарощування вантажної бази для гарантованого завантаження терміналів та портово-промислових комплексів, підвищення рівня використання наявного потенціалу морських та річкових портів.

Підвищення рівня транспортно-логістичного потенціалу як Причорноморського, так і інших регіонів України потребує активізації інвестиційної діяльності в галузі та залучення іноземних інвестицій. При цьому, залучення інвестицій в транспортну галузь матиме мультиплікативний вплив на інвестиційну активність в інших секторах економіки регіону, сприятиме підвищенню інвестиційного іміджу та збільшуватиме інвестиційний потенціал в цілому.

Аналізуючи інвестиції в транспортно-логістичну інфраструктуру Причорноморського регіону можна зазначити, що за період 2010-2014 років спостерігаються різноспрямовані та нестабільні тенденції капітальних вкладень та прямих іноземних інвестицій у розвиток галузі. У таблиці 4.14 наведено динаміку інвестиційних вкладень у розвиток транспортно-логістичної інфраструктури Причорноморського регіону.

За період 2014-2018 років обсяги капітальних інвестицій у розвиток транспортно-логістичної інфраструктури Причорноморського регіону в цілому зросли на 65,5%. При цьому, найбільший приріст (124%) досягнуто в Херсонській та Миколаївській (84%) областях. У Одеській області спостерігається скорочення інвестицій в галузь на 2,6% у порівнянні з 2014 роком та на 445 % у порівнянні з попереднім періодом. У 2018 році капітальне інвестування в інфраструктуру транспортної галузі Миколаївської області збільшилося у порівнянні з попереднім періодом на

19,8%, що свідчить про нарощення інвестиційного потенціалу галузі. Негативним є достатньо суттєве скорочення обсягів прямих іноземних інвестицій у розвиток транспортно-логістичної інфраструктури регіону у середньому на 22% протягом дослідженого періоду. У 2018 році у порівнянні з 2017 тенденції згортання іноземних інвестицій продовжилися.

Таблиця 4.14

Інвестиційні вкладення у розвиток транспортно-логістичної інфраструктури областей Причорноморського регіону

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	приріст 2018/ 2014, %	приріст 2018/ 2017, %
Капітальні інвестиції у транспорт, млн. грн.							
Миколаївська	759,7	1483,4	807,4	1339,3	740,3	-2,6	-44,7
Одеська	2513,3	1998	3592,5	3868,6	4633	84,3	19,8
Херсонська	60,4	133,4	186,5	182,1	146,5	142,5	-19,5
Всього по Причорноморському регіону, млн. грн.	3333,4	3614,8	4586,4	5390	5519,8	65,6	2,4
Прямі іноземні інвестиції, тис. дол. США							
Миколаївська	88537,2	81264	80139,3	79559,6	81245,9	-8,2	2,1
Одеська	416242,4	332136	298875,4	319208	308474,9	-25,9	-3,4
Херсонська	25376,3	12467	19536,1	19554,7	18957	-25,3	-3,1
Всього по Причорноморському регіону, тис. дол. США	530155,9	425868	398550,8	418322,3	408677,8	-22,9	-2,3

Джерело: автором складено та проаналізовано за даними Державної служби статистики України [3]

На рис 4.22. наведено індекси капітальних вкладень та прямих іноземних інвестицій у розвиток транспортно-логістичної інфраструктури Причорноморського регіону.

Як показали дослідження, зниження обсягів інвестування галузі пов'язано з певним погіршенням інвестиційного клімату в державі,

підвищенням ризиків інвестування та відсутністю дієвих механізмів активізації інвестиційної діяльності.

Проведений аналіз інфраструктурного забезпечення інвестиційних процесів у Причорноморському регіоні показав, що в цілому регіон володіє достаньопотужним інфраструктурним потенціалом, що при умові його ефективного використання і є важливою базою для розвитку інвестиційного потенціалу економіки в цілому. У регіоні розвинута мережа транспортно-логістичної інфраструктури, що представлена всіма видами транспорту, сформована фінансова та інституційна інфраструктура. Водночас, тенденції розвитку даних підсистем є недостатньо позитивними. Зокрема, проведений аналіз показав, що в динаміці скорочується кількість фінансових інституцій, зокрема відділів та філій комерційних банків у регіоні, а це негативно впливає на формування конкурентного фінансового ринку, скорочуються обсяги банківських інвестицій у розвиток економіки регіону.

Можна зробити висновок, що інфраструктурний потенціал регіону внаслідок недостатньої державної підтримки та проходження певних трансформацій в економіці використовується не достатньо і потребує розробки комплексних стратегічних рішень щодо його оптимізації та адаптації відповідно до потреб економічного розвитку регіону у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел до розділу 4

1. Кобеля З.І., Кутаренко. Н.Я., РудькоК.І., БабчукА.М. Інвестиційний потенціал України в умовах економічної кризи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №22. С.32-37
2. Дяченко С.А., КостінаІ.С. Удосконалення державних механізмів формування сприятливого інвестиційного клімату в контексті реалізації угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Вісник НАДУ при*

Президентів України. 2016. №4. (Серія “Державне управління”). С.56-63, с. 58

3. Державна служба статистики України
URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/>(дата звернення 16.11.2019)

4. Офіційний середньорічний курс гривні щодо іноземних валют
URL: https://bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls(дата звернення 16.11.2019)

5. Федорчак О.В. Проблеми державного інвестування в Україні.
Вісник НАДУ при Президентові України. 2017. №4. С.45-55

6. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL:
<http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=40253ac5-2a8c-447d-857d-1a34739d765a&tag=MonitoringStanuVikonanniaTaRealizatsiiDerzhavnikhInvestitsiiniKhProektiv>(дата звернення 16.11.2019)

7. Державної казначейської служби URL:
<http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish> (дата звернення 16.11.2019)

8. Завезіон М. Фондовий ринок і формування інвестиційного капіталу. *Вісник КНТЕУ*. 2014. №4. С. 63-72

9. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку URL:
<http://old.nssmc.gov.ua>(дата звернення 16.11.2019)

10. Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку та НБУ URL: <http://old.nssmc.gov.ua>; (дата звернення 16.11.2019)

11. Національний банк України URL: www.bank.gov.ua. (дата звернення 16.11.2019)

12. Тарасенко Д.С. Чинники розвитку ринку корпоративних цінних паперів в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Випуск 24.9. С. 289-296, с. 94

13. Вербицька Г.Л. Проблеми та перспективи залучення інвестицій в економіку України. *Інноваційна економіка*. 2016. №1-2. С.48-52

14. Спасів Н.Я., Хопчан В.М. Фінансова криза та капітальні інвестиції: латентний вплив і загрози для національної економіки.

Ефективна економіка. 2017. № 11 URL:
<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5896>(дата
звернення 17.11.2019)

15. Ткаченко А.М., Плаксіна Є.М. Державне регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Економіка і регіон.* 2014. №2. С. 7-12

16. Розмислов О.М. Сучасна інтерпретація механізму інвестиційної політики в регіонах в умовах економічної кризи. *Економічний вісник Донбасу.* 2014. №2 (36). С. 80-84

17. Гоцуляк Л.В. Інвестиційна політика розвинених країн в умовах становлення інноваційної економіки. *Ефективна економіка.* 2014. № 9. URL :<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3330>(дата звернення 18.11.2019)

18. Мережко Г.М., Ткачук М.Є. Статистичний аналіз прямих іноземних інвестицій в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки.* 2015. Випуск 8. С. 1213-1215

19. Кісіль М.І. Інвестиційне забезпечення розвитку сільського господарства України у стратегічній перспективі. *Вісник аграрної науки.* 2018. №1 (448). С. 78-82.

20. Скоробогатова Н.Є., Потапова В.П Роль інвестицій у формуванні економічного зростання України. URL: http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/24600/1/2018-12_1-05.pdf(дата звернення 19.11.2019)

21. Макогін З.Я. Вплив ПП на економічне зростання регіонів України. *Економіка та держава.* 2014. № 5. 2014. С. 20-24

22. Буряковський В.В., Каламбет С.В. Оцінка інвестиційного потенціалу в Україні та основні напрямки його реалізації. *Економіка и управление.* 2002. № 6. С. 35—37

23. Національна економіка: навч. посіб. / Мельник А.Ф., Васіна А.Ю., Желюк Т.Л, Попович Т.М. К., 2011. 463 с.

24. Рахункова палата України URL: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/index>(дата звернення 16.11.2019)

25. Коваленко Ю.М., Мельнічук Т.О. Прямі іноземні інвестиції: національний та міжнародний аспект. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2014. С. 112-120

26. Касич А.О., Анурова-Приходько І.О. Рух прямих іноземних інвестицій в Україну через призму глобальних тенденцій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С. 5-9

27. Кіндзерський Ю.В. Антикризова промислова політика: варіант вітчизняного концепту. *Вісн. НАН України*. 2016. № 10. С. 27-42

28. Гуткевич С.О., Сидоренко П.О., Соломко А.С., Смик Р. Інвестування: міжнародний досвід: монографія. за заг. ред. проф. Гуткевич С.О. Харків «Діса плюс», 2017. 216с.

29. Крупка І.М. Фінансовий потенціал капіталу трудових мігрантів України. *Вісник ЖДТУ*. 2015. №2 (72). С.221-228

30. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. К.: МП "ИТЕМ" ЛТД "Юнайтед Лондон Трейд Лимитед", 1995. С. 65-71.

31. Пілевич Д.С. Теоретичні аспекти формування інвестиційної політики в Україні. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2012. № 4 (62). С. 49—56.

32. Лещук Г.В. Інвестиційний розвиток сучасної регіональної інфраструктури. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск 12. Частина 1. С. 183-186

33. Крахіна В.А. Сучасний підхід до оцінювання стану інфраструктурного забезпечення інвестиційної діяльності в регіонах України в умовах ринкової економіки. *Економіка і регіон*. 2014. № 2 (45). С. 35-39

34. Лядова Е. В. Развитие инфраструктуры малого и среднего предпринимательства в условиях становления инновационной экономики :

автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.01 «Экономическая теория». Нижний Новгород, 2012. 26 с

35. Егорова Н.Е., Гарнец А.А. Формирование рыночной инфраструктуры регионального комплекса как условие его устойчивого экономического развития (на примере кредитных организаций Амурской области). *Аудит и финансовый анализ*. 2006. №5. С.310-350

36. Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) «Лідерство в економічному врядуванні» URL: <http://www.lev.org.ua/ua/institutions.html?region=11&type=0&direction=0>

37. Іщенко О. А. Методичні підходи до оцінювання інфраструктурного забезпечення транспортно-логістичних систем. *Економічний аналіз*. 2018. Том 28. № 4. С. 313-320

38. Одеська обласна державна адміністрація. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/trancom/seaport> (дата звернення 28.11.2019)

39. Познанська І.В. Аналіз стану та прогноз розвитку транспортного комплексу причорноморського регіону. *Економічні інновації*. 2015. Випуск № 59. С. 281-290

40. Паспорт Одеської області. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5e4b8e0dd6ec2.pdf> (дата звернення 28.11.2019)

41. Міністерство інфраструктури України URL: <https://mtu.gov.ua/content/informaciya-pro-vodniy-transport-ukraini.html> (дата звернення 28.11.2019)

42. Транспорт і зв'язок України: статистичний збірник/Державна служба статистики України, Київ, 2018 рік

РОЗДІЛ 5

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ЕТАПІ ТРАНСФОРМАЦІЙ І НЕСТАБІЛЬНОСТІ

5.1. Аналіз ефективності управління економічною системою Причорноморського регіону в контексті розвитку інвестиційного потенціалу

В епоху інтенсифікації трансформаційних процесів, що характерні для сучасного етапу розвитку нашої країни державна та регіональна політика повинна бути спрямована насамперед на підвищення стандартів життя населення й досягнення стійкого розвитку економічної системи регіону. Водночас, недостатня ефективність систем міжрегіональних розподілу доходів і ресурсів, відсутність стійких структурно-інноваційних зрушень у розвитку економіки регіонів, недостатня ефективність фінансових та інвестиційних механізмів подолання кризових явищ, розбалансованість виробничого потенціалу створюють перешкоди для реструктуризації та модернізації господарського комплексу в умовах нагальної необхідності переходу на нові технологічні уклади та забезпечення ефективного використання ресурсного потенціалу регіонів.

Внаслідок цього виникає потреба щодо розроблення комплексних стратегічних рішень щодо удосконалення механізмів управління економічною системою регіону, які мають ґрунтуватися на детальному аналізі поточного стану та наявних тенденцій розвитку економічного потенціалу.

Розробка стратегічних рішень щодо удосконалення механізмів управління економічною системою регіону повинна базуватися на результатах постійного моніторингу основних показників соціально-економічного розвитку регіону.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 856 «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» [1] здійснюється щоквартальна та щорічна оцінка реалізації регіональної політики. Щоквартальна оцінка реалізації регіональної політики на підставі аналізу 27 показників, які згруповані у 6 груп-напрямків: економічна ефективність, інвестиційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця, фінансова самодостатність, Ефективність ринку праці, розвиток інфраструктури, відновлювана енергетика та енергоефективність. Щорічна оцінка соціально-економічного розвитку регіонів України охоплює 64 показники, які згруповані у 12 напрямів:

- Економічна та соціальна згуртованість;
- Економічна ефективність;
- Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця;
- Фінансова самодостатність;
- Розвиток малого та середнього підприємництва;
- Ефективність ринку праці;
- розвиток інфраструктури;
- Відновлювана енергетика та енергоефективність;
- Доступність та якість послуг у сфері освіти;
- Доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я;
- Соціальний захист та безпека;
- Раціональне природокористування та якість довкілля.

Результати оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України представляють у вигляді рейтингу регіонів (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Рейтинг соціально-економічного розвитку регіонів України

Регіони	Позиція регіону		Зміна рейтингу +/-
	2017 р	2018 р	
м. Київ	1	1	-
Харківська	2	2	-
Рівненська	3	3	-
Вінницька	7	4	+3
Дніпропетровська	4	5	-1
Чернівецька	5	6	-1
Тернопільська	6	7	-1
Київська	14	8	+6
Черкаська	16	9	+7
Полтавська	15	10	+5
Львівська	9	11	-2
Хмельницька	11	12	-1
Житомирська	12	13	-1
Волинська	10	14	-4
Кіровоградська	17	15	+2
Івано-Франківська	8	16	-8
Сумська	19	17	-2
Херсонська	18	18	-
Закарпатська	13	19	-6
Запорізька	20	20	-
Миколаївська	23	21	
Одеська	21	22	
Чернігівська	22	23	-1
Донецька	24	24	-
Луганська	25	25	-

Джерело: [2]

Місто Київ, Харківська та Рівненська області впевнено займають провідні позиції в рейтингу регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку як у 2017 році, так і у 2018 році. Вінницька область

піднялася на 3 позиції в рейтингу 2018 у порівнянні з 2017 роком, а Дніпропетровська, Чернівецька, Тернопільська, Хмельницька, Житомирська, Одеська та Чернігівська опустилися на одну позицію в рейтингу 2018 у порівнянні з 2017 роком. Київська область підвищила свій рейтинг на 6 позицій, Черкаська – на 7 позицій, Полтавська – на 5, Кропивницька й Миколаївська – на 2 позиції. Львівська область опустилася на 2 позиції, Волинська – на 4 позиції, Івано-Франківська опустилася аж на 8 позицій, Сумська – на 2, Закарпатська – на 6 позицій в рейтингу 2018 у порівнянні з 2017 роком. У 2017 році серед трійки аутсайдерів були Миколаївська, Донецька та Луганська області, а у 2018 році – Чернігівська, Донецька, Луганська області.

Карта розподілу регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку демонструє три групи регіонів (рис. 5.1)

Рис. 5.1. Регіони України за рівнем соціально-економічного розвитку
Джерело: [2]

Таким чином, за підсумками оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України виділено три групи регіонів: із високим рівнем, середнім та низьким рівнем соціально-економічного розвитку. Рівень соціально-економічного розвитку показує оцінку результативності реалізації державної регіональної політики. За оцінкою Мінрегіон, до групи регіонів із високою оцінкою результативності регіональної політики у 2018 році потрапили: місто Київ, Харківська, Рівненська, Вінницька та Дніпропетровська області. До групи регіонів із низькою оцінкою результативності регіональної політики потрапили Луганська, Донецька, Чернігівська, Одеська та Миколаївська області.

Дві області Причорноморського регіону, а саме Одеська та Миколаївська знаходять внизу рейтингу соціально-економічного розвитку за оцінкою результативності регіональної політики у 2018 році.

Для Одеської області на низький рівень соціально-економічного розвитку вплинули недоліки регіональної політики за наступними напрямками: «Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця», «Фінансова самодостатність», «Відновлювальна енергетика та енергоефективність», «Доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я», «Рациональне природокористування та якість довкілля». Таким чином, із 12 напрямів, які увійшли до оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України, для Одеської області негативною ситуацією характеризується 5 напрямів.

Для Одеської області на низький рівень соціально-економічного розвитку в першу чергу вплинула негативна ситуація зі станом інвестиційно-інноваційного розвитку. Так за напрямом «Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця» у 2018 році Одеська область зайняла 21 позицію в рейтингу регіонів України (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Рейтинг розвитку регіонів України за напрямом «Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця»

Регіони	Позиція регіону		Зміна рейтингу +/-
	2017 р	2018 р	
м. Київ	1	1	-
Донецька	8	2	+6
Вінницька	10	3	+7
Закарпатська	5	4	+1
Запорізька	2	5	-3
Дніпропетровська	4	6	-2
Харківська	16	7	+9
Тернопільська	11	8	+3
Сумська	6	9	-3
Київська	19	10	+9
Миколаївська	20	11	+9
Черкаська	22	12	+10
Чернігівська	3	13	-10
Кіровоградська	17	14	+3
Полтавська	7	15	-8
Хмельницька	23	16	+7
Волинська	21	17	+4
Львівська	12	18	-6
Чернівецька	24	19	+5
Житомирська	15	20	-5
Одеська	14	21	-7
Херсонська	9	22	-13
Рівненська	18	23	-5
Івано-Франківська	13	24	-11
Луганська	25	25	-

Джерело: [2]

Таким чином, у 2018 році у порівнянні з 2017 роком позиція Одеської області в рейтингу за напрямом «Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця» опустилася на 7 позицій. Такий низький рейтинг Одеської області в першу чергу викликаний низьким рівнем частки реалізованої інноваційної продукції та низьким рівнем індексу капітальних інвестицій.

Також дуже низький рейтинг Одеської області (21 позиція) за напрямом «Фінансова самодостатність» (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

Рейтинг розвитку регіонів України за напрямом «Фінансова самодостатність»

Регіони	Позиція регіону		Зміна рейтингу +/-
	2017 р	2018 р	
1	2	3	4
м. Київ	1	1	-
Полтавська	6	2	+4
Дніпропетровська	7	3	+4
Харківська	11	4	+7
Донецька	8	5	+3
Вінницька	17	6	+11
Рівненська	20	7	+13
Черкаська	12	8	+4
Київська	2	9	-7
Луганська	25	10	+15
Сумська	16	11	+5
Львівська	14	12	+2
Херсонська	23	13	+10
Чернівецька	24	14	+10
Івано-Франківська	15	15	-
Житомирська	10	16	-6
Тернопільська	4	17	-13
Хмельницька	9	18	-9

Продовження таблиці 5.3

1	2	3	4
Чернігівська	22	19	+3
Миколаївська	21	20	+1
Одеська	3	21	-18
Запорізька	19	22	-3
Закарпатська	18	23	-5
Кіровоградська	13	24	-11
Волинська	5	25	-20

Джерело: [2]

Одеська область опустилася на 18 позицій у рейтингу 2018 року за напрямом «Фінансова самодостатність» порівняно із 2017 роком. Причиною цього стали: низький рівень темпу зростання (точніше, спад) доходів місцевих бюджетів та низький рівень темпу зростання (зменшення) податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків без урахування податкового боргу платників податків, які перебувають у процедурах банкрутства або щодо яких судом прийнято рішення (постанову) про зупинення провадження у справі.

Також дуже низький рейтинг Одеської області (21 позиція) за напрямом «Відновлювальна енергетика та енергоефективність» (табл. 5.4).

Одеська область знаходилася на 21 позиції у рейтингах 2017 та 2018 року за напрямом «Відновлювальна енергетика та енергоефективність». На низький рівень рейтингу Одеської області за напрямом «Відновлювальна енергетика та енергоефективність» вплинули: мале значення частки обсягу теплової енергії з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії, низький рівень впровадження енергоощадних джерел світла у зовнішньому освітленні населених пунктів, мале значення частки оснащення багатоквартирних житлових будинків побудинковими приладами обліку теплової енергії, низький рівень частки сумарної потужності котелень на альтернативних видах палива в регіоні та незначна

частка домогосподарств з укладеними кредитними договорами в рамках механізмів підтримки заходів з енергоефективності в житловому секторі за рахунок коштів бюджету.

Таблиця 5.4

Рейтинг розвитку регіонів України за напрямом «Відновлювальна енергетика та енергоефективність»

Регіони	Позиція регіону		Зміна рейтингу +/-
	2017 р	2018 р	
Рівненська	1	1	-
Харківська	2	2	-
Миколаївська	6	3	+3
Волинська	3	4	-1
Херсонська	7	5	+2
Житомирська	4	6	-2
Дніпропетровська	5	7	-2
Кіровоградська	10	8	+2
Хмельницька	11	9	+2
Чернігівська	14	10	+4
Вінницька	8	11	-3
Львівська	13	12	+1
Черкаська	16	13	+3
Івано-Франківська	9	14	-5
Сумська	15	15	-
Київська	18	16	+2
Закарпатська	12	17	-5
Тернопільська	17	18	-1
Чернівецька	19	19	-
Полтавська	20	20	-
Одеська	21	21	-
Запорізька	22	22	-
Луганська	24	23	+1
м.Київ	23	24	-1
Донецька	25	25	-

Джерело: [2]

Також дуже низький рейтинг Одеської області (22 позиція) за напрямом «Доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я» (табл. 5.5).

Таблиця 5.5

Рейтинг розвитку регіонів України за напрямом «Доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я»

Регіони	Позиція регіону		Зміна рейтингу +/-
	2017 р	2018 р	
м.Київ	1	1	-
Чернівецька	2	2	-
Рівненська	3	3	-
Івано-Франківська	4	4	-
Закарпатська	5	5	-
Львівська	6	6	-
Тернопільська	7	7	-
Харківська	10	8	+2
Волинська	8	9	-1
Вінницька	9	10	-1
Полтавська	15	11	+4
Хмельницька	12	12	-
Черкаська	11	13	-2
Дніпропетровська	13	14	-1
Сумська	17	15	+2
Кіровоградська	14	16	-2
Житомирська	16	17	-1
Миколаївська	18	18	-
Херсонська	22	19	+3
Запорізька	19	20	-1
Київська	21	21	-
Одеська	20	22	-2
Чернігівська	23	23	-
Донецька	Відсутні дані		
Луганська	Відсутні дані		

Джерело: [2]

Одеська область знаходилася у 2007 році на 20 позиції, а у 2018 році опустилася на 22 позицію за напрямом «Доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я». На низький рівень рейтингу Одеської області за напрямом «Доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я» вплинули: низький рівень середнього значення очікуваної тривалості життя при народжуванні, недостатня місткість амбулаторно-поліклінічних закладів на 10 тис. осіб населення та діагностовано високий рівень захворюваності активним туберкульозом.

Наступним проблемним напрямом розвитку Одеської області є «Раціональне природокористування та якість довкілля» (25 позиція у 2017 році та 22 позиція у 2018 році) (табл. 5.6).

Таблиця 5.6

Рейтинг розвитку регіонів України за напрямом «Раціональне природокористування та якість довкілля»

Регіони	Позиція регіону		Зміна рейтингу +/-
	2017 р	2018 р	
м.Київ	3	1	+2
Тернопільська	7	2	+5
Вінницька	14	3	+11
Полтавська	5	4	+1
Харківська	1	5	-4
Чернівецька	15	6	+9
Закарпатська	2	7	-5
Рівненська	11	8	+3
Хмельницька	10	9	+1
Чернігівська	13	10	+3
Херсонська	6	11	-5
Львівська	19	12	+7
Черкаська	9	13	-4
Житомирська	12	14	-2

Продовження табл. 5.6

1	2	4	5
Запорізька	17	15	+2
Волинська	23	16	+7
Дніпропетровська	16	17	-1
Сумська	22	18	+4
Миколаївська	21	19	+2
Івано-Франківська	18	20	-2
Кіровоградська	24	21	+3
Одеська	25	22	+3
Луганська	4	23	-19
Київська	8	24	-14
Донецька	20	25	-5

Джерело: [2]

Одеська область знаходилася у 2007 році на 25 позиції, а у 2018 році піднялася на 22 позицію за напрямом соціально-економічного розвитку «Рациональне природокористування та якість довкілля». На низький рівень рейтингу Одеської області за напрямом «Рациональне природокористування та якість довкілля» вплинули: високий рівень темпу зростання викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення, низький рівень частки відходів у спеціально відведених місцях у загальному обсязі утворених відходів та відсутність роздільного збирання твердих побутових відходів.

Крім Одеської області внизу рейтингу соціально-економічного розвитку за оцінкою результативності регіональної політики у 2018 році опинилася ще одна область Причорноморського регіону – Миколаївська, яка посіла 21 позицію рейтингу у 2018 році, а у 2017 році була 23 позиція (табл. 5.1). На низький рівень рейтингу Миколаївської області за рівнем соціально-економічного розвитку вплинули проблеми за наступними напрямами здійснення регіональної політики: «Ефективність ринку праці», «Соціальний захист та безпека». Таким чином, із 12 напрямів, які увійшли

до оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України, для Миколаївської області негативною ситуацією характеризуються 2 напрями.

За напрямом соціально-економічного розвитку «Ефективність ринку праці» Миколаївська область у 2017 році займала 17 місце, а в 2018 році опустилася на 5 позицій і посіла 22 місце серед всіх регіонів України. Погана ситуація в Миколаївській області пов'язана з напрямом «Ефективність ринку праці», викликана низьким рівнем продуктивності праці в регіоні, низьким рівнем індексу реальної заробітної плати та значною заборгованістю з виплати заробітної плати.

За напрямом соціально-економічного розвитку «Соціальний захист та безпека» Миколаївська область посіла як у 2017, так і в 2018 роках 21 місце серед всіх регіонів. Така позиція регіону викликана за рахунок значної частки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та за рахунок значної кількості кримінальних правопорушень, вчинених проти життя та здоров'я людей в Миколаївській області.

Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України, виявлення слабких сторін їх розвитку дає підстави для розроблення першочергових заходів та комплексних стратегічних рішень щодо удосконалення механізмів управління економічною системою регіону.

Погоджуємося з думкою науковців Н.В. Кузьминчук та Т.М. Куценко, що «за відсутності необхідної централізованої підтримки з боку держави перед регіонами постає проблема ефективної та адекватної регіональної політики, спрямованої на реформування економіки і залучення інвестицій, розроблення та здійснення планів розвитку територій, які б могли спиратися не на державні фінансові ресурси, а розраховувати на використання місцевого потенціалу. Для цього постає необхідність вивчення та оцінювання, з одного боку внутрішньорегіональних інтересів та потреб, а з іншого – оцінювання

власних можливостей їх задоволення на основі використання існуючого соціально-економічного потенціалу населення регіону [3, с. 270].

Економічна система регіону є складним поліструктурним утворенням, що складається з секторів, видів економічної діяльності, функціонування яких забезпечується відповідними ресурсами та механізмів управління, що виконують роль перерозподілу ресурсів як у межах регіону, так і між регіонами. У зв'язку з цим, є різні підходи до її визначення і структуризації складових. Зокрема Солтисік О.О. [4], розглядаючи економічну систему у якості важливої підсистеми регіонального господарства пропонує виділяти у її складі 3 блоки:

- 1) Профільюючі галузі – сукупність видів економічної діяльності, що формують більше половини валового регіонального продукту;
- 2) Соціальна інфраструктура, яка включає охорону здоров'я, освіту, управління, культуру, мистецтво тощо;
- 3) Непрофільюючі галузі – решта секторів економіки.

Такий підхід дозволяє виокремити найбільш продуктивні сектори економіки, що є або можуть стати головними точками зростання економіки.

Науковці Шламан Н.Л. та Уманець Н.Л. декомпонують економічну систему регіону за такими структурними елементами: «трудові ресурси, виробничий комплекс та невиробнича сфера, стан навколишнього середовища, територія, фінансові ресурси, міжнародна економічна діяльність, структура регіонального менеджменту та діяльність окремих її елементів» [5]. Ресурсний підхід є важливим з позиції оцінки економічної ефективності використання ресурсного потенціалу регіону, як важливої узагальнюючої складової аналізу ефективності управління економічною системою регіону.

У свою чергу Трубник Т., пропонує розглядати економічну систему у контексті її секторальної структури. Автор зазначає, що «з теоретичною та практичною метою можуть бути виділені наступні секторальні структури:

- за галузевим принципом, у розподілі за правом власності (або за формою господарювання),
- за функціями у економіці,
- за територіальною ознакою, за можливістю спостереження, за ступенем монополізованості ринку.

Проведені дослідження показали, що на сьогодні немає єдиного підходу також до оцінки ефективності управління економічною системою регіону. Багатомірність методичних підходів, показників та алгоритмів оцінювання пов'язана насамперед зі складною структурою (різними підходами до структуризації економічної системи) економіки регіонів, а також різними цілями оцінювання. Більшість вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких Сидор Г.В.[6], Лапшин В.І. та Смолякова А.А. [7], Балтачєєва Н.[8] є прихильниками рейтингового підходу до оцінювання соціально-економічного становища, інвестиційної привабливості, рівня людського розвитку та інших критеріїв порівняння.

На думку Подольчак Н.Ю., «поняття «ефективність» характеризує досягнення балансу, рівноваги між протилежностями з урахуванням інституційних обмежень та часових меж. Поняття ефективність найчастіше асоціюється з оптимальністю дій, способів, механізмів реалізації або станом суб'єкта за наявності альтернатив та проявляється через співвідношення між метою (цілями) та одержаними результатами, затраченими ресурсами, обставинами зовнішнього середовища, а також часовими межами. Тобто ефективність забезпечується за умов, що сприяють досягненню рівноваги між такими протилежностями: попиту та пропозиції, цілей зацікавлених сторін, активів та пасивів організації, власних та залучених ресурсів, отриманих результатів та витрат на їх одержання тощо [9, с. 8].

Виходячи з класичних підходів до управління соціально-економічними системами, ефективність системи управління визначається за основними трьома напрямками:

1) Економічна ефективність визначає співвідношення результатів та витрат та виникає коли таке співвідношення є вище за 1:

$$E = \frac{P}{B} \in > 1 \quad (5.1.)$$

де, E – економічна ефективність;

P - результати (прибуток, додана вартість, товарна продукція тощо);

B – витрати (фінансові, матеріальні, часові тощо).

2) Продуктивність функціонування системи – відображає рівень використання наявних ресурсів з позиції їх впливу на виробництво продукції чи послуг. Також погоджуємося з думкою Бродької Д.В., що «в умовах трансформаційних процесів на всіх рівнях управління українськими підприємствами було допущено повне ігнорування проблеми продуктивності. Показник продуктивності так і не введено в практику статистичного обліку, що значно ускладнює зіставлення рівнів продуктивності між підприємствами. Відсутність відповідної інформаційної бази не дозволяє відстежувати динаміку продуктивності вітчизняних підприємств. А в сучасних умовах першочерговим завданням для підприємств має стати пошук резервів підвищення продуктивності підприємства, тобто тих можливостей, які є на підприємстві, але з різних причин не використовуються» [10].

Згідно з рекомендаціями Міжнародної організації праці продуктивність - це ефективність використання ресурсів – праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації під час виробництва різних товарів і надання послуг [11, с. 96]

На рівні регіону продуктивність може визначатися як співвідношення обсягів виробництва товарів і послуг до обсягів затрачених ресурсів (праці, матеріальних ресурсів, інвестицій).

$$P_n = \frac{Q_G}{Q_n} \rightarrow \max \quad (5.2.)$$

де, P_n – продуктивність n -го ресурсу (фактору виробництва);

Q_G –обсяги вироблених товарів (послуг) за визначений період;

Q_N —обсяг (кількість) використаних ресурсів чи факторів виробництва за визначений період.

3) Результативність функціонування економічної системи опосередковано відображає дієвість та ефективність прийняття стратегічних та тактичних рішень на всіх рівнях регіонального адміністрування. На думку Трут О.О., «результативність – це ступінь досягнення запланованих результатів (запланованих завдань, цілей). Саме поняття «результат» стосовно функціонування та розвитку організації, є дуже широким і багатоаспектним, оскільки для сучасних організацій характерно розмаїття цілей» [12].

Отже, результативність відображає ступінь досягнення цілей розвитку регіону на певний момент часу і характеризує оперативність та якість діяльності місцевих органів влади у регіоні. У загальному вираженні результативність визначається як відношення фактичних до планових показників:

$$R = \frac{P_F}{P_G} \geq 1 \quad (5.3.)$$

де, R – результативність управління економічною системою регіону;

P_F - фактичний показник реалізації певного виду діяльності;

P_G - цільовий показник.

Використання даних формул дозволить провести комплексну оцінку ефективності управління економічною системою у регіонах, здійснювати порівняльний, динамічний та структурний аналіз господарської діяльності на регіональному рівні.

Для проведення оцінки ефективності управління економічною системою регіону, важливим є інтерпретація отриманих даних та їх використання при обґрунтування стратегії соціально-економічного розвитку регіонів й удосконалення систем адміністрування їх реалізації. У зв'язку з цим, на нашу думку, актуальним завданням є розроблення методичних засад оцінювання ефективності управління економічною

системою регіону з використанням показників економічної ефективності, продуктивності та результативності. Доцільно також зазначити, що важливою частиною місії соціально-економічного розвитку регіону є досягнення не тільки економічного, а також і соціального ефекту розвитку. Тому, доцільно доповнити систему розрахунків показниками соціальної ефективності на рівні регіонів.

Відповідно до цілей дослідження, ефективність управління економічною системою регіону можна визначити як інтегровану порівняльну оцінку результатів економічної діяльності регіону, що визначає збалансованість економічної й соціальної ефективності, продуктивності використання ресурсного потенціалу та результативності управління регіоном за певний період часу.

Таким чином, пропонований методичний підхід оцінки ефективності управління економічною системою регіону передбачає наступні етапи (рис. 5.1.).

На першому етапі необхідно визначити основні критерії та показники оцінювання ефективності управління економічною системою регіону. На основі проведених досліджень встановлено, що найбільш сумарними критеріями виступають: економічна і соціальна ефективність, продуктивність використання ресурсного потенціалу у регіоні та результативність управлінських дій.

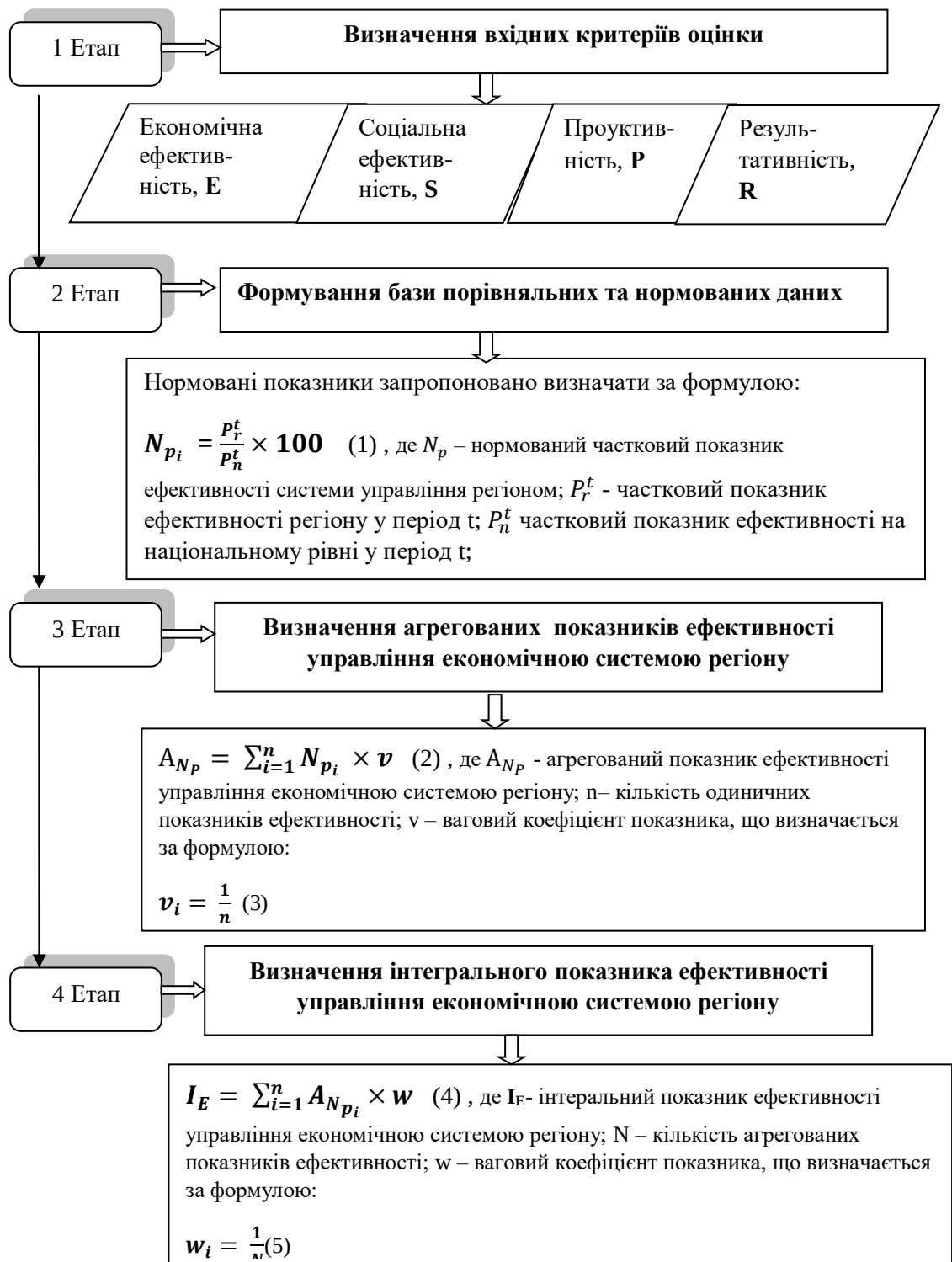

Рис.5.1. Етапи оцінювання ефективності управління економічною системою регіону

Джерело: авторська розробка

Виходячи з мети нашого дослідження та доступності статистичних даних щодо оцінки ефективності у розрізі регіонів України запропоновано систему одиничних показників оцінки, що відображені у таблиці 5.7.

Таблиця 5.7.

Критерії та показники оцінки ефективності управління економічною
системою регіону

К ритерії	Показник и	Формула розрахунку	Позначення
1	2	3	4
Економічна ефективність (Е)	Загальна рентабельність господарюючих суб'єктів	$e_1 = \frac{П}{В} \times 100$	П – валовий прибуток підприємств регіону, тис. грн.; В – валові витрати підприємств регіону, тис. грн..
	Рентабель ність інвестицій	$e_2 = \frac{КІ}{П} \times 100$	КІ – капітальні інвестиції у розвиток регіону, тис. грн..
	Прибутко вість господарської діяльності	$e_2 = \frac{П}{Q}$	Q – обсяги реалізації товарів та послуг у регіоні
Соціальна ефективність (S)	Рівень безробіття	$s_1 = \frac{Б}{ЕАН} \times 100$	Б – чисельність безробітні, тис. осіб; ЕАН – чисельність економічно-активного населення, тис. осіб
	Середня заробітна плата	s_2	Статистичний показник
	Обсяг капітальних інвестицій у розрахунку на одного працюючого	$s_3 = \frac{КІ}{ЧП}$	ЧП – чисельність працюючих, тис. чол.
Продуктивність (Р)	продукти вність праці у регіоні	$p_1 = \frac{Q}{ЧП} \times 100$	Q – обсяги реалізації товарів та послуг у регіоні
	продукти вність використання основних засобів	$p_2 = \frac{ВРП}{ОФ}$	ОФ - первісна вартість основних засобів, тис. грн.
	продукти вність використання енергії	$p_3 = \frac{ВРП}{Е}$	ВРП – валовий регіональний продукт на душу населення у регіоні, Е – витрати енергії у регіоні, т нафтового еквіваленту

1	2	3	4
Результативність (R)	Виконання плану щодо економічного зростання	Обсяги $r_1 = \frac{ВРП_f}{ВРП_n}$	$ВРП_f$ - валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу фактичний, тис. грн.; $ВРП_n$ - Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу плановий, грн.
	Виконання плану щодо зростання наявних доходів у розрахунку на одну особу, грн.	$r_2 = \frac{ДО_f}{ДО_n}$	$ДО_f$ - фактичні наявні доходи у розрахунку на одну особу, грн.; $ДО_n$ - планові доходи у розрахунку на одну особу в регіоні, грн.
	Виконання плану щодо залучення прямих іноземних інвестицій у регіон у розрахунку на одну особу, дол. США	$r_3 = \frac{II_f}{II_n}$	II_f - фактичний обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу в регіоні, дол. США; II_n - плановий обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу в регіоні, дол. США

Джерело: автором сформовано

Доцільно зазначити, що згідно з пропонованими методичними рекомендаціями, перелік та кількість показників може бути адаптовано відповідно до цілей дослідження, а також доповнено якісними показниками оцінки. Використання пропонованої системи показників дозволить здійснити всебічний аналіз ефективності управління економічною системою регіону в умовах трансформації та визначити сильні та слабкі сторони (профіль регіону) в управлінні регіональними системами порівняно з середніми показниками по Україні.

Для проведення оцінки ефективності здійснено розрахунок наведених у таблиці показників на основі статистичної звітності у розрізі областей Причорноморського регіону. Результати розрахунків наведено у таблиці 5.8.

Таблиця 5.8.

Індекси ефективності управління економічною системою у розрізі
областей Причорноморського регіону

Показники	Період	Україна	Миколаївська область	Одеська область	Херсонська область
Економічна ефективність (Е)					
Загальна рентабельність господарюючих суб'єктів, %	2015	1	9,8	-2	12
	2017	8,8	10,6	9	11,3
Приріст, %		7,8	0,8	11	-0,7
Рентабельність інвестицій, %	2015	174	134	163	201
	2017	150	73	89	77
Приріст, %		-24	-61	-74	-124
Прибутковість, тис. грн.	2015	0,08	0,08	0,07	0,12
	2017	0,08	0,06	0,05	0,07
Приріст, %		-4,2	-26,3	-20,7	-36,7
Соціальна ефективність (S)					
Рівень безробіття, %	2015	9,1	8,9	6,5	10,2
	2017	9,5	10,3	7,3	11,1
Приріст, %		0,4	1,4	0,8	0,9
Середня заробітна плата, грн.	2015	5230	5227	5154	4155
	2017	8777	7879	8297	7206
Приріст, %		67,8	50,7	61,0	73,4
Обсяг капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу, тис. грн.	2015	32,8	33,0	22,1	22,0
	2017	54,2	61,0	51,9	52,1
Приріст, %		65,4	84,9	134,9	136,6
Продуктивність (Р)					
Продуктивність праці, тис. грн.	2015	686,1	584,8	523,6	381,4
	2017	1023,7	801,3	849,8	546,0
Приріст, %		49,2	37,0	62,3	43,1
Продуктивність використання енергії, тис. грн./т. нафтового еквіваленту	2015	0,05	0,03	0,05	0,04
	2017	0,08	0,05	0,08	0,07
Приріст, %		65,02	48,19	63,85	59,28
Продуктивність використання основних засобів, млн. грн.	2015	0,26	0,13	0,21	0,14
	2017	0,39	0,18	0,31	0,24
Приріст, %		48,3	39,4	45,7	69,4
Результативність R					
Виконання плану щодо економічного зростання, %	2015	95	98	96	93
	2017	101	103,1	102,3	99,2
Приріст, %		6	5	6	6
Виконання плану щодо зростання доходів населення, %	2015	103	101,5	102	104
	2017	123	123	146	140
Приріст, %		20	22	44	36
Виконання планів щодо залучення прямих іноземних інвестицій	2015	79	78	73	77
	2017	65	58	71	67
Приріст, %		-14	-20	-2	-10

Джерело: розраховано автором за даними [13;14;15;16; 17]

Результати проведених розрахунків показали, що у динаміці 2015-2017 років спостерігаються загальні тенденції, характерні як для України в цілому, так і для Причорноморського регіону:

1) Зниження рентабельності інвестицій та прибутковості операційної діяльності підприємств. При цьому, зниження цих показників у областях Причорноморського регіону відбувається швидшими темпами, ніж по Україні. Найгірші показники демонструє Херсонська область, де у 2017 році зниження рентабельності відбулося на 124% у порівнянні з Україною (-24%). Низькі обсяги прибутковості виробництва зумовлені суттєвим зростанням виробничих, зокрема витрат на енергетичні ресурси, складають у середньому 0,06 грн. прибутку на 100 грн. випущеної продукції і знижуються у 2017 році на 26% порівняно з 2015.

2) Попри зниження прибутковості та рентабельності позитивним трендом є зростання продуктивності використання основних ресурсів, зокрема праці (від 37% у Миколаївській області до 62% в Одеській), використання енергетичних ресурсів у відсотках до ВРП (від 48% у Миколаївській до 63% в Одеській), що свідчить про поступове впровадження ресурсозаощаджувальних технологій та підвищення енергоефективності на підприємствах та основних засобів за їх первісною вартістю.

3) Позитивним трендом, що свідчить про незначне, проте поступове підвищення соціальних стандартів у регіоні є покращення показників соціальної ефективності в господарської діяльності. Так, за період 2015-2017 років доволі суттєвим та таким, що перевищує планові показники на даний період, є збільшення середньої заробітної плати, як по Україні так і в Причорноморському регіоні (у середньому на 65%) та зростання обсягів капітальних інвестицій у розрахунку на одного працюючого, що мало позитивний вплив на ріст продуктивності праці за цей період. Водночас, зростання соціальних стандартів супроводжується збільшенням рівня

безробіття по регіону, що дозволяє зробити висновок про вплив цінових факторів на розвиток даних процесів.

4) Аналізуючи результативність діяльності державних та регіональних органів влади у контексті виконання цільових показників слід відзначити, що у 2015 та 2017 роках спостерігається перевищення виконання планів у сфері зростання наявних доходів населення у середньому на 3-4% та виконання плану щодо економічного зростання, зокрема зростання ВРП по Причорноморському регіону (окрім Херсонської області) у 2017 році складало понад 2-3% вище, ніж заплановано на початку року. При цьому, негативною тенденцією є виконання планів щодо зростання обсягів іноземних інвестицій у розрахунку на душу населення, яке у 2015-2017 роках виконується на 58-79% у залежності від регіону і знижується у динаміці. Це свідчить про наявність суттєвих проблем, пов'язаних із станом інвестиційного клімату в Україні.

Попередній аналіз індексів ефективності управління економічною системою регіону дозволив виявити основні проблемні аспекти, що потребують підвищеної уваги місцевих органів влади при розробленні стратегічних та тактичних рішень щодо розвитку регіону у перспективі, а саме: зростання рівня безробіття, зниження прибутковості підприємств та негативний стан інвестиційного клімату. Ці проблеми є спільними для всіх регіонів України на сучасному етапі трансформації, проте мають різний ступінь прояву на рівні окремих регіонів та вимагають ефективних стратегічних рішень щодо їх подолання із використанням як загальних організаційно-економічних інструментів, так і регіональних механізмів впливу.

Згідно із запропонованими методичними підходами, наступним етапом оцінювання ефективності управління економічною системою регіонів є нормування індексів ефективності управління у регіонах

відповідно до середнього значення по Україні (рис.5.1., формула 5.2).
Розраховані автором нормовані показники зазначено у таблиці 5.9.

Таблиця 5.9.

Нормовані показники ефективності управління економічною системою у розрізі областей Причорноморського регіону

Індекс	умовне позначення	Період	Миколаївська область	Одеська область	Херсонська область
Загальна рентабельність господарюючих суб'єктів	e ₁	2015	490	-100	600
		2017	120	102	128
Рентабельність інвестицій	e ₂	2015	77	93	115
		2017	0	1	1
Прибутковість	e ₃	2015	95	86	145
		2017	70	68	92
Рівень безробіття	s ₁	2015	98	71	112
		2017	108	77	117
Середня заробітна плата	s ₂	2015	100	99	79
		2017	90	95	82
Обсяг капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу	s ₃	2015	101	67	67
		2017	113	96	96
Продуктивність праці	p ₁	2015	85	76	56
		2017	78	83	53
Продуктивність використання енергії	p ₂	2015	69	97	85
		2017	64	99	85
Продуктивність використання основних засобів	p ₃	2015	49	81	54
		2017	45	79	61
Виконання плану щодо економічного зростання	r ₁	2015	103	101	98
		2017	102	101	98
Виконання плану щодо зростання доходів населення	r ₂	2015	99	99	101
		2017	100	119	114
Виконання планів щодо залучення прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу, дол. США	r ₃	2015	99	92	97
		2017	89	109	103

Джерело: розраховано автором за даними таблиці 5.8.

Нормовані показники відображають у відсотковому відношенні ступінь відповідності індексів нормативному значенню, досягнутому в середньому по країні та ілюструватимуть порівняльну ефективність управління у розрізі параметрів економічної та соціальної ефективності, продуктивності економічної системи та результативності діяльності місцевих органів влади.

Результати розрахунків показали, що за рядом показників області Причорноморського регіону відстають від середніх значень по Україні. Найбільш проблемними є показники продуктивності використання ресурсів, зокрема: продуктивність праці (у середньому 80% від загального показника), продуктивність використання енергетичних ресурсів (64-99%) та продуктивність використання основних засобів (45-79%). Разом з цим слід зазначити, що низький рівень рентабельності інвестицій та продуктивності основних засобів пов'язаний з порівняно швидкими темпами інвестиційних вкладень у регіон у 2015-2017 роках, значна частка яких спрямовувалася у матеріальні активи.

Що стосується показників результативності місцевих органів влади, слід зазначити, що у 2017 році показники реалізації цільових показників щодо економічного зростання збільшилися порівняно із середніми значеннями по Україні у середньому на 1-2%, окрім Херсонської області, де % виконання є нижчим і складає усього 98%. Позитивним є також перевищення середніх показників виконання плану щодо залучення іноземних інвестицій у регіон на 3-9% та зростання наявних доходів населення на 14-19% (окрім Миколаївської області).

Проведений аналіз показав значну диференціацію показників ефективності управління економічною системою як порівняно з середніми показниками по Україні, так і у розрізі регіонів. Виявлені розбіжності можуть бути враховані при розробленні стратегії розвитку областей регіону на наступні планові періоди.

Наступним етапом дослідження є розрахунок інтегральних показників ефективності управління економічною системою Причорноморського регіону у розрізі основних індикаторів та визначення комплексного інтегрованого показника. З цією метою використано формули 5.2-5.5 (рис.5.1.).

Визначення вагових коефіцієнтів здійснювалося за формулою 5.3 та 5.5 Зважаючи на рівну кількість індикаторів, ваговий коефіцієнт

одиничних індикаторів встановлено на рівні 0,33, а вагові коефіцієнти за основними критеріями оцінки – на рівні 0,25.

Результати розрахунків на 2 рівнях агрегування наведено у таблиці 5.10.

Таблиця 5.10.

Зважені нормовані показники ефективності управління економічною системою у розрізі областей Причорноморського регіону

Індекс	умовне позначення	Період	Миколаївська область	Одеська область	Херсонська область
Загальна рентабельність господарюючих суб'єктів	e ₁	2015	161,7	-33,0	198,0
		2017	39,8	33,8	42,4
Рентабельність інвестицій	e ₂	2015	25,5	30,8	38,1
		2017	0,2	0,2	0,2
Прибутковість	e ₃	2015	31,2	28,3	47,8
		2017	23,0	22,4	30,3
Рівень безробіття	s ₁	2015	32,3	23,6	37,0
		2017	35,8	25,4	38,6
Середня заробітна плата	s ₂	2015	33,0	32,5	26,2
		2017	29,6	31,2	27,1
Обсяг капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу	s ₃	2015	33,2	22,2	22,2
		2017	37,1	31,6	31,7
Продуктивність праці	p ₁	2015	28,1	25,2	18,3
		2017	25,8	27,4	17,6
Продуктивність використання енергії	p ₂	2015	22,8	31,9	28,0
		2017	21,1	32,7	27,9
Продуктивність використання основних засобів	p ₃	2015	16,0	26,7	17,8
		2017	14,9	26,0	20,1
Виконання плану щодо економічного зростання	r ₁	2015	34,0	33,3	32,3
		2017	33,7	33,4	32,4
Виконання плану щодо зростання доходів населення	r ₂	2015	32,5	32,7	33,3
		2017	161,7	-33,0	198,0
Виконання планів щодо залучення прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу, дол. США	r ₃	2015	39,8	33,8	42,4
		2017	25,5	30,8	38,1

Джерело: автором розраховано

Наведені у таблиці показники характеризують середні зважені оцінки індексів ефективності управління у розрізі основних груп показників: економічної ефективності, соціальної ефективності, продуктивності економічної системи та результативності органів управління при умові, що у межах цільових груп всі показники мають однакову вагу в системі оцінювання. На основі даних таблиці розраховано

інтегральні індекси та узагальнені інтегровані показники ефективності управління економічною системою регіону у 2015-2017 роках (таблиця 5.11.).

Таблиця 5.11.

Розрахунок інтегрального показника ефективності управління економічною системою Причорноморського регіону

Показники	Період	Миколаївська область	Одеська область	Херсонська область
Економічна ефективність функціонування системи (E)	2015	32,3	23,6	37,0
	2017	62,9	56,4	72,8
Соціальна ефективність системи (S)	2015	102,5	88,2	97,4
	2017	94,3	79,9	66,7
Продуктивність системи (P)	2015	66,9	83,9	64,2
	2017	61,8	86,1	65,7
Результативність системи (R)	2015	99,1	96,5	97,8
	2017	96,1	108,6	104,0
Розрахунок	$I = E^{0.25} + S^{0.25} + P^{0.25} + R^{0.25}$			
Інтегральний показник ефективності управління регіональною економічною системою (I)	2015	75,2	73,0	74,1
	2017	78,8	82,8	77,3

Джерело: розраховано автором

Результати розрахунків зваженого інтегрального показника свідчать, що ефективність управління економічною системою в усіх областях Причорноморського регіону є приблизно на одному рівні, що на 20 відсотків є нижчим порівняно з еталонними значеннями по Україні. Негативним є зниження загальної ефективності управління у 2017 році у порівнянні з 2015 у Миколаївській та Херсонській областях на 3,6 та 3,3%. Одеська область демонструє певне зростання (9,8%). Проте, у межах кожної з областей є певні проблеми, вирішення яких дозволить підвищити ефективність управління регіоном.

Миколаївська область лідирує за показниками соціальної ефективності (102 % у 2015 та 94,3% у 2017 роках). Інші показники знаходяться у межах середніх значень порівняно з іншими областями

Причорноморського регіону та є нижчі порівняно з еталонними значеннями по Україні. На рисунку 5.2. наведено профіль ефективності управління економічною системою Миколаївської області.

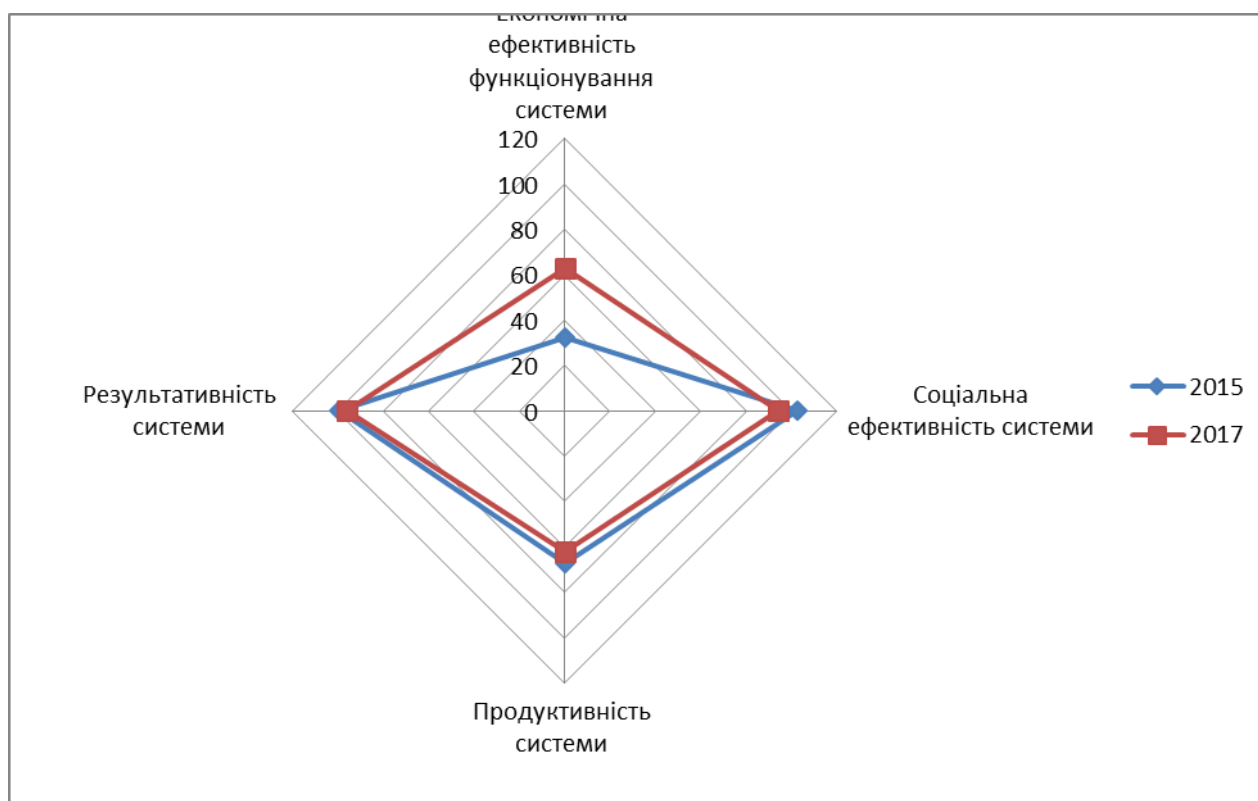

Рис. 5.2. Профіль ефективності управління економічною системою Миколаївської області

Негативним є зниження окремих показників у 2017 році порівняно з аналогічними даними за 2015 рік, а саме показників соціальної ефективності та продуктивності використання ресурсів. На зниження показників економічної ефективності господарського сектору регіону значною мірою вплинули проблеми у функціонуванні фінансово-кредитної сфери, різке зростання цін на енергоносії та падіння попиту на продукцію на зовнішніх ринках.

Одеська область лідирує за показниками результативності системи управління, що у 2017 році перевищила аналогічний показник по Україні на 8,6% (рис.5.3.). Проведені розрахунки показали, що в цілому управління економічною системою є вищим за середній рівень, проте спостерігаються

певні проблеми, що необхідно враховувати у процесі прийняття стратегічних рішень: порівняно низький рівень прибутковості підприємств, що пов'язано із зростанням виробничих витрат та загальним спадом ділової активності у регіоні, внаслідок кризових явищ в економіці, недостатні темпи зростання доходів населення, погіршення ситуації з безробіттям.

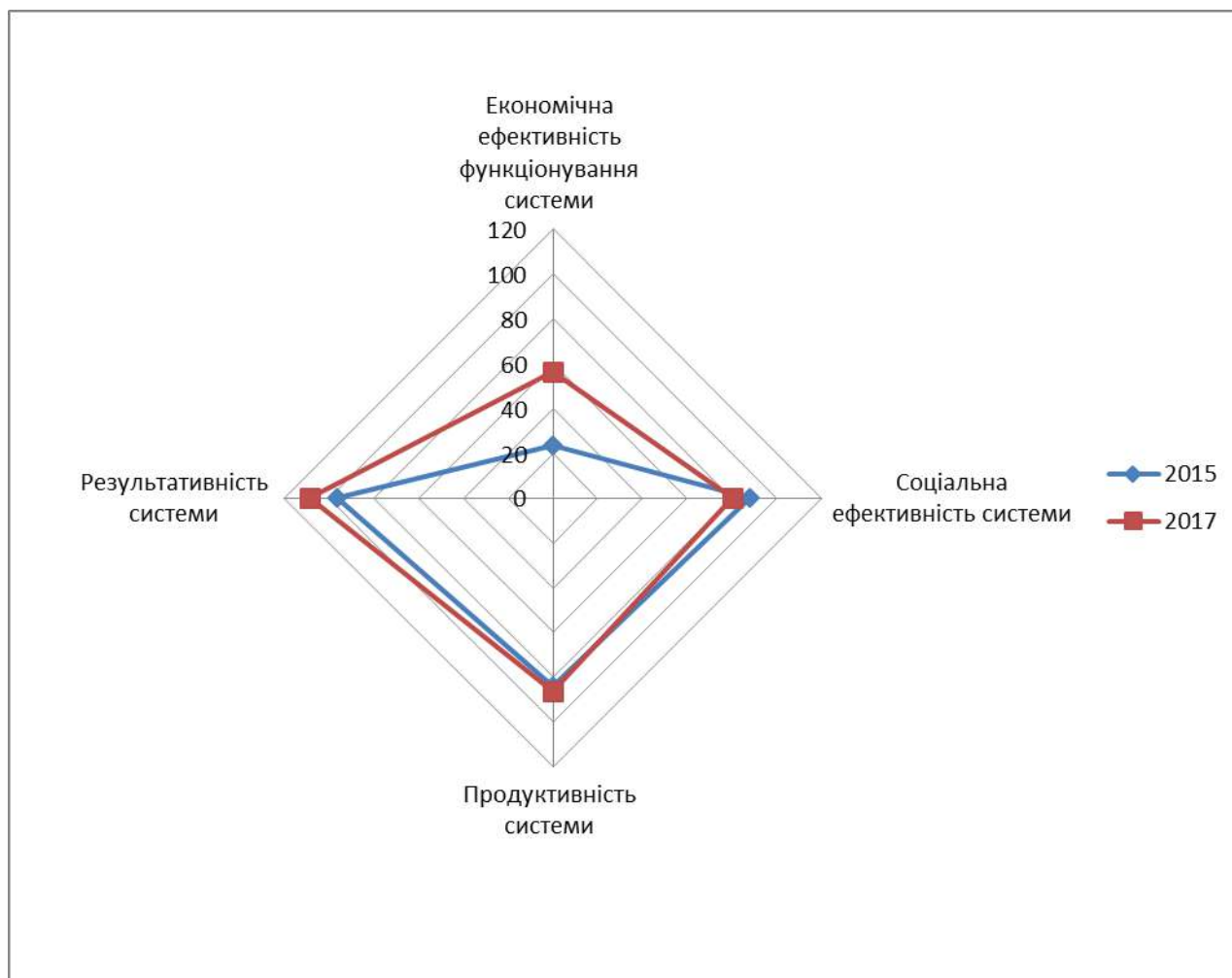

Рис. 5.3. Профіль ефективності управління економічною системою Одеської області.

Херсонська область займає найнижчі позиції у контексті управління економічною системою серед інших областей Причорноморського регіону. Це підтверджується проведеними розрахунками Профіль ефективності управління у Херсонській області наведено на рис.5.4. Сильними

сторонами Херсонської області є відносно високі показники результативності управління(104% у 2017). Водночас, спостерігається ряд проблем, що характерні для всіх областей Причорноморського регіону: низький рівень прибутковості підприємств, скорочення чисельності зайнятих в економіці, зниження притоку прямих іноземних інвестицій, низький рівень інноваційного зростання та модернізації підприємств.

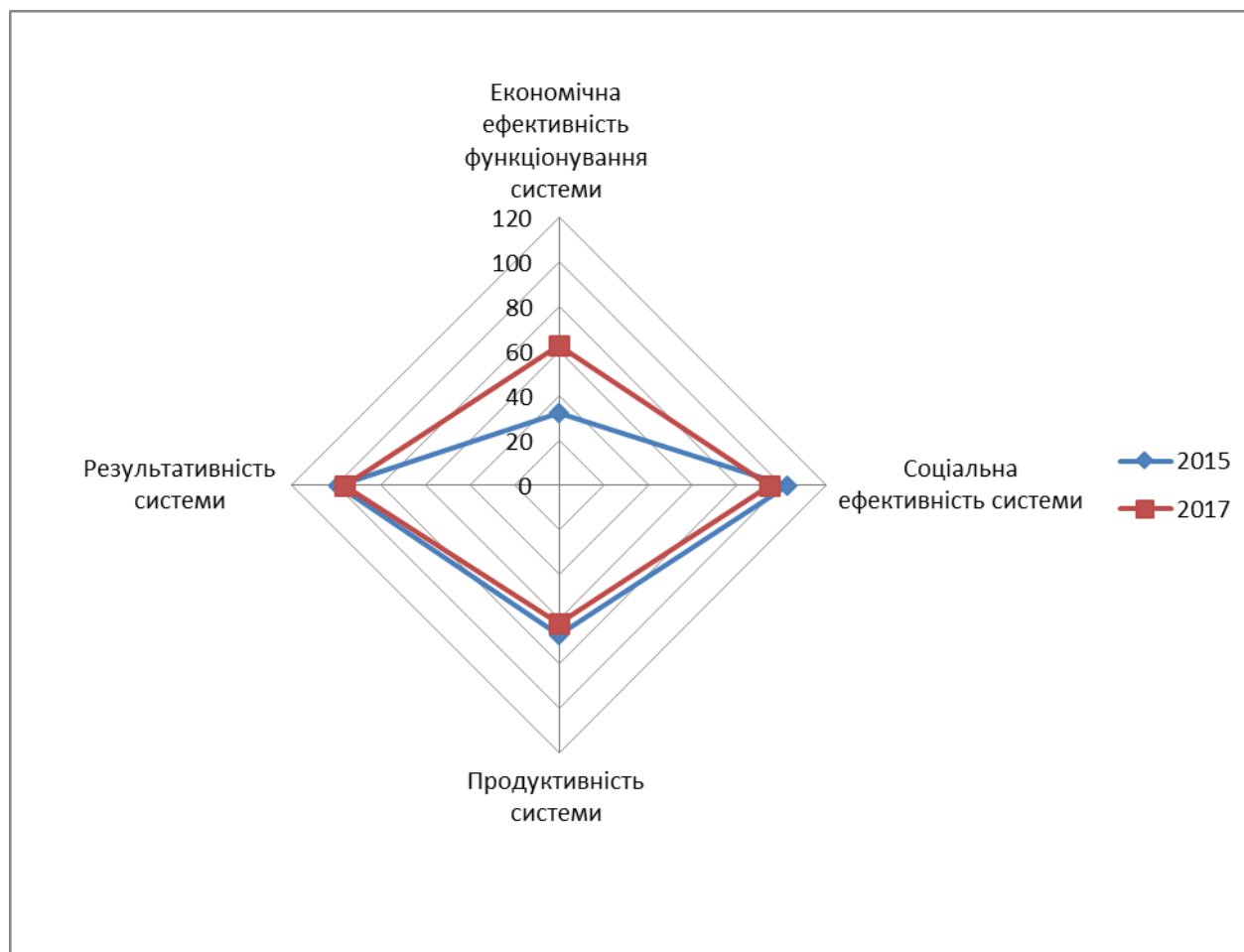

Рис. 5.4. Профіль ефективності управління економічною системою Херсонської області

Основними напрямками підвищення ефективності використання наявного потенціалу Причорноморського регіону є:

- впровадження механізмів ефективного використання енергетичного та природно-ресурсного потенціалу;

- розбудова транспортної та ринкової інфраструктури, що дозволить підвищити рівень ділової активності підприємств;
- розроблення програм стимулювання інноваційної активності та модернізації підприємств;
- створення міжрегіональних кластерів, що сприятиме підвищенню ефективності використання наявних земельних та рекреаційних ресурсів;
- підвищення рівня сприятливості інвестиційного клімату у регіоні;
- створення умов для розвитку малого підприємництва.

Погоджуємося також з думкою Мазур А.Б., що «перехід до ринкових відносин вимагає вдосконалення структури економічного середовища регіонів, спрямованого на комплексний їх розвиток, раціональне використання економічного потенціалу та ефективну взаємодію в господарському комплексі країни. Надто важливо, що під час переходу до ринкової економіки формується система територіально-виробничих комплексів різноманітних типів, триває процес розвитку єдиного господарського комплексу країни на основі міжгалузевих комплексів: паливно-енергетичного, машинобудівного, космічного, агропромислового, а також регіональних комплексів. Слід зазначити, що останні мали б стати важливими організаційними формами поєднання галузей ринкової спеціалізації з регіональною виробничою та соціальною інфраструктурами, тобто регіональним рівнем відтворення: виробництва, обміну, розподілу, споживання економічних благ на мезорівні» [16].

Отже, вирішення проблем підвищення ефективності економічної системи регіону потребує комплексного стратегічного підходу та розроблення дієвих механізмів управління як на національному, так і на регіональному рівнях.

5.2. Механізми формування сприятливого інвестиційного клімату як базової основи стабілізації регіональної економіки та зростання інвестиційного потенціалу

Одним з найважливіших стратегічних завдань, що постають перед нашою країною є формування сприятливого інвестиційного клімату як базової передумови запуску процесів активного розвитку, відтворення і ефективного використання інвестиційного потенціалу на всіх рівнях. Від реалізації цього завдання залежить можливість виходу країни зі стану рецесії, структурна перебудова й підвищення конкурентоспроможності національної економіки та її подальша соціально-економічна динаміка.

Формування сприятливого інвестиційного клімату потребує систематизації основних чинників його утворення та аналізу механізмів їх функціонування. Водночас, на сьогодні немає єдиного підходу щодо економічної сутності та складових інвестиційного клімату на рівні національної економіки.

Маслак О.І. та Таловер В.А. ототожнюють інвестиційний клімат з інвестиційною привабливістю та визначають його як «такий стан інвестиційного середовища, що характеризується та оцінюється через темпи зростання валового внутрішнього продукту, існуючий рівень податків і пільг, відсоткових ставок, інфляції, тарифів і цін, валютних курсів, цін на корпоративні та державні цінні папери, а також правового забезпечення інвестиційної діяльності» [19, с. 53]. Науковці виділяють такі складові інвестиційного клімату: інституціональні (політична стабільність, законодавство у сфері підприємницької та інвестиційної діяльності, ступінь державного втручання в економіку тощо); економічні (загальний стан економіки та фаза економічного циклу, місткість фондового ринку, стан банківської системи, стабільність національної валюти); соціально-психологічні (національний менталітет, людський потенціал, платоспроможний попит, вартість робочої сили) та інфраструктурні

(географічне положення та стан транспортно-логістичної, ринкової, інноваційної і соціальної інфраструктури).

Схожої позиції дотримуються і Мордань Є.Ю. та Гуца А.В., які вважають, що «інвестиційний клімат варто розуміти як сукупність різного роду факторів впливу (політичних, соціально-економічних, фінансових, соціально-культурних, організаційно-правових і географічних), які притаманні певній країні (регіону, галузі) і визначають рівень її привабливості для іноземного інвестора [20, с.34]. Водночас, учені визнають помилковим ототожнення інвестиційного клімату й інвестиційної привабливості, підкреслюючи, що остання є більш вузьким та суб'єктивним поняттям.

На думку, Слюсарчука О.П. інвестиційний клімат - це «сукупність політичних, економічних, правових, географічних, соціально-культурних умов які у своїй взаємодії забезпечують та впливають на інвестиційну діяльність вітчизняних та іноземних інвесторів на окремо взятій території. На обсяги вкладення коштів впливає економічна, соціальна та політична ситуація, що розгортається в країні» [21, с.73].

Важливим чинником формування інвестиційного клімату є його нормативно-правове й інституційне підґрунтя. Серед найбільш значимих елементів інституційно-правового середовища, що мають визначальний вплив на створення інвестиційного клімату можна виділити:

- наявність (відсутність) в країні спеціального органу держави, що виконує функції у сфері впровадження державної інвестиційної політики на всіх рівнях та сприяє впровадженню важливих для економіки інвестиційних проектів. В Україні наразі відсутній такий єдиний державний орган, а функції щодо сприяння впровадженню інвестиційних проектів і програм розподілено між департаментом залучення інвестицій та іншими підрозділами міністерства економіки і торгівлі України, департаментами зовнішньоекономічних зв'язків та розвитку економіки на рівні обласних державних адміністрацій та муніципалітетів. Водночас, з

метою сприяння залучення іноземних інвестицій впродовж 2014-2017 років створено ряд державних органів, що виконують консультативно-дорадчі й представницькі функції. Зокрема, у 2014 році президент заснував Національну інвестиційну раду в якості консультативно-дорадчого органу при Президентові, а в 2016 році уряд України створив Українське бюро по заохоченню інвестицій (UkraineInvest) в якості незалежного консультативного органу, уповноваженого залучати і підтримувати прямих іноземних інвесторів. У 2015 році створено посаду бізнес-омбудсмена, який представляє інтереси вітчизняних та іноземних підприємств при порушенні їх прав або несправедливе поводження з боку державних або муніципальних органів влади, державних або контрольованих компаній чи їх посадових осіб.

- наявність (відсутність) документально зафіксованих стратегічних документів у сфері інвестиційної діяльності, а саме: інвестиційної стратегії, політики та планів інвестиційного забезпечення розвитку економіки. Нажаль, в Україні наразі не існує єдиного комплексу стратегічних документів у сфері інвестиційної діяльності. Окремі стратегічні цілі та пріоритетні напрями інвестування містяться в Державній стратегії 2020, «Цілях сталого розвитку», та у вигляді окремих пунктів в регіональних стратегіях. Не зважаючи на декларативні заяви щодо переходу України до моделі сталого розвитку, на сьогодні відсутній єдиний комплексний організаційно-правовий механізм регулювання інвестиційної діяльності, що негативно відображається на стані інвестиційного клімату та підвищує рівень невизначеності інвестиційного середовища.

- закріплення (невизначеність) на законодавчому рівні параметрів інвестиційної діяльності та об'єктів інвестування, що регулюють певні режими щодо них застосовуються у сфері оподаткування, пільг, обмежень тощо ;

- визначення (відсутність) на законодавчому рівні стимулів та заохочень у сфері інвестування, що використовуються для цільового спрямування інвестиційних потоків в пріоритетні сфери та сектори економіки. Наразі в Україні податковим кодексом затверджено ряд податкових пільг, яким можуть скористатися інвестори, зокрема іноземні. Серед них: пільги для окремих інфраструктурних проектів, що реалізуються у рамках міжурядових угод і передбачають повне звільнення від податків та сплати ПДВ; знижені ставки оподаткування на виведений капітал і відсотки, що нараховані на фінансування іноземними кредиторами, які залучаються на міжнародних фондових біржах; знижена ставка ПДВ (7%) на імпорт та продаж виробів медичного призначення і фармацевтичних препаратів; звільнення від ПДВ постачання програмного забезпечення включно до 2023 року; звільнення від акцизів постачання електроенергії, що виробляється з відновлювальних джерел; звільнення від ввізного мита обладнання, що не виробляється на території України; використання прискореного методу амортизації основних засобів інвестиційного призначення тощо.

Отже, враховуючи наведені критерії можна зробити висновок, що сьогодні в Україні створено певне інституційно-правове середовище, що сприяє активізації інвестиційної діяльності, зокрема з боку іноземних інвесторів. Проте, значна частина завдань потребує подальшого опрацювання та удосконалення в напрямі систематизації нормативно-правових важелів, їх узгодження з бюджетною, фіскальною та грошово-кредитною політикою, а також розроблення збалансованої інвестиційної політики.

На основі проведених розвідок під інвестиційним кліматом необхідно розуміти сукупність економічних, правових, адміністративних, політичних, інституційних та інших умов, що визначають особливості здійснення інвестиційних процесів у тій чи іншій країні та в сукупності формують певний баланс можливостей, бар'єрів та ризиків інвестиційної

діяльності. У свою чергу інвестиційна привабливість є похідною від інвестиційного клімату й визначає ступінь сприятливості держави щодо вкладення інвестицій з позицій зовнішніх інвесторів. Тобто, інвестиційна привабливість країни залежить не тільки від наявного потенціалу та внутрішнього інвестиційного клімату, а також від позиції держави стосовно статусу зовнішніх інвесторів та ступеню включеності країни в глобальні економічні процеси.

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, нині в Україні зроблено ряд правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату, серед яких:

- Створено правове поле для інвестування та розвитку державно-приватного партнерства. Законодавство України визначає гарантії діяльності для інвесторів, економічні та організаційні засади реалізації державно-приватного партнерства в Україні

- Розроблено організаційно-правові механізми захисту прав іноземних інвесторів, стосовно яких використовується національний режим інвестиційної діяльності що передбачає рівні умови ведення бізнесу з вітчизняними інвесторами. Визначено також, що іноземні інвестиції в Україні не можуть підлягати націоналізації;

- Ратифіковано Вашингтонську Конвенцію 1965 року про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами, що надає додаткові гарантії іноземним інвесторам стосовно захисту їх прав.

- Підписано та ратифіковано Верховною Радою України міжурядові угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій з більш, ніж 70 країнами світу.

- Прийнято Закон України від 31.05.2016 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування обов'язковості державної реєстрації іноземних інвестицій», реалізація якого спрощує

порядок залучення іноземних інвестицій та унеможлиблює прояв ознак корупції при їх державній реєстрації.

- Врегульовано базові аспекти оформлення дозволу на застосування праці іноземців та посвідки на тимчасове проживання, що спростить залучення іноземних менеджерів та іноземних кваліфікованих працівників, що необхідно на перших етапах розвитку дочірнього підприємства в Україні. З цією метою Верховною Радою України прийнято закон від 23.05.2017 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усунення бар'єрів для залучення іноземних інвестицій»

- Підписано Угоду про заохочення та захист інвестицій між Україною та Фондом Міжнародного розвитку ОПЕК, яка передбачає надання режиму найбільшого сприяння щодо розпорядження інвестиціями та прогнозовано сприятиме збільшенню обсягів іноземних інвестицій в ключові галузі економіки України [23].

Попри певні позитивні зрушення, інвестиційний клімат в Україні залишається несприятливим, про що свідчить скорочення обсягів прямих іноземних інвестицій та значний вплив інвестиційного капіталу з України. Згідно з оцінками уряду, структурна перебудова економіки потребує загальних інвестицій на суму від 140 до 200 млрд дол. США, а щорічна потреба в інвестиціях складає у середньому 20 млрд.

Значного нищівного удару по стану інвестиційного клімату в країні було здійснено внаслідок військової агресії Російської федерації на Сході України та окупації частини територій. Наслідком стала втрата близько 20% економічного потенціалу, людських, матеріальних та енергетичних ресурсів, деструкція логістичних потоків та втрата частини ринків збуту. Військова загроза та невизначений стан окремих територій і досі залишається однією з найбільших проблем у формуванні інвестиційного клімату внаслідок значного підвищення рівня ризиковості інвестицій, особливо довгострокових.

Окрім того, в Україні склався специфічний інвестиційний клімат, що характеризується відсутністю системності й узгодженості в прийнятті рішень на різних рівнях управління, високим динамізмом змін у законодавстві й економічній політиці, значним рівнем бюрократизації господарської діяльності та переважанням суб'єктивних чинників в процесах державного адміністрування.

На думку Щепіної Т.Г. в Україні все ще залишаються проблеми організаційного характеру, що ускладнюють процеси залучення інвестицій та негативно впливають на стан інвестиційного клімату, серед яких автор виділяє:

- «орієнтація українського уряду на залучення фінансових ресурсів переважно від міжнародних фінансових організацій (МВФ, МБРР), що призводить до недооцінки необхідності стимулювання дій приватних іноземних інвесторів;

- домінування урядової політики в Україні та вплив на неї політико-економічних угруповань, орієнтованих на отримання не економічного прибутку, а рентних доходів, що стимулює закритість та викликає негативне ставлення до «чужинців»: як національних, так і іноземних потенційних інвесторів;

- в урядових структурах та на регіональному рівні управління зберігається поділ інвесторів на «своїх» та «чужих», однак зрозуміло, що сьогодні від бюрократичного свавілля потерпають як перші, так і другі[23].

Об'єктивною оцінкою інвестиційного клімату в країні можна також вважати позиції держави у різних міжнародних рейтингах, що формуються на основі комплексного інтегрального оцінювання найбільш суттєвих чинників конкурентоспроможності економіки, ефективності державних інституцій, розвитку основних інвестиційних ресурсів, економічної мобільності та відкритості економіки тощо.

До найбільш відомих і впливових світових рейтингів, що прямо чи опосередковано характеризують стан інвестиційного клімату в країні можна віднести:

- рейтинг легкості ведення бізнесу «Doing business», який щорічно проводиться Світовим банком[24],
- глобальний індекс конкурентоспроможності «The Global Competitiveness Index», заснований міжнародним економічним форумом [25],
- індекс економічної свободи «Index of Economic Freedom» [26]американського аналітичного центру Heritage Foundation,
- індекс інвестиційної привабливості [27], що розраховується Європейською бізнес-асоціацією;
- Глобальний інноваційний індекс «Global Innovation Index» [28], який щорічно видається всесвітньою організацією інтелектуальної власності.

Як показують результати дослідження, позиції України у наведених вище міжнародних рейтингах покращуються. Динаміка розміщення України у найбільш відомих рейтингах інвестиційного клімату наведена у таблиці 5.12.

Згідно з рейтингу легкості ведення бізнесу (Doing business), Україна у 2018 році (за результатами 2017 року) зайняла 76 місце із 190 країн світу, підвищивши свої позиції на 4 бали порівняно з попереднім періодом. Згідно з підрахунками експертів Світового банку, кожен додатковий пункт у рейтингу легкості бізнесу держави, зумовлює приплив додаткових інвестицій в її економіку на суму близько 500 млн дол. США. Попри позитивну тенденцію кінцевого показника, окремі критерії в індексі погіршилися порівняно з попереднім періодом, серед них:

- міжнародна торгівля та співробітництво (-5 балів) із 109 на 115 позицію;
- реєстрація власності (-2 бали) з 61 на 63 сходинку;

- доступ до кредитних ресурсів (-1) з 19 на 20;
- сплата податків - із 83 на 84 (-1 сходинка);
- виконання контрактів з 40 на 81 сходинку (-40 позицій).

Таблиця 5.12.

Позиції України у міжнародних рейтингах

Назва рейтингу	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Зміна позицій	
									2018/ 2011	2018/ 2017
Doing business	147	149	152	137	112	96	83	76	71	13
Global Competitiveness Index	89	82	73	84	76	79	89	83	6	6
Index of Economic Freedom	162	164	163	161	155	162	166	150	12	16
Investment attractiveness	2,58	3,28	2,18	2,12	1,87	2,57	2,88	3,15	0,57	0,27
Global Innovation Index	58	62	66	63	58	56	50	43	15	7

Джерело: автором сформовано за The official site of EBA (2018) "Investment attractiveness index of Ukraine. The mood of investors in the and half of 2017" [27]

Індекс легкості ведення бізнесу визначається як середньоарифметичне значення оцінок таких складових:

На рис. 5.4. наведено динаміку позицій України за основними складовими рейтингу ведення бізнесу у 2011-2017 роках.

Як бачимо з рисунку 5.4., попри втрату окремих позицій, прогрес у сфері створення умов для розвитку бізнес-середовища в Україні є очевидним. Такі зрушення позиціонуються владою як індикатор успішності проведення реформ. Проте, найбільш гострими питаннями як для іноземних так і вітчизняних інвесторів в Україні залишаються: корупція, захист прав власності, високі кредитні ставки, ведення міжнародної торгівлі та адміністративні бар'єри у сфері започаткування й закриття бізнесу.

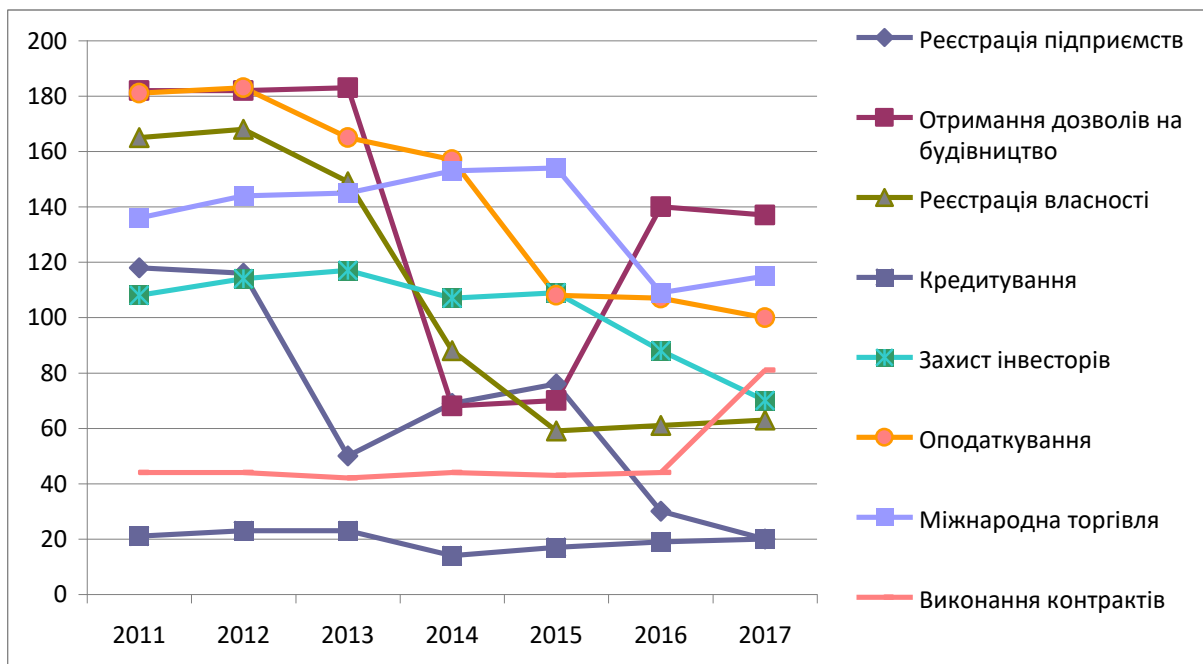

Рис.5.4. Динаміка позицій України за основними складовими у рейтингу «Doing business»

Джерело: сформовано автором за даними [27]

За результатами дослідження, опублікованого у рейтингу Міжнародного економічного форуму «The Global Competitiveness Index 2018», наша країна зайняла 83 місце тим самим піднявшись на 6 сходинок порівняно з позицією 2017 року. У відповідності до складових рейтингу, відносно слабкі позиції Україна займає за такими складовими:

- макроекономічна стабільність – 131 місце;
- державні інституції – 10 місце;
- фінансова система – 117 місце;
- рівень охорони здоров'я – 94 місце;
- динаміка розвитку бізнесу – 86 місце.

Відносними перевагами нашої держави, що забезпечують гідне місце серед інших країн залишаються:

- розвиток інфраструктури – 57 місце, що зумовлено високим рівнем електрифікації території та розгалуженою системою транспорту;
- розвиток ринку праці – 66 місце завдяки доступній та водночас кваліфікованій робочій силі;

- здатність до інновацій – 58 місце та рівень адаптації до технологій – 7 місце;
- місткість ринку – 47 місце.

Отже, конкурентні переваги, що позитивно впливають на рівень інвестиційного клімату нашої країни забезпечується насамперед завдяки людському, природному потенціалу та напрацюваннями попередніх поколінь. Водночас, при збереженні наявних тенденції щодо скорочення людських ресурсів і неефективного використання економічного потенціалу у майбутньому Україна ризикує втратити конкурентні позиції.

Індекс інвестиційної привабливості, що обчислюється Європейською Бізнес-Асоціацією впродовж 2016-2018 років також показує тенденцію до зростання. На рис.5.5. наведено динаміку індексу, що розраховується на основі опитувань керівників більш ніж 140 українських та міжнародних компаній, що працюють на вітчизняному ринку стосовно їх оцінки інвестиційного середовища. Індекс розраховується по 5-ти бальній шкалі.

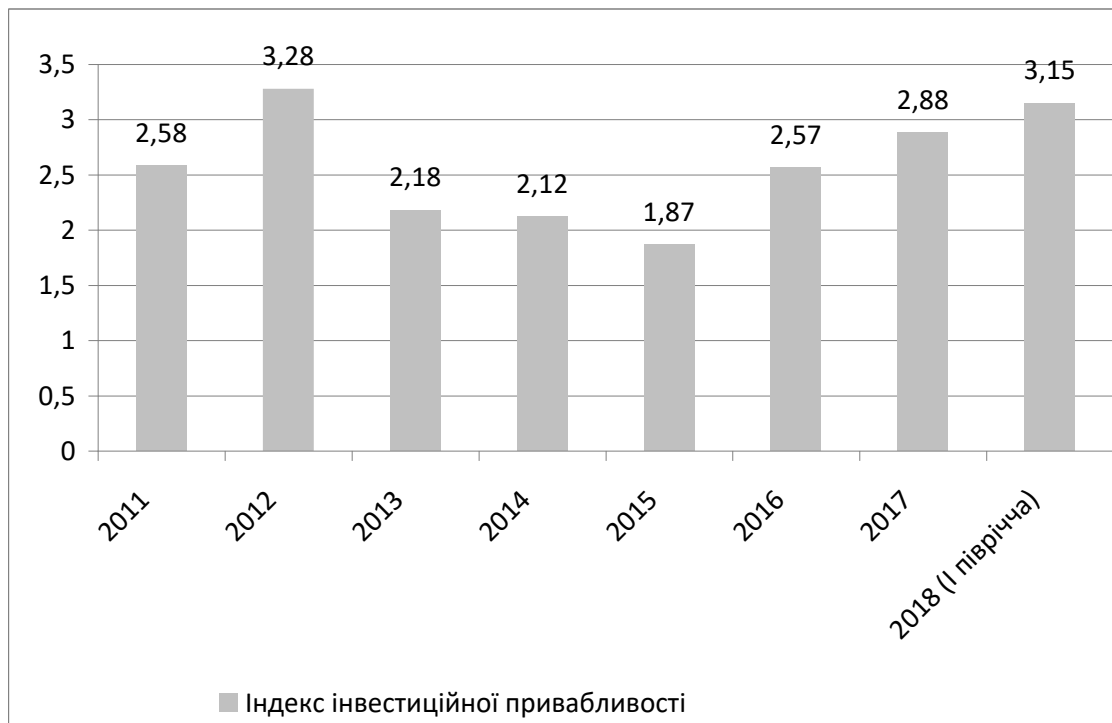

Рис. 5.5. Динаміка індексу інвестиційної привабливості України за версією Європейської Бізнес-Асоціації

Джерело: [27]

Як свідчать дані проведеного опитування, у 2018 році індекс інвестиційної привабливості України вийшов з негативної площини та перейшов у нейтральну. Серед змін, що позитивно позначилися на стані інвестиційного клімату респонденти відзначили: відкритість державних даних, поступову дерегуляцію бізнес-середовища, розвиток електронних сервісів і діджиталізацію економіки, спрощення дозвільних процедур, впровадження мораторію на перевірки, автоматичне відшкодування ПДВ та скасування печатки. Окрім того, 30,5% опитаних керівників компаній позитивно оцінюють прийняття законів: «Про товариства з обмеженою відповідальністю», «Про валюту», «Про антикорупційний суд». Разом з цим, результати опитування показують, що не зважаючи на деяке послаблення, негативні бізнес-настрої залишаються. Цьому сприяє насамперед: продовження військового конфлікту, нестабільність макроекономічної ситуації, контрабанда та рейдерські захоплення бізнесу, посилення податкового тиску та зростання цін на енергоносії.

Ключовою проблемою, що здійснює суттєвий негативний вплив на інвестиційний клімат в регіонах країни вже протягом багатьох років є значний рівень корупції, що попри численні законодавчі, адміністративні та організаційні новації не вдається подолати. Зокрема, «згідно з результатами дослідження міжнародної антикорупційної організації «Transparency International», Україна здобула 30 балів зі 100 можливих у дослідженні «Transparency International», «Індекс сприйняття корупції» (CPI) за 2017 рік і посіла 130 місце (зі 180 країн). Це на 1 бал більше та на 1 позицію вище, ніж у минулому році (29 балів, 131 місце зі 176 країн). Але в динаміці результати 2017 року нижчі (1 бал проти 2), ніж у 2016 році» [28, с.153]. Переміщення нашої країни на вищу сходинку у рейтингу протидії корупції стало можливим внаслідок запровадження системи антикорупційних заходів, серед яких:

- активізація діяльності антикорупційних органів (САП, НАБУ) та прийняття Закону про створення антикорупційного суду;
- продовження реформи у сфері державних закупівель з обов'язковим використанням системи «ProZorro»;
- поступове усунення недоліків у функціонуванні реєстру електронних декларацій посадових осіб;
- продовження реформування ринку газу;
- проведення заходів з дерегуляції бізнесу та спрощення його адміністрування.

Разом з цим, ефективне впровадження реформ та продовження структурної перебудови економіки, що повинно позитивно позначитися на формуванні інвестиційного клімату перебуває лише на стадії зародження і поки не дало значних позитивних результатів. Вказані процеси гальмуються відсутністю чіткого стратегічного вектора та цільової визначеності щодо подальшого розвитку національної економіки, відсутністю політичної згоди стосовно методів вирішення значного переліку накопичених проблем, тиском зовнішніх кредиторів та вагомим світових гравців.

На основі проведеного дослідження систематизовано фактори, що найбільш суттєво впливають на стан інвестиційного клімату в Україні, формуючи водночас можливості та бар'єри здійснення ефективної інвестиційної діяльності (таблиця 5.13.).

Таблиця 5.13.

Можливості та бар'єри, що формують поточний стан інвестиційного клімату в регіонах України

Можливості	Вектор розвитку*	Бар'єри	Вектор розвитку
1	2	3	4
Економічні			
зростання ВВП	↑	високі ціни на енергоносії	↑
розвинутий споживчий ринок	↓	обмінний курс національної валюти	↓

1	2	3	4
Правові			
стабілізація банківської системи	↔	рівень капіталізації фондового рику	↔
реформування ринку цінних паперів	↑	реальні доходи та заощадження громадян;	↓
підписання економічної частини угоди про асоціацію з ЄС	↔	ставка позикового відсотку	↑
відшкодування ПДВ	↑	ставки оподаткування	↑
захист прав інвесторів	↑	нестабільність нормативно-правового регулювання	↑
розвиток державно-приватного партнерства	↑	наявність правових суперечностей на різних рівнях формування нормативно-правових актів	
законодавчо зафіксовані пільгові умови для окремих категорій інвесторів та проектів	↔	«розмитість» критеріїв щодо визначення суб'єктів, об'єктів та напрямів інвестиційної діяльності, підлягають пільговому оподаткуванню чи іншим методам державного стимулювання	↔
вдосконалення правового регулювання ринку цінних паперів	↑	неврегульованість дозвільної системи	↔
розроблено правові засади у сфері державного інвестування	↑	неврегульованість системи корпоративних відносин	↔
Інституційні			
дерегуляція бізнесу	↑	високий рівень бюрократизації	↓
створення національної інвестиційної ради та структур у складі органів виконавчої влади державного та регіонального рівнів щодо сприяння інвестиційному зростанню	↔	відсутність законодавчо визначеної інвестиційної стратегії та інших стратегічних документів	↓
функціонування антикорупційних органів	↑	високий рівень корупції в усіх сферах державного регулювання	↔
розвиток міжнародного співробітництва в інвестиційній та інноваційній сфері	↑	відсутність системності у роботі державних органів стосовно інвестиційної діяльності	↔

1	2	3	4
Інфраструктурні			
визначення пріоритетних сфер інвестиційно-інноваційної діяльності	↑	недосконала система забезпечення економічної та правової безпеки	↓
		відсутність системного інформаційного порталу для інвесторів	↓
розгалужена мережа транспортної інфраструктури	↓	недостатній рівень розвитку фондового ринку	↓
розвиток ринку інформаційних послуг	↑	стан дорожньої інфраструктури та дорожнього покриття	↓
високий рівень охоплення населення засобами зв'язку та мережею Internet	↑	недостатній рівень розвитку інноваційної інфраструктури	↓
щільність електромереж	↑	стан об'єктів соціальної інфраструктури	↓
розвиток діджиталізації економіки та державного управління	↑	високий рівень зношеності основних засобів в економіці	↓
Ресурсні			
наявність значних запасів природних ресурсів	↓	обмеженість доступу до окремих видів ресурсів	↑
рекреаційні ресурси	↓	скорочення населення	↑
земельні ресурси	↓	погіршення екологічного стану	↑
людський потенціал	↓	зростання собівартості енергоносіїв	↑
енергетичні ресурси	↓	низька енергоефективність	↑
Безпекові			
		енергетична безпека	↓
		криміногенна безпека	↓
		економічна безпека	↓
		військова безпека	↓
		продовольча безпека	↓

* вектор розвитку: ↑-зростання; ↓ - зменшення; ↔ **невизначений**

Джерело: систематизовано автором за результатами досліджень

Проведені дослідження свідчать, що попри покращення стану інвестиційного клімату в останні 2 роки за визначеним переліком позицій, наявні бар'єри насамперед економічного, політичного та безпекового характеру значною мірою стримують розвиток інвестиційної діяльності в Україні. Наявні можливості нівелюються поточними ризиками

фінансового, політичного, екологічного та техногенного характеру, а нестабільність законодавства й не прогнозованість макроекономічного становища стримують започаткування масштабних довгострокових інвестиційних проектів. Україна володіє значним ресурсним потенціалом та розгалуженою мережею інфраструктури, що досі залишаються вагомими чинниками інвестиційної привабливості з позицій іноземних інвесторів. Разом з цим, наявні тенденції, що характеризуються неефективним та безвідповідальним використанням природних ресурсів призводять до їх поступового скорочення та екологічного забруднення, а чинна політика короткострокового інвестування не сприяє ефективному відтворенню основних засобів виробництва та інфраструктури.

Проведене дослідження підтвердило, що покращення інвестиційного клімату в Україні потребує комплексного, узгодженого на всіх рівнях збалансованого стратегічного підходу, реалізація якого підпорядкована єдиній стратегічній меті, а саме: переходу національної економіки до інноваційної моделі сталого розвитку. Реалізація вказаної мети потребує розроблення комплексу економічних, інституційно-правових організаційно-адміністративних механізмів державного регулювання та інструментів їх втілення в межах розробленої інвестиційної політики.

Як зазначають науковці Романова Ю.С. та Герасимчук В.Г., під механізмом регулювання інвестиційної діяльності слід розуміти сукупність заходів та інструментів, спрямованих не тільки на стимулювання припливу інвестицій в країну, але й на оптимізацію цього процесу – упорядкування їх структури, форм й спрямованості відповідно до потреб і стратегічних інтересів нашої країни [31].

Економічні механізми, що визначають стан інвестиційного клімату включають систему фіскальних, грошово-кредитних, митних та бюджетних інструментів, які спрямовані на адекватне регулювання інвестиційних процесів відповідно до поточних та стратегічних цілей

розвитку національної економіки шляхом стимулювання, обмеження чи спрямування відповідних внутрішніх і зовнішніх інвестиційних потоків.

Інституційно-правові механізми спрямовані на формування сприятливого правового середовища, яке необхідне для активізації інвестиційної діяльності та залучення іноземних інвестицій з урахуванням поточного стану економіки, потреб економічної безпеки, світового досвіду в цій сфері, а також міжнародних зобов'язань країни.

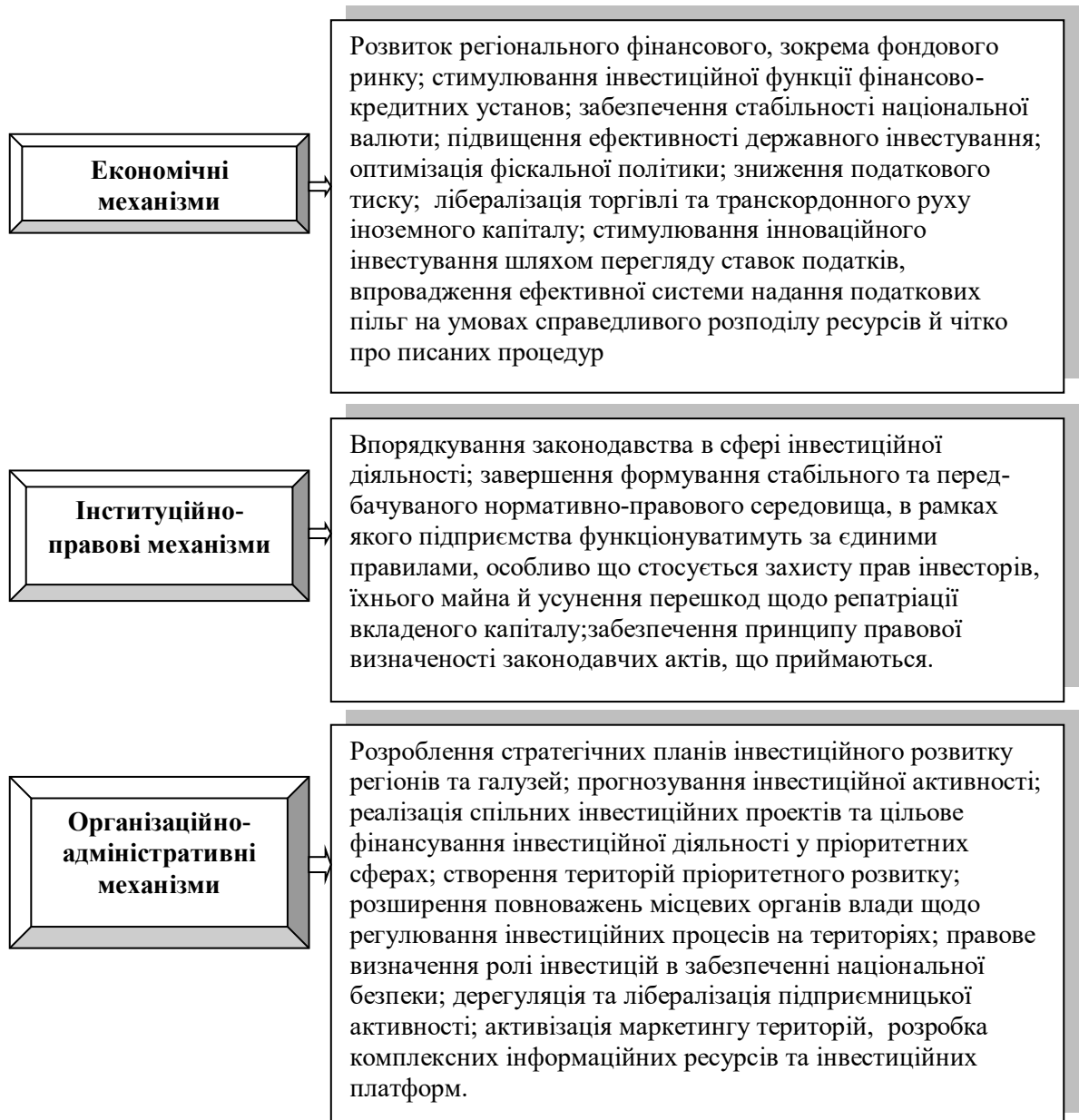

Рис. 5.6. Механізми покращення інвестиційного клімату в регіонах України на етапі дестабілізації економіки

Джерело: автором розроблено

Організаційно-адміністративні механізми покликані сприяти стимулюванню та координації інвестиційних потоків між галузями, регіонами та видами економічної діяльності з метою найбільш ефективного використання наявного потенціалу відповідно до потреб економічного зростання та забезпечення збалансованого розвитку національної економіки. Основними інструментами реалізації організаційно-адміністративних механізмів є методи планового, нормативно-методичного, дозвоільного та інформаційного характеру.

На рис. 5.6. систематизовано першочергові заходи удосконалення механізмів регулювання інвестиційних процесів, що на думку автора сприятимуть покращенню інвестиційного клімату в регіонах України в короткостроковій перспективі.

Комплексна реалізація зазначених заходів сприятиме покращенню інвестиційного клімату, що, у свою чергу створить передумови для макроекономічної й соціальної стабілізації та сталого розвитку економіки у стратегічній перспективі. Водночас, погоджуємося з думкою Ваньковича Д.В., Демчишак Н.Б. та Луковської Ю.М., що для досягнення бажаних обсягів залучення інвестицій в економіку України, як за рахунок ресурсів зовнішніх, так і внутрішніх інвесторів, критично важливим на сучасному етапі є «реалізація заходів щодо зниження рівня політичних ризиків у країні в напрямі політичної стабілізації; зняття соціально-економічної напруги, зокрема за рахунок розв'язання військового конфлікту на сході України та відновлення безперебійного функціонування підприємств відповідних регіонів. Водночас стратегічне значення має комплексна реалізація всіх окреслених заходів з метою унеможливлення виникнення будь-яких дисбалансів й збереження конкурентних засад функціонування економіки України[32, с. 17].

Сприятливий інвестиційний клімат повинен стати для вітчизняної економіки основним базисом, що допоможе їй покинути зону

перманентної «нестабільності» й «бідності» та поступово наблизитися до економічно розвинених країн.

5.3. Стратегічні домінанти формування і розвитку регіонального інвестиційного потенціалу в транзитивній економіці

Аналіз основних тенденцій формування інвестиційного потенціалу в Україні показав, що значна політична невизначеність, динамізм, а у деякі періоди турбулентність соціально-економічних процесів, що супроводжують поступовий, проте не достатньо успішний перехід до моделі ринкової економіки з ознаками сталого інноваційного розвитку суттєво гальмують процеси формування, залучення та ефективного використання інвестиційного потенціалу. Відсутність системності, узгодженості та належної координації механізмів покращення інвестиційного клімату на різних щаблях державного управління підвищують рівень невизначеності що демотивує інвесторів вкладати кошти у довгострокові проекти інноваційного спрямування, особливо в реальному секторі економіки.

Як свідчить практика розвинених країн, важливим системотвірним чинником та координаційним інструментом соціально-економічного розвитку виступає інвестиційна стратегія, що враховує наявний потенціал, можливості його розвитку при зміні макроекономічних та глобальних умов, потенційні бар'єри й обмеження у процесі досягнення стратегічних цілей розвитку країни.

Стратегічні аспекти регулювання інвестиційної діяльності та формування інвестиційної політики в Україні розглядалися у працях багатьох вітчизняних науковців. Разом з цим, на державному рівні досі не розроблено єдиного комплексного документа, що визначає стратегічні пріоритети, заходи та механізми інвестиційного забезпечення розвитку економіки у стратегічній перспективі. Відсутність чіткої, визначеної на

законодавчому рівні інвестиційної стратегії та інвестиційної політики як інструменту реалізації стратегічних завдань у сфері формування, розвитку та реалізації інвестиційного потенціалу країни зумовлює хаотичність та безсистемність управлінських рішень, сприяє поглибленню міжгалузевих, секторальних і регіональних диспропорцій та знижує рівень прогнозованості економічних процесів.

На сьогодні відсутній також єдиний підхід до тлумачення сутності інвестиційної стратегії національного рівня, її функцій, складових та методів формування.

На думку Філімонової О.Б., «інвестиційну стратегію слід розглядати як складову загальної стратегії функціонування національної економіки, яка є сукупністю цілей інвестиційної діяльності та програми заходів щодо їх досягнення, які структуровані у довгостроковій перспективі, взаємопов'язані з виробничою та фінансовою активністю, спрямовані на підвищення ефективності, прибутковості та конкурентоздатності національної економіки, або ж поєднують економічні цілі з досягненням соціального чи екологічного ефектів» [33, с. 82].

Слободянюк Н.О. наголошує, що інвестиційна стратегія розвитку національної економіки повинна передбачати:

- створення макроекономічних умов, що сприяють веденню підприємницької діяльності в економічному просторі України й отримання прийнятної норми прибутку;
- стимулів утворення та нагромадження фінансових ресурсів у країні;
- спрямування ресурсів кредитно-фінансової сфери на здійснення інвестицій в реальний сектор економіки на засадах узгодження грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики із завданнями інвестиційної стратегії;
- зростання фінансових ресурсів у населення, національних підприємств і держави та стимулів для їхнього спрямування на здійснення інвестицій до реального сектора економіки;

- впровадження режиму економії бюджетних коштів та підвищення їхньої ролі як макроекономічного регулятора і складової інвестиційного потенціалу;

- створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій та їхнього використання для здійснення намічених структурних зрушень, підвищення здатності національної економіки до сприйняття цих інвестицій;

- залучення у національну економіку капіталу, що ухиляється від оподаткування за рахунок вивезення за кордон шляхом перекриття каналів нелегального відпливу грошей за кордон [34, с. 68].

На основі проведених досліджень, можна зробити висновок, що регіональна інвестиційна стратегія– це інтегрована, складна система взаємопов'язаних цілей, механізмів та інструментів, що охоплюють широке коло соціально-економічних, науково-технічних та політичних науково-обґрунтованих й належним чином затверджених рішень регіонального розвитку, узгоджених за напрямками, термінами та виконавцями і спрямованих на забезпечення ефективного формування, відтворення й використання інвестиційного потенціалу із збереженням балансу інтересів регіональної влади, громади і бізнесу.

Враховуючи поточне соціально-економічне становище України, необхідною умовою виходу з кризи є поєднання інвестиційної та інноваційної стратегії в єдиний чинний механізм, що має стати своєрідним «трампліном» здатним подолати зростаючий розрив між потребами соціально-економічного розвитку, стабілізації й зміцнення конкурентних позицій та наявними тенденціями поступової деіндустріалізації й сировинноорієнтованого існування.

У цьому контексті погоджуємося з міркуваннями Диха М.В., який стверджує, що «країна, позбавлена доступу до базових технологій домінуючого технологічного укладу, неминуче опиниться в економічно та політично залежному становищі, яке в подальшому закріпиться через

нееквівалентний зовнішньоторговельний обмін. З часом, така країна має усі шанси надовго стати платником інтелектуальної ренти високорозвиненим країнам світу, які вже створили потужний потенціал сучасних наукомістких виробничих та інформаційних технологій. Крім того, відсутність реально діючих механізмів управління інноваційним розвитком, як правило, не може перетворити науково-технологічну сферу в рушійну силу розвитку національної економіки через недостатність інвестицій, які необхідні для підтримки висококапіталізованого виробництва та відсутність зваженої інвестиційної політики, спрямованої на активне стимулювання розвитку національного промислового виробництва, що призводить до ще більших негативних наслідків» [35, с. 28].

Безумовно, інвестиційна стратегія є похідною (забезпечувальною) стратегією по відношенню до загальної стратегії сталого розвитку країни, а її реалізація повинна повному обсязі забезпечувати фінансування пріоритетних для досягнення цілей сталого розвитку видів і сфер народногосподарської системи. У зв'язку з цим природно, що об'єктом формування інвестиційної стратегії національної економіки виступає інвестиційний потенціал, оцінений з позицій його відповідності досягненню стратегічних цілей розвитку країни.

Наразі основним стратегічним документом розвитку України, що виступає орієнтиром при прийнятті рішень парламентом та урядом є Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», затверджена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [36]. Нажаль, на кінець 2018 року стан реалізації стратегії є незадовільним, зокрема у сфері переходу економіки на інноваційно-орієнтовану модель, зростання експорту товарів із високою доданою вартістю, забезпечення економічної й продовольчої безпеки, тощо.

Виконання адміністративних, правових та організаційних елементів реалізації стратегії також знаходиться на достатньо низькому рівні.

Зокрема, у звіті «Про виконання плану заходів передбачених стратегією «Україна-2020 у сфері державного управління», підготовленому експертною групою «Реформа публічної адміністрації» [37] зазначається, що на кінець першого півріччя 2018 року стан виконання заходів передбачених стратегією до кінця 2018 виконано на 47% (115 із 165 запланованих заходів). Гальмуючими чинниками виступає насамперед відсутність погодженості в коаліції, що стримує прийняття важливих законів необхідних для успішної реалізації реформ, а також відсутність будь-якої окрім політичної відповідальності посадових осіб за реалізацію заходів передбачених стратегією, що знаходяться у межах їх функціональних обов'язків і компетенції.

У 2017 році, Урядом України представлено Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», що визначає базові сталого розвитку України до 2030 року, перелік реформ та заходів, що сприятимуть їх реалізації [38]. У документі систематизовано та адаптовано 17 глобальних цілей сталого розвитку, яких на сьогодні дотримуються всі країни світу з до специфіки національного розвитку. Цілі містять чіткі індикатори сталого розвитку з розбивкою на 5 років до 2030 р. що у перспективі можуть бути використані для моніторингу ефективності розвитку України на шляху реформ. У переліку стратегічних цілей сталого розвитку відсутні цілі щодо формування інвестиційного потенціалу, а інвестиції розглядаються лиш як інструмент реалізації цілей розвитку промислового сектору, технологій та інноваційної діяльності. Разом з цим, у вказаному документі визначено державні пріоритети, куди необхідно першочергово спрямовувати інвестиційні потоки, а саме:

- Розвиток інновацій та побудова креативної економіки;
- Інфраструктурні проекти;
- Виробництво продукції з високою доданою вартістю;
- Розвиток аграрного сектору;
- Людський капітал.

На основі проведених досліджень визначено роль та місце інвестиційної регіональної стратегії в системі стратегічного сталого розвитку національної економіки, що проілюстровано на рис. 5.7.

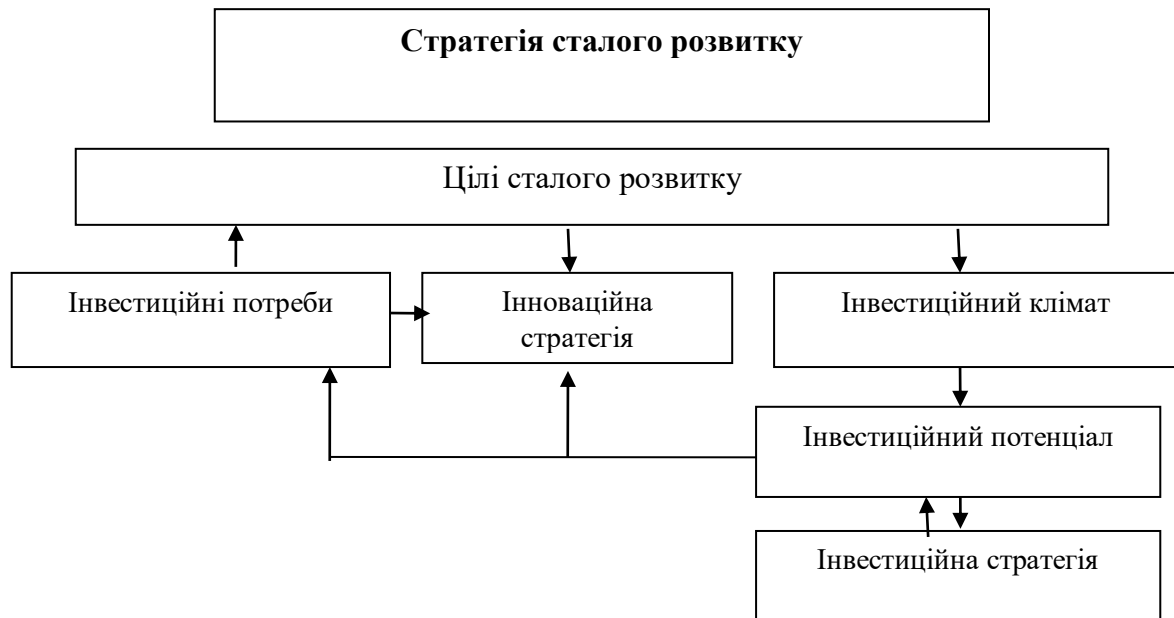

Рис.5.7. Місце інвестиційної стратегії в забезпеченні сталого розвитку

Джерело: автором розроблено

За переконанням автора, основною функцією інвестиційної стратегії в забезпеченні сталого розвитку є визначення основних джерел залучення та формування інвестиційного потенціалу в обсягах, необхідних для найбільш повної реалізації пріоритетних цілей та формування механізмів ефективного перерозподілу інвестиційних потоків між галузями, секторами, регіонами і видами економічної діяльності таким чином, що сприятиме їх найбільш ефективній реалізації як з позиції держави, так і бізнесу.

Враховуючи проведені дослідження та викладені міркування, вважаємо, що регіональна інвестиційна стратегія повинна відповідати таким вимогам:

- чітке обґрунтування активних заходів, що сприятимуть формуванню інвестиційного потенціалу на рівні господарюючих суб'єктів, населення та бюджетів всіх рівнів ;

- підвищення ефективності використання бюджетних інвестиційних ресурсів всіх рівнів;

- забезпечення пріоритетності інвестування у стратегічно значущі сектори економіки, а також стимулювання інноваційної форми інвестицій на макрорівні;

- формування стимулів для спрямування акумульованих інвестиційних ресурсів на капіталовкладення у реальний сектор економіки із урахуванням визначених цільових орієнтирів;

- надання економічно обґрунтованих преференцій довгостроковим інвестиційним проектам, що передбачають подальше реінвестування частини отриманого прибутку і спрямовані у пріоритетні з позиції сталого розвитку сфери економіки;

- пріоритетність забезпечення завдань інвестиційної політики при реалізації заходів валютної, монетарної, митної та фінансово-кредитної політики.

Як свідчить практика розвинутих країн, головним суб'єктом формування і реалізації інвестиційної стратегії на національному рівні є держава. Держава виступає водночас учасником двох паралельних процесів:

- 1) створює умови для залучення приватних інвестицій в економіку та механізми спрямування інвестиційних потоків у пріоритетні галузі і сфери;

- 2) виступає суб'єктом інвестиційної діяльності, інвестуючи кошти для отримання прибутку й вирішення соціально-економічних проблем.

Відповідно, напрями участі держави в реалізації інвестиційної стратегії мали би виглядати наступним чином (рис. 5.8.).

Формування інвестиційної стратегії регіону є базисом для розроблення дієвої інвестиційної політики.

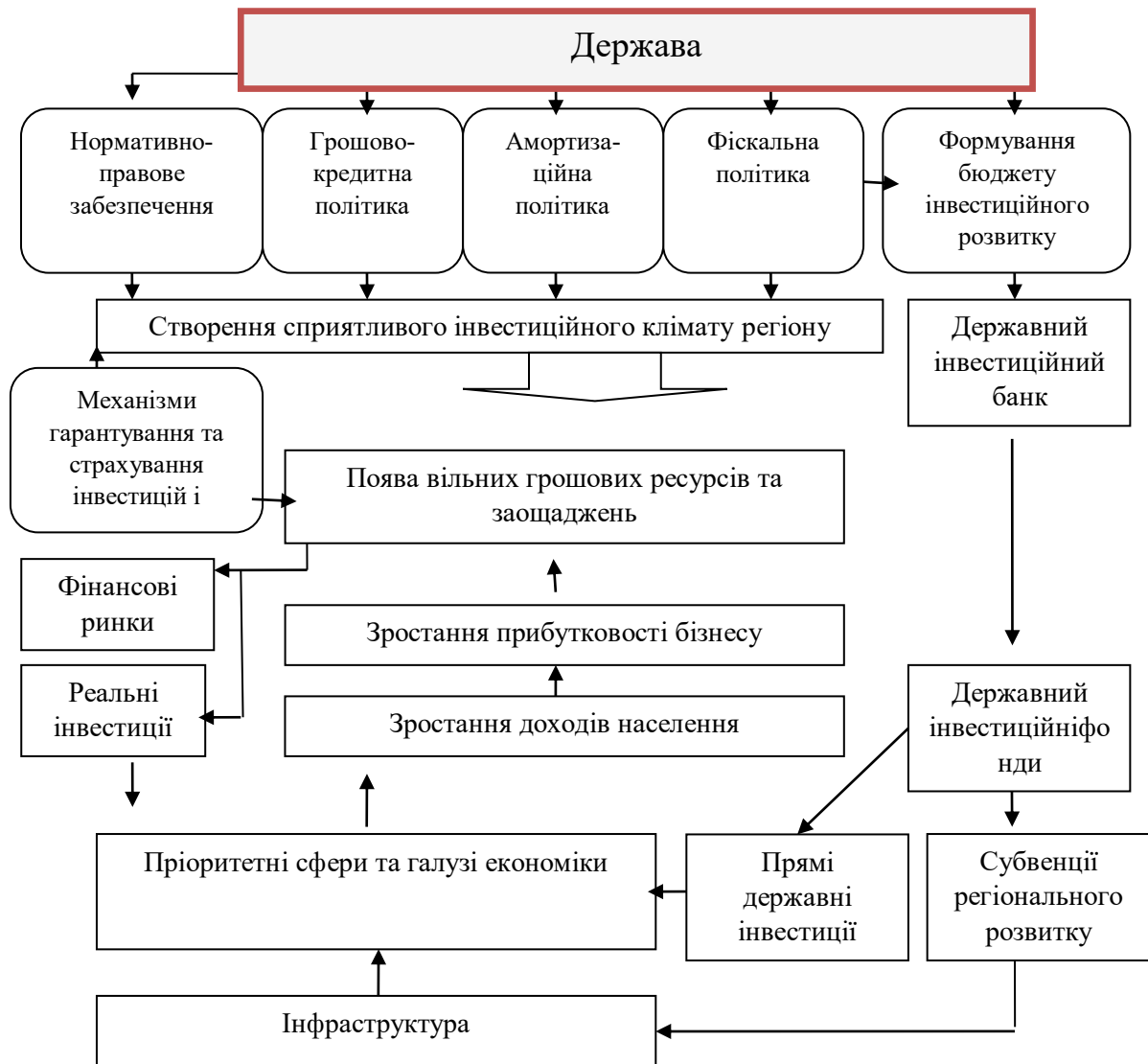

Рис.5.8. Участь держави у реалізації інвестиційної стратегії регіону

Джерело: автором розроблено

Як відмічає Кудрявцева В.В., «під інвестиційною політикою держави розуміють окрему обов'язкову складову її економічної політики, що є системною і цілеспрямованою діяльністю визначених державних органів по створенню та реалізації спеціального алгоритму заходів, з метою активізації або гальмування параметрів функціонування інвестиційного ринку, або окремих його сегментів, за допомогою формування відповідного за змістом нормативно-правового забезпечення інвестиційних відносин, застосування необхідних засобів державного їх регулювання та

прямої участі держави як суб'єкта зазначених відносин, що базуються на закріпленій у державній програмі інвестиційного розвитку узгодженій моделі такого ринку» [39, с. 163].

Відповідно до стратегічного підходу, процес формування інвестиційної стратегії припускає низку основних, взаємопов'язаних етапів, що систематизовано у відповідний алгоритм (рис. 5.9.).

Відповідно до пропонованого алгоритму, основними критеріями при розробленні регіональної інвестиційної стратегії виступають стратегічні цілі регіонального розвитку, що спрямовані на забезпечення сталого розвитку, активізації інноваційної діяльності та зниження міжрегіональних диспропорцій, виражені в кількісних показниках з визначеним горизонтом планування, що узгоджуються на стратегічному рівні з макроекономічними цілями проекту державної стратегії сталого розвитку «Україна 2030».

Важливим етапом формування інвестиційної стратегії є прогнозування розвитку економіки, що враховує тенденції основних макроекономічних показників на фоні зміни внутрішньогосподарських та глобальних індикаторів. Наразі, Урядом України розроблено макроекономічний прогноз розвитку економіки України до 2021 року у формі 3 базових сценаріїв [41]:

Сценарій 1. Закладено до державного бюджету 2019 року і найбільш відповідає прогнозам МВФ. Основою реалізації сценарію є проведення реформ, які закріплені у Середньостроковому плані пріоритетних дій Уряду до 2020 року: Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні, стратегії подолання бідності, експортної стратегії, стратегії розвитку аграрного сектору тощо. За цим сценарієм очікується збереження дії сприятливих умов на світових ринках. Відповідно, у 2019 році прогнозується зростання ВВП на рівні 3 відсотків, у 2020 – на 3,8 відсотка, у 2021 – на 4,1 відсотка.

Рис. 5.9. Концептуальна схема процесу формування регіональної інвестиційної стратегії в умовах трансформації економіки

Джерело: автором розроблено

Сценарій 2. Сформовано з урахуванням додаткових ефектів (негативних та позитивних), що можуть виникнути в економіці внаслідок реалізації започаткованих реформ, зокрема земельної, адміністративної та податкової, а їх впливу на стан державного бюджету. Згідно сценарію

очікується, що зовнішня кон'юнктура світових товарних ринків зберігатиме тенденції, що закладені у перший сценарій. Разом з тим, прогнозується покращення інвестиційного клімату, що зумовить збільшення притоку інвестиційного та позичкового капіталу. У відповідності до другого сценарію у 2019 році очікується зростання ВВП на рівні 4,1 відсотка, у 2020 – на 5 відсотків, у 2021 – на 5,4 відсотка.

Сценарій 3. Передбачає збереження основних напрямів внутрішньої економічної політики у відповідності до першого сценарію. Разом з цим, прогнозується погіршення зовнішньої кон'юнктури та сповільнення темпів зростання економіки основних торгових партнерів України. Під впливом негативних зовнішніх умов процеси впровадження реформ здійснюватимуться повільнішими темпами, що зумовить скорочення фінансових можливостей порівняно з прогнозними даними 1-го та 2-го сценарію. За третім сценарієм прогнозується зростання ВВП у 2019 році на рівні 1,1 відсотка, у 2020 – на 1,6 відсотка, у 2021 – на 2,1 відсотка.

Прогнозні тенденції зростання ВВП за трьома сценаріями проілюстровано на рис. 5.10.

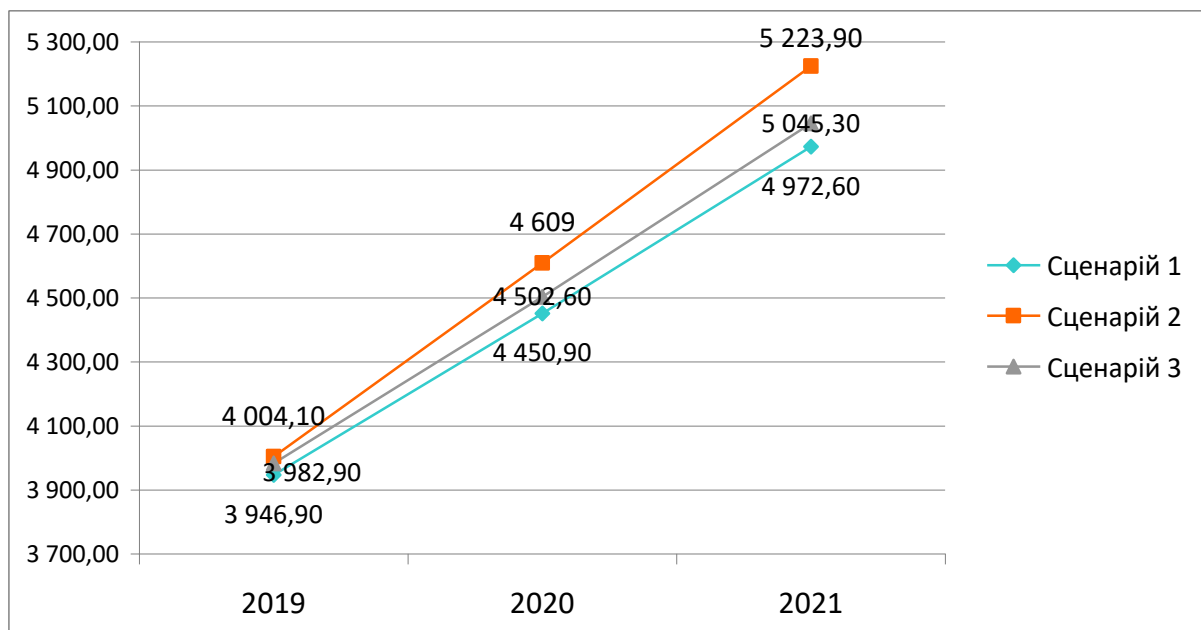

Рис.5.10. Прогнозні тенденції зростання ВВП України за трьома базовими сценаріями, млрд. грн.

Джерело: [41]

У середньому за всіма сценаріями передбачається зростання ВВП України на 3,8 % у 2019 році, 4,4 у 2020 та 3,7 у 2021 роках. Нажаль, під час прогнозування макроекономічних показників, урядом не здійснено прогнозування потреб економіки в обсягах інвестиційних ресурсів, що забезпечать відповідне зростання. У зв'язку з цим, на основі екстраполяційних тенденцій автором здійснено розрахунок залежності ВВП від обсягів капітальних та іноземних інвестицій, що дозволить виявити прогнозні «розриви» між плановими макроекономічними показниками та потребою в інвестиційних ресурсах.

Використовуючи статистичні дані зростання ВВП, капітальних та іноземних інвестицій за період 2010-2017 років, побудовано рівняння лінійної регресії, що ілюструє залежність ВВП України від інвестиційних надходжень в національну економіку:

$$\text{ВВП} = 36,8 \text{ II} + 5,25 \text{ KI} \quad (5.6)$$

Отримана модель характеризується достатньо високою значущістю параметрів, про що свідчить отриманий коефіцієнт множинної кореляції $R = 0,98$ та коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,97$. Значущість зв'язків підтверджено також за допомогою F-критерію, який складає 209,1 (при його критичному значенні 104,6).

Отже, згідно з отриманими даними доведено, що інвестиції відіграють ключове значення у процесі формування ВВП країни, зокрема збільшення прямих іноземних інвестицій на 36,8 млн дол. і зростання капітального інвестування на суму 5,29 млн грн. тягне за собою ріст ВВП України на 1 млн грн.

Використовуючи наведену модель здійснено розрахунок еластичності ВВП від зростання інвестицій, що створить передумови для визначення необхідних для економічного зростання обсягів інвестиційних ресурсів за формулою:

$$E_{\text{ВВП}}(\text{II}) = 36,8 \times \frac{4391}{1706952} = 0,09 \quad (5.7)$$

$$E_{\text{ВВП}}(\text{KI}) = 5,25 \times \frac{280650,6}{1706952} = 0,86 \quad (5.8)$$

Згідно з проведеними розрахунками для збільшення ВВП на 1% необхідно зростання прямих іноземних інвестицій на 0,09% та капітальних інвестицій на 0,86%.

Використовуючи статистичні дані та функцію MS Excel «Предсказ» здійснено прогнозування зростання капітальних та іноземних інвестицій на 2019-2021 роки, при збереженні тенденцій, що були характерні для періоду 2010-2017 років, попередніх даних за 2018 рік та базового сценарію 1 (рис.5.11.).

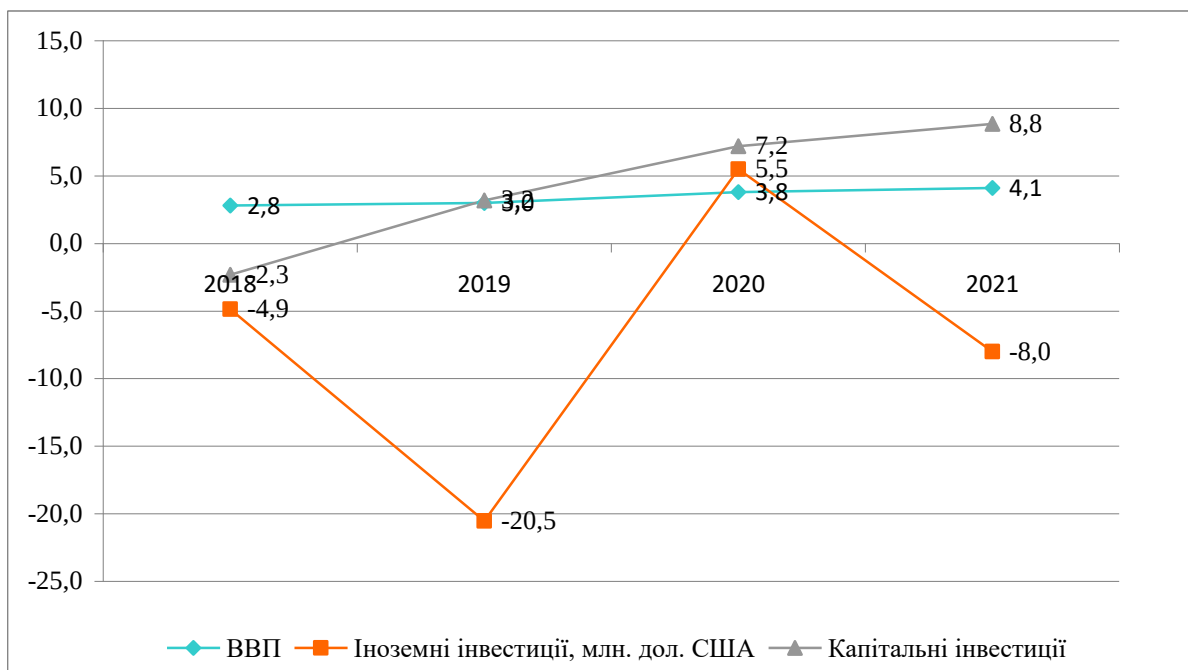

Рис. 5.11. Прогнозні тенденції інвестиційного забезпечення економічного зростання в Україні, %

У відповідності, до проведених розрахунків при збереженні наявних тенденцій обсяги іноземних інвестицій у 2019-2021 роках надалі скорочуватимуться, що може негативно позначитися на зростанні ВВП, а темпи зростання капітальних інвестицій не дозволять компенсувати втрати економіки. Для забезпечення економічної стабілізації та зростання ВВП у середньому на 3% в рік необхідним є зростання іноземних інвестицій у середньому на 2,6%, іноземних інвестицій на 0,27%.

На рис.5.12. Відображено прогностні показники та розраховану потребу в обсягах прямих іноземних інвестицій для забезпечення зростання ВВП України за 1 сценарієм, що прийнятий як базовий.

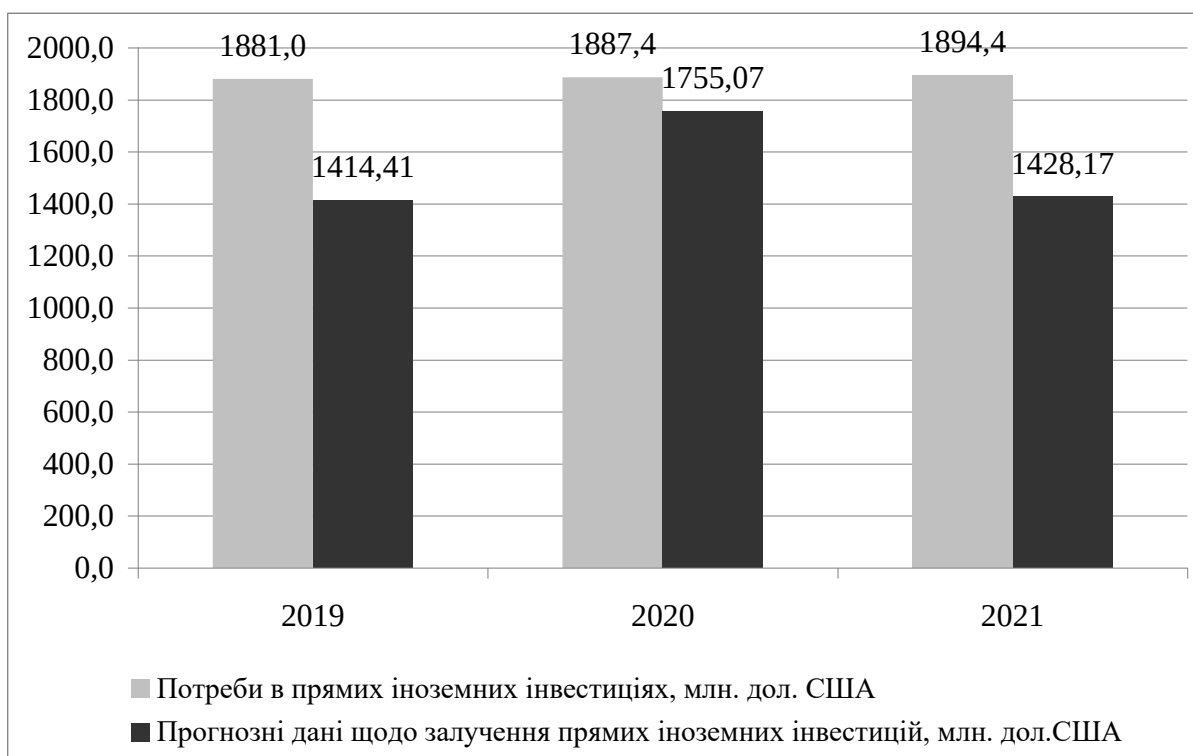

Рис. 5.12. Прогнозна динаміка розривів між потребами та надходженнями прямих іноземних інвестицій в економіку України

Джерело: автором розраховано

На основі проведених розрахунків визначено розриви між потребами економіки в іноземних інвестиціях та їх надходженням при збереженні наявного стану інвестиційного клімату та тенденцій, що склалися в попередні періоди. Вочевидь, нагальними питаннями, що необхідно вирішити в найближчий період є створення сприятливих умов для іноземних інвесторів та закріплення їх в інвестиційній стратегії.

Розраховано також, що при консервації інвестиційного клімату, що наявний в Україні, а також подальшого поглиблення економічних диспропорцій, політичної кризи та інших чинників що стимулюють, у 2019 та 2020 роках спостерігатиметься також від'ємний розрив між

необхідними для економічного зростання та реальними обсягами капітальних інвестицій, що проілюстровано на рис. 3.13.

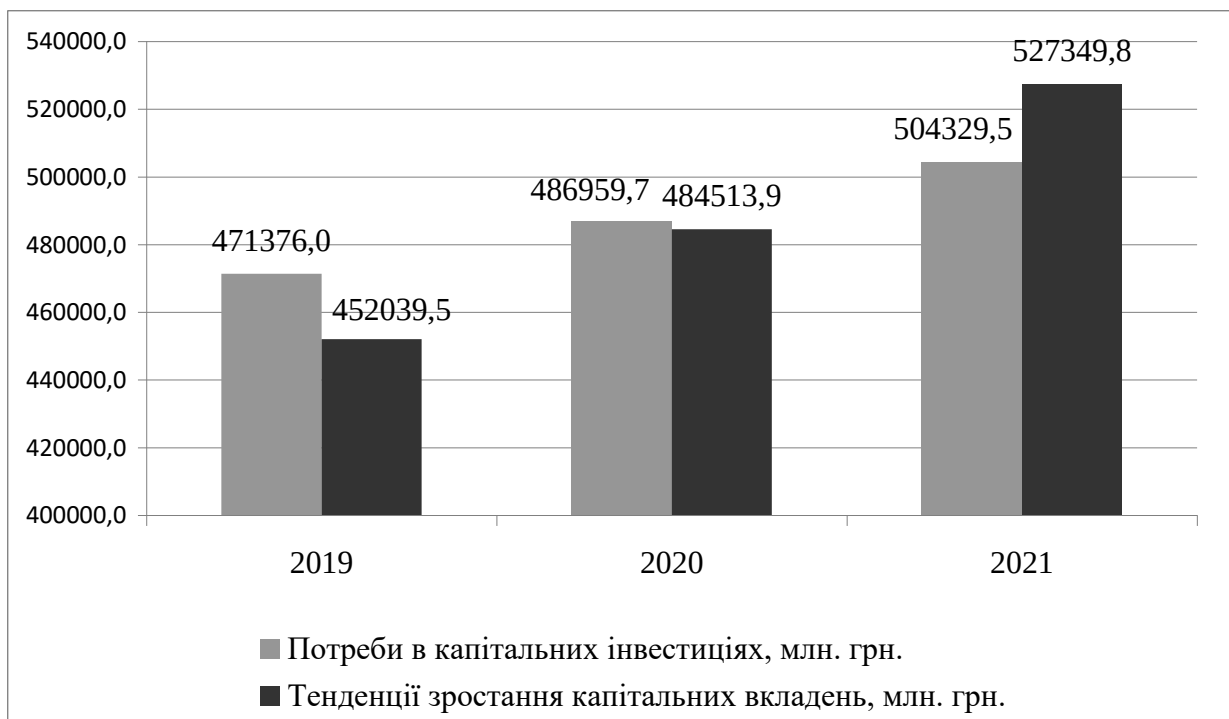

Рис. 5.13. Прогнозна динаміка розривів між потребами та надходженнями капітальних інвестицій в економіку України

Джерело: автором розраховано

Для подолання визначених розривів необхідною є розробка стратегічних заходів, що сприятиме більш повному залученню наявного інвестиційного потенціалу, що за підрахунками автора (розділ 4) використовується в середньому на 22%.

Як вже зазначалося, важливим етапом формування інвестиційної стратегії є розроблення економічних, організаційно-адміністративних та інституційно-правових механізмів активізації та регулювання інвестицій, узгоджених з відповідними положеннями фінансово-кредитної, бюджетно-податкової, амортизаційної політики та програм структурної перебудови економіки.

Інвестиційна стратегія передбачає також вироблення інструментів, що сприятимуть спрямуванню інвестиційних потоків на рівні та у напрямі

необхідному для забезпечення сталого розвитку. До таких інструментів можна віднести:

1. Система стратегічних планів інвестиційного забезпечення економіки, в яких систематизовано: цілі, завдання інвестиційного розвитку, стан інвестиційного клімату на заходи до його покращення; індикативні показники залучення інвестицій у розрізі основних та додаткових джерел; пріоритетні напрями інвестування, стимулятори та критерії відбору інвестиційних проектів.

2. Організаційне забезпечення реалізації інвестиційної діяльності шляхом:

- доступного інформаційного забезпечення функціонування інвестиційного ринку;
- підвищення рівня інформування населення, щодо можливостей, переваг та особливостей приватного інвестування;
- розвиток страхового ринку інвестиційної діяльності;
- забезпечення державних гарантій захисту інвестицій

3. Система адміністративних заходів (мінімальна кількість) для забезпечення економічної безпеки та правомірності інвестиційних процесів, що водночас не створюють додаткових бар'єрів, фінансових чи часових витрат при здійсненні інвестиційної діяльності.

4. Перелік інвестиційних пропозицій, реалізація яких є пріоритетною у рамках державно-приватного партнерства;

5. Державні й регіональні цільові інвестиційні програми;

6. Механізми стратегічного контролю призначені забезпечити адекватність чинної стратегії та її відповідність потребам економіки в змінних умовах на основі моніторингу рівня виконання завдань у визначені періоди, стану та процесів реалізації пріоритетних проектів, впливу інвестицій на рівень забезпечення цілей сталого розвитку, що дозволить коригувати окремі елементи стратегії та вирівнювати інвестиційний курс під впливом нових можливостей чи небезпек.

Отже, у процесі реалізації регіональної інвестиційної стратегії необхідно спиратися на інструментарій стратегічного менеджменту, що складається з таких компонентів:

- стратегічна мета, оцінка поточних й прогностичних фінансових і ресурсних обмежень, інструменти досягнення цілей, що забезпечать досягнення очікуваних результатів;

- пріоритетність щодо забезпечення стратегічних завдань переходу економіки регіону на сталий інноваційний шлях розвитку, що передбачає умови, при яких цикл відтворення кожної одиниці інвестиційних вкладень повинен бути носієм нововведень, удосконалювати технології виробництва й сприяти збільшенню їх економічної, соціальної, екологічної ефективності й соціальної результативності;

- забезпечення відбору пріоритетних інвестиційних проектів державного та регіонального значення з позицій їх відповідності рівню та результативних можливостей сприяння трансформаційним процесам соціально-економічних систем до інноваційної еколого-ефективної моделі;

- застосування обґрунтованих адміністративно-правових механізмів і стимулів для організаційної та фінансової підтримки науково-технічної діяльності;

- запровадження додаткових організаційних й фінансових важелів для стимулювання інтеграційних процесів у регіонах з метою створення дієвих інвестиційно-інноваційних кластерів;

- дослідження та імплементація кращого іноземного досвіду інвестиційної політики з урахуванням національної специфіки інвестиційних реалій, продовження адаптації економічного й правового середовища інвестиційної діяльності до загальноєвропейських стандартів.

Таким чином, ефективність інвестиційної стратегії регіону багато в чому визначається системністю, чіткістю та обґрунтованістю пріоритетів й гнучкістю інструментів їх реалізації.

Список використаних джерел до розділу 5

1. «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-%D0%BF> (дата звернення 26.11.2019)
2. Результати моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік. URL: <http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/Reytingova-otsinka-za-2018-rik-prezentatsiyni-materiali.pdf> (дата звернення 26.11.2019)
3. Кузьминчук Н.В., Куценко Т.М. Підходи до діагностики соціально-економічного потенціалу регіону як основи ефективної стратегії управління. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2016. № 4. С. 269–284
4. Солтисік О.О. Системне моделювання сталого розвитку регіону. *Інфраструктура ринку*. 2017. Випуск 7. С.419–424
5. Шламан Н.Л. Моделювання сталого регіонального розвитку в контексті трансформаційних зрушень: методологічний аспект. *Економічний вісник Донбасу*. 2015. № 2(40). С.62–66
6. Сидор Г.В. Інвестиційна привабливість регіонів. *Сталий розвиток економіки*. 2015. №2 (27). С. 184–189
7. Лапшин В.І., Смолякова А.А. Соціально-економічний стан регіонів України: рейтинг, кластери. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Випуск 3 (08). С. 215-219
8. Балтачєєва Н. Типологізація регіонів України за рівнем соціального й економічного розвитку. *Україна: аспекти праці*. 2012. №3. С. 31–37
9. Подольчак Н.Ю. Соціально-економічна ефективність систем менеджменту машинобудівних підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук:.. Львів, 2010. 45 с.

10. Бродська Д. В. Оцінка продуктивності підприємства як складова системи забезпечення його ефективного функціонування. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2012. Вип. 6(4) С. 111–117.
11. Завіновська Г. Т. Економіка праці: навч. Посібник/Г.Т. Завіновська. К.: КНЕУ, 2003. 300 с.
12. Трут О.О. Про критерії управління та показники вимірювання результативності організації. *Торгівля, комерція, підприємництво*. 2014. Вип. 17. С. 153–156
13. Регіони України : статистичний збірник/ державна служба статистики України. Київ, 2018, Державна служба статистики України URL:<http://www.ukrstat.gov.ua>(дата звернення 26.11.2019)
14. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік URL<http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2018/05/Reytingova-otsinka-za-2017-rik-prezentatsiyni-materiali.pdf>(дата звернення 26.11.2019)
15. Звіт про виконання програми соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області за 2017 рік URL: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5b028891cfb75.pdf>(дата звернення 26.11.2019)
16. Звіт про виконання плану соціально-економічного розвитку Миколаївської області за 2017 рік URL: <http://www.mk.gov.ua/store/files/1519830960.pdf>(дата звернення 26.11.2019)
17. Звіт про виконання плану соціально-економічного розвитку Херсонської області за 2017 рік URL: <http://khor.gov.ua/749-pro-zviti-shhodo-rezultativ-vikonannya-planu-zahodiv-z-realizatsiyi-u-2016-2017-rokah-strategiyi-rozvitku-hersonskoyi-oblasti-2020-rok>(дата звернення 26.11.2019)
18. Мазур А.Б. Управління економічним розвитком регіонів України. *Соціальна економіка*. 2016. № 2. С.103–108.
19. Маслак О.І., Таловер В.А. Комплексна оцінка інвестиційної привабливості країни. *Економічний форум*. 2016. №3. С.51–59

20. Мордань Є.Ю. Інвестиційний клімат України та шляхи його поліпшення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 17. С.34–38
21. Слюсарчук О.П. Вплив держави на формування інвестиційного клімату в Україні: стан та фактори. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 12. С.72–76
22. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України.URL: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>(дата звернення 26.11.2019)
23. Щепіна Т.Г. Проблеми формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2014. Вип. 38. С. 109–114.
24. The official site of The World Bank. Doing Business Comparing Business Regulation for Domestic Firms in 190 Economies 2017. A World Bank Group Flagship Report available at: <http://www.doingbusiness.org/en/rankings>
25. The official site of The world economic forum (2017) "The Global Competitiveness Report 2017-2018", available at: <https://www.weforum.org/reports/theglobal-competitiveness-report-2017-2018>
26. Індекс економічної свободи «Index of Economic Freedom» американського аналітичного центру Heritage Foundation. available at: <https://www.heritage.org/index/>
27. The official site of EBA (2018) "Investment attractiveness index of Ukraine. The mood of investors in the and half of 2017" available at: <https://eba.com.ua/wpcontent/uploads/2018/02/Copy-of-EBA-InvestmentAttrativeness-Index-2017-UKR.pdf>](дата звернення 26.11.2019)
28. Вербіцька І.І. Інвестиційна привабливість України: проблеми та перспективи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Випуск 22.С. 150-154
29. Всесвітня організація інтелектуальної власності WIPO URL: <https://www.wipo.int/publications/ru/details.jsp?id=4330>(дата звернення 26.11.2019)

30. The official site of EBA (2018) "Investment attractiveness index of Ukraine. The mood of investors in the and half of 2017" available at:: <https://eba.com.ua/wpcontent/uploads/2018/02/Copy-of-EBA-InvestmentAttrativeness-Index-2017-UKR.pdf>(дата звернення 26.11.2019)

31. Романова Ю.С. Герасимчук В.Г. Механізм підвищення ефективності залучення іноземних інвестицій в економіку України. URL:DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.14.2017.108723>(дата звернення 26.11.2019)

32. Ванькович Д.В., Демчишак Н.Б., Луковська Ю.М. Діагностування стану інвестиційного клімату в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №1. С. 11–18

33. Філімонова О. Б. Теоретичні аспекти формування інвестиційної стратегії підприємств. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. 2008. Т. 89, Вип. 76. С. 81–85.

34. Слободянюк Н.О. Концептуальні засади удосконалення інвестиційних стратегій розвитку національної економіки та механізмів їх реалізації. *Економіка і держава*. 2017. №5. С. 85–88.

35. Диха М.В. Інвестиційно-інноваційна стратегія як взаємоузгоджена система розвитку економіки крани. *Інноваційна економіка*. 2013. №1 (39). С.27–32

36. Указ Президента України Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>(дата звернення 26.11.2019)

37. Виконання ПЛАНУ заходів з реалізації Стратегії реформування державного управління України на 2016-2020 роки станом на 31.03.2018 URL:https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/analiz_RDU.pdf(дата звернення 27.11.2019)

38. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf(дата звернення 27.11.2019)

39. Кудрявцева В.В. Інвестиційна політика держави як інструмент регулюючого впливу на інвестиційну діяльність. *Економічна теорія та право*. 2016. №4. С.157–168

40. Гриценко Л.Е. Державна інвестиційна політика: сутність, цілі і завдання URL:

[http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/15.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/15.pdf). (дата звернення 27.11.2019)

41. Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 11 липня 2018 р. № 546 «Основні прогностичні макропоказники економічного і соціального розвитку України на 2019 рік» URL:

<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-prognozu-ekonomichnogo-i-socialnogo-rozvitku-ukrayini-na-20192021-roki>](дата звернення 27.11.2019)

ПІСЛЯМОВА

У монографії здійснено теоретико-методологічне обґрунтування засад регіонального розвитку інвестиційного потенціалу, а також розроблено практичні рекомендації щодо стратегічних напрямів формування й розвитку інвестиційного потенціалу в умовах трансформацій регіональної економіки. У процесі вирішення завдань сформовано ряд висновків теоретичного, науково-методологічного та прикладного характеру, а саме:

1. Визначено, що аналіз регіонального інвестиційного потенціалу важливий для виявлення перспективних напрямів розвитку територій. Інтеграція зі світовими ринками та підвищення конкурентоспроможності приватного сектору сприяли безпрецедентному зростанню таких багатьох економік, як Китай, В'єтнам та Коста-Ріка. Світова практика доводить, що регіони є зацікавленими в іноземних інвестиціях. Стратегія регіонального розвитку має використовувати комплексний підхід, який вирішує юридичні, регуляторні, адміністративні й інституційні бар'єри, що впливають на всі фази інвестиційного й бізнесового циклу. Своєю чергою державна підтримка у сфері залучення інвестицій має допомагати регіонам створити конкурентний інвестиційний клімат, сприятливий для посилення ринкової конкуренції та стимулювання інвестицій для зростання на основі бізнесу.

2. На підставі проведених досліджень обґрунтовано функціональний підхід до комплексного оцінювання ефективності формування й реалізації інвестиційного потенціалу на рівні регіональної економіки, який поєднує структурно-класифікаційні ознаки інвестиційних процесів і показники оцінювання їх ефективності в трьох вимірах: інституційному, технологічному й секторальному. Використання цього підходу дає змогу формувати багатовимірну модель інвестиційного потенціалу, що можна використати для ідентифікації поточного типу

економічного розвитку (аграрний, індустріальний, постіндустріальний) і його вектору, а також проектування стратегічної моделі інвестиційного потенціалу відповідно до цільових орієнтирів.

3. На основі ретроспективного аналізу порівняльної динаміки розвитку ключових індикаторів економічного зростання, норм нагромадження капіталу й норм капітальних інвестицій встановлено, що у вітчизняній економіці процеси валового нагромадження основного капіталу відбуваються дуже повільними темпами (у середньому 18% ВВП), що відповідає економіці «проїдання ресурсів», а норма валових інвестицій в основний капітал в середньому 14 % від ВВП, що характеризує стагнуючий тип економічного розвитку. За період 2001–2018 рр. динаміка норм нагромадження капіталу коливалася від 27 % («економіка стабілізації та переходу до модернізації») 2007 р. до 13,5 % («проїдання ресурсів») 2015 р. відповідно до економічних циклів розвитку та під дією ключових макроекономічних домінант, серед яких насамперед «жорсткі фактори», а саме: рівень економічної стабільності, фінансово-кредитна політика та курс національної валюти. Водночас встановлено, що, на противагу капітальному інвестуванню, іноземні інвестиції є більш чутливими до «м'яких чинників»: політичної стабільності, рівня економічних ризиків, розвитку людського потенціалу й інституційного середовища. Регіональний аналіз розподілу норми валових інвестицій в основний капітал за 2017 р. свідчить про те, що лише в Київській області та в м. Києві цей показник перевищує 18% і становить відповідно 21,97 % і 19,46 %, а в решті областей цей показник не досягає рівня встановленого як нормативного для розвиненої економіки окремих територіальних одиниць. Отже, за показником регіональної норми валових інвестицій, економіку решти регіонів необхідно вважати стагнуючою. До групи регіонів із реальними можливостями розвитку економіки до такого, що відповідає вимогам розвиненої економіки відносимо такі області України

(норма валових інвестицій перевищує 15%): Івано-Франківську, Львівську, Миколаївську, Тернопільську, Херсонську та Хмельницьку.

4. Відповідно до функціонального підходу проведено якісний аналіз реалізації регіонального інвестиційного потенціалу в трьох вимірах: інституційному, секторальному й технологічному. Здійснено розрахунки продуктивності, рентабельності й соціальної ефективності, що дали змогу визначити загальні тенденції ефективності використання основного капіталу в регіональній економіці, а також їх диференціацію. Виявлено тенденції зниження продуктивності нагромадженого капіталу та його впливу на формування доданої вартості, особливо в секторі державного управління й секторі нефінансових корпорацій. Результати аналізу підтвердили, що сьогодні економіка всіх регіонів належить переважно до сировинного типу, оскільки найвищий рівень капіталізації та продуктивності використання інвестиційного потенціалу є характерним для первинного сектору. Водночас установлено, що на тлі процесу деіндустріалізації, позитивну динаміку демонструють сектори послуг – сервісний та інформаційний. Розвиток четвертинного сектору пов'язано з активізацією сфери ІТ–технологій і поступовим розвитком ринку інформаційних послуг. Обґрунтовано основні напрями державної інвестиційної політики, що мають бути підкріплені ефективною інноваційною, промисловою політикою, це сприятиме нарощенню виробництва продукції високій доданій вартості.

5. Проведений моніторинг ефективності реалізації державного інвестиційного потенціалу у формі капітальних видатків зі зведеного бюджету й основних напрямів реалізації державних інвестиційних проєктів дав змогу виявити певні позитивні рушення, як от: поступове зростання обсягів капітальних видатків (починаючи з 2014 р. обсяги цієї статті збільшилися на 123971,3 млн грн. (+85%)), збільшення їх питомої ваги в структурі видатків зведеного бюджету на 7,68% та норми відносно ВВП з 1,29% (2014 р.) до 4,05% (2018 р.). Водночас установлено, що в

цьому секторі існують значна істотні проблеми, що не дають змоги повною мірою реалізувати державний потенціал як потужний і дієвий стимулятор економічного розвитку економіки регіонів, зокрема: розмитість пріоритетів державного інвестування та їх недостатня спрямованість на формування базису економічного зростання, неефективна організація реалізації проектів і використання бюджетних коштів, відсутність дієвих механізмів контролю за реалізацією інвестиційних проектів та їх фінансуванням.

6. Запропоновано методичні підходи й відповідний аналітичний інструментарій моніторингу впливу рівня інвестиційного потенціалу на темпи й види економічного зростання регіонів, що створюють передумови для їх кластеризації за типом економічного зростання і ступенем використання інвестиційних ресурсів. Підходи ґрунтуються на проведенні поетапної порівняльної оцінки питомої ваги капітальних та іноземних інвестицій у структурі ВРП з такою часткою на національному рівні. Використання запропонованого інструментарію дасть змогу розробити дієву інвестиційну політику в регіонах та забезпечити скорочення міжрегіональних диспропорцій економічного розвитку. Указані підходи також можуть бути використані для обчислення й розроблення механізмів подолання секторальних і галузевих дисбалансів інвестиційного забезпечення вітчизняної економіки й обґрунтування стратегії розвитку реального сектору.

7. Обґрунтовано методичні підходи до оцінювання ефективності управління регіональною економічною системою в контексті розвитку інвестиційного потенціалу за інтегрованими критеріями кінцевих результатів діяльності регіону: економічної ефективності, соціальної ефективності, продуктивності й результативності. Уточнено систему індикаторів за кожним критерієм, обґрунтовано математичний інструментарій та алгоритм проведення оцінювання. На основі запропонованих підходів проведено порівняльне інтегральне оцінювання

ефективності управління економічною системою в розрізі областей Причорноморського регіону, яке встановило, що інтегральна ефективність в усіх областях перебуває приблизно на одному рівні, що на 20 % є нижчим у порівнянні з еталонними значеннями по Україні. Спільними для всіх областей залишаються проблеми такі: порівняно низький рівень прибутковості підприємств, пов'язаний зі зростанням виробничих витрат і загальним спадом ділової активності в регіоні внаслідок кризових явищ в економіці; недостатні темпи зростання доходів населення; погіршення ситуації з безробіттям; недостатній рівень енергоефективності. Позитивним є відносно високий рівень результативності управління, що виявляється у вищому рівні виконання планових показників, ніж у середньому по Україні. 2017 р. порівняно з 2015 у Миколаївській і Херсонській областях спостерігаємо погіршення показників загальної ефективності управління відповідно на 3,6 та 3,3%, що пов'язано насамперед із погіршенням інвестиційного клімату та стагнацією окремих системоутворювальних підприємств регіону. Одеська область демонструє певне зростання (9,8%). У межах кожної з областей визначено перелік певних специфічних проблем, вирішення яких дасть змогу підвищити ефективність управління регіоном у стратегічній перспективі.

8. На основі проведених досліджень дано визначення ефективності управління економічною системою регіону як результату комплексного інтегрованого порівняння кінцевих показників економічної діяльності, що визначає збалансованість економічної й соціальної ефективності, продуктивності використання ресурсного потенціалу й результативності управління регіоном за певний період. Огляд наукових праць із проблем моніторингу ефективності регіональних економічних систем сприяв систематизуванню основних показників та універсальних індикаторів оцінювання економічної ефективності, соціального розвитку, продуктивності та результативності функціонування регіону. Пропонований математичний апарат є гнучким: він забезпечує можливість проводити

моніторинг розвитку економічних систем на всіх рівнях: державному, регіональному, адміністративно-територіальному, муніципальному, також – у розрізі основних напрямів, можна доповнити кількісними та якісними індикаторами відповідно до поставлених цілей.

9. Проведено ретроспективний аналіз інвестиційного забезпечення розвитку економіки в розрізі регіонів України, на підставі якого встановлено, що обсяги інвестиційного забезпечення скорочувалися саме в піки макроекономічної нестабільності. Зокрема, у період фінансової кризи 2009–2010 рр., обсяги капітальних інвестицій скоротилися на 30 % у національній і 50 % в іноземній валюті у порівнянні з докризовим періодом. А 2014–2015 рр. на тлі розгортання військової та економічної агресії, зниження світових цін на ключові експортні позиції, утрати значної частини зовнішнього ринку, стагнації підприємств реального сектора економіки й фінансово-банківської кризи відбулося зменшення обсягів капітальних інвестицій на 41% та 32% відповідно. Доведено, що в умовах макроекономічної нестабільності та кризових явищ саме інвестиції, за умови реалізації адекватної інвестиційної політики, є ключовим інструментом приведення економічної системи до рівноважного стану, вони створюють підвалини для подальшого зростання економіки регіонів та окремих територій.

10. На підставі дослідженого іноземного досвіду встановлено, що в умовах дестабілізації та економічної рецесії саме державні інвестиції в розвиток пріоритетних галузей, транспорт, інфраструктуру й інноваційну діяльність є одним із головних стабілізуючих макроекономічних інструментів. За результатами аналізу стану й тенденцій державного інвестування в Україні, зроблено висновок про його недостатню економічну ефективність і дієвість із позиції впливу на економічну стабілізацію і зростання. Систематизовано низку причин, що призводять до зниження економічного й організаційного ефекту державного інвестування, основними серед яких є такі: недостатня ефективність

відбору та реалізації державних інвестиційних проектів, їх невідповідність потребам економіки й суспільства на сучасному етапі розвитку, значна бюрократизація та недостатня прозорість процедур бюджетного фінансування інвестицій, відсутність ефективних механізмів контролю результативності реалізації проектів.

11. Розроблено й апробовано методичні підходи й аналітичний інструментарій діагностування фінансових резервів зростання інвестиційного потенціалу регіональної економіки й ефективності їх використання в умовах нестабільності. Вони базуються на обчисленні таких економічних показників: резерви зростання інвестиційного потенціалу в контексті їх використання як капітальних інвестицій; ступінь використання фінансового потенціалу в інвестиційних процесах; запас інвестиційних можливостей зростання ВВП; рівень мобільності фінансово-інвестиційного потенціалу. На підставі проведених розрахунків встановлено, що наявний фінансовий потенціал інвестиційного розвитку економіки всіх регіонів України, незважаючи на кризові явища, є досить значним і становить у середньому 75% ВВП. Проте проблемними питаннями, що перешкоджають мобілізації вільних фінансових ресурсів і їх трансформації в дієвий інвестиційний ресурс, залишаються такі: стан інвестиційного клімату, недосконале законодавство, неефективне державне адміністрування інвестицій, відсутність дієвих стимулів для інвестиційно-інноваційної діяльності, високий рівень корупції.

12. Наголошено, що одним з найважливіших стратегічних завдань, які постають перед нашою країною, є формування сприятливого інвестиційного клімату як базової передумови запуску процесів активного розвитку, відтворення й ефективного використання інвестиційного потенціалу на всіх рівнях. Проведено діагностику інвестиційного клімату в Україні у розрізі показників економічного, інституційно-правового середовища, ресурсного потенціалу й безпеки інвестиційної діяльності, визначено ключові переваги й недоліки країни на основі міжнародних

рейтингів. Установлено, що, попри покращення стану інвестиційного клімату в останні роки, за визначеним переліком позицій (дерегуляція бізнесу, стан інфраструктури, інноваційний та людський потенціал, відкритість економіки) є наявними бар'єрами насамперед економічного, політичного та безпекового характеру, що значною мірою стримують розвиток інвестиційної діяльності. Наявні можливості знівельовано поточними ризиками фінансового, політичного, екологічного й техногенного характеру, а нестабільність законодавства й непрогнозованість макроекономічного становища стримують започаткування масштабних довгострокових інвестиційних проєктів.

13. На підставі систематизації наукових підходів запропоновано авторське визначення регіональної інвестиційної стратегії, згідно з яким – це інтегрована, складна система взаємопов'язаних цілей, механізмів та інструментів, що охоплюють широке коло соціально-економічних, науково-технічних і політичних, науково-обґрунтованих і належним чином затверджених рішень регіонального розвитку, узгоджених за напрямками, термінами й виконавцями та спрямованих на забезпечення ефективного формування, відтворення й використання інвестиційного потенціалу із збереженням балансу інтересів регіональної влади, громади й бізнесу. Окреслено її роль, структурні характеристики й функції в процесах забезпечення сталого розвитку. Установлено, що за умови збереження тенденцій інвестування, як 2010–2018 рр., у перспективі виникатимуть «розриви» між фактичними та необхідними обсягами залучення інвестиційних ресурсів, особливо в частині іноземного капіталу. Розв'язання проблеми забезпечення сталого розвитку економіки потребує комплексного стратегічного підходу й відповідних механізмів реалізації стратегії, першочерговими завданнями якої є збільшення обсягів іноземних інвестицій в економіку регіонів України, мобілізація наявних фінансових резервів та ефективне їх використання.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А.1

Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності та секторами економіки за 2010-2017 роки

Види економічної діяльності	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Усього	180575,5	241286,0	273256,0	249873,4	219419,9	273116,4	359216,1	448461,5
Первинний сектор								
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	11062,6	16466,0	18883,7	18587,4	18795,7	30154,7	50484,0	64243,3
Добувна промисловість	16615,3	23617,7	27479,5	29272,2	25872,6	26296,8	35326,1	42990,0
Усього за сектором	27677,9	40083,7	46363,2	47859,6	44668,3	56451,5	85810,1	107233,3
Питома вага, %	15,3	16,6	17,0	19,2	20,4	20,7	23,9	23,9
Вторинний сектор								
Переробна промисловість	38769,1	55108,1	64118,9	68301,9	60369,4	61359,2	82427,5	100310,0
Будівництво	29767,0	31990,8	40760,3	40796,2	36056,7	43463,7	44444,0	52176,2
Усього за сектором	68536,1	87098,9	104879,2	109098,1	96426,1	104822,9	126871,5	152486,2
Питома вага, %	38,0	36,1	38,4	43,7	43,9	38,4	35,3	34,0
Третинний сектор								
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	18550,4	24067,9	24531,6	22190,3	20715,7	20662,9	29956,8	33664,8
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	19322,4	25498,2	32413,0	18472,6	15498,2	18704,0	25107,8	37943,5
Тимчасове розміщення й організація харчування	1033,2	1572,7	2264,9	1476,8	1482,0	1393,1	1477,9	2133,5
Фінансова та страхова діяльність	5861,5	5972,3	7353,3	6646,8	6214,5	6448,0	7678,7	8055,3

Операції з нерухомим майном	9861,0	14598,9	12368,6	13550,4	11230,2	11899,0	19665,0	22505,6
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	7769,9	11437,6	11692,8	7546,2	5808,0	13942,4	22380,8	32843,9
Освіта	1818,4	2090,7	1463,5	1030,5	820,9	1540,1	2257,3	3492,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1920,1	2113,2	2707,2	1746,2	1223,9	2367,2	4479,0	6708,3
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	976,7	1437,3	2598,0	2544,5	508,7	1044,3	969,9	1649,2
Надання інших видів послуг	656,6	1163,9	457,8	212,2	161,7	265,6	321,5	637,6
Усього за сектором	67770,2	89952,7	97850,7	75416,5	63663,8	78266,6	114294,7	149634,2
Питома вага, %	37,5	37,3	35,8	30,2	29,0	28,7	31,8	33,4
Четвертинний сектор								
Інформація та телекомунікації	8625,8	9730,0	10167,7	9864,0	8175,1	22975,0	15651,2	18395,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	4991,7	10491,9	9021,3	3621,3	2921,5	4065,2	6579,4	7965,3
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	2973,8	3928,8	4973,9	4013,9	3565,1	6535,2	10009,2	12747,3
Усього за сектором	16591,3	24150,7	24162,9	17499,2	14661,7	33575,4	32239,8	39107,8
Питома вага, %	9,2	10,0	8,8	7,0	6,7	12,3	9,0	8,7

Джерело: сформовано автором за даними державної служби статистики України Державна служба статистики України [4]

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1.

Динаміка валової доданої вартості у розрізі секторів та видів економічної діяльності

Види економічної діяльності	КВЕД	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Валова додана вартість, млн. грн.		1079346,0	1299991,0	1404669,0	1465198,0	1586915,0	1988544,0	2385367,0	2983882,0
Первинний сектор									
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	A	80385,0	106555,0	109785,0	128738,0	161145,0	239806,0	279701,0	303949,0
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	63436,0	84872,0	81660,0	81259,0	79120,0	95141,0	131650,0	177170,0
Всього		143821,0	191427,0	191445,0	209997,0	240265,0	334947,0	411351,0	481119,0
%		13,3	14,7	13,6	14,3	15,1	16,8	17,2	16,1
Вторинний сектор									
Переробна промисловість	C	142700,0	154675,0	173912,0	165055,0	194050,0	236692,0	291471,0	359867,0
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	30295,0	39994,0	43491,0	42366,0	44836,0	53385,0	73809,0	85970,0
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	7736,0	7302,0	6625,0	6573,0	7236,0	7924,0	8502,0	9880,0
Будівництво	F	35366,0	39575,0	39049,0	36902,0	36876,0	38928,0	47457,0	64431,0
Всього		216097,0	241546,0	263077,0	250896,0	282998,0	336929,0	421239,0	520148,0
%		20,0	18,6	18,7	17,1	17,8	16,9	17,7	17,4
Третинний сектор									
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	154994,0	193357,0	200763,0	212090,0	233702,0	273989,0	318075,0	409994,0

Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	83027,0	103179,0	98859,0	104483,0	100889,0	134978,0	156745,0	191209,0
Тимчасове розміщування й організація харчування	I	8932,0	10256,0	10122,0	10150,0	9927,0	11946,0	15551,0	18727,0
Фінансова та страхова діяльність	K	61263,0	58213,0	61055,0	66232,0	70601,0	67512,0	65445,0	81369,0
Операції з нерухомим майном	L	57699,0	69035,0	83502,0	95272,0	99144,0	123021,0	145984,0	171674,0
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	O	49863,0	53464,0	59752,0	68225,0	78731,0	95085,0	123065,0	163798,0
Освіта	P	53462,0	59377,0	71771,0	77986,0	76068,0	82778,0	88996,0	133213,0
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	38555,0	41855,0	49234,0	48247,0	46250,0	51480,0	58858,0	76140,0
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	6074,0	7161,0	9727,0	12704,0	12339,0	12357,0	13554,0	17376,0
Надання інших видів послуг	S,T	8577,0	10527,0	12282,0	13731,0	13881,0	14356,0	17053,0	22490,0
Всього		522446,0	606424,0	657067,0	709120,0	741532,0	867502,0	1003326,0	1285990,0
%		48,4	46,6	46,8	48,4	46,7	43,6	42,1	43,1
Четвертинний сектор									
Інформація та телекомунікації	J	33011,0	38390,0	43379,0	48372,0	52724,0	72596,0	89268,0	110296,0
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	27265,0	30471,0	41966,0	47712,0	47139,0	55789,0	68460,0	86537,0
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	11832,0	14300,0	16135,0	17715,0	18061,0	21624,0	29584,0	35471,0
Всього		72108,0	83161,0	101480,0	113799,0	117924,0	150009,0	187312,0	232304,0
%		6,7	6,4	7,2	7,8	7,4	7,5	7,9	7,8

Джерело: сформовано автором за даними державної служби статистики України Державна служба статистики України [4]

ДОДАТОК В

Таблиця В.1

Динаміка валового прибутку у розрізі секторів та видів економічної діяльності

Сектори	КВЕД	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Валовий прибуток, млн. грн.		189640,8	255545,9	248035,9	209864,5	233624,7	387652,3	443012,1	593168,2
Первинний сектор									
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	A	22306,1	30615,2	33906,7	26496,5	52171,0	128880,2	103942,2	89876,7
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	26998,6	39776,7	25672,4	28035,5	26713,8	16422,8	49253,0	106493,1
Всього		49304,7	70391,9	59579,1	54532	78884,8	145303	153195,2	196369,8
%		26,0	27,5	24,0	26,0	33,8	37,5	34,6	33,1
Вторинний сектор									
Переробна промисловість	C	33784,7	49035,0	45808,2	38217,6	44108,8	64517,1	73678,3	108850,5
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	7795,8	17562,4	13853,6	14561,7	4948,7	8847,0	17986,2	15973,1
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	354,0	314,1	1169,9	522,1	482,0	529,0	557,8	896,4
Будівництво	F	4905,1	5373,0	9139,1	5968,0	6295,7	5648,1	8446,6	10300,0
Всього		46839,6	72284,5	69970,8	59269,4	55835,2	79541,2	100668,9	136020,0
%		24,7	28,3	28,2	28,2	23,9	20,5	22,7	22,9
Третинний сектор									
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	42655,9	48487,9	43877,8	36528,5	34360,9	56898,4	74418,1	89285,4

Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	10387,7	15692,2	13946,5	9429,9	12775,3	23093,7	28278,0	28509,1
Тимчасове розміщування й організація харчування	I	619,8	806,1	858,7	788,3	370,2	771,4	1678,0	4300,4
Фінансова та страхова діяльність	K	16077,4	13436,8	18763,8	13885,1	21244,7	15513,1	14336,7	26638,0
Операції з нерухомим майном	L	4743,7	4824,5	6952,6	6750,1	5281,9	39330,9	12126,2	19372,7
Освіта	P	163,1	196,7	198,2	203,7	214,8	225,7	241,9	241,9
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	406,5	388,8	416,8	525,3	377,5	547,7	913,6	1075,2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	248,2	317,0	354,6	571,7	1415,8	109,0	1305,7	559,5
Надання інших видів послуг	S,T	200,3	161,3	175,8	104,7	187,8	439,9	331,3	212,5
Всього		75502,6	84311,3	85544,8	68787,3	76228,9	136929,8	133629,5	170194,7
%		39,8	33,0	34,5	32,8	32,6	35,3	30,2	28,7
Четвертинний сектор									
Інформація та телекомунікації	J	8168,5	9774,6	11641,6	11668,3	11256,5	12057,3	12450,0	22717,3
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	8218,6	17073,5	14098,9	13027,2	8873,1	10023,2	38014,5	61283,4
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	1606,8	1710,1	7200,7	2580,3	2546,2	3797,8	5054,0	6583,0
Всього		17993,9	28558,2	32941,2	27275,8	22675,8	25878,3	55518,5	90583,7
%		9,5	11,2	13,3	13,0	9,7	6,7	12,5	15,3

Джерело: сформовано автором за даними державної служби статистики України Державна служба статистики України [4]

ДОДАТОК Ж

Таблиця Ж.1

Динаміка чисельності працюючих у розрізі секторів та видів економічної діяльності

Сектори економіки	КВЕД	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Чисельність працівників, тис. осіб		11000,5	10393,5	10198,8	9965,1	9008,3	8331,9	8244,0	8271,3
Первинний сектор									
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	A	811,7	750,9	751,5	726,2	733,4	642,6	658,8	635,7
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	507,6	488,2	483,3	474,6	316,3	302,3	288,1	265,3
Всього		1319,3	1239,1	1234,8	1200,8	1049,7	944,9	946,9	901,0
%		12,0	11,9	12,1	12,1	11,7	11,3	11,5	10,9
Вторинний сектор									
Переробна промисловість	C	2176,8	2135,8	2140,7	2049,7	1793,4	1642,1	1600,2	1623,3
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	431,9	427,0	421,7	417,1	363,0	340,6	330,2	313,7
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	175,6	169,8	163,9	162,3	133,6	132,8	133,0	131,9
Будівництво	F	524,0	467,4	439,8	399,6	318,5	282,5	283,9	293,7
Всього		3308,3	3200,0	3166,1	3028,7	2608,5	2398,0	2347,3	2362,6
%		30,1	30,8	31,0	30,4	29,0	28,8	28,5	28,6
Третинний сектор									
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	G	2961,0	2700,8	2550,4	2518,6	2409,3	2202,1	2182,3	2223,1

Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	1133,0	1087,1	1087,4	1063,0	929,0	931,3	912,4	900,7
Тимчасове розміщування й організація харчування	I	249,3	242,2	264,3	267,5	213,2	195,2	207,9	224,2
Фінансова та страхова діяльність	K	318,8	314,7	316,3	305,4	281,5	214,8	209,5	201,1
Операції з нерухомим майном	L	274,1	256,6	286,2	275,4	254,2	239,0	235,5	232,7
Освіта	P	46,7	41,6	34,3	33,9	31,0	30,7	30,8	32,0
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	112,1	113,6	114,3	109,6	92,3	110,2	114,2	117,4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	42,5	44,0	49,6	51,8	47,8	48,8	46,1	45,1
Надання інших видів послуг	S,T	207,4	177,2	144,2	141,0	136,5	131,6	129,4	142,2
Всього		5344,9	4977,8	4847,0	4766,2	4394,8	4103,7	4068,1	4118,5
%		48,6	47,9	47,5	47,8	48,8	49,3	49,3	49,8
Четвертинний сектор									
Інформація та телекомунікації	J	284,4	280,2	280,4	298,0	306,3	275,1	282,8	303,1
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	405,7	366,6	351,6	340,2	336,0	318,7	311,7	305,3
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	337,9	329,8	318,9	331,2	313,0	291,5	287,2	280,8
Всього		1028,0	976,6	950,9	969,4	955,3	885,3	881,7	889,2
%		9,3	9,4	9,3	9,7	10,6	10,6	10,7	10,8

Джерело: сформовано автором за даними державної служби статистики України Державна служба статистики України [4]

ДОДАТОК 3

Таблиця 3.1.

Структурно-динамічні зміни прямого іноземного інвестування у розрізі видів економічної діяльності

Види економічної діяльності	2010	2013	2014	2015	2016	2017	Приріст 2017/2010, %
У С Ь О Г О	38 992,9	51 705,3	53 704,0	40 725,4	36 154,5	37 513,6	-3,8
	100	100	100	100	100	100	-
Сільське, лісове та рибне господарство	669,2	717,8	776,9	617,0	502,2	586,2	-12,4
% У структурі	1,7	1,4	1,4	1,5	1,4	1,6	-0,2
Промисловість	16 473,7	18 031,1	17 681,4	12 419,4	9 893,6	9 667,6	-41,3
% У структурі	42,2	34,9	32,9	30,5	27,4	25,8	-16,5
Будівництво	1 082,2	1 408,5	1 580,0	1 301,9	1 104,1	1 043,3	-3,6
% У структурі	2,8	2,7	2,9	3,2	3,1	2,8	0,0
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	4 341,1	6 070,6	6 807,8	6 037,6	5 247,4	5 106,5	17,6
% У структурі	11,1	11,7	12,7	14,8	14,5	13,6	2,5
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	923,6	1 427,6	1 535,3	1 355,5	1 088,0	1 086,0	17,6
% У структурі	2,4	2,8	2,9	3,3	3,0	2,9	0,5
Тимчасове розміщування й організація харчування	354,1	411,5	446,5	382,3	332,6	330,0	-6,8
% У структурі	0,9	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	0,0
Інформація та телекомунікації	1 572,3	1 840,4	1 894,7	1 646,2	2 089,4	2 075,7	32,0
% У структурі	4,0	3,6	3,5	4,0	5,8	5,5	1,5
Фінансова та страхова діяльність	8 973,2	13 094,9	12 261,4	8 790,3	8 382,0	9 910,7	10,4
% У структурі	23,0	25,3	22,8	21,6	23,2	26,4	3,4
Професійна, наукова та технічна діяльність	1 133,1	2 831,0	4 006,8	2 634,5	2 222,6	2 253,5	98,9
% У структурі	2,9	5,5	7,5	6,5	6,1	6,0	3,1
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0,1	0,1	0,1	0,1	-	-	-
% У структурі	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Освіта	25,9	9,1	12,0	10,7	16,0	21,8	-15,8
% У структурі	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0

Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	49,8	59,3	59,9	50,7	44,0	44,5	-10,6
% У структурі	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	122,4	138,7	157,0	141,0	112,5	100,7	-17,7
% У структурі	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0
Надання інших видів послуг	28,5	26,1	28,9	18,4	*	*	-
% У структурі	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	-0,1

ДОДАТОК К

Таблиця К.1

Структурно-динамічні зміни капітального інвестування у розрізі регіонів
України

Показники, млн.грн. (%)	Період						Темпи приросту. %	
	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2017 до 2010	2017 до 2016
Україна	189061	267728	219420	273116	359216	448462	137,2	24,8
Частка у структурі,%	100	100	100	100	100	100	0,0	0,0
Вінницька	3545	6110	5675	7373	8302	11744	231,3	41,5
Частка у структурі,%	1,88	2,28	2,59	2,70	2,31	2,62	0,7	0,3
Волинська	1767	3327	3390	6167	6384	7042	298,5	10,3
Частка у структурі,%	0,93	1,24	1,54	2,26	1,78	1,57	0,6	-0,2
Дніпропетровська	16017	21290	20357	25920	33169	42908	167,9	29,4
Частка у структурі,%	8,47	7,95	9,28	9,49	9,23	9,57	1,1	0,3
Донецька	14994	27912	13155	8304	11902	17269	15,2	45,1
Частка у структурі,%	7,93	10,43	6,00	3,04	3,31	3,85	-4,1	0,5
Житомирська	2011	3005	2905	4044	5573	7722	284,0	38,6
Частка у структурі,%	1,06	1,12	1,32	1,48	1,55	1,72	0,7	0,2
Закарпатська	2205	2646	2639	3778	4663	5624	155,1	20,6
Частка у структурі,%	1,17	0,99	1,20	1,38	1,30	1,25	0,1	0,0
Запорізька	7964	6839	7035	7794	11040	15880	99,4	43,8
Частка у структурі,%	4,21	2,55	3,21	2,85	3,07	3,54	-0,7	0,5
Івано-Франківська	4379	4797	6837	9609	7948	9708	121,7	22,1
Частка у структурі,%	2,32	1,79	3,12	3,52	2,21	2,16	-0,2	0,0
Київська	11331	20697	19653	24359	33411	34494	204,4	3,2
Частка у структурі,%	5,99	7,73	8,96	8,92	9,30	7,69	1,7	-1,6
Кіровоградська	2123	3224	3122	4057	6355	7321	244,8	15,2
Частка у структурі,%	1,12	1,20	1,42	1,49	1,77	1,63	0,5	-0,1
Луганська	5646	11369	5223	2060	4122	3330	-41,0	-19,2
Частка у структурі,%	2,99	4,25	2,38	0,75	1,15	0,74	-2,2	-0,4
Львівська	8830	9817	9555	13387	18605	24106	173,0	29,6
Частка у структурі,%	4,67	3,67	4,35	4,90	5,18	5,38	0,7	0,2

Миколаївська	4422	5009	3771	5990	9730	11178	152,8	14,9
Частка у структурі, %	2,34	1,87	1,72	2,19	2,71	2,49	0,2	-0,2
Одеська	9724	11872	9361	9984	16729	22300	129,3	33,3
Частка у структурі, %	5,14	4,43	4,27	3,66	4,66	4,97	-0,2	0,3
Полтавська	6289	9536	8828	8338	15265	15855	152,1	3,9
Частка у структурі, %	3,33	3,56	4,02	3,05	4,25	3,54	0,2	-0,7
Рівненська	1937	2837	2805	4334	4324	6127	216,3	41,7
Частка у структурі, %	1,02	1,06	1,28	1,59	1,20	1,37	0,3	0,2
Сумська	2188	2721	2798	3663	5763	6947	217,5	20,5
Частка у структурі, %	1,16	1,02	1,28	1,34	1,60	1,55	0,4	-0,1
Тернопільська	2138	2976	2590	3828	4888	7151	234,5	46,3
Частка у структурі, %	1,13	1,11	1,18	1,40	1,36	1,59	0,5	0,2
Харківська	8063	9293	8032	11247	16546	19362	140,1	17,0
Частка у структурі, %	4,26	3,47	3,66	4,12	4,61	4,32	0,1	-0,3
Херсонська	1891	2125	2208	3107	4591	7362	289,3	60,4
Частка у структурі, %	1,00	0,79	1,01	1,14	1,28	1,64	0,6	0,4
Хмельницька	2948	3638	4078	6809	9123	10500	256,2	15,1
Частка у структурі, %	1,56	1,36	1,86	2,49	2,54	2,34	0,8	-0,2
Черкаська	2831	3413	3262	4486	6499	8144	187,7	25,3
Частка у структурі, %	1,50	1,27	1,49	1,64	1,81	1,82	0,3	0,0
Чернівецька	1715	2257	1687	2789	2669	2992	74,5	12,1
Частка у структурі, %	0,91	0,84	0,77	1,02	0,74	0,67	-0,2	-0,1
Чернігівська	1891	2842	2621	3550	5319	7351	288,7	38,2
Частка у структурі, %	1,00	1,06	1,19	1,30	1,48	1,64	0,6	0,2
м. Київ	53726	70321	67833	88139	106296	136045	153,2	28,0
Частка у структурі, %	28,42	26,27	30,91	32,27	29,59	30,34	1,9	0,7

Джерело: розраховано автором за даними [Регіони України: статистичний збірник/Державна служба статистики України. –Київ, 2018 р.]

ДОДАТОК К

Таблиця К.2

Структурно-динамічні зміни іноземного інвестування у розрізі регіонів України

Показники, млн.дол. США. (%)	Період						Темпи приросту. %	
	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2017 до 2010	2017 до 2016
Усього	38 992	51 705	53 704	40 725	36 154	37 513	-3,8	3,8
Частка у структурі,%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0	0,0
Вінницька	184,6	248,2	309,4	223,0	187,8	180,0	-2,5	-4,2
Частка у структурі,%	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5	0,0	0,0
Волинська	332,4	380,5	341,3	271,2	247,1	249,4	-25,0	0,9
Частка у структурі,%	0,9	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7	-0,2	0,0
Дніпропетровська	8 611,0	9880,1	8913,0	5775,8	4009,9	3491,1	-59,5	-12,9
Частка у структурі,%	22,1	19,1	16,6	14,2	11,1	9,3	-12,8	-1,8
Донецька	3 720,6	3566,7	3789,1	2322,0	1748,0	1249,6	-66,4	-28,5
Частка у структурі,%	9,5	6,9	7,1	5,7	4,8	3,3	-6,2	-1,5
Житомирська	206,6	336,9	362,9	259,8	222,7	216,3	4,7	-2,9
Частка у структурі,%	0,5	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,0	0,0
Закарпатська	363,7	406,4	437,5	334,2	311,8	317,0	-12,8	1,7
Частка у структурі,%	0,9	0,8	0,8	0,8	0,9	0,8	-0,1	0,0
Запорізька	866,1	1027,6	1075,3	843,4	682,7	859,1	-0,8	25,8
Частка у структурі,%	2,2	2,0	2,0	2,1	1,9	2,3	0,1	0,4
Івано-Франківська	615,4	642,7	813,8	925,9	836,6	826,6	34,3	-1,2
Частка у структурі,%	1,6	1,2	1,5	2,3	2,3	2,2	0,6	-0,1
Київська	1 488,5	1798,2	1951,5	1750,3	1593,4	1516,8	1,9	-4,8
Частка у структурі,%	3,8	3,5	3,6	4,3	4,4	4,0	0,2	-0,4
Кіровоградська	69,8	90,9	147,1	70,6	52,5	58,9	-15,6	12,2
Частка у структурі,%	0,2	0,2	0,3	0,2	0,1	0,2	0,0	0,0
Луганська	579,2	785,5	826,4	578,2	443,9	436,4	-24,7	-1,7
Частка у структурі,%	1,5	1,5	1,5	1,4	1,2	1,2	-0,3	-0,1
Львівська	1 131,6	1315,8	1379,5	1197,7	1101,0	1111,4	-1,8	0,9

Показники, млн.дол. США. (%)	Період						Темпи приросту. %	
	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2017 до 2010	2017 до 2016
Частка у структурі,%	2,9	2,5	2,6	2,9	3,0	3,0	0,1	-0,1
Миколаївська	162,7	244,7	282,8	228,9	212,8	213,5	31,2	0,3
Частка у структурі,%	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,2	0,0
Одеська	1 042,0	1629,1	1671,7	1430,4	1330,1	1330,4	27,7	0,0
Частка у структурі,%	2,7	3,2	3,1	3,5	3,7	3,5	0,9	-0,1
Полтавська	449,9	942,3	1064,7	1039,4	1000,1	1003,0	122,9	0,3
Частка у структурі,%	1,2	1,8	2,0	2,6	2,8	2,7	1,5	-0,1
Рівненська	275,2	277,9	292,6	242,5	199,6	159,5	-42,0	-20,1
Частка у структурі,%	0,7	0,5	0,5	0,6	0,6	0,4	-0,3	-0,1
Сумська	243,5	386,5	422,7	263,3	199,1	190,0	-22,0	-4,6
Частка у структурі,%	0,6	0,7	0,8	0,6	0,6	0,5	-0,1	0,0
Тернопільська	66,5	63,9	68,9	55,8	49,2	48,2	-27,5	-2,0
Частка у структурі,%	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Харківська	2 082,7	2174,3	2131,9	1728,8	1554,6	639,0	-69,3	-58,9
Частка у структурі,%	5,3	4,2	4,0	4,2	4,3	1,7	-3,6	-2,6
Херсонська	179,6	251,5	275,2	208,2	211,0	201,3	12,1	-4,6
Частка у структурі,%	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,1	0,0
Хмельницька	219,6	205,1	224,5	189,1	165,5	158,2	-28,0	-4,4
Частка у структурі,%	0,6	0,4	0,4	0,5	0,5	0,4	-0,1	0,0
Черкаська	222,5	882,5	887,9	512,9	348,0	334,4	50,3	-3,9
Частка у структурі,%	0,6	1,7	1,7	1,3	1,0	0,9	0,3	-0,1
Чернівецька	61,8	64,2	80,2	68,6	59,1	57,1	-7,6	-3,4
Частка у структурі,%	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0
Чернігівська	88,8	105,0	128,4	99,8	92,1	241,3	171,7	162,0
Частка у структурі,%	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,6	0,4	0,4
м.Київ	15728	23998	25825	20105	19296	22425	42,6	16,2
Частка у структурі,%	40,3	46,4	48,1	49,4	53,4	59,8	19,4	6,4

Джерело: розраховано автором за даними[Регіони України: статистичний збірник/Державна служба статистики України. –Київ, 2018 р.]

ДОДАТОК Л

Таблиця Л.1

Частка капітальних інвестицій у ВРП регіонів

Показники	2010	2015	2016	2017	2017/2010	2017/2016
Україна	17,46	13,73	15,06	15,50	-1,96	0,44
Вінницька	15,03	12,31	11,16	15,60	0,57	4,44
Волинська	12,25	19,46	17,86	19,07	6,83	1,21
Дніпропетровська	13,79	12,04	13,57	17,02	3,23	3,46
Донецька	11,62	7,22	8,66	13,58	1,95	4,92
Житомирська	10,73	10,52	11,63	15,69	4,96	4,06
Закарпатська	14,41	13,05	14,40	17,47	3,06	3,07
Запорізька	18,64	8,75	10,58	14,54	-4,10	3,96
Івано-Франківська	21,42	20,96	15,46	17,77	-3,65	2,30
Київська	25,21	23,42	25,97	25,49	0,28	-0,48
Кіровоградська	13,48	10,55	13,81	16,71	3,23	2,90
Луганська	12,40	8,64	13,15	12,29	-0,11	-0,85
Львівська	21,20	14,14	16,20	20,68	-0,52	4,48
Миколаївська	18,38	12,43	16,83	19,61	1,23	2,78
Одеська	18,05	10,01	13,96	17,46	-0,59	3,50
Полтавська	14,20	8,70	13,13	14,23	0,03	1,11
Рівненська	12,20	12,29	10,96	15,45	3,25	4,49
Сумська	11,93	8,81	12,45	14,47	2,54	2,02
Тернопільська	16,80	14,36	15,73	22,21	5,41	6,48
Харківська	12,35	9,01	10,68	12,53	0,18	1,84
Херсонська	12,08	9,64	11,85	18,91	6,82	7,06
Хмельницька	16,29	16,57	18,67	19,72	3,43	1,04
Черкаська	12,66	8,82	10,94	13,99	1,32	3,05
Чернівецька	17,34	15,07	12,57	14,05	-3,29	1,48
Чернігівська	11,12	9,60	12,27	17,00	5,89	4,74
Київ	27,32	19,51	19,01	22,65	-4,67	3,64

Джерело: розраховано автором за даними [3]

ДОДАТОК Л

Таблиця Л.2

Частка іноземних інвестицій у ВРП регіонів

Показники	2010	2015	2016	2017	2017/2010	2017/2016
Україна	28,78	44,65	38,73	40,81	12,03	2,09
Вінницька	6,25	8,12	6,45	6,36	0,11	-0,09
Волинська	18,41	18,66	17,66	17,97	-0,44	0,30
Дніпропетровська	59,24	58,51	41,91	36,84	-22,40	-5,06
Донецька	23,05	44,01	32,48	26,13	3,09	-6,35
Житомирська	8,81	14,74	11,87	11,69	2,88	-0,18
Закарпатська	18,99	25,16	24,60	26,19	7,20	1,59
Запорізька	16,19	20,64	16,72	20,92	4,73	4,20
Івано-Франківська	24,05	44,02	41,58	40,24	16,19	-1,34
Київська	26,46	36,68	31,65	29,81	3,36	-1,83
Кіровоградська	3,54	4,00	2,91	3,58	0,03	0,66
Луганська	10,16	52,85	36,17	42,85	32,69	6,68
Львівська	21,71	27,57	24,50	25,36	3,66	0,87
Миколаївська	5,40	10,35	9,40	9,96	4,56	0,56
Одеська	15,45	31,26	28,37	27,71	12,26	-0,66
Полтавська	8,12	23,64	21,98	23,95	15,84	1,98
Рівненська	13,84	15,00	12,92	10,70	-3,15	-2,23
Сумська	10,61	13,81	10,99	10,53	-0,08	-0,46
Тернопільська	4,18	4,56	4,05	3,98	-0,19	-0,06
Харківська	25,49	30,19	25,65	11,00	-14,49	-14,65
Херсонська	9,17	14,09	13,91	13,75	4,58	-0,16
Хмельницька	9,70	10,03	8,65	7,90	-1,79	-0,75
Черкаська	7,95	21,99	14,97	15,28	7,32	0,31
Чернівецька	4,99	8,08	7,11	7,13	2,14	0,02
Чернігівська	4,17	5,89	5,43	14,85	10,68	9,42
Київ	63,91	97,03	88,17	99,33	35,42	11,16

Джерело: розраховано автором за даними [3; 4]